ION ENESCU

MOISE TERBANCEA

BAZELE JURIDICE ȘI GENETICE ALE EXPERTIZEI MEDICO-LEGALE A FILIAȚIEI

EDITURA

ION ENESCU

MOISE TERBANCEA

BAZELE JURIDICE ȘI GENETICE ALE EXPERTIZEI MEDICO-LEGALE A FILIAȚIEI

EDITURA MEDICALĂ
BUCUREȘTI — 1990

Scanned with OKEN Scanner

COPERTA : PETRE GICĂ PETRE
DESENELE : TATIANA STANCULESCU

Scanned with OKEN Scanner

ISBN 973-39-0092-3

CUPRINS

Pag.

PARTEA I. REGLEMENTAREA JURIDICĂ A FILIAȚIEI *(dr. I. Enescu)* . . 11

Noțiuni introductive 11

Capitolul I. **Filiația față de mamă** (maternitatea) 12

Secțiunea 1. Considerații preliminare 12
1.1. Noțiune 12
1.2. Elementele filiației față de mamă 12
1.3. Modalitățile de stabilire a filiației față de mamă . . 12

Secțiunea 2. Stabilirea maternității prin certificatul de naștere și folosirea stării civile conforme cu acest certificat . . . 13
2.1. Puterea doveditoare a certificatului de naștere 13
2.2. Folosirea stării civile conforme cu certificatul de naștere 15
2.3. Dovada nașterii în cazul înfierii cu efecte depline . . 18
2.4. Situațiile în care se poate pune în discuție starea civilă a copilului 18
2.5. Contestarea în justiție a maternității rezultînd din certificatul de naștere eliberat pe baza înregistrării nașterii 19

Secțiunea 3. Recunoașterea filiației față de mamă 20
3.1. Natura juridică a recunoașterii maternității 20
3.2. Caracterele juridice ale recunoașterii maternității . . 21
3.3. Capacitatea cerută pentru recunoaștere 22
3.4. Cazurile în care legea permite recunoașterea maternității 22
3.5. Alte situații în care se pune problema admisibilității recunoașterii maternității 25
3.6. Formele recunoașterii maternității 27
3.7. Termene înăuntrul cărora se poate face recunoașterea maternității 28
3.8. Înscrierea recunoașterii 29
3.9. Contestarea recunoașterii 30
3.10. Nulitățile recunoașterii 31

Secțiunea 4. Stabilirea maternității prin hotărîre judecătorească 33
4.1. Cazurile în care maternitatea poate fi stabilită prin hotărîre judecătorească 33
4.2. Acțiunea în stabilirea maternității 35

Capitolul II. **Filiația față de tată** (paternitatea) 38

Secțiunea 1. Considerații preliminare 38
Secțiunea 2. Stabilirea paternității din căsătorie 39
2.1. Reglementare juridică 39
2.2. Prezumțiile legale de paternitate 40
2.3. Interpretarea dispoziției conținută în alin. 3 al art. 54 C. fam. 46

Scanned with OKEN Scanner

Pag.

2.4. Tăgăduirea paternității 47
2.4.1. Noțiune 47
2.4.2. Precedente legislative 47
2.4.3. Criteriul de apreciere a cazurilor de tăgăduire a paternității 48
2.4.4. Mijloace de probă a nepaternității 48
2.4.5. Fapte ce trebuie dovedite 48
2.4.6. Rolul activ al instanței 49
2.4.7. Titularul acțiunii în tăgăduirea paternității . . 50
2.4.8. Persoanele împotriva cărora poate fi intentată acțiunea în tăgăduirea paternității 55
2.4.9. Citarea mamei copilului 56
2.4.10. Termenul de introducere a acțiunii în tăgăduirea paternității 57
2.4.11. Conflicte de paternitate 60
2.4.12. Instanța competentă 62
2.4.13. Înregistrarea hotărîrii judecătorești 62
2.4.14. Efectele admiterii acțiunii în tăgăduirea paternității 62
2.4.15. Cheltuieli de judecată 67

Secțiunea 3. Contestarea paternității copilului înregistrat greșit ca fiind din căsătorie 67

Secțiunea 4. Stabilirea filiației față de tată a copilului din afara căsătoriei 68

4.1. Noțiuni preliminare 68

4.2. Recunoașterea voluntară de către tată a filiației copilului din afara căsătoriei 69
4.2.1. Noțiune 69
4.2.2. Reglementare 69
4.2.3. Precedente legislative 69
4.2.4. Natura juridică și caracterele recunoașterii . . 69
4.2.5. Copiii a căror paternitate se poate recunoaște 70
4.2.6. Formele recunoașterii 72
4.2.7. Efectele recunoașterii 73
4.2.8. Persoanele care pot face recunoașterea 73
4.2.9. Contestarea recunoașterii paternității 74
4.2.10. Nulitatea sau anularea recunoașterii de paternitate 76

4.3. Stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei prin hotărîre judecătorească 77
4.3.1. Noțiune 77
4.3.2. Precedente legislative 77
4.3.3. Principiul liberei cercetări a paternității copilului din afara căsătoriei consacrat de Codul familiei din 1954 79
4.3.4. Cazurile în care se poate porni acțiunea . . . 79
4.3.5. Titularul dreptului la acțiunea în stabilirea paternității 80
4.3.6. Persoanele care pot exercita acțiunea 83
4.3.7. Inadmisibilitatea retragerii acțiunii 85
4.3.8. Persoanele împotriva cărora poate fi intentată acțiunea în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei 86
4.3.9. Citarea autorității tutelare 87
4.3.10. Instanța competentă pentru soluționarea acțiunii 87
4.3.11. Termenul înăuntrul căruia poate fi intentată acțiunea în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei 88
4.3.12. Probațiunea filiației față de tată a copilului din afara căsătoriei 103

Scanned with OKEN Scanner

Pag.

4.3.13. Necesitatea exercitării rolului activ al instanței 109
4.3.14. Înregistrarea hotărîrii 110
4.3.15. Efectele hotărîrii prin care s-a stabilit paternitatea din afara căsătoriei 110
4.3.16. Cheltuieli de judecată 112

PARTEA. II. **TEMEIURILE JURIDICE ALE EXPERTIZEI MEDICO-LEGALE A FILIAȚIEI** *(Prof. dr. M. Terbancea, dr. I. Enescu)* 115

Capitolul I. **Considerații generale privind expertiza judiciară** 115

Capitolul II. **Expertiza medico-legală a filiației — formă a expertizei judiciare** 118

Secțiunea 1. Noțiune. Istoric 118
Secțiunea 2. Temeiul legal al expertizei medico-legale a filiației 121
Secțiunea 3. Natura juridică, esența și obiectul expertizei medico-legale a filiației 122
3.1. Esența 122
3.2. Obiectul 123
Secțiunea 4. Cadrul organizatoric de efectuare a expertizei medico-legale a filiației 124
4.1. Competența materială a unităților din cadrul rețelei de medicină legală 124
4.2. Competența teritorială a unităților din cadrul rețelei de medicină legală 124
Secțiunea 5. Principiile care stau la baza efectuării expertizei medico-legale a filiației 125
Secțiunea 6. Experții 127
6.1. Considerații preliminare 127
6.2. Capacitatea experților 127
6.3. Incompatibilitatea 128
6.4. Abținerea și recuzarea 120
6.5. Desemnarea experților 131
6.6. Obligațiile experților în materia expertizei medico-legale a filiației 131
6.7. Drepturile experților care efectuează expertiza medico-legală a filiației 132
6.8. Răspunderea expertului 132

PARTEA III. **BAZELE GENETICE ALE EXPERTIZEI MEDICO-LEGALE A FILIAȚIEI** *(Prof. dr. M. Terbancea, dr. I. Enescu)* 135

Capitolul I. **Considerații preliminare** 135

Capitolul II. **Celula și ereditatea** 138

Secțiunea 1. Celulele și structurile celulare cu rol genetic . . . 138
1.1. Structuri citoplasmatice cu rol genetic 138
1.2. Structuri cu rol genetic la nivelul nucleului 140
Secțiunea 2. Ciclul celular și continuitatea genetică 150
2.1. Ciclul mitotic 150
2.2. Ciclul meiotic 154
2.3. Gametogeneza la bărbat (spermatogeneza) 157
2.4. Gametogeneza la femeie (ovogeneza) 159
2.5. Singamia 160

Capitolul III. **Acizii nucleici și rolul lor genetic** 161

Secțiunea 1. Semnificația genetică a acizilor nucleici 161
Secțiunea 2. Structura acizilor nucleici 162
2.1. Compoziția chimică a acizilor nucleici 162
Secțiunea 3. Clasele de ARN și funcțiile lor 169
3.1. ARN mesager (ARNm) 169
3.2. ARN solubil sau de transfer (ARNs) 170
3.3. ARN ribozomal (ARNr) 172
3.4. ARN cromozomial (ARNc) 172

Scanned with OKEN Scanner

Pag.

Secțiunea 4. Replicarea acizilor nucleici 172
4.1. Replicarea macromoleculei de ADN 172
4.2. Replicarea ARN celular 175
Secțiunea 5. ADN — substratul material al eredității 176

Capitolul IV. **Gena — structură și funcții** 177
Secțiunea 1. Structura genei 177
Secțiunea 2. Funcțiile genei 178
Secțiunea 3. Harta genică a cromozomilor umani 179

Capitolul V. **Legile eredității și fenomenele care influențează manifestarea lor** 180
Secțiunea 1. Legile lui Mendel 180
Secțiunea 2. Tipuri de transmitere mendeliană a unor caractere 182
2.1. Transmiterea autozomală 182
2.2. Transmiterea gonozomală 183
Secțiunea 3. Transmiterea înlănțuită a genelor (linkage) 184
3.1. Noțiune 184
3.2. Tipurile de linkage 185
Secțiunea 4. Fenomenul de crossing-over 185
4.1. Noțiune 185
4.2. Mecanismul citologic al crossing-over-ului 186
4.3. Interferență și coincidență în producerea fenomenului de crossing-over 188
4.4. Crossing-overul intragenic 188
Secțiunea 5. Alte tipuri de transmitere ereditară 189
5.1. Dominanța incompletă (intermediară) 189
5.2. Codominanța 189
5.3. Supradominanța 189
5.4. Interacțiunea genelor nealele (epistazia) 190
5.5. Polialelia (alelia multiplă) 190
5.6. Pleiotropia 190
5.7. Poligenia 190

Capitolul VI. **Caracterele organismului și determinismul lor genetic** . 192
Secțiunea 1. Expresia informației ereditare 192
1.1. Noțiunea de caracter 192
1.2. Noțiunea de trăsătură 192
Secțiunea 2. Proteinele — bază structurală și funcțională a caracterelor 193
2.1. Structura proteinelor 193
2.2. Caracteristicile secvenței de aminoacizi 194
Secțiunea 3. Codul genetic 195
3.1. Noțiune 195
3.2. Caracteristicile codului genetic 197
Secțiunea 4. Sinteza proteinelor 197
4.1. Transcripția 197
4.2. Translația 198
Secțiunea 5. Dogma centrală a geneticii 200
Secțiunea 6. Controlul expresiei informației ereditare (reglajul genetic) 201
6.1. Reglarea adaptativă a sintezei și activității proteinelor
6.2. Reglarea programată a sintezei proteinelor 201
Secțiunea 7. Rolul mediului în realizarea individualității biologice 208
7.1. Caracterele pur ereditare 208
7.2. Caracterele determinate exclusiv de mediu 208

Scanned with OKEN Scanner

Pag.

7.3. Caracterele determinate de interacțiunea ereditate-mediu 209
7.4. Fenocopiile 209

Capitolul VII. **Variabilitatea genetică** 210

Secțiunea 1. Recombinarea genetică 210
1.1. Recombinarea genomică 211
1.2. Recombinarea cromozomică 211
Secțiunea 2. Mutațiile și mecanismele de producere a lor . . . 211
2.1. Trăsăturile mutațiilor 212
2.2. Factorii inductori ai mutațiilor 212
2.3. Etapizarea procesului mutagen 213
2.4. Clasificarea mutațiilor 213
2.5. Mutațiile genice 214
2.6. Modificări în structura și numărul cromozomilor . . 217
2.7. Mecanisme de reparație a mutațiilor 224

Capitolul VIII. **Genetica populațiilor** 226

Secțiunea 1. Considerații preliminare 226
Secțiunea 2. Populațiile genetice sau mendeliene 227
Secțiunea 3. Structura genetică a populațiilor 227
3.1. Noțiuni introductive 227
3.2. Frecvența genelor în populație 228
3.3. Frecvența genotipurilor 228
3.4. Legea Hardy-Weinberg 228
3.5. Frecvența genelor în cazul codominanței 230
3.6. Frecvența genelor plasate pe cromozomii de sex . . 230
3.7. Frecvența genelor în cazul polialeliei 230
3.8. Factorii care modifică frecvența genelor într-o populație 231
3.9. Homeostazia genetică în populații 234
3.10. Polimorfismul genetic 235

Scanned with OKEN Scanner

PREFAȚĂ

Stabilirea filiației reprezintă nu numai o problemă de ordin biomedical și juridic, ea avînd în primul rînd o puternică rezonanță socială.

Prin prevederile Codului familiei din anul 1954, situația legală a copilului din afara căsătoriei este asimilată cu cea a copilului din căsătorie.

Statuarea principiului libertății depline a cercetării judecătorești a filiației în toate cazurile, fără nici o restricție, are drept finalitate obligarea la îndeplinirea tuturor îndatoririlor părintești față de copilul în cauză, a persoanelor ce se dovedește că sînt genitorii lui.

Dar, probațiunea legăturii de filiație dintre progen și parentalii săi — demers de mare răspundere, se realizează cu destulă dificultate, pronunțarea hotărîrii judecătorești neputîndu-se întemeia decît pe date certe.

Asemenea elemente obiective, unele cu valoare probatorie absolută, sînt furnizate de investigațiile științifice din cadrul expertizei medico-legale a filiației.

În decursul timpului, s-au căutat numeroase criterii pentru stabilirea asemănărilor dintre copii și părinții lor, însă pînă la începutul secolului actual, cînd au fost descoperite grupele de sînge și modul lor de transmitere ereditară, aceste încercări au avut un caracter empiric, fiind grevate de un ridicat grad de subiectivism, astfel încît semnificația lor rămînea discutabilă.

Începînd din cea de a doua jumătate a secolului trecut, s-au obținut importante acumulări științifice în ceea ce privește ereditatea, variabilitatea și reproducerea organismelor.

Aceste progrese s-au datorat schimbării concepției de investigare prin trecerea de la studiul la nivel specific sau populațional la cercetarea indivizilor, studiindu-se cele mai fine structuri ale viului.

Scanned with OKEN Scanner

În același timp, diversificarea și perfecționarea metodelor și tehnicilor de cercetare (microscopie electronică, cromatografie, cristalografie, difracția razelor X, izotopii radioactivi, analiza chimică a ultracentrifugatelor diferențiale etc.) ca urmare a utilizării cunoștințelor din cadrul științelor așa-zise „de contact" (biochimia, biofizica, electrono-microscopia, biomatematica, cibernetica etc.) au contribuit la elucidarea unor mecanisme conexe, permițînd atît relevarea structurilor celulare cît și corelarea lor cu caracteristici fiziologice.

Evidențierea și utilizarea în expertiză a markerilor genetici (în prezent pot fi determinați peste 70, iar numărul lor se află în creștere) dintre care unii (sistemul HLA) sînt în măsură să ofere un grad extrem de ridicat de probabilitate a legăturilor de filiație sau de negare a existenței lor, corelarea cu rezultatele altor examene: dermatoglifice, antropologice, medicale permit instanțelor judiciare să pronunțe soluții temeinice, în acord cu adevărul obiectiv.

Înalta competență științifică a prof. dr. M. Terbancea, căreia i s-a alăturat pregătirea multilaterală bio-medicală și juridică a dr. I. Enescu, a permis o abordare exhuastivă a tuturor laturilor expertizei medico-legale a filiației: medicală, biologică și juridică, în cadrul unei valoroase lucrări, deosebit de utilă medicilor, juriștilor și geneticienilor ca și persoanelor interesate.

Elaborarea acestui studiu umple un gol într-un domeniu în care multiplele aspecte privitoare la filiație au fost, pînă astăzi, prezentate disparat.

Apreciem că precizările și explicațiile din cuprinsul lucrării vor fi în măsură să contribuie la valorificarea optimă în justiție a posibilităților de probațiune oferite de expertiza medico-legală a filiației.

Prof. dr. doc. IOAN MORARU

Vicepreședinte al Academiei de Științe Medicale

Scanned with OKEN Scanner

Partea I

REGLEMENTAREA JURIDICĂ A FILIAȚIEI

NOȚIUNI INTRODUCTIVE

Noțiunea de filiație desemnează legătura de sînge dintre un copil și părinții săi, rezultată din faptul concepției (zămislirii) precum și din cel al nașterii.

Termenul de filiație are atît un sens larg cît și unul restrîns.

Într-o interpretare extensivă, filiația semnifică un șir neîntrerupt de persoane care descind unele din altele sau altfel spus legătura biologică dintre copil și ascendenții săi.

Stricto senso prin filiație se înțelege legătura biologică, de sînge — directă și imediată, rezultată din procreere și naștere — dintre un copil și fiecare din părinții săi.

Clasificarea filiației se face după mai multe criterii.

În funcție de părintele la care se referă raportul de descendență al copilului, filiația se împarte în maternitate (filiația față de mamă) și paternitate (filiația față de tată).

După criteriul stării civile a genitorilor (părinților) filiația poate fi din căsătorie sau din afara căsătoriei.

În sfîrșit, trebuie făcută o distincție între filiația firească ce desemnează o legătură de sînge între copil și părinții săi — și filiația din înfiere sau adoptivă — care se constituie prin actul juridic al înfierii, avînd un caracter artificial.

Stabilirea filiației constă în totalitatea demersurilor îndreptate spre dovedirea faptului sau actului juridic din care rezultă raportul de descendență dintre un copil și fiecare din părinții săi.

Pentru a produce efecte juridice, filiația trebuie dovedită numai într-un cadru legal.

Procedura de stabilire a filiației diferă în funcție de subiectul la care se raportează copilul, respectiv față de mamă sau de tată.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul I

FILIAȚIA FAȚĂ DE MAMĂ (MATERNITATEA)

SECȚIUNEA 1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

1.1. Noțiune

Potrivit prevederilor art. 47 C. fam., filiația față de mamă rezultă din faptul nașterii. Așadar, pentru stabilirea maternității este necesar să se probeze existența faptului material al nașterii unui anumit copil de către o anumită femeie — dovadă directă și certă, care în materia filiației față de mamă face posibilă aplicarea principiului „*mater in jure semper certa est*".

Spre deosebire de reglementările juridice anterioare care făceau distincție între maternitatea copilului din căsătorie și cel din afara căsătoriei (pentru prima situație maternitatea se stabilea prin certificatul de naștere iar pentru cea de a doua prin recunoașterea mamei sau prin hotărîre judecătorească), Codul familiei înlătură orice discriminare, dovada maternității făcîndu-se prin aceleași mijloace de probă.

1.2. Elementele filiației față de mamă

Primul, dintre cele două elemente ale maternității, ce se impune a fi probat este faptul nașterii.

Cel de al doilea element îl constituie identitatea copilului, care trebuie să fie unul și același cu copilul născut de femeia față de care urmează să i se stabilească filiația în scopul excluderii posibilității substituirii copilului născut de către ea, cu alt copil.

1.3. Modalitățile de stabilire a filiației față de mamă

Conform prevederilor art. 47 din Codul familiei, dovada maternității se face prin certificatul constatator al nașterii.

De la această regulă fac excepție situațiile enumerate în cuprinsul art. 48 și 50 din Codul familiei, în cadrul cărora dovada maternității se poate face prin alte mijloace de probă.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, dacă naşterea nu a fost înregistrată în registrul de stare civilă ori dacă copilul a fost trecut în registrul de stare civilă ca născut din părinţi necunoscuţi, filiaţia copilului se poate stabili prin recunoaşterea mamei (art. 48 C. fam.).

De asemenea, cînd dovada filiaţiei faţă de mamă nu se poate face prin certificatul constatator al naşterii ori în cazul în care se contestă realitatea celor cuprinse în certificatul constatator al naşterii, maternitatea urmează a se stabili prin hotărîre judecătorească (art. 50 C. fam.).

SECŢIUNEA 2. STABILIREA MATERNITĂŢII PRIN CERTIFICATUL DE NAŞTERE ŞI FOLOSIREA STĂRII CIVILE CONFORME CU ACEST CĂRTIFCAT

Din formularea cuprinsă în paragraful 2 al art. 47 C. fam. rezultă că faptul material al naşterii se dovedeşte exclusiv prin certificatul constatator al naşterii.

Puterea doveditoare absolută a acestui act este conferită de faptul că fiind întocmit de o persoană oficială (delegatul de stare civilă) în modalităţile prevăzute de lege * precum şi de îngrădirea adusă posibilităţii de a da o declaraţie falsă **, certificatul de naştere prezintă toate garanţiile autenticităţii.

2.1. Puterea doveditoare a certificatului de naştere

În literatura juridică s-au purtat numeroase discuţii şi s-au exprimat păreri contradictorii asupra întinderii puterii probatorii a acestui act şi anume dacă el face dovada numai a faptului naşterii sau şi a celui de al doilea element al maternităţii — identitatea copilului a cărui maternitate urmează a se stabili cu cea a copilului născut de femeia respectivă.

Unii autori *** consideră că certificatul constatator al naşterii face atît dovada faptului naşterii cît şi a identităţii copilului, menţinînd o rezervă şi anume situaţia prevăzută de art. 50 Codul familiei : „în cazul în care se contestă realitatea celor cuprinse în certificatul constatator al naşterii, dovada filiaţiei faţă de mamă se poate face, în faţa instanţei de judecată, prin orice mijloace de probă".

În susţinerea acestei aserţiuni, ei fac apel la prevederile art. 47 coroborate cu cele din cuprinsul art. 51 C. fam. („Copilul nu poate reclama o stare civilă contrară aceleia care rezultă din certificatul de

---

* Conform dispoziţiilor cuprinse în art. 6 din Decretul nr. 278/1960 privitor la actele de stare civilă, delegatul de stare civilă are obligaţia de a controla realitatea conţinutului declaraţiei naşterii.

** Art. 292 C. pen. (falsul în declaraţii) prevede o pedeapsă cu închisoarea de la 3 luni la 2 ani pentru declararea necorespunzătoare a adevărului.

*** Ion P. Filipescu, Gh. Penculescu, M. Anghene, Ioan Albu, Scarlat Şerbănescu, Tudor Popescu.

Scanned with OKEN Scanner

naștere și folosirea stării civile conforme cu acest certificat. De asemenea, nimeni nu poate contesta starea civilă a copilului care are folosirea unei stări civile conforme cu certificatul său de naștere").

Autorii la care ne-am referit apreciază că dacă, potrivit prevederilor art. 47 C. fam., certificatul constatator al nașterii ar face numai dovada faptului nașterii, nu s-ar mai putea realiza concordanța celor două elemente ale maternității — faptul nașterii și identitatea, ce rezultă din conținutul art. 51 C. fam.

Potrivit altei păreri *, certificatul de naștere atestă numai faptul nașterii la o anumită dată a unui copil, probarea identității acelui copil cu cel a cărui maternitate este în discuție, putîndu-se face prin orice mijloc de probă.

Ne raliem acestui punct de vedere (n.a. I.E.) ținînd seama de mai multe considerente :

a) Formularea art. 47 C. fam este incompletă deoarece, așa cum s-a stabilit în mod unanim în literatura de specialitate, filiația față de mamă nu rezultă numai din faptul nașterii ci și din identitatea copilului născut de femeie, cu cel a cărui maternitate este în discuție.

b) Simpla declarare a nașterii nu este în măsură să ateste că un copil înregistrat în evidențele stării civile este același cu cel născut de femeia menționată drept mama lui.

Declararea poate fi făcută cu rea-credință indicînd un alt copil, iar în cazul copiilor schimbați în maternități, declarația se face în condițiile unei erori de fapt, astfel încît în fiecare din aceste situații mențiunile din certificatul constatator al nașterii nu corespund realității.

Din cazuistica Institutului de Medicină Legală București și implicit din practica judecătorească vom cita în continuare un caz care contrazice aserțiunea că certificatul de naștere este în măsură să ateste atît faptul nașterii cît și pe cel al identității copilului :

Numita I. C. a solicitat, printr-o acțiune adresată Judecătoriei Pitești, atribuirea maternității copilului ce figura în registrul stării civile drept copilul cumnatei sale, pretinzînd că după naștere i l-ar fi dat acesteia, care l-a declarat drept copil născut de ea, deoarece știa că își dorește foarte mult un copil și nu-l poate avea, fiind incapabilă să ducă o sarcină pînă la termen.

Din acest caz rezultă că însuși faptul nașterii nu poate fi dovedit întotdeauna prin certificatul constatator al nașterii, ridicînd semne de întrebare asupra capacității sale probatorii absolute.

De lege ferenda, propunem (n.a.I.E.) ca, în completarea prevederilor Decretului 278/1960, să se statueze ca înscrierea nașterii în registrul de stare civilă să se facă, în mod obligatoriu, pe baza unui certificat medical care să ateste faptul nașterii de către femeia ce se declară drept mamă.

c) Faptul că între certificatul de naștere și folosirea stării civile pot exista contradicții — situație în care filiația copilului față de mama menționată în certificatul de naștere, poate fi contestată și reclamată o

* P. Anca, Filiația și efectele ei, în E. A. Barasch și colab. „Rudenia în dreptul Republicii Socialiste România", Edit. Academiei, Buc. 1966, pag. 32, 33.

altă maternitate *, demonstrează în mod peremptoriu că filiația față de mamă nu poate fi dovedită numai prin certificatul de naștere al copilului.

d) Certificatul de naștere face dovada deplină numai a faptului nașterii.

Prin prisma celor prezentate mai sus, rezultă că faptul nașterii, atestat prin certificatul constatator al nașterii nu poate face dovada exclusivă a filiației față de mamă.

În opinia noastră (I.E.), nașterea reprezintă *numai o premisă a filiației unui copil față de acea femeie.*

Considerăm (n.a. I. E.) că o formulare completă a art. 47 C. fam. ar trebui să fie făcută astfel :

„Filiația față de mamă rezultă din faptul nașterii și al identității copilului în cauză cu cel născut de mamă.

Filiația se dovedește prin certificatul constatator al nașterii, folosirea stării civile conforme cu certificatul de naștere și prin alte mijloace de probă".

În noțiunea de „alte mijloace de probă" s-ar include, în primul rînd, expertiza medico-legală a filiației care ar urma să verifice compatibilitatea genetică a copiilor aflați în litigiu, cu fiecare dintre cuplurile parentale, apoi dovada că cele două mame au născut la aceeași dată, într-un interval apropiat, la aceeași maternitate, copii de același sex etc.

2.2. Folosirea stării civile conforme cu certificatul de naștere

În pofida dispozițiilor legale ce au drept finalitate asigurarea caracterului obiectiv al datelor înscrise în registrul de stare civilă, în mod excepțional, pot apărea cazuri în care aceste date să nu corespundă situației de fapt. În atari împrejurări se pune problema stabilirii identității copilului care, conform prevederilor art. 50 C. fam., poate fi probată în fața instanței judecătorești prin orice mijloc de probă.

În literatura de specialitate ** s-a afirmat că în condițiile în care conținutul certificatului constatator al nașterii concordă cu folosirea stării civile, ne aflăm în fața unei prezumții absolute de filiație care nu poate fi răsturnată prin proba contrară.

Nu subscriem acestui punct de vedere (n.n. I.E.) deoarece caracterul irefragabil sau *juris et de jure* al acestei prezumții presupune imposibilitatea administrării unei dovezi contrare, deci o regulă de la care nu pot exista excepții. Or, înșiși unii dintre autorii care atribuie folosirii stării civile, conforme cu certificatul de naștere — caracterul de prezumție absolută, manifestă unele rezerve, făcînd referiri la situații în care această prezumție devine inoperantă, astfel încît își pierde caracterul de absolută.

În sensul celor menționate, citățm :

---

* A se vedea prevederile art. 50 C. fam.

** T. Popescu — Dreptul familiei. Ed. Didact. și Pedagogică, București 1960, vol. II, pag. 31 A. Ionașcu, D. Mureșanu, M. N. Costin, V. Ursa — Filiația și familiei. Ed. Didact. și Pedagogică, Buc., 1975, pag. 217, 218 ; I. Filipescu — Dreptul familiei, Buc., 1979, pag. 263.

Scanned with OKEN Scanner

a) „Cazurile în care prezumția rezultînd din certificatul de naștere conform cu folosirea stării civile nu ar corespunde cu realitatea sînt rare.

Astfel ar fi în ipoteza în care mama își însușește un copil căruia îi constituie, în mod fals, prin declarația și purtarea sa, certificat de naștere și folosirea stării civile conforme între ele, dar care nu corespund cu realitatea.

Tot astfel ar fi în situația în care se substituie un copil sau se declară că este născut de o femeie care în realitate nu l-a născut, cum este, de exemplu, cazul în care într-o maternitate se schimbă copiii, între ei, născuți de mame diferite. Avem în vedere substituirea copilului intervenită înainte de întocmirea certificatului de naștere, căci, în cazul contrar, adică atunci cînd substituirea s-a făcut după întocmirea certificatului de naștere, aceasta se referă la alt copil și deci nu sînt îndeplinite cerințele art. 51 din Codul familiei. Dar, chiar în primul caz, cînd substituirea s-a făcut înainte de întocmirea certificatului de naștere, s-ar putea obține nulitatea certificatului de naștere, deoarece nu se referă la copilul în cauză, înlăturîndu-se astfel unul din cele două elemente ale prezumției stabilite de art. 51 *C. fam.*, ceea ce înseamnă că se poate pune apoi în discuție starea civilă a copilului.

În acest fel, în cazul schimbării unor copii, între ei, născuți de mame diferite, s-ar putea stabili adevărata stare civilă a copiilor“ *.

b) „Prin art. 51 din C. fam. s-a instituit o prezumție legală de filiație, împotriva căreia nu se poate face dovada contrară. Textul se referă însă la situația în care folosirea stării civile de către copil este conformă cu certificatul său de naștere și nu cu un certificat de naștere al altei persoane.

Or, în cazul unei substituiri de copii, care intervine după declararea nașterii, folosirea stării civile nu mai este conformă cu certificatul de naștere iar stabilirea situației reale este posibilă fără a se putea opune menționata prezumție legală de filiație statornicită prin citatul text din codul familiei“ **.

Opinia noastră (n.a.I.E.) este că folosirea stării civile conforme cu certificatul de naștere nu reprezintă o prezumție legală absolută, față de care nu se poate face dovada contrarie — și nici chiar o prezumție legală relativă care poate fi combătută fără nici o restricție, ci o prezumție legală intermediară sau mixtă care poate fi înlăturată numai de anumite persoane, în anumite condiții sau prin anumite mijloace de probă.

În sprijinul acestei aserțiuni menționăm două spețe din practica judiciară, în care s-a solicitat Institutului de Medicină Legală „Prof. Mina Minovici“ din București efectuarea expertizei medico-legale a filiației :

În primul caz (dosar civil nr. 8727/1982 al Judecătoriei Craiova) este vorba de două fete în vîrstă de 14 ani, născute în aceeași maternitate, în aceeași noapte și schimbate între ele, din neglijență, de către personalul sanitar, înainte de a fi declarate la oficiul stării civile. Pînă

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 263 și 264.

** Decizia nr. 731/30 mai 1970 a Tribunalului Suprem, Secția Civilă.

Scanned with OKEN Scanner

la sesizarea de către cadrele didactice a faptului că fiecare dintre ele seamănă cu frații celeilalte, fetele în cauză au avut folosința stării civile conformă cu certificatul de naștere *.

În cea de a doua speță (dosar civil nr. 1715/1987 a Tribunalului județean Argeș), tatăl copilului îi contestă maternitatea, arătînd că fosta sa soție nu a născut niciodată ci a primit un copil născut de o altă femeie pe care l-a înregistrat ca fiind născut de ea **.

Considerăm că în asemenea cazuri este vorba de o aparentă concordanță între folosirea stării civile și certificatul constatator al nașterii care, de fapt, aparține altei persoane.

În tratarea problemei folosirii stării civile în acord cu cuprinsul certificatului de naștere, am abordat unele aspecte de fond devansînd ordinea logică a prezentării acestui subiect, astfel încît considerăm necesară o analiză a conținutului noțiunii de „folosire a stării civile", cunoscută în materie de drept civil sub numele de posesiune de stat.

În esență, folosirea stării civile conforme cu certificatul de naștere desemnează o stare de fapt din care se deduce că un anumit copil aparține unei anumite femei.

Noțiunea de folosire a stării civile se constituie din întrunirea cumulativă a trei elemente:

— nomen (copilul poartă invariabil numele mamei sale);

— tractatus (copilul este întreținut, crescut și educat de mamă ca fiind propriul său copil);

— fama (copilul este tratat în familie și în societate ca fiind al femeii ce se consideră mama sa și care este menționată în certificatul de naștere al copilului în această calitate).

Cele trei atribuite ale noțiunii de folosire a stării civile trebuie, potrivit unor autori ***, să aibă un caracter de continuitate, să nu fie izolate, întîmplătoare, distanțate în timp în mod nefiresc și să existe în mod *concordant* față de mamă, familie și societate".

Prin evidențierea acestor elemente, în condițiile enumerate mai sus, se face dovada că mențiunile cuprinse în certificatul de naștere corespund realității.

Ca fapte materiale, elementele folosirii stării civile și caracterele lor de continuitate și concordanță pot fi atestate sau infirmate prin orice mijloace de probă.

Comportarea constantă a unei femei față de un copil, ca și cînd ar fi al său, reprezintă o recunoaștere tacită din partea acesteia a legăturii ei de filiație cu respectivul copil, atitudine care, coroborată cu adoptarea de către familie și societate a ideii că acea maternitate este reală, întărește puterea doveditoare a certificatului constatator al nașterii în stabilirea filiației față de mamă.

---

* Expertiza medico-legală a filiației efectuată în cauză, a evidențiat incompatibilitățile serologice și dermatoglifice ale copiilor cu cuplurile cărora le aparțineau pînă la judecarea cauzei, demonstrînd în mod indubitabil faptul că fiecare din ele aparține celuilalt cuplu.

** Și în această speță expertiza medico-legală a filiației a relevat o excludere serologică a copilului față de pîrîtă.

*** A. Ionașcu, op. cit., pag. 21.

Scanned with OKEN Scanner

2.3. Dovada nașterii în cazul înfierii cu efecte depline

Potrivit prevederilor art. 79 din C. fam., în cazul înfierii cu efecte depline, înfiatul dobîndește toate atributele unei filiații firești, devenind rudă atît cu înfietorul și descendenții lui cît și cu toate rudele înfietorului. Concomitent, legătura de rudenie a înfiatului cu părinții săi firești și rudele acestora dispare, ținîndu-se totuși cont de ea în stabilirea impedimentelor la căsătorie (art. 6 C. fam.).

În această împrejurare, înfiatul dobîndește un nou certificat de naștere în care înfietorii sînt menționați ca părinți firești.

Este o situație de excepție de la regula că certificatul de naștere face dovada faptului nașterii de către adevărata mamă.

Dar, dispozițiile legale * prevăd conservarea primului act de naștere pe care se face mențiunea privitoare la întocmirea actului nou.

Rațiunea păstrării primului certificat de naștere este dictată de necesitatea dovedirii nașterii, necesară în anumite împrejurări : stabilirea impedimentelor la căsătorie, exercitarea dreptului de a cere desfacerea înfierii ori redobîndirea drepturilor părintești.

2.4. Situațiile în care se poate pune în discuție starea civilă a copilului

În următoarele împrejurări, maternitatea copilului poate fi contestată sau copilul poate reclama o altă maternitate ori, după caz, stabilirea maternității :

a) copilul are atît certificat de naștere cît și folosirea stării civile, dar între ele există contradicții ;

b) copilul nu are nici certificat de naștere, nici folosirea stării civile ;

c) copilul are certificat de naștere, dar nu are folosirea stării civile ;

d) copilul nu are certificat de naștere, dar dispune de folosirea stării civile, în cazul în care s-a omis înregistrarea nașterii în registrul de stare civilă (situația prevăzută de art. 48, alin. 1, C. fam.).

La aceste patru situații, propunem (n.a. I.E.) să se mai adauge cea prin care am argumentat că prezumția legală rezultată din prevederile art. 51 C. fam. nu are un caracter absolut și anume :

— copilul are atît certificat de naștere cît și folosirea stării civile, dar concordanța lor este aparentă, necorespunzînd realității.

O asemenea situație se poate întîlni în cazul substituirilor de copii în maternități înaintea întocmirii actului de naștere ori în cazul însușirii prin declarație falsă, de către o femeie, a unui copil pe care nu l-a născut ea **.

---

* Decret 278/1960, art. 21, alin. 3 și 4, C. fam., art. 79.

** În dosarul nr. 433/P/1984 al Procuraturii locale Tîrgoviște se cere efectuarea expertizei medico-legale a filiației copilului D. P. deoarece femeia N. L. pretinde că ea este adevărata mamă și nu femeia D. I. F. care l-a declarat la oficiul stării civile ca fiind născut de ea.

Scanned with OKEN Scanner

2.5. Contestarea în justiție a maternității rezultînd din certificatul de naștere eliberat pe baza înregistrării nașterii

În pofida tuturor precauțiilor prevăzute de lege pentru asigurarea veridicității conținutului certificatului de naștere, este posibil, în mod excepțional, ca declarația de naștere, pe baza căreia se face înregistrarea în registrul de stare civilă, să nu fie conformă realității.

Pentru restabilirea adevărului, legea prevedea posibilitatea contestării în justiție a mențiunilor cuprinse în certificatul de naștere. Astfel, în art. 50 din C. fam. se prevede că „în cazul în care se contestă realitatea celor cuprinse în certificatul constatator al nașterii, dovada filiației față de mamă se poate face în fața instanței judecătorești prin orice mijloc de probă".

Coroborînd aceste dispoziții cu cele cuprinse în art. 51 C. fam. rezultă că acțiunea în contestare a filiației față de mamă, stabilită prin certificatul constatator al nașterii, este admisibilă în două situații :

a) copilul are certificat de naștere, dar nu are folosirea stării civile ;

b) copilul are certificat de naștere și folosirea stării civile dar între acestea există contradicții.

Potrivit opiniei exprimate de unii autori * maternitatea stabilită prin certificatul de naștere poate fi contestată numai dacă copilul are folosirea unei alte stări civile decît cea care rezultă din certificatul său de naștere.

Acțiunea în contestarea maternității poate fi intentată atît de copil cît și de orice persoană interesată.

Atunci cînd contestator este copilul, contestarea se realizează pe calea acțiunii în stabilire de maternitate care are un dublu caracter : înlăturarea falsei maternități menționată în certificatul de naștere, pe de o parte, și stabilirea adevăratei maternități, pe de altă parte.

Acțiunea introdusă de alte persoane decît copilul, îmbracă forma unei acțiuni distincte în contestare, a cărei finalitate o constituie înlăturarea maternității prevăzute în certificatul de naștere care nu corespunde adevărului.

Care este calea acțiunii în contestarea maternității — civilă sau penală ?

Într-adevăr, această problemă se pune în situația în care faptul juridic al nașterii copilului a fost urmat de falsificarea unor acte, declarații mincinoase la delegatul de stare civilă etc.

Punctul de vedere exprimat în literatura juridică este că acțiunea penală nu este posibilă, dat fiind caracterul civil al acțiunii în contestarea maternității, care este riguros reglementată de Codul familiei. În plus, se susține că instanța penală nu este investită cu competența stabilirii adevăratelor raporturi de filiație.

Totodată, se argumentează că anularea actului de naștere al minorului, consecutiv constatărilor făcute, nu poate fi dispusă, potrivit Decretului nr. 278/1960, decît de instanța civilă.

---

* I. Albu, op. cit., pag. 225.

Scanned with OKEN Scanner

În consecință, acțiunea fiind introdusă în conformitate cu prevederile art. 50 C. fam., are caracter de acțiune civilă și trebuie rezolvată de o instanță civilă.

Desigur (n.n. I.E.), nu există nici o îngrădire a dreptului de a acționa, în paralel, pe cale penală persoana care a săvîrșit o infracțiune privitoare la actul de naștere al copilului, dar prin aceasta nu se poate realiza decît pedepsirea persoanei vinovate și nicidecum stabilirea maternității copilului.

Dovada că mențiunile din certificatul de naștere nu corespund realității se poate face prin orice mijloc de probă.

Aceasta rezultă atît din prevederile dreptului comun cu privire la proba faptelor materiale, cît și din dispozițiile art. 50 C. fam.

Mențiunile ce reprezintă constatări făcute personal de delegatul de stare civilă, nu pot fi înlăturate decît prin procedura înscrierii în fals, actul de naștere fiind un înscris autentic. *

Privitor la termenul în care poate fi introdusă acțiunea, potrivit dispozițiilor cuprinse în alin. 1 al art. 1 din Decretul 167/1958, prescripția stinge dreptul la acțiunea care are un obiect patrimonial, dar în cazurile în care este vorba de drepturi personale nepatrimoniale, prescripția nu mai operează, dacă legea nu dispune altfel.

„Regulile prescripției nu sînt aplicabile dreptului de acțiune pentru valorificarea drepturilor subiective legate de persoană privită în cadrul familiei sau al societății, reglementate de Decretul nr. 31/30 ianuarie 1954 privitor la persoanele fizice și juridice, precum și de Codul familiei" **.

„În ceea ce privește acțiunile de stat, cu unele excepții, cum ar fi de exemplu acțiunea în stabilirea paternității din afara căsătoriei, care se prescrie în termen de un an de la nașterea copilului sau al acțiunii în tăgada paternității al cărei termen de prescripție este de șase luni, acestea sînt imprescriptibile" ***.

Așadar, avîndu-se în vedere importanța deosebită a stabilirii filiației materne pentru copil, familie și stat, dreptul de a intenta acțiunea în contestarea maternității ce rezultă din certificatul de naștere, este imprescriptibil.

SECȚIUNEA 3. RECUNOAȘTEREA FILIAȚIEI FAȚĂ DE MAMĂ

Recunoașterea maternității reprezintă actul juridic prin care o femeie face o declarație voluntară în una din formele prevăzute de lege, privitoare la faptul că un anumit copil este născut de ea.

3.1. Natura juridică a recunoașterii maternității

Recunoașterea de către o femeie a unui copil ca fiind al său constituie o mărturisire a faptului nașterii acelui copil.

---

* A. Ionașcu, op. cit., pag. 37.
** A. Ionașcu, ș.a., Tratat de drept civil, vol. 1, pag. 443.
*** D. Lupulescu, Actele de stare civilă, pag. 111.

Ea reprezintă un mijloc de probă pe baza căruia se poate stabili maternitatea copilului respectiv.

Prin excepție de la regulile dreptului comun, recunoașterea maternității este valabilă chiar atunci cînd este făcută de o persoană lipsită de capacitate sau cu capacitate de exercițiu restrînsă, fără a fi necesară reprezentarea legală sau încuviințarea prealabilă a reprezentantului legal.

Singura cerință care condiționează valabilitatea actului recunoașterii maternității este existența discernămîntului.

Mărturisirea faptului nașterii și identității unui copil capătă valențele unui act care produce efecte juridice, fiind vorba de un act juridic unilateral, supus regulilor aplicabile actului juridic.

3.2. Caracterele juridice ale recunoașterii maternității

Neexistînd reglementări speciale privitoare la caracterele juridice ale recunoașterii maternității, acestea se deduc din regulile generale ale dreptului comun.

Caracterele juridice ale recunoașterii maternității decurg din dubla natură juridică a acestui act și anume cea de mărturisire — mijloc de probă și cea de act juridic.

Privită sub aspectul mărturisirii, recunoașterea maternității prezintă următoarele caractere :

a) Recunoașterea este un act personal, neputînd fi făcută decît de femeia care pretinde a fi mama copilului respectiv.

Reprezentantul legal al mamei (dacă aceasta e lipsită de capacitate de exercițiu sau are capacitate restrînsă), tatăl copilului ori vreuna din persoanele aflate în orice grad de rudenie cu mama sau orice altă persoană nu pot face recunoașterea maternității unui copil în numele mamei.

De la această regulă există o derogare și anume că recunoașterea maternității poate fi făcută de un reprezentant al mamei cu procură specială și autentică din partea acesteia.

Fiind un drept personal, la moartea mamei, dreptul de a recunoaște maternitatea unui copil încetează, astfel încît el nu poate trece asupra moștenitorilor.

b) Recunoașterea maternității, fiind o probă ce se referă la un fapt material produs în trecut, are un caracter declarativ și nu atributiv deoarece nu „creează o stare de lucruri nouă, nu modifică nimic deci nu creează o filiație nouă *. În consecință, efectele recunoașterii se produc nu de la data recunoașterii, ci retroactiv din momentul nașterii, iar în ce privește drepturile copilului chiar de la concepția sa **.

c) Recunoașterea este un act irevocabil, asupra ei nu se mai poate reveni nici chiar în cazul în care a fost făcută prin testament (art. 48 alin. ultim. C. fam.). Mama poate totuși reveni asupra recunoașterii făcute din eroare, prin contestarea recunoașterii (art. 49 C. fam.). Această cale nu infirmă principiul irevocabilității recunoașterii maternității deoarece esența revocării este diferită de cea a contestării.

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 271.

** A. Ionașcu și colab., op. cit., pag. 23 ; I. Filipescu, op. cit., pag. 271.

Scanned with OKEN Scanner

d) Recunoașterea maternității este opozabilă *erga omnes*, producînd efecte față de orice persoane care vin în raporturi juridice cu copilul. Acest caracter rezultă din prevederile art. 49 C. fam. în care se stipulează că „orice persoană interesată poate contesta recunoașterea care nu corespunde adevărului".

e) Recunoașterea maternității nefiind un act juridic încheiat cu o altă persoană, ci mărturisirea unui fapt material anterior, exprimată în forma unui act juridic, poate fi făcută și de o femeie lipsită de capacitate de exercițiu sau cu capacitate restrînsă, dar cu condiția ca acea femeie să aibă discernămîntul faptelor sale.

f) Recunoașterea maternității este un act juridic pur și simplu — deci neafectat de condiții sau de termene.

Raportat la calitatea de act juridic, se evidențiază următoarele caractere ale recunoașterii maternității :

a) Recunoașterea maternității este un act juridic solemn care nu poate fi făcut decît în formele prevăzute de lege (art. 48 alin. 2 C. fam.) : declarația la serviciul de stare civilă, printr-un înscris autentic sau prin testament.

b) Recunoașterea de maternitate are un caracter facultativ, acest act reprezentînd o manifestare de voință neafectat de nici un fel de îngrădiri ale libertății de exprimare.

c) Recunoașterea maternității este un *act juridic unilateral* pentru realizarea căruia nu este nevoie de acceptarea copilului recunoscut, astfel încît își produce efectele indiferent de consimțămîntul acestuia.

3.3. Capacitatea cerută pentru recunoaștere

Femeia lipsită de capacitate de exercițiu (vîrsta mai mică de 14 ani, punerea sub interdicție) poate să facă o recunoaștere de maternitate fără a avea nevoie să fie reprezentată, asistată sau să obțină încuviințarea prealabilă a unui ocrotitor, cu condiția să dispună de puterea de discernămînt necesară aprecierii semnificației și consecințelor mărturisirii pe care o face.

Femeia ce se declară mamă a unui copil, aflată sub interdicție judiciară pentru alienație mintală, trebuie să se afle într-un episod de luciditate spre a se putea aprecia drept validă mărturisirea sa.

Aceeași soluție își găsește aplicabilitatea și în cazul persoanelor cu capacitate de exercițiu restrînsă (vîrstă cuprinsă între 14 și 18 ani) care pot face recunoașterea maternității fără încuviințarea prealabilă a ocrotitorului legal (părinți, tutore), cu condiția să aibă putere de discernămînt.

Sorgintea acestei derogări de la regula dreptului comun se află în natura juridică mixtă a recunoașterii (mărturisire și act juridic) care pentru a fi considerată valabilă ca act juridic, trebuie să exprime o manifestare de voință conștientă, să fie făcută cu discernămînt.

3.4. Cazurile în care legea permite recunoașterea maternității

De la regula generală că maternitatea se probează prin certificatul de naștere există două excepții.

Scanned with OKEN Scanner

Cele două cazuri în care legea permite stabilirea maternității prin recunoaștere sînt prevăzute în art. 48 alin. 1 din C. fam. și anume :

— dacă nașterea nu a fost înregistrată în registrul de stare civilă ;

— dacă copilul a fost trecut în registrul de stare civilă ca născut din părinți necunoscuți.

Din enumerarea celor două situații rezultă că legea permite, în mod excepțional, stabilirea maternității prin recunoaștere numai cînd acest act nu contravine mențiunilor din registrul de stare civilă.

În primul caz, legea nu face nici o diferențiere între motivele pentru care nașterea nu a fost menționată în registrul de stare civilă. Cum în practică se pot întîlni mai multe situații, pentru interpretarea corectă a textului se impune coroborarea lui cu prevederile conținute în alte acte normative (Decretul nr. 278/1960).

Asemenea situații pot fi :

a) Omisiunea înregistrării copilului în registrul de stare civilă se datorează lipsei unor asemenea registre, situație în care mama poate face recunoașterea copilului.

b) Există registre, dar nașterea nu este menționată în ele din vina delegatului de stare civilă, deși declarația de naștere a fost făcută.

În acest caz nu mai e necesară recunoașterea care este cuprinsă în declarația de naștere, ci maternitatea se va dovedi prin procedura de întocmire ulterioară a certificatului de naștere, prevăzută de art. 32 din Decretul 278/1960.

c) Este posibil ca nașterea să fi fost înregistrată, dar registrul de nașteri să se fi pierdut sau să se fi distrus.

În această situație dovada filiației față de mamă se va face după reconstituirea registrului conform dispozițiilor cuprinse în art. 32 și următoarele din Decretul nr. 278/1960 și nu prin recunoașterea mamei.

Dacă în condițiile existenței registrelor de stare civilă nu s-a înregistrat nașterea din cauza lipsei declarației de naștere, mama poate proceda la recunoașterea copilului respectiv.

În al doilea caz — înregistrarea copilului în actele de stare civilă, ca fiind născut din părinți necunoscuți — potrivit procedurii prevăzute de art. 17 din Decretul 278/1960, se pot întîlni de asemenea mai multe situații :

1) Nașterea copilului este înregistrată în mod legal, dar, ulterior, mama reține certificatul de naștere și abandonează copilul, care fiind găsit, este înregistrat din nou, în conformitate cu prevederile art. 17 din Decretul nr. 278/1960, ca fiind născut din părinți necunoscuți, numele fiindu-i atribuit de autoritatea tutelară. Dacă mama reapare cu certificatul de naștere și solicită să i se înapoieze copilul revendicarea ei nu poate fi considerată ca o recunoaștere a maternității deoarece acest act a mai fost săvîrșit o dată, cu ocazia declarării nașterii copilului.

Într-o atare situație se va proceda la anularea celui de al doilea certificat de naștere al copilului, făcîndu-se pe marginea sa mențiuni referitoare la existența primului certificat de naștere.

2) Dacă după înregistrarea nașterii și abandonarea copilului de către mamă, acesta a fost înfiat cu efecte depline *, ulterior apărînd

* I. Filipescu, op. cit., pag. 266.

Scanned with OKEN Scanner

mama copilului care face dovada maternității cu certificatul de naștere, soluția este aceeași ca în situația menționată la punctul 1.

3) Copilul este înregistrat ca fiind născut din părinți necunoscuți, dar după aceea este recunoscut de tată. În această situație se poate face recunoașterea de maternitate deoarece *ab initio* cerința legii — copilul să fie născut din părinți necunoscuți — a fost realizată, iar după recunoașterea paternității, mama a rămas mai departe necunoscută.

În plus, prevederile art. 64 C. fam. oferă copilului posibilitatea de a-și stabili mai întîi filiația față de oricare din părinții săi.

4) Dacă copilul, înregistrat inițial ca născut din părinți necunoscuți, a fost înfiat ulterior cu efecte depline de către o altă persoană, iar apoi apare mama copilului, aceasta va putea să facă recunoașterea maternității, deoarece un asemenea act juridic operează retroactiv și cum înainte de înfiere copilul avea ca statut civil naștererea din părinți necunoscuți, rezultă că el îndeplinea cerințele legale care permit recunoașterea maternității.

Recunoașterea maternității are și alte implicații, pe această bază mama putînd cere desfacerea înfierii, iar în cazul în care o încuviințează în calitatea de părinte firesc, dobîndită consecutiv recunoașterii — operează efectele filiației firești care se păstrează și după înfiere (impedimentele la căsătorie, prevăzute de art. 79 alin. 2 C. fam.).

5) Copilul înregistrat din părinți necunoscuți, este ulterior înfiat cu efecte depline de către propria sa mamă.

Se pune problema dacă ulterior înfierii, mama mai poate face recunoașterea copilului avîndu-se în vedere că la înfierea cu efecte depline se procedează la întocmirea unui nou certificat de naștere în care părinții înfietori sînt menționați ca părinți firești și astfel nu mai sînt îndeplinite cerințele celui de al doilea caz în care este permisă recunoașterea-înregistrarea copilului ca fiind născut din părinți necunoscuți.

Răspunsul este afirmativ deoarece recunoașterea își produce efectele retroactiv de la data nașterii sau chiar a concepției copilului, pe cînd înfierea produce efecte numai de la data încheierii ei, astfel încît înainte de înfiere copilul îndeplinea condițiile pentru a fi recunoscut de mamă.

6) În situația în care registrul de stare civilă în care copilul era trecut ca fiind născut din părinți necunoscuți, s-a pierdut ori s-a distrus, recunoașterea maternității se poate face, dar numai după reconstituirea actului de naștere, potrivit procedurii prevăzute de art. 32 din Decretul nr. 278/1960.

7) În situația în care un copil este recunoscut de o femeie ca fiind al său, se pune problema dacă ulterior o altă femeie, pretinzînd că acel copil este al ei și nu al femeii care l-a recunoscut, poate face o a doua recunoaștere a maternității ?

O asemenea procedură nu este posibilă deoarece în cazul celei de-a doua femei nu își mai găsesc aplicabilitate prevederile art. 48 alin. 1 din C. fam. (nașterea să nu fi fost înregistrată sau copilul să fi fost trecut ca născut din părinți necunoscuți), copilul în cauză fiind înregistrat ca fiind al primei femei care l-a recunoscut.

Scanned with OKEN Scanner

Femeia care vrea să facă recunoașterea ulterioară, are însă deschisă calea contestației primei recunoașteri, reglementată prin prevederile art. 49 C. fam., potrivit căruia recunoașterea ce nu corespunde adevărului poate fi contestată de orice persoană interesată.

Astfel, recunoașterea maternității de către cea de a doua femeie va putea fi făcută numai după înlăturarea primei recunoașteri — consecutiv admiterii acțiunii în contestarea maternității, potrivit prevederilor art. 49 C. fam.

3.5. Alte situații în care se pune problema admisibilității recunoașterii maternității

Deși legea limitează la două, cazurile de excepție în care este permisă stabilirea maternității prin recunoaștere, s-a pus problema dacă aplicabilitatea lor poate fi extinsă și la alte situații : recunoașterea copilului conceput înainte de naștere, recunoașterea maternității copilului decedat, recunoașterea copilului major.

a) *Admisibilitatea recunoașterii maternității copilului conceput, intervenită înainte de nașterea acestuia,* s-a pus în discuție în legătură cu prevederile art. 7 alin. 2 din Decr. 31/1954 care prevede că drepturile copilului sînt recunoscute din momentul concepției, cu condiția să se nască viu.

S-a afirmat că această recunoaștere și-ar dovedi oportunitatea în cazurile în care mama ar deceda imediat după naștere, înainte de a-și recunoaște copilul, a cărui naștere nu a fost înregistrată sau copilul a fost înregistrat ca născut din părinți necunoscuți.

În ceea ce privește soluția într-o atare problemă, părerile sînt împărțite :

Unii autori * consideră că recunoașterea copilului înainte de a se naște nu este posibilă deoarece art. 48 C. fam., care cuprinde limitativ cazurile în care este permisă stabilirea filiației materne prin recunoaștere, se referă numai la copiii născuți.

În opoziție cu acest punct de vedere, alți autori ** admit că se poate face recunoașterea maternității copilului conceput, intervenită înainte de nașterea lui, argumentîndu-și susținerile în moduri diferite.

Astfel, se consideră *** că o asemenea recunoaștere și-ar putea produce efectele numai dacă ar fi făcută sub condiția suspensivă ca la naștere copilul să se afle în unul din cazurile prevăzute de art. 48 alin. 1 C. fam.

Criticînd această aserțiune, alți autori **** arată că ea are mai mult o valoare teoretică, în practică fiind greu de imaginat că un copil a cărui mamă i-a recunoscut maternitatea, ar putea rămîne neînregistrat ori că în registrul de stare civilă s-ar menționa că este născut din părinți necunoscuți.

---

* P. Anca, S. Șerbănescu, T. Popescu.
** I. Filipescu, A. Ionașcu.
*** I. Filipescu, op. cit., pag. 268.
**** A. Ionașcu, op. cit., pag. 26, 27.

Scanned with OKEN Scanner

Același autor, extinzînd interpretarea formulării cuprinse în art. 7 alin. 2 din Decretul 32/1954, apreciază că unul din drepturile elementare ale copilului, incluse în drepturile recunoscute acestuia din momentul concepției, este acela de a-și stabili filiația prin cunoașterea părinților, atribut de interes vital pentru copil.

Nu împărtășim soluția admisibilității recunoașterii copilului conceput (n.a.I.E.), considerînd că nu este nevoie de o recunoaștere a maternității făcută anterior momentului nașterii a copilului atîta timp cît există o posibilitate legală de stabilire a filiației materne.

Astfel, în situația în care mama ar deceda imediat după nașterea copilului, înainte ca acesta să fie înregistrat ca născut de ea, ci din părinți necunoscuți ori înregistrarea nașterii copilului nu s-ar face, își găsesc aplicabilitate prevederile art. 50 C. fam.: „În cazul în care, din orice împrejurări, dovada filiației față de mamă nu se poate face prin certificatul constatator al nașterii ori în cazul în care se contestă realitatea celor cuprinse în certificatul constatator al nașterii, dovada filiației față de mamă se poate face în fața instanței judecătorești prin orice mijloc de probă".

Din cuprinsul acestui articol rezultă că moartea mamei se poate încadra în formularea „din orice împrejurări", omisiunea înregistrării nașterii copilului are drept consecință faptul că „dovada filiației față de mamă să nu se poată face prin certificatul constatator al nașterii", iar „contestarea realității celor cuprinse în certificatul constatator al nașterii" se poate referi și la înscrierea mențiunii nașterii copilului ca fiind din părinți necunoscuți.

Exercitarea dreptului la acțiunea în justiție pentru stabilirea filiației față de mamă aparține, potrivit art. 52 alin. C. fam., numai copilului sau reprezentantului său legal, în cazul în care copilul este lipsit de capacitate de exercițiu sau este pus sub interdicție, deci stabilirea maternității este posibilă și după decesul mamei, putîndu-se utiliza orice mijloace de probă.

Prin valorificarea acestei căi legale de stabilire a filiației față de mamă, copilul își va putea conserva toate drepturile ce decurg din prevederile art. 7, alin. 2 din Decretul 31/1954.

b) *Problema admisibilității recunoașterii maternității copilului decedat* a fost de asemenea dezbătută în literatura de specialitate.

Dacă asupra modului de soluționare a acestei probleme există un consens — recunoașterea maternității copilului decedat este posibilă — în schimb argumentarea soluției este heterogenă.

Astfel, se apreciază că în condițiile tăcerii legii privitoare la recunoașterea copilului după moartea sa de către mamă, urmează a opera, prin analogie, prevederile art. 57 alin. 1 din C. fam., referitoare la recunoașterea de paternitate a copilului decedat.

Art. 57 din C. fam. și-ar găsi aplicabilitatea și în cazul recunoașterii maternității copilului decedat „dată fiind identitatea de motive care justifică adoptarea unei soluții unitare în ambele situații juridice" *. Potrivit acestei păreri, recunoașterea maternității ar urma să fie

* P. Anca, op. cit., pag. 37—38.

admisibilă doar atunci cînd este îndeplinită cerința conținută în articolul 57, alin. 1 C. fam. : „copilul poate fi recunoscut numai dacă a lăsat descendenți firești".

O atare condiționare s-ar impune spre a se evita recunoașterile interesate cu mobil patrimonial, în condițiile existenței moștenitorilor firești, părintele care face recunoașterea nedobîndind vocație succesorală.

După alți autori *, motivația ar consta în faptul că recunoașterea fiind un act unilateral, nu necesită consimțămîntul copilului ce urmează a fi recunoscut.

Potrivit acelorași autori, recunoașterea maternității după moartea copilului se poate face chiar dacă nu a lăsat descendenți firești, deoarece legea nu condiționează recunoașterea copilului de către mamă, de existența moștenitorilor firești ai acestuia ca în cazul recunoașterii de paternitate (art. 57 alin. 1 C. fam.).

Subscriind la soluția admisibilității recunoașterii maternității copilului decedat, vom adăuga (n.a.I.E.) un alt argument și anume că art. 48 al. 1 C. fam. nu condiționează recunoașterea maternității de existența în viață a copilului respectiv în momentul recunoașterii, ci doar de fapte materiale legate de nașterea lui (omisiunea înregistrării nașterii sau înregistrarea nașterii din părinți necunoscuți).

De altfel, recunoașterea maternității se raportează retroactiv la momentul nașterii copilului și nu la cel de după moartea sa.

Avînd în vedere că rațiunea condiționării recunoașterii paternității copilului decedat — existența unor descendenți firești — își găsește aplicabilitate și în cazul recunoașterii maternității copilului decedat (nu vedem motivul pentru care un bărbat ar fi tentat să facă o recunoaștere de filiație a unui copil, din interese patrimoniale iar o femeie, nu) propunem — *de lege ferenda* — ca în completarea art. 48 C. fam. să se stipuleze : „după moarte, copilul poate fi recunoscut numai dacă a lăsat descendenți firești".

3.6. Formele recunoașterii maternității

Prin efectele juridice pe care le produce, recunoașterea maternității reprezintă un act de o importanță deosebită.

Pe de altă parte, necesitatea garantării exprimării libere a voinței mamei în cazul recunoașterii maternității, a făcut ca legea să îi atribuie caracterul de act juridic solemn.

Într-o atare calitate, mărturisirea maternității se poate face numai într-una din formele limitativ prevăzute de lege, în măsură să ofere girul manifestării libere de voință a femeii respective.

Formele sub care se poate face recunoașterea maternității sînt enumerate în art. 48 alin. 2 C. fam. :

a — declarație la serviciul de stare civilă ;

b — înscris autentic

c — testament.

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 268, Sc. Șerbănescu, op. cit., pag. 157 și T. Popescu, op. cit., pag. 29—30.

Scanned with OKEN Scanner

a) Declarația de recunoaștere a maternității se poate face la orice serviciu de stare civilă, indiferent de localitate.

Înscrierea recunoașterii se face însă, numai în localitatea unde a fost înregistrată nașterea copilului recunoscut — în cazul existenței certificatului de naștere al copilului cuprinzînd mențiunea nașterii din părinți necunoscuți — sau, dacă nașterea nu a fost înregistrată în registrul de stare civilă, în localitatea în care s-a născut copilul.

b) Recunoașterea maternității prin înscris autentic presupune autentificarea mărturisirii mamei de către notariat sau birourile executive ale Consiliilor populare, în localitățile în care nu se află notariate (art. 4 și 9 din Decr. 377/1960 modificat prin Decr. 28/1970).

Recunoașterea maternității se poate face și prin orice alt înscris care corespunde exigențelor legale ce definesc un act autentic, prevăzute de art. 1171 Codul civil, chiar dacă actul respectiv ar avea un alt obiect.

În sfîrșit, valoare de înscris autentic are și mărturisirea maternității în fața unei instanțe judecătorești, consemnată în încheierea de ședință.

c) Recunoașterea maternității se poate face și prin testament, înțelegînd prin aceasta mărturisirea filiației exprimată prin acte sub formă testamentară.

Sînt considerate valabile recunoașterile cuprinse în oricare dintre formele de testament: autentic, mistic, olograf cît și în formele speciale ale testamentelor privilegiate, a căror reglementare e cuprinsă în art. 868—886 C. civ. ce privesc anumite împrejurări excepționale.

Recunoașterea maternității nu se poate face însă prin forme testamentare speciale cum sînt cele ce cuprind dispoziții *mortis causa* referitoare la unele bunuri (de exemplu formele testamentare speciale stabilite prin art. 19 din statutul CEC care se limitează la dispoziții speciale ale depunătorului privind sumele depuse).

Deși inclusă într-un act prin excelență revocabil, recunoașterea de maternitate nu mai poate fi revocată după exprimarea ei în cadrul unui testament, chiar dacă toate celelalte dispoziții cuprinse în acel testament au fost revocate. Această precizare este făcută în art. 48 alin. 3 din C. fam.

Data de la care mărturisirea cuprinsă într-un testament își produce efectele este data întocmirii lui și nu cea a morții persoanei testatoare.

Fiind un act declarativ, efectele filiației vor retroactiva pînă în momentul nașterii, iar drepturile copilului pînă în momentul concepției sale.

3.7. Termene înăuntrul cărora se poate face recunoașterea maternității

Din caracterul de act juridic pur și simplu — atribut al mărturisirii — se deduce că recunoașterea maternității nu este afectată de condiții sau termene, ea putînd fi făcută în tot cursul vieții mamei.

Dar termenul în care se face recunoașterea maternității, ce curge de la nașterea copilului, prezintă totuși importanță, pentru procedura de înregistrare a nașterii.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, potrivit prevederilor art. 18 din Decr. 278/1960 care reglementează declarația de naștere tardivă *, dacă recunoașterea maternității este făcută după 15 zile de la nașterea copilului, dar nu mai tîrziu de un an, poate fi asimilată cu o declarație de naștere tardivă pe baza căreia organul administrativ competent va dispune întocmirea actului de naștere.

Dacă recunoașterea se face după trecerea unui an de la nașterea copilului, înregistrarea nașterii nu se va mai putea face decît pe baza unei hotărîri judecătorești rămasă definitivă **.

3.8. Înscrierea recunoașterii

Conform dispozițiilor cuprinse în art. 19 din Decretul 278/1960, recunoașterea se înscrie prin mențiune pe marginea actului de naștere al persoanei a cărei maternitate a fost mărturisită ***.

În cazul în care nu s-a făcut înregistrarea nașterii, se pot ivi două situații :

a) Recunoașterea se face între 15 zile și 1 an de la nașterea copilului.

Organul administrativ competent are la îndemînă, în această ipoteză, două variante în care poate face înscrierea :

— poate întocmi actul de naștere al copilului pe marginea căruia să facă mențiunea recunoașterii mamei ;

— considerînd recunoașterea drept declarație de naștere tardivă, poate dispune întocmirea actului de naștere al copilului, fără a mai fi nevoie să se facă mențiunea recunoașterii pe el.

b) Recunoașterea se produce după împlinirea unui an de la nașterea copilului.

Așa cum am menționat mai sus, într-o astfel de situație înscrierea recunoașterii nu se poate face decît pe baza unei hotărîri judecătorești rămasă definitivă.

Și în această situație se pune problema existenței a două alternative pentru înscrierea recunoașterii :

— instanța poate dispune înregistrarea nașterii copilului ca fiind din părinți necunoscuți, urmînd ca apoi pe certificatul respectiv să se facă mențiunea recunoașterii ;

— instanța poate hotărî înregistrarea directă a nașterii copilului de către mama care a făcut recunoașterea, fără a mai fi nevoie să se facă ulterior mențiunea recunoașterii pe actul de naștere.

Înscrierea recunoașterii copiilor trecuți în registrul de stare civilă ca fiind născuți din părinți necunoscuți se va face prin mențiunea recunoașterii pe marginea certificatului de naștere.

---

* Apreciem (n.n. I. E.) că formularea „declarație de naștere tardivă" este improprie, corect ar fi „declarație tardivă de naștere" deoarece actul juridic — declarația este făcută cu întîrziere și nu evenimentul biologic — nașterea s-a produs peste termenul normal.

** I. Filipescu, op. cit., pag. 270.

*** Referitor la înregistrările de stare civilă privind cetățenii români aflați în afara hotarelor țării, dispozițiile art. 19 din Decr. 278/960 se coroborează cu cele cuprinse în art. 3 al aceluiași Decret.

Scanned with OKEN Scanner

Dar, în practică se pot ivi situații mai complicate cum sînt cele menționate în literatura juridică * :

— „Un copil găsit abandonat, a fost înfiat și apoi recunoscut prin declarație în fața serviciului de stare civilă. Pe care act de stare civilă se va face mențiunea : pe cel întocmit după găsirea copilului sau pe cel întocmit la încheierea înfierii ?"

— „Același copil are și act de naștere despre care nu s-a știut în momentul găsirii lui. Pe care dintre cele trei acte de stare civilă ar urma să se facă mențiunea recunoașterii ?"

Potrivit autorului citat, multitudinea de soluții ce se pot da, impune reglementarea prin lege a unui mod unitar de rezolvare a acestor situații.

3.9. Contestarea recunoașterii

Posibilitatea contestării recunoașterii este stabilită prin formularea din cuprinsul art. 49 C. fam.: „Recunoașterea care nu corespunde adevărului poate fi contestată de orice persoană interesată".

Deși făcută cu respectarea formelor legale, mărturisirea maternității constituie un mijloc de probă numai pînă la dovada contrarie.

Interesele copilului recunoscut, ale familiei acestuia și chiar ale statului impun ca recunoașterea maternității ce nu corespunde adevărului să poată fi contestată.

Acțiunea în contestarea recunoașterii poate fi introdusă de orice persoană interesată : copilul recunoscut, mama care a făcut recunoașterea, tatăl copilului, moștenitorii mamei, alte persoane față de care o recunoaștere falsă poate genera prejudicii materiale sau morale.

Conform prevederilor art. 47 din Decr. 32/1954 și art. 45 din C. proc. civ., contestarea recunoașterii poate fi făcută și de procuror.

La prima vedere s-ar părea că prin includerea mamei în grupul persoanelor interesate, cărora le este permisă contestarea recunoașterii maternității, s-ar pune sub semnul întrebării — principiul irevocabilității mărturisirii maternității.

Contradicția dintre alin. ultim al art. 48 C. fam. și conținutul art. 49 C. fam. este numai aparentă, acest principiu păstrîndu-și valabilitatea.

Astfel, mama poate contesta propria declarație de recunoaștere a maternității numai într-o anumită situație permisă de lege.

Este vorba de mărturisirea făcută prin eroare de fapt **, împrejurare care însă trebuie probată de către mama ce revine asupra recunoașterii maternității.

Contestarea recunoașterii de către mama care invocă o eroare de fapt nu echivalează nici cu o retractare și nici cu o revocare, această acțiune neavînd altă finalitate decît dovedirea că mărturisirea maternității nu corespunde adevărului.

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 270.

** Situație prevăzută de art. 1206, C. civ.

Scanned with OKEN Scanner

Prin prisma acestor considerente, se poate aprecia că dispozițiile art. 48 alin. 3 și art. 49 din Codul familiei nu numai că nu se contrazic dar ele se completează.

Contestarea recunoașterii nu este afectată de nici un fel de termene de prescripție, putînd fi introdusă oricînd pentru a desființa filiația stabilită pe o bază ce nu corespunde realității — o mărturisire mincinoasă.

Pentru susținerea acțiunii în contestarea recunoașterii maternității sînt admise orice mijloace de probă, inclusiv simple prezumții cum ar fi diferența de vîrstă dintre mamă și copilul recunoscut sau cea dedusă din vîrsta mamei la data nașterii copilului, în măsură să-l convingă pe judecător că recunoașterea nu corespunde realității *.

Admiterea acțiunii în contestarea recunoașterii maternității are drept rezultat înlăturarea cu efect retroactiv a legăturii de filiație stabilită prin recunoașterea dovedită a nu corespunde adevărului.

3.10. Nulitățile recunoașterii

În condițiile în care Codul familiei nu cuprinde nici un fel de referiri la nulitatea recunoașterii de filiație, urmează a se face aplicația regulilor de drept comun în materie de nulitate, astfel încît în unele situații recunoașterea maternității poate fi lovită de nulitate absolută iar în altele de nulitate relativă.

Nulitatea absolută operează în următoarele cazuri de recunoaștere a maternității :

a) Cînd recunoașterea a fost făcută în condițiile lipsei uneia din cele două condiții prevăzute în alin. 1 al art. 48 C. fam. (nașterea nu a fost înregistrată în registrul de stare civilă sau copilul a fost trecut în registrul de stare civilă ca născut din părinți necunoscuți).

b) Cînd recunoașterea nu este făcută de mamă ci de o persoană, alta decît un mandatar cu procură specială și autentică din partea mamei.

c) Cînd recunoașterea nu s-a făcut cu respectarea condițiilor de formă prevăzute limitativ în alin. 2 al art. 48 C. fam. : declarație la serviciul de stare civilă, act autentic sau testament.

Rezultă că recunoașterea cuprinsă într-un înscris sub semnătură privată, care nu este testament, este lovită de nulitate absolută.

d) Cînd femeia care a făcut recunoașterea de maternitate este lipsită de discernămînt.

În ceea ce privește sancționarea cu nulitatea relativă a recunoașterii de maternitate făcută de o femeie al cărei consimțămînt a fost viciat prin eroare, dol sau violență, în literatura de specialitate s-au emis opinii contradictorii :

Astfel : unii autori ** susțin că recunoașterea de maternitate făcută de o persoană al cărei consimțămînt a fost viciat poate fi lovită de nulitate relativă datorită următoarelor considerente :

— recunoașterea fiind un act juridic poate fi anulată pentru vicii de consimțămînt ca orice act juridic ;

* T. Popescu, op. cit., pag. 38.
** Al. I. Oproiu, Sc. Șerbănescu, R. Petrescu.

Scanned with OKEN Scanner

— nu există o interdicție legală a anulării recunoașterii pentru vicii de consimțămînt ;

— recunoașterea este un act unilateral de voință căruia pentru desființare îi sînt aplicabile regulile de principiu ale nulităților actelor juridice.

Partizanii acestei teze consideră că dolul și violența conduc la nulitatea relativă a recunoașterii maternității.

Referitor la eroarea de fapt, nulitatea își va produce efectele numai dacă acest viciu de consimțămînt se referă la identitatea copilului recunoscut.

În situația în care eroarea privește filiația, acțiunea în nulitate relativă se confundă cu acțiunea în contestarea recunoașterii.

Susținătorii unei a doua opinii * își argumentează astfel teza potrivit căreia recunoașterea de maternitate nu poate fi anulată pentru vicii de consimțămînt :

— recunoașterea confirmă o legătură de filiație care există independent de voința autorului recunoașterii ;

— recunoașterea care, deși afectată de vicii de consimțămînt, corespunde adevărului nu trebuie anulată deoarece astfel ar prejudicia interesului copilului contravenind astfel principiului ocrotirii intereselor lui, consacrat de dreptul familiei ;

— anularea pentru vicii de consimțămînt a unei recunoașteri ce corespunde adevărului ar conduce la o nouă recunoaștere prin act autentic, avînd același rezultat ca și prima recunoaștere anulată ;

— recunoașterea, afectată de vicii de consimțămînt, care nu corespunde adevărului poate fi desființată nu prin acțiunea în anulare ci prin acțiunea în contestare a recunoașterii, conform prevederilor art. 48 C. fam.

Într-o a treia opinie **, se face distincție între recunoașterea făcută sub consimțămînt viciat, ce corespunde adevărului și cea exprimată în aceleași condiții, dar care nu este conformă cu realitatea.

Susținătorii acestei teze sînt de părere că în primul caz recunoașterea nu trebuie anulată avînd în vedere că „nu există interes pentru introducerea acțiunii în anularea recunoașterii, deoarece în cursul procesului, ar urma să se facă o nouă recunoaștere *** și totodată „dacă mărturisirea maternității, corespunde adevărului, ea nu poate să fie înlăturată pentru motivul că voința celei care a făcut-o a fost viciată, așa cum nici o mărturisire conformă cu adevărul nu poate fi înlăturată, recunoașterea nu e un mod de creare a filiației ci un mod de probă al acesteia ****".

Privitor la cea de a doua situație (recunoașterea făcută de o persoană al cărei consimțămînt a fost viciat și care nu corespunde realității) se susține admisibilitatea anulării recunoașterii deoarece :

— dovada dolului sau violenței se poate administra mai ușor decît cea a neconformității recunoașterii cu realitatea *****.

---

* T. R. Popescu, P. Anca, I. Albu, Gh. Nedelschi.
** A. Ionașcu, op. cit., pag. 33 și I. Filipescu, op. cit., pag. 274.
*** I. Filipescu, ibidem.
**** A. Ionașcu, ibidem.
***** A. Ionașcu, ibidem.

— acțiunea în anularea recunoașterii pentru vicii de consimțămînt nu poate fi refuzată pe motiv că femeia care a făcut recunoașterea are la îndemînă acțiunea în contestare, cele două acțiuni avînd regim juridic diferit ;

— legea nu prevede neadmiterea acțiunii în anulare ;

— nu se știrbește interesul copilului prin acțiunea în anulare, acest interes neputînd fi ocrotit decît în limitele prevăzute de lege ;

— în cursul procesului privitor la anularea recunoașterii se ajunge implicit la dezbaterea problemei conformității recunoașterii cu realitatea *.

SECȚIUNEA 4. STABILIREA MATERNITĂȚII PRIN HOTĂRÎRE JUDECĂTOREASCĂ

Potrivit prevederilor art. 50 C. fam., maternitatea se poate stabili și prin hotărîre judecătorească.

Acțiunea în justiție pentru stabilirea maternității îmbracă forma unei acțiuni în reclamație de stare civilă al cărei unic obiect îl constituie stabilirea filiației față de mamă.

4.1. Cazurile în care maternitatea poate fi stabilită prin hotărîre judecătorească

Art. 50 C. fam. enumeră limitativ situațiile în care filiația față de mamă se stabilește prin hotărîre judecătorească :

a) în cazul în care, din orice împrejurări dovada filiației față de mamă nu se poate face prin certificatul constatator al nașterii ;

b) în cazul în care se contestă realitatea celor cuprinse în certificatul constatator al nașterii.

Privitor la primul caz, deși mențiunea cuprinsă în art. 50 C. fam. (în cazul în care, din *orice împrejurări* dovada maternității nu se poate face prin certificatul de naștere) pare să aibă un larg cîmp de aplicabilitate, în realitate aceste dispoziții sînt restrînse numai la acele situații în care nu este vorba de reconstituirea sau întocmirea ulterioară a actului de naștere ori nu sînt îndeplinite condițiile pentru a se face declarația de naștere tardivă.

Această interpretare restrictivă a formulării „din orice împrejurări" rezultă din coroborarea prevederilor art. 50 C. fam. cu cele cuprinse în art. 24 din Decretul nr. 31/1954 și totodată cu dispozițiile art. 32—34 din Decretul nr. 278 /1960 ce stabilesc cazurile în care este posibilă reconstituirea actelor de stare civilă (registrele de stare civilă au fost distruse sau pierdute ; actul de stare civilă a fost întocmit în străinătate și nu poate fi procurat) și situațiile în care se poate face întocmirea ulterioară a actelor de stare civilă (inexistența registrelor de stare civilă, omisiunea întocmirii certificatului de naștere din vina delegatului de stare civilă deși declarația de naștere a fost făcută).

* I. Filipescu, op. cit., pag. 274

Scanned with OKEN Scanner

Pentru aceste cazuri în care legea permite reconstituirea sau întocmirea ulterioară a actelor de naștere, nu se poate face stabilirea maternității prin hotărîre judecătorească deoarece există posibilitatea procurării certificatului de naștere prin procedura legală a reconstituirii sau prin cea a întocmirii ulterioare a actului de naștere.

Chiar în situația în care reconstituirea sau întocmirea ulterioară a actului de stare civilă ar fi refuzată de organul administrativ și s-ar ajunge la cererea persoanei interesate în fața instanței judecătorești, nu poate fi vorba de stabilirea maternității prin hotărîre judecătorească, deoarece obiectul acțiunii îl constituie întocmirea ulterioară sau reconstituirea actelor de stare civilă și nu stabilirea maternității *.

De asemenea, sfera de aplicabilitate a formulării „din orice împrejurări" este limitată și de prevederile art. 18 din Decretul 278/1960 privitoare la declarația de naștere tardivă.

Într-adevăr, dacă nașterea a fost declarată după 15 zile de la producerea ei, dar înăuntrul termenului de 1 an, stabilirea maternității se face prin recunoașterea copilului de către mamă în fața organului administrativ competent.

În situația în care declararea nașterii s-a făcut după 15 zile, dar după trecerea unui an de la nașterea copilului, înregistrarea nașterii și implicit stabilirea maternității se va putea face numai prin hotărîre judecătorească.

Din cele prezentate mai sus, rezultă că stabilirea maternității prin hotărîre judecătorească este permisă de lege numai în acele cazuri în care dovada filiației față de mamă prin certificatul de naștere este imposibil de făcut.

O astfel de ipostază în care există imposibilitatea absolută de a proba filiația cu ajutorul certificatului de naștere o constituie situația prevăzută în art. 24, par. d din Decretul 31/1954 privitor la persoanele fizice și persoanele juridice : „procurarea certificatului de naștere este cu neputință".

Imposibilitatea procurării certificatului de naștere se poate întîlni în mai multe situații :

— copilul nu cunoaște, justificat, locul nașterii sale ;

— copilul a fost declarat născut din părinți necunoscuți.

Celor două împrejurări enumerate mai sus li se mai poate adăuga una și anume : „cînd întocmirea actului de stare civilă a fost omisă din alte cauze decît vina delegatului stării civile".

În această din urmă situație se încadrează declarația de naștere tardivă făcută după trecerea unui an de la nașterea copilului, urmînd a se face și aplicația prevederilor art. 18 din Decretul 278/1960.

Cel de al doilea caz în care legea permite stabilirea maternității prin hotărîre judecătorească, privește împrejurarea în care copilul reclamă o altă stare civilă decît cea rezultată din certificatul de naștere, pe care o contestă ca neconformă cu realitatea.

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 275.

Scanned with OKEN Scanner

Din coroborarea prevederilor art. 52, alin. 1 C. fam. cu cele cuprinse în art. 50 C. fam. precum și cu dispozițiile art. 51 alin. 1 C. fam. rezultă că dreptul copilului de a contesta realitatea celor cuprinse în certificatul de naștere apare numai în condițiile existenței unei neconcordanțe între cuprinsul certificatului său de naștere și folosirea stării civile.

4.2. Acțiunea în stabilirea maternității

4.2.1. **Caracterul și finalitatea acțiunii.** Acest demers juridic are caracterul unei acțiuni în reclamație de stat.

Prin contestarea realității celor cuprinse în certificatul de naștere, în cadrul acțiunii în stabilirea maternității, se realizează o dublă finalitate : înlăturarea maternității ce nu corespunde adevărului, înscrisă în actul de naștere și stabilirea adevăratei maternități.

4.2.2. **Titularul acțiunii în stabilirea maternității** este, potrivit dispozițiilor art. 52 alin. 1 C. fam., în exclusivitate copilul.

Caracterul strict personal al acestei acțiuni rezultă din prevederile art. 52 alin. 1 C. fam. : „Acțiunea pentru stabilirea filiației față de mamă aparține numai copilului".

În situația în care copilul este lipsit de capacitate de exercițiu (nu a împlinit vîrsta de 14 ani sau se află sub interdicție), acțiunea poate fi pornită de reprezentantul său legal, conform prevederilor art. 52 alin. 1 C. fam.

Reprezentantul legal al copilului introduce acțiunea în stabilirea maternității fără a fi necesar să aibă, în prealabil, încuviințarea autorității tutelare *.

Prin prisma prevederilor art. 9 din Decretul 31/1954, reprezentant legal al copilului poate fi tatăl acestuia sau tutorele copilului și nicidecum curatorul care este reprezentantul copilului numai privitor la interesele lui patrimoniale.

Dar, după părerea unor autori ** : „curatorul numit în cazul în care există interese contrare între copil și reprezentantul său legal cu privire la stabilirea maternității, poate porni acțiunea în locul reprezentantului legal".

În ceea ce privește copilul care după împlinirea vîrstei de 14 ani a dobîndit o capacitate de exercițiu restrînsă, în literatura de specialitate s-au exprimat opinii contradictorii.

Potrivit uneia dintre acestea ***, minorul care a împlinit 14 ani, va putea intenta acțiunea cu încuviințarea tatălui sau a tutorelui, conform prevederilor art. 9 din Decretul 31/1954 privitor la persoanele fizice și persoanele juridice.

Potrivit aprecierilor altor autori „acțiunea se poate introduce de copil fără a avea nevoie de încuviințarea prealabilă a ocrotitorului său legal, deoarece acțiunea pentru stabilirea maternității are caracter personal, în timp ce încuviințarea prealabilă privește interese patrimoniale, nu personale, iar o dispoziție legală nu prevedere o derogare în acest

---

* Traian Ionașcu, citat de T. Popescu, în op. cit., pag. 44.
** I. Filipescu, op. cit., pag. 281.
*** T. Popescu, op. cit., pag. 44.

Scanned with OKEN Scanner

sens, așa cum prevede în privința introducerii acțiunii prin reprezentantul legal, căci și reprezentarea, în lipsa unui text derogator, privește tot interese patrimoniale" *.

În același sens se pronunță și alți autori **.

Apreciem (n.a.I.E.) că argumentele aduse în favoarea celei de a doua aserțiuni sînt suficient de convingătoare ***.

În cazul copilului decedat, art. 52 alin. 2 C. fam. prevede că: „dreptul de a porni acțiunea pentru stabilirea filiației față de mamă nu trece asupra moștenitorilor copilului".

Pentru eventualitatea în care copilul a decedat după ce intentase acțiunea de stabilire a maternității, același art. 52 aliniatul 2 C. fam. dispune că moștenitorii copilului pot continua acțiunea pornită de acesta.

Dar textului legii se impune a i se da o interpretare restrictivă. Astfel, acțiunea intentată de copil nu poate fi continuată de moștenitori, după moartea sa, în următoarele două situații:

— dacă copilul a renunțat în mod expres, în conformitate cu prevederile art. 246 C. pr. civ.;

— dacă la moartea copilului acțiunea era perimată datorită rămînerii în nelucrare din vina acestuia, potrivit art. 248 C. pr. civ.

Motivul imposibilității moștenitorilor de a continua acțiunea copilului în cele două situații, îl constituie stingerea acțiunii în timpul vieții copilului.

În măsură să continue acțiunea pot fi atît moștenitorii legali cît și cei testamentari.

Procurorul nu poate intenta acțiune în stabilirea filiației față de mamă, art. 45 C. pr. civ. specificînd că acesta nu poate fi titular în acțiunile strict personale. Dar, potrivit părerii unor autori ****, procurorul poate să intervină în oricare fază a procesului și să exercite orice cale de atac.

4.2.3. **Persoanele împotriva cărora poate fi intentată acțiunea în stabilirea maternității** sînt desemnate prin dispozițiile art. 52 C. fam. aliniatul 3.

Ele sînt, pretinsa mamă, iar după moartea ei, moștenitorii săi.

4.2.4. **Termenul de introducere a acțiunii** este precizat de art. 52 alin. ultim C. fam., conform căruia dreptul la acțiune este imprescriptibil în tot cursul vieții copilului.

4.2.5. **Înregistrarea hotărîrii judecătorești rămasă definitivă** se face în registrul de stare civilă al locului unde a fost înregistrată nașterea.

Dacă nașterea nu a fost înregistrată, înscrierea hotărîrii se face în registrele de stare civilă din localitatea unde a avut loc nașterea.

4.2.6. **Contestarea în justiție a maternității stabilite pe baza hotărîrii judecătorești**

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 280.

** P. Anca, op. cit., pag. 53.

*** A se vedea în același sens și Decizia de îndrumare a Plen. Trib. Suprem, nr. 13/1957, cit. de I. Filipescu în op. cit., pag. 280.

**** I. Filipescu, I. Stoenescu, S. Zilberstein.

Scanned with OKEN Scanner

Persoanele interesate pot contesta maternitatea rezultată din certificatul de naștere eliberat pe baza hotărîrii judecătorești cu condiția să nu fi fost părți în procesul de stabilire a maternității, deoarece față de acestea operează principiul autorității de lucru judecat.

Conform dispozițiilor cuprinse în art. 23 din Decretul nr. 31/1954 și art. 11 din Decretul nr. 278/1960, hotărîrile judecătorești privind întocmirea, reconstituirea, anularea, rectificarea sau completarea actelor de stare civilă sînt opozabile și terților, cu titlu de prezumție relativă ce poate fi oricînd înlăturată dacă se face dovada contrară, prin orice mijloace.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul II

FILIAȚIA FAȚĂ DE TATĂ (PATERNITATEA)

SECȚIUNEA 1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Filația față de tată rezultă din faptul concepției (procreerii) — dovadă materială care nu poate fi administrată în mod direct ca faptul material al nașterii, ce stă la baza stabilirii maternității.

În opoziție cu această opinie, adoptată de majoritatea autorilor, se susține * că, faptul concepției „nu se poate, în general, dovedi direct, decît prin recunoașterea pîrîtului, astfel încît prezumțiile au un cîmp larg de acțiune".

Apreciem (n.n.I.E.) că această aserțiune nu poate fi acceptată deoarece :

a) Autorul confundă obiectul recunoașterii făcute de pretinsul tată. Astfel ceea ce se recunoaște este existența relațiilor sexuale dintre acel bărbat și mama copilului și nu faptul concepției (zămislirii) pe care cel ce face recunoașterea nu are cum să îl cunoască în mod direct, ci, doar, să îl deducă.

b) Relațiile intime dintre mamă și pretinsul tată în perioada de concepție a copilui pot fi relevate în cursul procesului și de alte probe (martori, înscrisuri) fără ca prin aceasta să se considere că s-a făcut dovada directă a procreerii copilului de către bărbatul în cauză. Dealtfel, instanța supremă a statuat că pentru stabilirea paternității nu sînt suficiente probele din care rezultă existența relațiilor intime întreținute de mama copilului cu pretinsul tată în perioada de concepție a copilului, esențială pentru soluționarea cauzei fiind dovada că paternitatea copilului rezultă din raporturi **.

c) Din formularea autorului, reiese că prin recunoașterea pîrîtului prezumțiile dobîndesc un larg cîmp de acțiune. Or, cum poate fi apreciată ca directă, o dovadă întemeiată pe prezumții ?

---

* A. Bacaci. Aspecte noi sau controversate ale stabilirii paternității prin hotărîre judecătorească. Rev. Rom. de Drept nr. 1/1988, nr. 159/1976, p. 19.

** Decizia Secției civile a Trib. Suprem nr. 159/1976.

d) Legea * conferă recunoașterii paternității o valoare probatorie relativă din moment ce permite contestarea ei de către însuși autorul recunoașterii.

Nefiind, deci, posibilă probarea directă a paternității, legea prevede ca ea să fie dedusă din fapte conexe cunoscute sau susceptibile de dovedire directă prin care, pornindu-se de la un fapt material stabilit în mod nemijlocit și cert — nașterea, să se ajungă la faptul necunoscut și imposibil de constatat în mod direct — concepția (zămislirea).

Dacă pentru stabilirea maternității este suficientă dovada faptului nașterii și a identității copilului în cauză cu cel născut de femeia respectivă, pentru probarea paternității mijloacelor de stabilire a adevărului material sînt mult mai complicate.

În esență, trebuie să se demonstreze că zămislirea copilului respectiv este rezultatul relațiilor intime ale mamei cu pretinsul tată.

Mijloacele de probă științifice existente la această dată oferă atît posibilitatea pozitivă de a constata dacă un anumit bărbat este tatăl copilului a cărei filiație se cere a fi stabilită (examenul serologic, dermatoglific, antropometric-fizionomic, exprimarea procentuală a probabilității de a fi tată prin aplicarea formulelor Essen-Möler ș.a.) cît și dovada negativă a paternității (excluderile serologice care oferă o certitudine de 100%).

Spre deosebire de maternitate, la care procedura de stabilire este reglementată în același mod, indiferent dacă este din căsătorie sau din afara ei, stabilirea filiației față de tată se face în modalități distincte, după cum copilul s-a născut în cadrul căsătoriei sau în afara ei.

Trebuie precizat că formele procedurale diferite de stabilire a paternității copilului din căsătorie și din afara căsătoriei nu afectează situația legală a copilului, ele privind numai mijloacele de stabilire a filiației față de tată.

Datorită faptului că prezumțiile legale de paternitate, la care se apelează în cazul paternității copilului din căsătorie, nu se pot aplica decît după dovedirea prealabilă a maternității, filiația din căsătorie este indivizibilă în raport cu mama și tatăl copilului, ea trebuind să fie stabilită pentru ambii părinți.

În ceea ce privește filiația din afara căsătoriei, maternitatea și paternitatea pot fi stabilite separat.

SECȚIUNEA 2. STABILIREA PATERNITĂȚII DIN CĂSĂTORIE

2.1. Reglementarea juridică

Dispozițiile legale privitoare la stabilirea paternității copilului din căsătorie sînt cuprinse în art. 53—55 C. fam., cărora li se adaugă prevederile art. 61 C. fam. privitoare la timpul legal al concepției, aplicabile deopotrivă paternității din căsătorie și celei din afara căsătoriei.

De asemenea, în stabilirea paternității copilului din căsătorie își găsesc aplicabilitate și prevederile alin. ultim al art. 53 C. fam., coro-

* Art. 58 C. Fam.

Scanned with OKEN Scanner

borate cu dispozițiile cuprinse în art. 51 C. fam., referitoare la puterea doveditoare a certificatului de naștere unit cu folosirea stării civile conforme cu acesta.

2.2. Prezumțiile legale de paternitate

Pentru copilul născut în timpul căsătoriei, stabilirea filiației față de tată este facilitată de prezumțiile legale de paternitate, consacrate prin art. 53 C. fam., care se întemeiază pe însuși faptul căsătoriei.

Acestea sînt : prezumția timpului legal al concepției, operantă și în cazul copilului din afara căsătoriei, prezumția de paternitate a copilului *născut* în timpul căsătoriei și prezumția de paternitate a copilului *conceput* în timpul căsătoriei.

Unii autori *, pornind de la constatarea că cea de a doua și a treia prezumție au ca numitor comun existența căsătoriei și calitatea de soție a mamei, consideră că ele reprezintă o prezumție unică de paternitate.

Alți autori ** disting din prevederile alin. 1 și 2 ale art. 53 C. fam. două prezumții separate avînd temeiuri diferite : nașterea în timpul căsătoriei, pentru una și concepția în timpul căsătoriei, pentru cealaltă. Considerăm (n.n.I.E.) că însăși formularea lor în cadrul a două paragrafe ale art. 53 C. fam. pledează în favoarea susținătorilor celei de a doua prin aceasta legiuitorul manifestîndu-și intenția de a le trata ca entități distincte.

Mai trebuie subliniat că prezumțiile privitoare la copilul născut sau conceput în timpul căsătoriei, nefiind fundamentate pe fapte certe, au un caracter relativ, putînd fi răsturnate pe calea acțiunii în tăgăduirea paternității (art. 54 și 55 C. fam.).

2.2.1. **Prezumția legală de stabilire a timpului legal al concepției.** a) *Timpul legal al concepției.* Stabilirea momentului concepției prezintă interes pentru justiție atît în ceea ce privește stabilirea paternității copilului din căsătorie cît și a celui din afara căsătoriei.

Pentru copilul din căsătorie, data concepției are importanță deosebită, ea condiționînd aplicarea prezumției legale de paternitate prevăzută în art. 53 C. fam. „copilul născut după desfacerea, declararea nulității sau anularea căsătoriei are ca tată pe fostul soț al mamei, *dacă a fost conceput în timpul căsătoriei* și nașterea sa a avut loc înainte ca mama să fi intrat într-o nouă căsătorie".

Cunoașterea perioadei de concepție a copilului este necesară și în soluționarea acțiunilor în tăgăduirea paternității.

Pentru stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei prin hotărîre judecătorească, perioada de concepție a copilului este la fel de importantă ca și în cazul copiilor născuți din căsătorie.

Cum data concepției nu poate fi cunoscută cu exactitate, legiuitorul luînd în considerație datele oferite de științele medicale, potrivit cărora cea mai scurtă gestație compatibilă cu viabilitatea copilului este

---

* I. Filipescu, P. Anca, S. Șerbănescu, T. Popescu.
** A Ionașcu, I. Albu.

Scanned with OKEN Scanner

de 186 zile iar cea mai lungă sarcină durează 286 zile, a stabilit timpul legal de concepție ca fiind situat între a trei suta și a o sută optzecea zi dinaintea nașterii copilului.

Această prezumție a timpului legal al concepției este consacrată prin art. 61 C. fam.

b) *Calculul timpului legal al concepției.* Din cuprinsul art. 61 C. fam. rezultă că pentru determinarea timpului legal al concepției calculul se face „de la zi la zi", deci pe zile și nu pe ore.

Cum prima zi de începere a termenelor nu se socotește (în acest caz ziua nașterii nu se ia în calcul conform mențiunii „timpul cuprins între a trei suta și a o sută optzecea zi dinaintea nașterii copilului"), dar se include, în schimb, în calcul ziua împlinirii termenelor, rezultă că diferența dintre cele două termene este de 121 de zile.

c) *Caracterul absolut al prezumției legale a timpului legal al concepției.* Datorită faptului că prezumția timpului legal al concepției se bazează pe date certe — durata minimă și maximă a gestației, ea are caracterul unei prezumții absolute care nu poate fi combătută prin dovada contrară.

Dacă în ceea ce privește caracterul irefragabil al prezumției timpului legal al concepției există o unanimitate de păreri, în schimb asupra admisibilității dovezii că momentul concepției s-ar plasa într-un anumit interval din cadrul timpului legal al concepției, părerile sînt împărțite.

Unii autori * sînt de părere că atributul de absolut al prezumției timpului legal al concepției privește faptul că nu se poate face dovada contrară că gestația ar dura mai puțin de 180 de zile și mai mult de 300 de zile și nici nu este admisibilă încercarea de a se proba că, concepția s-ar plasa într-o anumită parte a acestui interval.

Potrivit opiniei exprimate de alți autori ** caracterul absolut al prezumției timpului legal al concepției trebuie interpretat atît în sensul imposibilității de a contesta limitele gestației cuprinse între a 180-a și a 300-a zi dinaintea nașterii, cît și în posibilitatea de a dovedi că actul concepției se plasează într-o anumită parte a acestui interval.

Nu încape nici o îndoială că stabilirea adevărului obiectiv este posibilă numai în raport de cea de a doua interpretare a prezumției legale a timpului legal de concepție (n.a.I.E.).

În favoarea celei de a doua susțineri s-au adus numeroase argumente *** (pe care nu le mai reproducem în lucrarea de față) în măsură să ateste valabilitatea ei.

Faptul că în cadrul unui termen larg de 4 luni (121 de zile) se caută a se stabili plasarea momentului concepției, nu contrazice caracterul irefragabil al prezumției timpului legal de concepție.

În schimb, instanțele de judecată dispun de o dovadă peremptorie care, coroborată cu alte mijloace de probă, este în măsură să ofere suficiente temeiuri pentru stabilirea paternității copilului născut din căsătorie sau din afara ei.

---

* T. R. Popescu, P. Anca.
** I. Filipescu, Sc. Șerbănescu, A. Ionașcu.
*** I. Filipescu, op. cit., pag. 289—21, A. Ionașcu, op. cit., pag. 53.

Scanned with OKEN Scanner

După părerea noastră (I.E.), atîta timp cît științele bio-medicale permit delimitarea în cadrul intervalului de 121 zile cu valoare de limită, stabilit prin prezumția timpului legal al concepției, a unei perioade mai precise în care se plasează momentul concepției, această posibilitate trebuie valorificată în interesul aflării adevărului.

Cu ajutorul expertizei medico-legale a perioadei de concepție se poate stabili perioada restrînsă a zămislirii copilului în funcție de anumite caracteristici prezentate la naștere de către copil, ce se consemnează în foaia de observație clinică a nou-născutului.

Nu se poate considera ca fiind lipsit de relevanță pentru stabilirea pe cale judecătorească a paternității, precizarea perioadei restrînse de concepție a copilului, dat fiind că la acest moment se raportează existența sau inexistența căsătoriei sau dovada relațiilor intime dintre mamă și bărbatul pîrît etc.

Mai mult, în practică se pot ivi situații ca cele citate în literatura juridică *, cînd mama naște de două ori în decursul a 300 de zile de la desfacerea sau declararea nulității căsătoriei. Dacă prezumția timpului legal de concepție ar fi interpretată în sensul primei opinii, ar însemna că automat și cel de al doilea copil să fie considerat conceput în timpul căsătoriei, fapt ce ar contraveni realității și ar conduce la soluții juridice lipsite de temei.

Situații deosebite care impun cu necesitate a se preciza în care parte a timpului legal de concepție a fost zămislit copilul sînt relevate de I. Filipescu **, citățm : „Dacă într-o anumită parte din timpul legal al concepției copilului născut de o femeie căsătorită, parte în care — potrivit expertizei medicale — a avut loc și concepția copilului, soții nu au putut să se întîlnească și aceasta în mod neîndoielnic, dar ei s-au întîlnit în cealaltă parte a timpului legal al concepției copilului, în asemenea situație trebuie admisă acțiunea în tăgăduirea paternității copilului ?

În prima părere, soluția este în sens negativ deoarece se consideră că nu se poate face dovada că zămislirea a avut sau nu a avut loc într-o anumită parte din timpul legal al concepției copilului. Acțiunea în tăgăduirea paternității ar putea fi admisă numai dacă s-ar dovedi că soții nu s-au putut vedea în toată perioada de concepție legală a copilului.

În cea de a doua părere, soluția este că acțiunea în tăgăduirea paternității poate fi admisă. În acest sens, într-o speță s-a admis expertiza medicală pentru a se demonstra că minorul prezenta caracterele unui copil născut la 9 luni, pentru ca apoi să se rețină că relațiile dintre soți au fost reluate cu 6 luni și cîteva zile înaintea nașterii copilului și deci să se considere că a fost imposibil ca soțul mamei să fie tatăl copilului, admițîndu-se acțiunea în tăgăduirea paternității copilului.

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 288—289, T. Popescu, op. cit., pag. 54—55.
** I. Filipescu, op. cit., pag. 289—290.

Scanned with OKEN Scanner

Cu alte cuvinte, s-a admis a se dovedi că zămislirea copilului s-a întîmplat la un moment, în cadrul timpului concepției copilului, în care soții nu s-au întîlnit".

Același autor citează Decizia nr. 582 a Tribunalului Suprem care stabilește că „prin expertiză medicală, se poate stabili momentul concepției".

În nici un caz nu putem fi de acord cu soluția dată de T. Popescu * „...în ipoteza în care un copil se naște cu cîteva zile mai înainte de 300 zile de la desfacerea căsătoriei, iar expertiza medicală arată că este un copil născut la 7 luni, adică în așa fel încît copilul, în mod cert, a fost conceput după desfacerea căsătoriei ? Într-o atare situație, copilul respectiv se va bucura totuși de prezumția de paternitate, deoarece legea noastră nu permite ca prezumția legală care stabilește timpul legal al concepțiunii să fie înlăturată".

La o astfel de concluzie, se poate ajunge numai ca rezultat al interpretării unilaterale a prezumției legale a timpului legal de concepție.

Este neîndoielnic că o prezumție nu poate prevala unor fapte materiale certe demonstrate științific prin expertiza medicală.

În concluzie, considerăm (n.a.I.E.) că prezumția timpului legal de concepție, consacrată de art. 61 C. fam. stabilește numai limitele între care, prin mijloace științifice, se poate stabili momentul exact al concepției copilului.

2.2.2. **Prezumția legală de paternitate a copilului născut în timpul căsătoriei.** Din conținutul alin. 1 al art. 53 C. fam., care stabilește prima prezumție de paternitate a copilului născut în timpul căsătoriei, se deduc două situații :

— copilul conceput și născut în timpul căsătoriei ;

— copilul conceput anterior căsătoriei dar născut în timpul căsătoriei.

Desigur, pentru a fi aplicabilă această prezumție de paternitate, nu are importanță momentul conceperii copilului — înainte de căsătorie sau în timpul căsătoriei, ci doar momentul nașterii lui care trebuie să se plaseze în timpul căsătoriei.

Dar, aducerea în discuție a celor două situații în care se poate afla copilul născut în timpul căsătoriei prezintă interes sub aspectul temeiurilor legiuitorului în statuarea prezumției legale de paternitate a copilului născut în timpul căsătoriei.

Astfel, pentru prima situație s-au avut în vedere următoarele rațiuni :

— presupusa fidelitate a soției de soț, rezultată din îndatoririle de fidelitate ale soților, caracteristice căsătoriei monogame ;

— presupunerea că în timpul căsătoriei între soți au avut loc relații intime conform îndatoririlor conjugale ;

— presupunerea că, la data concepției copilului, soțul mamei era apt să procreeze.

Pentru cea de a doua situație prezumția de paternitate are în vedere recunoașterea tacită de paternitate a celui ce se căsătorește cu o femeie însărcinată.

---

* T. Popescu, op. cit., pag. 55.

Scanned with OKEN Scanner

Această recunoaștere tacită a paternității este mai puternică decît recunoașterea expresă a unui copil din afara căsătoriei deoarece nu poate fi contestată de autorul ei ca cea de a doua, ci numai tăgăduită în condițiile prevăzute de art. 61 C. fam.

Aplicarea prezumției legale de paternitate a copilului născut în timpul căsătoriei nu este afectată de împrejurarea că în timpul legal al concepției copilului mama a fost căsătorită cu un alt bărbat sau dacă soțul mamei a fost în aceeași perioadă căsătorit cu o altă femeie.

Prezumția își găsește aplicabilitate, de asemenea, în situația în care la data nașterii copilului, soții erau despărțiți în fapt.

2.2.3. **Prezumția legală de paternitate a copilului născut după încetarea, desfacerea sau desființarea căsătoriei, dar conceput în timpul căsătoriei.** Cea de a doua prezumție legală de paternitate, consacrată de alin. 2 al art. 53 C. fam., se referă la copilul conceput în timpul căsătoriei dar născut după încetarea, desfacerea, declararea nulității sau anularea căsătoriei.

Pentru a opera această prezumție se cer îndeplinite cumulativ trei condiții :

— copilul să se fi născut după 180 zile de la încheierea căsătoriei ;

— copilul să se fi născut mai înainte de 300 de zile de la încetarea, desfacerea sau desființarea căsătoriei ;

— nașterea să fi avut loc înainte ca mama să fi intrat într-o nouă căsătorie.

Temeiurile prezumției legale a copilului conceput în timpul căsătoriei sînt identice cu cele pe care se bazează prezumția legală a copilului născut în timpul căsătoriei :

— presupunerea respectării îndatoririi de fidelitate de către soție ;

— presupunerea îndeplinirii obligației conjugale ;

— presupunerea existenței aptitudinii de procreere a soțului în perioada de concepție a copilului.

2.2.4. **Forța probatorie a prezumțiilor legale de paternitate.** Prezumțiile legale de paternitate se deosebesc atît de prezumțiile legale absolute, față de care nu se poate face dovada contrarie, cît și de prezumțiile legale relative care pot fi combătute fără nici o restricție.

Ele fac parte din categoria prezumțiilor legale intermediare sau mixte care pot fi combătute numai de anumite persoane sau în anumite condiții ori prin anumite mijloace de probă *.

Persoanele care pot face dovada contrarie față de prezumțiile de paternitate sînt soțul mamei — în cazul prezumției prevăzută de alin. 1 al art. 53 C. fam. sau de fostul soț al mamei, în cazul prezumției consacrată de aliniatul 2 al art. 53 C. fam.

Pentru ambele prezumții, calea de combatere este acțiunea în tăgăduirea paternității — iar condițiile speciale cerute sînt cele cuprinse în art. 54—55 C. fam.

Prezumțiile de paternitate se aplică, de plin drept, ori de cîte ori mențiunile privitoare la tată, făcute în certificatul de naștere nu corespund realității, tatăl copilului fiind de fapt soțul mamei din momentul nașterii copilului sau fostul soț al mamei la data concepției copilului.

---

* A. Ionașcu, op. cit., pag. 45.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel de mențiuni pot fi :
— tatăl copilului este necunoscut ;
— tatăl copilului este trecut un alt bărbat.

În ambele situații se poate cere rectificarea actelor de stare civilă, pe baza prezumțiilor de paternitate.

Prezumțiile de paternitate își produc efectul și în situația în care alt bărbat decît soțul mamei din momentul nașterii sau concepției copilului, ar face recunoașterea copilului, deoarece un copil din căsătorie nu poate fi recunoscut, paternitatea sa fiind stabilită prin prezumțiile de paternitate *.

2.2.5. **Fapte ce trebuie dovedite pentru a face posibilă aplicarea prezumțiilor legale de paternitate.** Prezumțiile legale de paternitate se fundamentează pe două fapte materiale :
— nașterea copilului ;
— căsătoria în momentul nașterii sau al concepției copilului.

Dovada nașterii se face prin certificatul constatator al nașterii întocmit ca urmare a declarării nașterii la serviciul de stare civilă sau consecutiv recunoașterii maternității copilului ori stabilirii maternității prin hotărîre judecătorească.

Probarea existenței căsătoriei în momentul nașterii sau concepției copilului se face numai prin certificatul de căsătorie.

2.2.6. **Conflicte de paternitate. Problema dublei paternități.** Pentru a se evita posibilitatea apariției unor contradicții între cele două prezumții legale de paternitate — a copilului născut în timpul căsătoriei și a celui conceput în timpul căsătoriei, legiuitorul a condiționat aplicarea celei de a doua prezumții de faptul negativ al recăsătoririi mamei, înainte de nașterea copilului.

Dacă mama se recăsătorește anterior nașterii, își produce efectele prima prezumție de paternitate — tatăl copilului devenind soțul mamei din momentul nașterii.

Dar noul soț al mamei poate intenta acțiune în tăgăduirea paternității care, în caz de admitere, deschide cîmp de aplicabilitate celei de a doua prezumții de paternitate, tată al copilului fiind desemnat primul soț al mamei.

În situația în care și acestuia din urmă i se admite o acțiune în tăgăduirea paternității, copilul este considerat născut în afara căsătoriei.

Prioritatea pe care legiuitorul o aplică primei prezumții are în vedere faptul că în mod normal un bărbat nu se căsătorește cu o femeie însărcinată dintr-o căsătorie anterioară.

În literatura juridică au fost descrise și alte situații în care cele două prezumții legale de paternitate sînt susceptibile de aplicare — așa zisele cazuri de dublă paternitate.

O astfel de situație o reprezintă ipoteza în care soția al cărei soț a fost declarat mort prin hotărîre judecătorească se recăsătorește, dă naștere unui copil mai înainte de trecerea a 300 de zile de la încheierea noii căsătorii, dar între timp fostul soț reapare, declarația de moarte fiind anulată.

---

* Decizia Tribunalului Suprem, col. civ., nr. 1571/1963.

Scanned with OKEN Scanner

Conflictul de paternitate se soluționează în acest caz pornind de la constatarea că primul soț fiind dispărut în perioada de concepție a copilului, urmează a se face aplicația prevederilor aliniatului 1 din art. 53 C. fam., conform căreia tatăl copilului este soțul mamei din cea de a doua căsătorie.

O altă situație de dublă paternitate o reprezintă aceea a bigamiei mamei copilului, care intră într-o nouă căsătorie înainte de încetarea, desfacerea sau desființarea căsătoriei anterioare.

Cu toate că cea de a doua căsătorie este lovită de nulitate, potrivit dispozițiilor art. 19 C. fam. — fiind încheiată cu încălcarea unui impediment dirimant la căsătorie, copilul își păstrează statutul de copil din căsătorie, potrivit prevederilor alin. 2 din art. 23 C. fam., referitoare la copiii rezultați din căsătorii declarate nule.

Între prima căsătorie, valabilă în drept dar încetată în fapt și cea de a doua căsătorie lovită de nulitate, dar nu și în ceea ce privește efectele față de copil, în literatura de specialitate * există unanimitate de vederi privitoare la aplicarea prezumției de paternitate față de cel de al doilea soț.

În sprijinul acestei soluții se aduce și argumentul priorității acordate celei de a doua căsătorii în mai multe texte de lege (art. 22, art. 23 alin. 2, art. 53 alin. 2 C. fam.) **.

2.3. Interpretarea dispoziției conținută în alin. 3 al art. 53 C. fam.

Dispozițiile cuprinse în alin. 3 din art. 53 C. fam. fac trimitere la art. 51 ale cărei reglementări privesc și situațiile enumerate în art. 53 C. fam.

Conform art. 51 C. fam. nu se poate reclama sau contesta filiația care rezultă din certificatul de naștere conform cu folosirea stării civile.

Interpretarea acestei dispoziții este discutată sub două aspecte:

— prevederile art. 51 C. fam. se raportează la situațiile enunțate în art. 53 C. fam. numai în privința filiației față de mamă — element al filiației față de tată, care unită cu dovada căsătoriei la data nașterii, respectiv concepției copilului, fac posibilă stabilirea filiației față de tată prin aplicarea uneia din cele două prezumții legale de paternitate;

— prevederile art. 51 C. fam. privesc nu numai unul din elementele paternității — stabilirea prealabilă a maternității, ci paternitatea în întregul ei, filiația față de tată fiind considerată stabilită dacă certificatul de naștere și folosirea stării civile indică drept tată același bărbat.

Cea de a doua variantă de interpretare a alin. 3 din art. 53 C. fam. nu poate fi acceptată deoarece:

a) conformitatea certificatului de naștere cu folosirea stării civile în ceea ce privește dovedirea paternității ar căpăta o forță probantă absolută anihilînd forța probantă a prezumțiilor de paternitate care, conform art. 54 C. fam., nu pot fi înlăturate decît prin acțiunea în tăgăduirea paternității;

---

* A. Ionașcu, op. cit., pag. 48; T. R. Popescu, P. Anca, I. Filipescu citați de același autor; I. Albu, op. cit., pag. 233.

** A. Ionașcu, op. cit., pag. 48.

Scanned with OKEN Scanner

b) s-ar putea valida o mențiune eronată din certificatul de naștere care ar indica drept tată al copilului un bărbat care nu este căsătorit cu mama sau se căsătorește cu mama după nașterea copilului, astfel încît copilul nu se mai află în situația de născut în timpul căsătoriei ;

c) prezumțiile de paternitate ar putea fi înlăturate altfel decît stabilește art. 54 C. fam., prin contestarea paternității, în cazul existenței unor contradicții între mențiunile din certificatul de naștere și folosirea stării civile ;

d) paternitatea copilului din căsătorie s-ar putea stabili și în alt mod decît prin prezumțiile legale de paternitate, astfel încît dacă în certificatul de naștere este menționat alt bărbat decît soțul mamei și folosirea stării civile ar indica același bărbat, acesta ar putea fi desemnat drept tatăl copilului fără ca cineva să poată contesta o astfel de filiație.

După cum se știe, prezumțiile legale de paternitate nu pot fi aplicate decît după dovedirea prealabilă a maternității, astfel încît filiația de căsătorie este indivizibilă în raport cu mama și tatăl copilului, ea trebuind să fie stabilită pentru ambii părinți.

Apreciem (n.n. I.E.) că în acest sens trebuie interpretat conținutul textului în discuție : stabilirea prealabilă a maternității pentru a face posibilă aplicarea prezumțiilor legale de paternitate reglementate de art. 53 C. fam.

2.4 Tăgăduirea paternității

2.4.1. **Noțiune.** Cele două prezumții legale de paternitate, cuprinse în art. 53 C. fam., nu au caracter absolut, putînd fi răsturnate în cazul în care temeiurile lor nu corespund realității.

Așadar tăgada (tăgăduirea, dezavuarea) paternității constă din răsturnarea prezumțiilor legale de paternitate pe cale judecătorească.

Tăgăduirea paternității se realizează prin intentarea acțiunii în tăgăduirea paternității reglementată de art. 54 și 55 C. fam.

2.4.2. **Precedente legislative.** Codul civil român din 1864 permitea exercitarea acțiunii în tăgăduirea paternității numai în anumite situații limitativ prevăzute de lege (art. 286 și urm.) :

a) În caz de imposibilitate fizică de coabitare în perioada de concepție a copilului. Această imposibilitate era admisă numai dacă era determinată de :

— depărtarea dintre soți în acea perioadă ;

— soțul să fi fost victima unui accident (sterilitatea lui nu era luată în considerare, potrivit prevederilor art. 287 C. civ., dacă nu era rezultatul unui accident).

b) În cazul simplei afirmații a soțului că respectivul copil s-a născut la mai puțin de 180 de zile de la căsătoria cu mama copilului sau că nașterea s-a produs după trecerea de 300 de zile de la intentarea acțiunii de divorț ori, în sfîrșit, nașterea a avut loc înainte de trecerea a 180 de zile de la data întoarcerii soției la domiciliul conjugal sau a împăcării soților.

Scanned with OKEN Scanner

c) În cazul în care un copil ce își stabilea pe calea justiției filiația față de mamă și dobîndea implicit filiația față de soțul acesteia în virtutea prezumției de paternitate prevăzute în art. 286 al. 1 C. civ.

2.4.3. **Criteriul de apreciere a cazurilor de tăgăduire a paternității.** În lipsa unor dispoziții legale care să precizeze cazurile în care poate fi admisă acțiunea în tăgăduirea paternității, criteriul de apreciere generală rămîne cel enunțat în alin. 1 din art. 54 C. fam. potrivit căruia paternitatea poate fi tăgăduită „dacă este cu neputință ca soțul mamei să fie tatăl copilului".

Jurisprudența și literatura juridică apreciază că noțiunea de „neputință" trebuie interpretată nu în sens restrictiv, numai ca neputință fizică, ci și ca neputință morală. *

Neputința sau imposibilitatea fizică se poate deduce din :

a) imposibilitatea de coabitare în timpul legal al concepției datorită depărtării dintre soți, unul dintre ei fiind declarat dispărut sau aflîndu-se în străinătate, închisoare ori prizonierat ;

b) impotența de coabitare sau de procreere a soțului datorată unei boli, accident sau intervenții chirurgicale ;

c) nașterea în cadrul unui cuplu, omogen ca rasă, a unui copil de altă rasă.

2.4.4. **Mijloace de probă a nepaternității.** Dovada imposibilității ca soțul mamei să fie tatăl copilului se poate face prin orice mijloace de probă.

O astfel de concluzie este impusă de lipsa unor prevederi legale care să limiteze mijloacele de probă ce pot fi administrate în această materie, reclamantul putînd, în consecință, să invoce orice împrejurări obiective pentru a-și demonstra nepaternitatea față de copilul în cauză.

Această concluzie se desprinde din cuprinsul Deciziei Tribunalului Suprem nr. 913/1965 : „Față de lipsa unor prevederi legale, din care să rezulte cazurile în care poate fi admisă acțiunea în tăgăduirea paternității și mijloacele de probă care pot fi folosite, urmează că reclamantul poate invoca orice împrejurări obiective și să folosească orice mijloace de probă admise de lege, prin care să se stabilească în mod cert că nu este tatăl copilului născut în timpul căsătoriei."

2.4.5. **Fapte ce trebuie dovedite.** Prin probele administrate în fața instanței trebuie să se releve existența următoarelor împrejurări :

— în perioada de concepție a copilului soții nu s-au aflat împreună ;

— în aceeași perioadă, mama copilului a întreținut relații sexuale și cu alți bărbați ;

— impotența de coabitare sau procreere a soțului ;

---

* Prin noțiunea de „neputință" în sensul art. 54 din C. fam., urmează a se înțelege nu numai imposibilitatea fizică ori biologică, de a procrea, ci și imposibilitatea morală derivată, de exemplu, din relele raporturi statornicite între soți, datorită unor motive diverse. De aceea, instanțele au îndatorirea de a face o analiză profundă a relațiilor de ordin moral dintre soți, spre a putea să tragă o concluzie temeinică în legătură cu pretinsa încordare a relațiilor dintre ei, incompatibilă cu întreținerea unor raporturi intime, pe care este fundamentată prezumția legală de paternitate (Decizia Trib. Suprem nr. 243/1982). A se vedea în același sens Deciziile Trib. Suprem nr. 24/1978, nr. 579/1985, 737/1985

Scanned with OKEN Scanner

— relațiile dintre soți s-au caracterizat printr-o imposibilitate morală, generată de încordarea relațiilor dintre ei — situație incompatibilă cu întreținerea unor raporturi intime pe care se fundamentează prezumțiile de paternitate. *

Prin evidențierea acestor fapte, se urmărește să se stabilească numai dacă soțul reclamant nu este într-adevăr tatăl copilului, așa cum pretinde și nicidecum să se stabilească cine este adevăratul tată al copilului **.

În legătură cu faptele prin care trebuie să se dovedească nepaternitatea, s-au impus, totuși unele precizări, astfel încît simpla probare a unor situații, enumerate mai jos, nu este suficientă pentru admiterea acțiunii în tăgăduirea paternității. Ele constituie numai un indiciu care, pentru a se ajunge la admisibilitatea acțiunii, trebuie completat cu alte mijloace de probă.

Astfel de situații care nu pot face singure dovada nepaternității sînt :

— Simpla despărțire în fapt a soților în perioada timpului legal al concepției copilului, dacă nu se coroborează cu dovezi că relațiile lor intime nu au continuat în această perioadă.

— Dovada faptului că soția a întreținut relații extraconjugale în perioada de concepție a copilului trebuie completată cu probe certe, științifice, că soțul mamei nu este tatăl copilului ***.

— Recunoașterea de către mamă a săvîrșirii unor acte de adulter în perioada concepției copilului nu poate constitui un temei de admisibilitate a acțiunii în tăgăduirea paternității ****.

„Într-o atare situație, simpla recunoaștere a mamei că a avut relații cu un alt bărbat nu este suficientă, iar stabilirea situației reale pe bază de probe se impune pentru a face imposibilă schimbarea statutului civil al copilului pe baza unei eventuale convenințe a soților“ *****.

În același timp, acțiunea în tăgăduirea paternității nu poate fi respinsă dacă :

— în perioada de concepție a copilului soții au avut relații sexuale, aceasta nefiind în măsură să ateste respectarea obligației de fidelitate de către mamă ;

— soțul mamei a declarat nașterea la serviciul de stare civilă, deoarece, prin analogie cu posibilitatea de contestare a recunoașterii, el poate dezavua o paternitate care nu corespunde adevărului ; mai mult, declararea nașterii nu este un act voluntar ci o obligație legală, rezultată din prevederile Decretului nr. 278/1960 privitor la actele de stare civilă.

2.4.6. **Rolul activ al instanței.** În condițiile în care se face dovada că temeiurile prezumțiilor legale de paternitate nu mai ființează, instanța judecătorească are obligația să-și exercite rolul activ dispunînd din oficiu administrarea de probe, în primul rînd o expertiză științifică,

---

* A se vedea Decizia Trib. Suprem, secția civilă, nr. 243/1982.

** A se vedea Decizia Trib. Suprem, secția civilă, nr. 912/1965.

*** Deciziile Trib. Suprem, col. civ., nr. 912/1965 și secției civ. nr. 884/1976.

**** Decizia Trib. Suprem, col. civ., nr. 343/1964.

***** Decizia Trib. Suprem, secț. civ., nr. 1016/1964. În același sens, Decizia Trib. Suprem, secț. civ., nr. 237/1977 și nr. 579/1985.

Scanned with OKEN Scanner

mai ales cînd soții au locuit împreună și au dus un trai normal în perioada legală de concepție a copilului". *

Imposibilitatea morală a concepției copilului constă în existența unor grave disensiuni între soți, care generează puternice resentimente, în măsură să indice că coabitarea soților în perioada timpului legal al concepției copilului a fost exclusă.

Astfel de situații ar fi „relele raporturi statornicite între soți, în cursul unui proces de divorț, în urma unor denunțuri la autorități". **

Dar întreruperea oricăror raporturi dintre soți din cauza unor neînțelegeri grave, se poate plasa numai într-o anumită perioadă a timpului legal de concepție.

În scopul aflării adevărului se impune cu necesitate a se preciza printr-o expertiză științifică medico-biologică momentul exact al concepției din cadrul intervalului ce desemnează timpul legal al concepției copilului.

Aceasta constituie un argument în plus în favoarea tezei care susține posibilitatea de a dovedi că actul concepției se plasează într-o anumită parte a intervalului cuprins între a 180-a și a 300-a zi dinaintea nașterii.

În afara imposibilității fizice și morale de concepție a copilului, se mai poate întîlni și situația în care între soți au existat relații aparent normale, dar soția nu și-a respectat obligația de fidelitate.

2.4.7. **Titularul acțiunii în tăgăduirea paternității.** Din formularea cuprinsă în paragraful 2 al art. 54 C. fam., rezultă că acțiunea în tăgăduirea paternității are un caracter strict personal, ea neputînd fi pornită decît de soț.

În atribuirea exclusivă a acestui drept, legiuitorul a avut în vedere faptul că, singur soțul mamei este în măsură să știe dacă acel copil este sau nu al lui.

În literatura juridică s-au adus critici acestei limitări a dreptului la acțiune ***, propunîndu-se modificarea dispozițiilor care îngrădesc dreptul altor persoane decît soțul mamei la intentarea acțiunii în tăgăduirea paternității, în sensul de a se atribui acest drept mandatarului general împuternicit de soțul dispărut sau curatorului.

Printre alte împrejurări care ar justifica o atare cerință se menționează :

— Perioada de concepție a copilului se plasează în intervalul dintre data ultimelor știri și data stabilită ca fiind a morții soțului mamei, caz în care îi sînt aplicabile prezumțiile de paternitate, deși este absolut evident că bărbatul dispărut nu poate fi tatăl copilului.

— Soțul a decedat înainte de a avea posibilitatea să tăgăduiască paternitatea copilului iar probele atestă imposibilitatea ca el să fie adevăratul tată al acelui copil.

— Soțul mamei este bolnav și știe că va muri înainte ca soția să dea naștere unui copil despre care de asemenea, știe că nu a fost conceput cu el, dar pe care nu îl poate tăgădui decît după naștere.

---

* Decizia Trib. Suprem, secț. civ., nr. 1016/1984.

** I. Mihuță, citat de I. Albu, op. cit., pag. 236.

*** P. Anca, E. Poenaru, T. Mandrea, Sc. Șerbănescu, citați de I. Filipescu în op. cit., pag. 294.

Scanned with OKEN Scanner

— Mama recunoaște un copil ca fiind al său după decesul soțului. Consecutiv stabilirea maternității prin recunoașterea copilului de către mamă, operează prezumțiile legale de paternitate care au drept rezultat stabilirea paternității din căsătorie, ce nu mai poate fi tăgăduită din moment ce soțul mamei este mort.

— Soțul știe că nu el este tatăl copilului dar, pentru a împiedica recunoașterea copilului de către adevăratul tată, care dorește acest lucru, nu intentează acțiune în tăgăduirea paternității, manifestîndu-și astfel aversiunea față de soția adulterină și de copilul rezultat din relațiile ei extraconjugale.

Atribuind în exclusivitate soțului dreptul la acțiunea în tăgăduirea paternității, deși mama este cea mai în măsură să știe cine este adevăratul tată al copilului, iar copilul ajuns la majorat ar avea dreptul să își stabilească filiația față de adevăratul tată, actualele prevederi creează soțului „un fel de monopol" în aprecierea oportunității dreptului la acțiune.

Un asemenea monopol, de natură a încuraja spiritul de șicană al soțului și de a promova o situație de preeminență a soțului contrastează cu deplina egalitate care trebuie să existe în raporturile dintre soți — principiu fundamental al dreptului nostru. Acest monopol este totodată un obstacol în calea cunoașterii adevărului. *

Conform prevederilor alin. 2 din art. 54 C. fam. moștenitorii soțului mamei nu pot introduce acțiunea în tăgăduirea paternității, dar o pot continua, în afara cazurilor cînd acțiunea s-a perimat (art. 248 C. pr. civ.) sau bărbatul respectiv renunțase la judecată (art. 246 C. pr. civ.). În cazul perimării sau renunțării de către tatăl copilului, acțiunea nu mai poate fi continuată deoarece ea numai există.

Moștenitorii continuă acțiunea intentată de tatăl copilului după acceptarea succesiunii sale, astfel încît această acțiune își deplasează sensul din sfera personală în cea patrimonială.

În opinia unor autori **, faptul că acțiunea continuată de moștenitori capătă un caracter predominant patrimonial, ar justifica posibilitatea ca creditorii moștenitorilor să se substituie acestora în dreptul de a continua acțiunea.

Procurorul nu poate introduce acțiunea în tăgăduirea paternității, deoarece aceasta are un caracter strict personal iar potrivit art. 45 C. pr. civ. „procurorul poate să pornească orice acțiune în afară de cele strict personale".

Într-adevăr, numai soțul care consideră că nu este tatăl copilului sau are îndoieli privitoare la acest fapt, poate decide dacă e cazul să facă publică, prin intentarea acțiunii, o asemenea situație sau să o accepte.

În pofida acestor considerente, s-a propus „să se recunoască procurorului dreptul de a continua procesul început de tatăl copilului, deoarece constituie o garanție în plus pentru ocrotirea intereselor moștenitorilor incapabili" ***.

---

* A. Ionașcu, op. cit., pag. 58.
** P. Anca, citat de A. Ionașcu în op. cit., pag. 56.
*** P. A. Szabo, citat de I. Filipescu în op. cit., pag. 296.

Scanned with OKEN Scanner

Potrivit prevederilor alin. 3 din art. 54 C. fam., dacă soțul este pus sub interdicție, acțiunea va putea fi pornită de tutore, însă numai cu încuviințarea autorității tutelare spre a se preîntîmpina lezarea intereselor celui ocrotit.

Textul nu face distincție între starea de luciditate în care se poate afla ocrotitul, în cursul căreia își poate exprima voința conștientă și stările care au condus la punerea sa sub interdicție.

Această excepție de la caracterul strict personal al dreptului la acțiune în tăgăduirea paternității a fost admisă din mai multe considerente :

— să se evite punerea incapabilului într-o situație defavorabilă ;

— să se preîntîmpine pierderea probelor ce s-ar putea produce pînă la ridicarea măsurii de punere sub interdicție a soțului.

În situația în care mama copilului este tutore al soțului, ținînd cont de contrarietatea de interese dintre aceasta și soțul incapabil, se poate numi, în conformitate cu prevederile art. 132 și 147 C. fam., un curator special care dispune de dreptul de a intenta o acțiune în tăgăduirea paternității, în numele soțului aflat sub interdicție.

A. *Opinii privind dreptul copilului din căsătorie de a-și contesta paternitatea.* * După împlinirea termenului de prescripție de 6 luni, prevăzut de art. 55 C. fam., copilul din căsătorie nu își mai poate realiza un drept al său personal datorită inacțiunii soțului mamei, generată fie de lipsa de informare cu privire la infidelitatea soției, în perioada de concepție a copilului, fie de acceptarea situației respective, fie de imposibilitatea de a putea intenta acțiunea (de exemplu în caz de deces).

Drept urmare, se creează premiza ca filiația copilului față de tată să nu fie rezultatul unei legături biologice ci să fie stabilită de o ficțiune a legii.

Este neîndoios faptul că stabilirea filiației copilului față de tată privește nu numai pe soțul mamei ci, în aceeași măsură, și pe copil.

După părerea noastră, stabilirea statutului civil al copilului-drept cu caracter personal, nu trebuie prohibită **.

Ni se pare injust ca datorită neutilizării dreptului la acțiunea în tăgăduirea paternității ce a aparținut tatălui, copilul să rămînă cu o paternitate neconformă cu realitatea, legea atribuindu-i prin efectul prezumțiilor de paternitate o falsă filiație față de tată.

Netăgăduirea de către soțul mamei, înăuntrul termenului de 6 luni, prevăzut de art. 55 C. fam., a paternității copilului născut sau conceput în timpul căsătoriei, echivalează cu o recunoaștere tacită a paternității lui.

Mai mult, recunoașterea paternității copilului este făcută de către soțul mamei la oficiul de stare civilă, cu ocazia înregistrării nașterii copilului.

Or, interdicția legii de a acorda copilului din căsătorie dreptul de a contesta această recunoaștere de paternitate face ca principiul asimilării situației legale a copilului din căsătorie cu cel din afara căsătoriei, consacrat prin prevederile art. 63 C. fam. să devină inoperant, deoa-

---

* Opinii aparținînd autorului I. Enescu.

** În același sens se pronunță P. Anca și T. R. Popescu, citați de A. Ionașcu în op. cit., pag. 57, precum și A. Ionașcu, ibidem, pag. 58, 59.

Scanned with OKEN Scanner

rece pe cînd copilului din afara căsătoriei a cărui paternitate a fost stabilită prin recunoaștere i se permite să conteste această recunoaștere *, copilului din căsătorie legea nu îi acordă un asemenea drept.

Rezultă așadar că paternitatea stabilită prin recunoaștere, care nu corespunde realității poate fi înlăturată oricînd în cazul copilului din afara căsătoriei, în timp ce pentru copilul din căsătorie a cărui paternitate nu a fost tăgăduită de soțul mamei în termenul de 6 luni prevăzut de art. 55 C. fam., acest drept nu există.

Este posibil ca aflînd despre infidelitatea soției după prescripția dreptului la acțiunea în tăgăduirea paternității, soțul să divorțeze rămînînd obligat față de un copil care ar putea să nu fie al său, ceea ce ar contraveni spiritului justiției.

Trebuie subliniat și faptul că lipsirea copilului de dreptul de a-și stabili adevărata paternitate face inoperante prevederile art. 6 C. fam. referitoare la impedimentele la căsătorie, prin imposibilitatea stabilirii legăturilor sale reale de rudenie.

Considerînd o lacună a legii lipsirea copilului din căsătorie de dreptul de a-și stabili adevărata paternitate, propunem (n.n. I.E.) *de lege ferenda* acordarea unui drept imprescriptibil copilului din căsătorie la acțiunea în contestarea paternității, dacă din anumite împrejurări rezultă că adevăratul său tată este un alt bărbat decît soțul mamei din momentul concepției sau nașterii sale.

B. *Opinii privind dreptul mamei la acțiunea în contestarea paternității copilului din căsătorie.* Ne raliem (n.n. I.E.) punctului de vedere exprimat de unii autori ** privind acordarea dreptului mamei de a acționa pentru înlăturarea prezumțiilor legale de paternitate care ar contraveni situației de fapt, din următoarele considerente :

— Atribuirea în exclusivitate soțului mamei a dreptului la acțiunea în tăgăduirea paternității contrazice principiul egalității depline dintre bărbați și femei consacrat prin art. 23 din Constituție, precum și dispozițiilor legale prin care se stabilește că ambii părinți au aceleași drepturi și îndatoriri față de copiii lor (art. 1 alin. 3 și art. 97, alin. 1 C. fam.).

— Mama copilului este cea mai în măsură să cunoască cine este bărbatul cu care a fost conceput acel copil.

— Declararea nașterii copilului de către soțul mamei la serviciul de stare civilă, reprezintă o recunoaștere a paternității acelui copil ca și netăgăduirea paternității copilului de către tată, în termenul de 6 luni de la nașterea copilului, avînd valoare de recunoaștere tacită din partea soțului mamei a filiației copilului respectiv.

Prin asimilarea dispozițiilor art. 58 aliniatul 1 C. fam., mamei, ca persoană interesată în stabilirea statului civil al copilului său, trebuie să i se acorde dreptul de a contesta o recunoaștere a paternității care nu corespunde adevărului.

---

* Art. 58, alin. 1 C. fam. stipulează că „Recunoașterea care nu corespunde adevărului poate fi contestată de orice persoană interesată", deci și de copilul recunoscut — primul interesat în stabilirea paternității sale reale. Această acțiune este imprescriptibilă legea neprevăzînd vreun termen pentru exercitarea ei.

** P. Anca, T. Popescu, citați de A. Ionașcu în op. cit., pag. 57, A. Ionașcu, op. cit., pag. 58 și 59.

Scanned with OKEN Scanner

— Necesitatea stabilirii adevărului obiectiv cu privire la filiația față de tată a copilului.

— Existența unor situații în care soțul se află în imposibilitate de a intenta acțiunea în tăgăduirea paternității (decesul soțului înainte de nașterea copilului, nașterea copilului are loc după mai mult de 300 de zile de la plecarea soțului în străinătate etc) blochează orice posibilitate de a înlătura o falsă paternitate creată prin prezumțiile legale de paternitate.

— Soțul, deși știe că acel copil nu este al lui, poate accepta situația datorită sentimentelor pe care le nutrește față de mamă și pentru a nu își compromite căsnicia, nu intentează acțiunea în tăgăduirea paternității. De asemenea din spirit de șicană, pentru a nu permite copilului să își stabilească adevărata paternitate, soțul se poate abține de la tăgăduirea paternității.

În ambele situații, posibilitățile copilului de a-și stabili paternitatea reală, sînt blocate de atitudinea subiectivă a soțului mamei, astfel încît rezolvarea unei probleme majore cum este cea a filiației copilului față de tată, este lăsată la latitudinea capriciilor soțului mamei.

Prin prisma acestor considerente, propunem (n.n. I.E.) *de lege ferenda* completarea art. 54 Codul familiei astfel :

„Paternitatea copilului din căsătorie poate fi contestată de orice persoană interesată, moștenitorii acesteia, avînd dreptul să îi continue acțiunea". Dealtfel, codurile familiei din mai multe țări : Polonia (art. 69—70), Cehoslovacia (art. 59), R. D. Germană (art. 61—63), Ungaria (art. 43), Bulgaria (art. 32) și Albania (art. 29—30) prevăd dreptul mamei și copilului de a acționa pentru înlăturarea aplicării prezumțiilor legale de paternitate *.

C. *Opinii privind acordarea dreptului la acțiunea în contestarea paternității copilului din căsătorie, bărbatului care pretinde că este adevăratul tată al copilului.* ** Apreciem că bărbatului care pretinde că este adevăratul tată al copilului din căsătorie, trebuie să i se acorde prin lege dreptul de a-i contesta paternitatea pe cale judecătorească, din următoarele considerente :

1. Asigurarea aplicării principiului asimilării situației legale a copilului din căsătorie cu cel din afara căsătoriei. ***

Declarația făcută de soțul mamei la oficiul de stare civilă, cu ocazia înregistrării nașterii copilului, reprezintă o recunoaștere a paternității lui. De asemenea netăgăduirea în termenul legal de 6 luni a paternității copilului din căsătorie, echivalează cu o recunoaștere tacită care nu poate fi contestată de nici o persoană, chiar dacă nu corespunde adevărului.

Pe de altă parte, recunoașterea paternității copilului din afara căsătoriei care nu corespunde realității poate fi contestată de orice persoană interesată ****, legea neprevăzînd vreun termen pentru exercitarea ei.

---

* A. Ionașcu, op. cit., pag. 59.
** Punct de vedere exprimat de autorul I. Enescu.
*** Statuat prin prevederile art. 63 C. fam.
**** Conform prevederilor art. 58 alin. 1 C. fam.

Scanned with OKEN Scanner

Așadar, posibilitatea stabilirii adevărului privitor la paternitatea copilului nu este acordată de lege decît copilului din afara căsătoriei.

2. Necesitatea stabilirii adevărului obiectiv în acord cu finalitatea legii.

3. Stabilirea statutului civil al copilului este un drept personal care interesează deopotrivă copilul respectiv, pe adevăratul său părinte și societatea.

4. Contestarea paternității copilului de către un alt bărbat decît soțul mamei, ar putea reprezenta unica sursă de informare a acestuia din urmă despre infidelitatea soției în perioada de concepție a copilului, dar dezvăluirea unor atari fapte poate avea loc după prescripția dreptului la acțiunea în tăgăduirea paternității, cînd soțul mamei se află în imposibilitate de a putea tăgădui legătura sa de filiație cu copilul.

5. Necunoașterea situației de fapt de către soțul mamei, înăuntrul termenului de prescripție de șase luni sau acceptarea de către el a acestei situații, nu pot paraliza dreptul copilului și al adevăratului său tată la stabilirea legăturii lor de filiație, cu toate consecințele legale pe care le implică o asemenea legătură.

Punctului nostru de vedere i s-ar putea aduce obiecții, în sensul că oricare bărbat care, din diferite motive, și-ar propune destrămarea unei familii sau șicanarea ei, ar putea uza de dreptul la o asemenea acțiune.

Considerăm, însă, că în lipsa probei veritații (art. 207 C. pen.) un asemenea demers l-ar plasa pe autorul lui sub incidența prevederilor penale (art. 205 și 206 C. pen.).

Prin prisma argumentelor exprimate mai sus, propunem (n.n. I.E.) *de lege ferenda,* acordarea dreptului la acțiunea în contestarea paternității și bărbatului care pretinde că este tatăl copilului, altul decît soțul mamei, acesta incluzîndu-se în categoria persoanelor interesate.

Propunem, totodată ca acest drept să fie limitat printr-un termen de prescripție de un an de la nașterea copilului.

Îngrădirea dreptului la acțiune prin instituirea acestui termen, urmărește să împiedice intentarea acțiunii după ce copilul a ajuns la majorat, cînd cel ce pretinde că este adevăratul tată, intervine numai pentru a-și valorifica unele drepturi asupra copilului (dreptul la întreținere, vocație succesorală), fără ca în perioada anterioară, acel bărbat să își fi îndeplinit vreuna din obligațiile ce îi reveneau în calitate de părinte.

Apreciem că astfel se vor putea obiectiva prevederile legale * potrivit cărora drepturile părintești se exercită numai în interesul copiilor.

2.4.8. **Persoanele împotriva cărora poate fi intentată acțiunea în tăgăduirea paternității.** Pîrîtul din cadrul acțiunii în tăgăduirea paternității este întotdeauna copilul. Ceea ce se urmărește prin intentarea acestei acțiuni este răsturnarea prezumțiilor legale de paternitate.

De obicei, copilul-pîrît se află sub limita vîrstei de 14 ani, situație în care este reprezentat la proces de mama sa în calitate de reprezentant legal, iar dacă aceasta este decedată, reprezentantul legal este un tutore, care poate fi și ad-hoc **.

---

* Art. 1, alin. 4 din C. fam.

** I. Filipescu, op. cit., pag. 296.

Scanned with OKEN Scanner

Între 14—18 ani, beneficiind de capacitate de exercițiu restrînsă, copilul participă singur la proces, deoarece acțiunea în tăgăduirea paternității are caracter personal.

Dacă în timpul procesului copilul moare, acțiunea continuă împotriva reprezentantului său legal sau a unui tutore ad-hoc (dacă vîrsta copilului era cuprinsă între 14 și 18 ani *.

Mai mult, alți autori ** apreciază că acțiunea în tăgăduirea paternității poate fi continuată împotriva moștenitorilor copilului.

În literatura juridică s-a ridicat și problema admisibilității acțiunii în tăgăduirea paternității, în cazul în care a fost intentată după moartea copilului. Se consideră că, chiar și în atari condiții se poate intenta acțiunea, avînd în vedere existența unor eventuale interese personale și patrimoniale, pînă urmînd a fi mama copilului ori un tutore ad-hoc ***.

2.4.9. **Citarea mamei copilului.** Conform prevederilor art. 54 alin. 4 C. fam. în toate procesele avînd ca obiect tăgăduirea paternității este obligatorie participarea mamei.

Poziția în proces a mamei este condiționată de deținerea mandatului de reprezentant legal al copilului. Astfel, dacă mama este și reprezentant legal al copilului, ea participă la proces atît în această calitate cît și în nume propriu. Apărîndu-se de învinuirea săvîrșirii unui adulter, ea apără implicit interesele copilului pînă atunci cînd se prezintă la proces în dubla calitate de reprezentant legal al copilului și parte citată. Așadar, în cadrul procesului, interesele mamei sînt strîns împletite cu interesele copilului.

Dar, numai mărturisirea mamei făcută în fața instanței în sensul cererii soțului-reclamant nu poate fi luată în considerare (existînd posibilitatea unei prealabile înțelegeri între soți) decît după coroborarea cu alte probe, inclusiv probe științifice.

„Promovarea acțiunii în tăgada paternității are drept consecință modificarea statutului civil al copilului născut în timpul căsătoriei și cum, potrivit dispozițiilor legale care reglementează materia, asupra statutului civil al unor persoane nu se poate tranzacționa, urmează ca numai recunoașterea mamei pînă, care poate constitui un act de convenție între părțile interesate, nu este de natură să producă efecte juridice, cît timp nu se coroborează cu alte probe ****.

În aceeași idee : „Prezumția legală de paternitate nu poate fi înlăturată prin admiterea acțiunii pe temeiul recunoașterii mamei pînă în sensul că paternitatea copilului nu aparține soțului reclamant. Pentru stabilirea adevărului, instanța are îndatorirea să-și exercite rolul activ și să dispună din oficiu administrarea de probe, eventual o expertiză științifică, îndeosebi cînd soții au locuit împreună și au dus un trai normal în perioada legală de concepție.

Dar, dacă recunoașterea făcută de mamă în fața instanței că nu soțul său este tatăl copilului, se coroborează cu probe din care rezultă

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 296.
** P. Anca, citat de I. Filipescu, op. cit., pag. 296.
*** I. Filipescu, op. cit., pag. 296.
**** Dec. Trib. Suprem, secț. civ., nr. 579/1985.

Scanned with OKEN Scanner

că în perioada concepției copilului între mama copilului și soțul ei nu au mai existat raporturi intime, o asemenea recunoaștere nu mai poate fi înlăturată *.

2.4.10. Termenul de introducere a acțiunii în tăgăduirea paternității. Conform prevederilor alin. 1 din art. 55 C. fam. „acțiunea în tăgăduirea paternității se prescrie în termen de 6 luni de la data cînd tatăl a cunoscut nașterea copilului".

În stabilirea termenului de 6 luni legiuitorul a avut în vedere două aspecte :

— protejarea intereselor copilului care ar putea fi lezate prin menținerea unei stări de incertitudine asupra paternității sale, o perioadă mai lungă de timp ;

— acordarea unui interval de timp necesar soțului pentru a se informa și a decide asupra oportunității intentării acțiunii în tăgăduirea paternității.

A. *Natura juridică a termenului de introducere a acțiunii.* Privitor la natura juridică a termenului în discuție, formularea alin. 1 din art. 55 C. fam. nu lasă nici un dubiu, fiind vorba de un termen de prescripție și nu de unul de decădere.

Acestui termen îi sînt aferente dispozițiile privitoare la suspendare, întrerupere și repunere în termen — cuprinse în Decretul 167/1958 privitor la prescripția extinctivă.

Mai mult, se susține ** că în virtutea art. 18 din Decretul 167/1958 instanța judecătorească este obligată să invoce din oficiu împlinirea termenului de prescripție privitor la acțiunea în tăgăduirea paternității.

Într-o altă opinie *** se consideră că repunerea în termen prevăzută de Decretul 167/1958 nu își găsește aplicabilitate în cazul acțiunii în tăgăduirea paternității, deoarece art. 1 din același Decret face mențiunea că prevederile sale vizează prescripția dreptului la acțiune numai în cauzele care au un obiect patrimonial, astfel încît acțiunile cu caracter personal nepatrimonial cad sub incidența reglementărilor dreptului civil care nu privesc instituția repunerii în termen.

Acest ultim punct de vedere este combătut prin argumentația că drepturile personale nepatrimoniale sînt de regulă generală imprescriptibile, cu excepția cazurilor cînd legea dispune contrariul ****.

Or, în cazul acțiunii în tăgăduirea paternității — drept personal nepatrimonial, legea stabilește un termen de prescripție de 6 luni, de unde rezultă că îi sînt aplicabile prevederile Decretului 167/1958.

Se consideră că termenul pentru introducerea acțiunii începe să curgă de la „data cînd tatăl a cunoscut nașterea copilului" (alin. 1 al art. 55 C. fam.).

Din această precizare a legii rezultă că acțiunea nu poate fi intentată în perioada de dezvoltare intrauterină a copilului.

Dacă părinții copilului au domiciliu comun, operează o prezumție simplă că tatăl are știință despre nașterea copilului. Această prezumție

---

* A se vedea Dec. Trib. Suprem, secț. civ., nr. 173/1974.
** I. Albu, op. cit., pag. 242.
*** P. Anca citat de A. Ionașcu, op. cit., pag. 60.
**** A. Ionașcu. Drept civil, Partea generală, pag. 155—156.

Scanned with OKEN Scanner

poate fi însă răsturnată de către tată. Dovada datei la care tatăl a aflat de naşterea copilului este permisă prin orice mijloc de probă.

Împrejurarea că înaintea naşterii copilului, soţii erau despărţiţi în fapt şi soţul ştia că soţia este însărcinată, nu este în măsură să producă nici o dovadă cu privire la data de cînd începe să curgă termenul de prescripţie al acţiunii în tăgăduirea paternităţii.

Din acelaşi moment (data cînd a aflat despre naşterea copilului) curge termenul de prescripţie şi în cazul în care tatăl dispărut, indiferent dacă dispariţia sa a fost declarată sau nu, s-a întors.

În cazul în care tatăl a fost declarat mort dar reapare, termenul curge nu din momentul anulării hotărîrii declarative de moarte, ci de la data cînd a aflat despre naşterea copilului, deoarece „capacitatea de exerciţiu — la fel ca şi cea de folosinţă — nu poate fi suspendată pînă la anularea hotărîrii declarative a morţii" *.

Pe de altă parte, „hotărîrea declarativă de moarte creează o prezumţie care nu poate fi în nici un caz invocată împotriva dovezii contrare neîndoielnice, care rezultă din însăşi existenţa celui declarat mort" **.

În situaţia în care filiaţia copilului faţă de mamă se stabileşte după naşterea copilului, prin recunoaştere ori prin hotărîre judecătorească, încep să opereze prezumţiile legale de paternitate împotriva soţului mamei.

Termenul de intentare a acţiunii în acest caz, începe să curgă din ziua în care soţul mamei află că prezumţiile de paternitate operează împotriva sa, deci de la data cînd a luat cunoştinţă de actul de recunoaştere a copilului de către soţia sa ori de hotărîrea judecătorească de stabilire a maternităţii, mai înaintea acestui moment el neputînd tăgădui o paternitate ce nu i-a fost atribuită ***.

Alin. 2 al art. 55 C. fam. prevede că în cazul în care, mai înainte de împlinirea termenului de 6 luni, tatăl a fost pus sub interdicţie, începe să curgă un nou termen de 6 luni pentru tutore, ce se derulează de la data cînd a aflat despre naşterea copilului.

În condiţiile tăcerii privitoare la ipoteza că soţul mamei se afla pus sub interdicţie la data naşterii copilului, în literatura juridică s-a exprimat opinia că „termenul de 6 luni curge, pentru tutore, toţi de la data cînd a aflat efectiv despre naşterea copilului ****.

În cazul în care tutorele a cunoscut efectiv naşterea copilului înainte de numirea sa ca reprezentant legal al tatălui copilului, termenul de 6 luni curge din momentul numirii sale.

În situaţia în care tutore al soţului interzis este soţia lui, trebuie desemnat un curator, conform prevederilor art. 132 şi art. 147 din C. fam., iar termenul de 6 luni se calculează fie din momentul în care acesta află de naşterea copilului, fie de la data numirii sale drept curator, dacă ştia de naşterea copilului înainte de numire.

---

* P. Anca citat de I. Albu, op. cit., pag. 62.
** T. Popescu, op. cit., pag. 66.
*** A. Ionaşcu, op. cit., pag. 62.
**** T. Popescu, op. cit., pag. 66.

Scanned with OKEN Scanner

În argumentarea acestei păreri, se susține că „dacă s-ar admite un alt punct de plecare al termenului, s-ar putea ajunge la situația că dreptul la acțiune al reprezentantului legal al soțului s-ar naște la o dată cînd el se afla deja prescris" *.

În ipoteza că tutorele nu a introdus acțiunea în tăgăduirea paternității prin prevederile cuprinse în al. 3 al art. 55 C. fam. se oferă posibilitatea tatălui, după ce i s-a ridicat interdicția, să pornească acțiunea înăuntrul unui nou termen de 6 luni.

Acest nou termen se calculează în mod distinct, în funcție de data cînd tatăl a luat cunoștință efectiv de nașterea copilului ori de actul de stabilire a maternității (prin recunoașterea mamei sau prin hotărîre judecătorească) care, prin intermediul prezumțiilor de paternitate, îl desemnează ca tată al copilului soției sale, astfel :

— dacă soțul mamei avea cunoștință despre nașterea copilului sau actul de stabilire a maternității, înainte de punerea sa sub interdicție, noul termen de 6 luni începe să curgă din ziua ridicării interdicției ;

— dacă soțul mamei află despre nașterea copilului sau despre existența actului de stabilire a maternității după ce i s-a ridicat interdicția, noul termen de 6 luni se calculează de la data cunoașterii efective a uneia din cele două situații.

B. *Considerații critice cu privire la termenul de prescripție al acțiunii în tăgăduirea paternității* **. 1. Termenul de 6 luni de la data cînd soțul a luat cunoștință de nașterea copilului prevăzut de art. 55 C. fam. se raportează nu la un eveniment aflat în relații de cauzalitate cu obiectul acțiunii în tăgăduirea paternității, respectiv la înștiințarea soțului despre legăturile extraconjugale ale soției în perioada de concepție a copilului, împrejurare în măsură să îi justifice acțiunea în tăgăduirea paternității, ci la nașterea copilului — eveniment care prin natura sa nu poate constitui un temei pentru intentarea acestei acțiuni.

2. Limitarea dreptului la acțiune de către acest termen creează o inegalitate între dreptul de stabilire a filiației față de mamă care este imprescriptibil și cel al filiației față de tată, egalitatea dintre părinții copilului fiind statuată prin prevederile art. 1 alin. 3 C. fam. („În relațiile dintre soți, precum și în exercițiul drepturilor față de copii, bărbatul și femeia au drepturi egale") ca și prin art. 97 alin. 1 C. fam. („Ambii părinți au aceleași drepturi și îndatoriri față de copiii lor minori fără a deosebi după cum aceștia sînt din căsătorie, din afara căsătoriei ori înfiați).

Același principiu al egalității depline dintre bărbat și femeie este consacrat și de art. 23 din Constituție, care prevede că exercitarea drepturilor de către aceștia trebuie să se facă în mod egal, fără nici un drept de preferință.

Numai „Dacă unul dintre părinți este mort, decăzut din drepturile părintești, pus sub interdicție sau din orice împrejurare se află în neputință de a-și manifesta voința , celălalt părinte exercită singur drepturile părintești" (art. 98, alin. 2, C. fam.).

---

* T. Popescu, op. cit., pag. 66.
** Opinii aparținînd autorului I. Enescu.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru situațiile prevăzute de art. 98 alin. 2 C. fam., problema se pune oricum în mod egal pentru fiecare dintre părinți, astfel încît menținerea unui statut juridic discriminatoriu în ceea ce privește stabilirea maternității și a paternității nu se justifică.

3. Termenul de 6 luni de la data cînd soțul mamei a aflat despre nașterea copilului este prea scurt pentru a lua cunoștință despre legăturile extraconjugale ale soției sale în perioada de concepție a copilului, datorită dificultăților de informare, întîlnite în asemenea situații.

4. Privitor la protejarea intereselor copilului, existența acestui termen face imposibilă respectarea prevederilor art. 97 alin. 2 C. fam. potrivit cărora drepturile părintești se exercită numai în interesul copiilor. Astfel, dacă soțul mamei află după trecerea termenului de 6 luni că paternitatea copilului a fost revendicată de un alt bărbat sau că soția sa a întreținut relații extraconjugate în perioada de concepție a copilului, nu numai că nu va acționa în interesul copilului, dar îl va trata cu ostilitate.

5. Acordarea unui termen atît de scurt, limitează drastic posibilitatea tatălui copilului de a stabili adevărul cu privire la paternitatea lui.

6. Existența termenului de prescripție de 6 luni contravine nu numai normelor juridice privitoare la un drept personal — de regulă imprescriptibil, ci și normelor morale, după trecerea a 6 luni de la nașterea copilului mama putînd impune soțului o paternitate neconformă cu realitatea.

7. Netăgăduirea de către soțul mamei în termen de 6 luni de cînd a aflat de nașterea copilului născut sau conceput în timpul căsătoriei, reprezintă o recunoaștere tacită a paternității lui.

Dacă după epuizarea acestui termen, tatăl află despre posibilitatea ca paternitatea copilului să aparțină altui bărbat, legea ar trebui să îi acorde dreptul de a contesta această paternitate, prin analogie cu dreptul de a contesta recunoașterea făcută în una din formele prevăzute de lege, în virtutea principiului stabilirii adevărului.

8. Instituirea termenului de prescripție de 6 luni diminuează considerabil posibilitățile de probațiune științifică a paternității copilului prin faptul că expertiza antropologică nu se poate efectua decît după împlinirea de către copil a vîrstei de 3 ani, anterior, caracteristicile copilului nefiind în suficientă măsură exprimate.

Or, se știe că datorită aplicării principiului celerității în soluționarea cauzelor juidiciare, procesul se încheie, de regulă, cu mult înaintea acestui moment.

În raport de considerentele exprimate mai sus, propunem (n.n. I.E.) *de lege ferenda* ca termenul de prescripție de 6 luni ce curge de la data cînd tatăl a aflat despre nașterea copilului (prevăzut de art. 55 C. fam.) să fie înlocuit cu un termen de 6 luni care să curgă de la data cînd soțul mamei a aflat despre infidelitatea acesteia, în perioada de concepție a copilului.

2.4.11. **Conflicte de paternitate.** În practica judiciară pot apărea spețe în care, prin aplicarea prezumțiilor legale de paternitate, un copil

---

* Art. 58 C. fam.

Scanned with OKEN Scanner

poate dobîndi simultan o dublă paternitate. Atari situații impun stabilirea modalităților adecvate de desemnare a paternității care corespunde adevărului. De asemenea, în literatura de specialitate s-a exprimat opinia că este necesar să se facă unele completări și precizări de interpretare a textului art. 55 C. fam. *.

O astfel de completare și precizare s-ar impune cu privire la data de la care începe să curgă termenul de prescripție pentru fostul soț al mamei, în situația în care femeia naște un copil după recăsătorire, însă la mai puțin de 300 de zile de la data desființării, desfacerii sau încetării căsătoriei anterioare, iar noul soț al mamei a luat cunoștință de hotărîrea definitivă de admitere a acțiunii în tăgăduirea paternității **.

Rezultă, așadar, că dacă soțului mamei din a doua căsătorie i se admite acțiunea în tăgăduirea paternității iar copilul s-a născut la mai puțin de 300 de zile de la desfacerea primei căsătorii, în virtutea prezumțiilor legale de paternitate, copilului i se atribuie paternitatea soțului mamei din prima căsătorie.

În situația în care și fostul soț al mamei tăgăduiește cu succes paternitatea copilului, acesta capătă statut de copil născut din afara căsătoriei.

Pentru cazurile în care un copil se naște la mai puțin de 300 de zile de la desfacerea primei căsătorii, dar în timpul celei de a doua căsătorii contractată de mamă, regula dedusă din prevederile alin. 2 din art. 55 C. fam. este că, conflictul de paternitate se rezolvă prin desemnarea ca tată a soțului din cea de a doua căsătorie.

Conflictele între paternitatea din căsătorie și cea din afara căsătoriei se soluționează întotdeauna în favoarea paternității din căsătorie.

Astfel, paternitatea unui copil născut în timpul căsătoriei nu poate fi recunoscută de către un alt bărbat deoarece legea prevede că numai copilul născut în afara căsătoriei poate fi recunoscut de tatăl său (alin. 1 din art. 57 C. fam.).

O asemenea recunoaștere este posibilă numai în condițiile în care soțul mamei face cu succes tăgada paternității. În acest caz, copilul dobîndind statut de copil născut în afara căsătoriei poate fi recunoscut de tatăl său.

Într-o altă ipoteză, paternitatea unui copil dobîndită prin recunoaștere, poate fi răsturnată prin aplicarea prezumțiilor de paternitate, dacă se stabilește pe cale judecătorească filiația față de mamă iar aceasta este căsătorită cu un alt bărbat decît cel care a recunoscut copilul.

Într-o asemenea situație, copilului i se atribuie filiația soțului mamei, stabilirea maternității operînd în același timp și ca o contestare a recunoașterii paternității de către primul bărbat, deoarece face dovada că acest copil a fost născut sau conceput în timpul căsătoriei mamei cu un alt bărbat ***.

Alte conflicte de paternitate se soluționează astfel :

— Recunoașterea paternității unui copil din afara căsătoriei, căruia anterior i s-a stabilit pe cale judecătorească filiația față de un alt

---

* I. Albu, op. cit., pag. 241.
** I. Albu, ibidem.
*** T. Popescu, op. cit., pag. 70.

Scanned with OKEN Scanner

bărbat, nu este valabilă deoarece îi este opozabilă hotărîrea judecătorească respectivă.

Cel de al doilea bărbat, poate face însă, dovada contrară pe cale de judecată, dacă nu a fost parte în primul proces prin care s-a stabilit paternitatea copilului.

— Recunoașterea paternității unui copil din afara căsătoriei poate fi înlăturată de o hotărîre judecătorească ce stabilește filiația față de un alt bărbat, acest act avînd în același timp și valoare de acțiune în contestația recunoașterii de paternitate.

2.4.12. **Instanța competentă.** Acțiunea în tăgăduirea paternității se soluționează potrivit prevederilor art. 5 din C. proc. civ., de către instanța locului unde domiciliază mama sau reprezentantul legal al copilului.

2.4.13. **Înregistrarea hotărîrii judecătorești.** Hotărîrea judecătorească definitivă prin care s-a admis acțiunea în tăgăduirea paternității intentată de soțul mamei, se înscrie în registrul de stare civilă al locului unde este înregistrată nașterea.

2.4.14. **Efectele admiterii acțiunii în tăgăduirea paternității** Admiterea acțiunii în tăgăduirea paternității produce o serie de efecte ce se concretizează în modificarea statutului de familie al copilului.

A. *Numele.* În ceea ce privește *numele de familie* al copilului se disting mai multe situații :

— Pentru copilul născut în timpul căsătoriei, admiterea acțiunii în tăgăduirea paternității nu produce efecte asupra numelui dobîndit la nașterea sa, fiind vorba de numele comun al părinților pe care aceștia s-au învoit să-l poarte la data încheierii căsătoriei. Acest nume poate fi, conform prevederilor art. 27 C. fam. cel al soțului dinaintea căsătoriei, cel al mamei dinaintea căsătoriei ori numele rezultat din reunire a numelor soților avute înaintea căsătoriei. Cum în majoritatea cazurilor numele comun al soților este cel al bărbatului, avut înaintea căsătoriei, rezultă că, deși s-a stabilit prin hotărîre judecătorească faptul că paternitatea copilului nu aparține soțului mamei, copilul respectiv va continua să îi poarte numele. Față de această situație, unii autori * și-au exprimat părerea că în asemenea cazuri copilul ar trebui să primească numele de familie al mamei sale, avut înaintea căsătoriei, în conformitate cu statutul său de copil din afara căsătoriei, cu mamă cunoscută.

Dacă părinții nu au nume comun, se aplică dispozițiile cuprinse în alin. 2 din art. 62 C. fam., în sensul că la naștere copilul va purta numele de familie al unuia dintre părinți sau numele lor reunite, în lipsa unei asemenea învoieli urmînd să decidă autoritatea tutelară, cu ascultarea părinților .

Într-o astfel de ipoteză, admiterea acțiunii în tăgăduirea paternității produce următoarele efecte în ceea ce privește numele copilului :

1. Decă copilul a luat la naștere numele soțului mamei, el va primi numele mamei pe care aceasta l-a avut la nașterea copilului.

---

* Traian Ionașcu citat de I. Filipescu, op. cit., pag. 302.

Scanned with OKEN Scanner

2. Cînd copilul a primit la naștere numele mamei, rămîne cu acest nume.

3. În situația în care copilul a primit la naștere numele reunite ale părinților, el va păstra acest nume. Unii autori * consideră în acest ultim caz că printr-o interpretare extensivă a alin. 2 din art. 62 și a alin. 1 din art. 64 C. fam., s-ar putea atribui copilului numele mamei sale, din momentul nașterii lui.

În eventualitatea desfacerii căsătoriei sau declarării nulității ei, prin admiterea acțiunii în tăgăduirea paternității, copilul pierde statutul de copil rezultat din căsătorie, urmînd a i se atribui numele mamei avut înainte de căsătorie.

— Copilul conceput în timpul căsătoriei dar născut după desfacerea sau desființarea căsătoriei, va purta numele mamei din momentul nașterii lui.

Acest nume poate fi cel avut de mamă înainte de căsătorie sau numele mamei din căsătorie (dacă l-a păstrat după desfacerea căsătoriei cu consimțămîntul fostului soț, conform prevederilor art. 40 din C fam.). În cazul desființării căsătoriei, mama copilului pierde numele dobîndit prin căsătorie, astfel încît copilul urmează să primească numele mamei purtat înaintea căsătoriei. Această soluție este motivată de faptul că după desființarea căsătoriei, mama este primul părinte față de care se stabilește filiația (art. 64 al. 1 C. fam.).

— Pentru copilul conceput în timpul căsătoriei, născut în urma desfacerii sau desființării căsătoriei și după ce mama a intrat într-o nouă căsătorie, numele urmează a se stabili în funcție de prima căsătorie, deoarece prin admiterea acțiunii în tăgăduirea paternității intentată de către cel de al doilea soț al mamei, copilul capătă statutul civil de copil rezultat din prima căsătorie, urmînd a se face aplicația dispozițiilor art. 62 C. fam.

Dacă și primului soț al mamei i se admite acțiunea în tăgăduirea paternității, atunci copilul devine din afara căsătoriei, urmînd a primi numele de familie al mamei — primul părinte față de care a fost stabilită filiația (alin. 1 din art. 64 C. fam.).

B. *Pensia de întreținere*. Admiterea acțiunii în tăgăduirea paternității stinge pentru trecut și viitor obligația de întreținere a copilului de către soțul mamei (în cazul copilului născut în timpul căsătoriei) sau de către fostul soț al mamei (dacă copilul conceput în timpul căsătoriei s-a născut după desfacerea sau desființarea căsătoriei) considerîndu-se că bărbatul respectiv, nu a fost niciodată tatăl copilului în cauză.

Cu privire la restituirea pensiei de întreținere prestată de soțul mamei pînă în momentul admiterii acțiunii în tăgăduirea paternității, în literatura juridică au fost exprimate mai multe păreri. Astfel, în timp ce unii autori se pronunță în sens afirmativ **, alții consideră că pensia de întreținere prestată nu este supusă restituirii ***.

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 302.
** P. Anca citat de I. Filipescu, op. cit., pag. 306.
*** V. Pătulea, ibidem.

Există și o a treia opinie * care propune o modalitate de soluționare intermediară și anume : restituirea pensiei de întreținere este admisibilă dacă a fost prestată în timp ce soții erau despărțiți în fapt ori au convietuit în același cămin cu copilul, dar soțul mamei a fost obligat printr-o hotărîre, împotriva voinței sale, să plătească pensie de întreținere copilului.

În aceeași opinie, „dacă soții au continuat să convietuiască în același cămin cu copilul, în condiții proprii relațiilor de familie, nu se datorează restituirea întreținerii prestate".

Considerăm (n.n. I.E.) că în această ultimă situație, soțul mamei are drept la restituirea pensiei de întreținere a copilului de la data intentării acțiunii în tăgăduirea paternității. Nu poate fi vorba de relații de familie normale în condițiile în care tatăl se adresează justiției pentru a se constata că respectivul copil nu îi aparține. Prestația întreținerii copilului într-o asemenea situație se face tot împotriva voinței soțului mamei căruia, pînă la admiterea acțiunii în tăgăduirea paternității, îi revine obligația întreținerii copilului minor de către părinți, în conformitate cu prevederile art. 86 și 107 C. fam., obligație izvorîtă din prezumția legală de paternitate a copilului născut în timpul căsătoriei, care îl desemnează ca tată al copilului pe soțul mamei.

O problemă conexă care se pune în legătură cu restituirea pensiei de întreținere soțului mamei, după admiterea acțiunii în tăgăduirea paternității este aceea a stabilirii persoanei-debitor : copilul sau mama sa ?

Apreciem (n.a. I.E.) că debitorul nu poate fi decît mama copilului din două motive :

— Prin admiterea acțunii în tăgăduirea paternității, copilul rămîne cu filiația stabilită numai față de mamă, care în calitate de părinte are obligația legală exclusivă de întreținere a copilului (art. 107 și alin. 2 din art. 98 C. fam.). Întreținerea copilului prestată de soțul mamei reprezintă în consecință o îmbogățire fără just temei a mamei copilului.

— Mama este aceea care prin mijloace dolosive l-a desemnat drept tatăl copilului pe soțul său, creîndu-i o falsă obligație legală de întreținere a copilului.

C. *Domiciliul copilului*. Avînd în vedere că după admiterea acțiunii în tăgăduirea paternității, copilul are stabilită filiația numai față de mamă, urmează ca, în conformitate cu prevederile alin. 1 din art. 100 C. fam., care stabilesc că domiciliul copilului minor este la părinții săi, copilul să locuiască la mamă.

În situația prevăzută de alin. 1 din art. 104 C. fam. privitoare la încredințarea copilului minor unei alte persoane sau instituții de ocrotire, domiciliul copilului va rămîne în conformitate cu alin. 2 art. 14 din Decretul nr. 31/1954, la mama sa.

În același mod urmează să se soluționeze problema domiciliului în cazul prevăzut de art. 102 C. fam., cînd autoritatea tutelară autorizează pe minor să aibă altă locuință care să-i permită desăvîrșirea învățăturii sau pregătirii sale profesionale.

---

* A. Lesviodax, Obligația legală de întreținere, Edit. Științifică, București, 1971, pag. 156.

Scanned with OKEN Scanner

După stabilirea filiației copilului față de alt bărbat decît soțul mamei, urmează a se face aplicația dispozițiilor art. 100 C. fam. și anume :

— dacă părinții copilului locuiesc împreună, copilul va domicilia la ei ;

— dacă părinții nu locuiesc împreună, vor decide, de comun acord, la care din ei va locui copilul ;

— în cazul în care părinții, avînd domicilii diferite, nu vor ajunge la o înțelegere în ceea ce privește locuința copilului, urmează ca instanța judecătorească să decidă, după ascultarea autorității tutelare și a copilului, dacă a împlinit vîrsta de 10 ani, ținînd seama de interesele copilului.

Conform prevederilor alin. 1 din art. 150 C. fam. minorul interzis își păstrează domiciliul la părinții săi pînă la majorat, cînd i se va numi un tutore, dacă la data punerii sub interdicție se afla sub ocrotirea părinților săi.

Rezultă, așadar, că și în această situație copilul își păstrează domiciliul la mama sa.

D. *Obligația de îngrijire a copilului.* Cu privire la obligațiile părinților față de copii, prevăzute în art. 101 C. fam., constînd în asigurarea creșterii, îngrijirii, educării și pregătirii profesionale în acord cu aptitudinile copilului și cu interesele obștești, după admiterea acțiunii în tăgăduirea paternității toate aceste îndatoriri revin în exclusivitate mamei copilului pînă la stabilirea filiației acestuia față de un alt bărbat decît soțul mamei.

Potrivit prevederilor art. 102 C. fam., autoritatea tutelară poate încuviința, la cererea copilului, după împlinirea de către acesta a vîrstei de 14 ani, schimbarea învățăturii ori pregătirii profesionale stabilite de mama sa (dacă pînă în acel moment copilul nu are stabilită filiația față de tată).

În situația în care mama, ca părinte ce exercită singur drepturile părintești, nu își îndeplinește îndatoririle față de copil, prevăzute în cuprinsul art. 101 din C. fam., instanța de judecată, la solicitarea autorității tutelare, poate hotărî încredințarea copilului minor unei instituții de ocrotire sau altei persoane, cu consimțămîntul acesteia. Măsura încredințării minorului este justificată de primejduirea dezvoltării fizice, morale sau intelectuale a copilului în casa părintească.

Drept urmare a unei asemenea hotărîri judecătorești, drepturile și îndatoririle părintești privitoare la copil, cu excepția celor referitoare la bunuri, sînt preluate de instituția de ocrotire sau persoana căreia i-a fost încredințat.

Neechivalînd cu o decădere din drepturile părintești, măsura încredințării copilului nu stinge dreptul părintesc de a supraveghea modul cum instituția de ocrotire sau persoana căreia i-a fost încredințat copilul minor își duce la îndeplinire drepturile acordate, părintele în cauză avînd posibilitatea să ceară prin intermediul autorității tutelare, schimbarea persoanei căreia i-a fost încredințat copilul, dacă aceasta nu asigură ocrotirea intereselor minorului.

În situația deosebită a comiterii de către părinți a unor fapte grave care primejduiesc sănătatea sau dezvoltarea fizică a copilului ori dacă

Scanned with OKEN Scanner

se constată că educarea, învățătura sau pregătirea profesională a copilului nu se face în mod corespunzător, instanța judecătorească este în măsură să dispună conform prevederilor art. 109 C. fam., decăderea din drepturile părintești.

Efectul acestei măsuri constă în pierderea drepturilor și îndatoririlor față de copil cu excepția obligației de întreținere și a păstrării legăturilor personale cu copilul, dacă aceste legături nu prejudiciază creșterea, educația, învățătura sau pregătirea profesională a copilului. Părintele decăzut din drepturile sale nu poate fi numit tutore.

Nefiind o măsură cu caracter permanent, decăderea din drepturile părintești poate fi revocată de către instanța judecătorească.

E. *Bunurile copilului minor*. Potrivit prevederilor art. 1 din art. 105 C. fam., părinții au îndatorirea și dreptul de a administra bunurile copilului lor minor.

Termenul de administrare implică atît actele de administrare propriu-zisă cît și acte de conservare și unele acte de dispoziție.

În materia administrării bunurilor minorului, părinții sînt asimilați tutorelui, în virtutea prevederilor alin. ultim din art. 105 C. fam., cu excepția obligației întocmirii inventarului, dacă copilul nu are decît bunuri de uz personal, astfel încît dispozițiile art. 126—141 C. fam., privesc și pe părinți.

Administrarea bunurilor îmbracă forme diferite în funcție de vîrsta copilului. Astfel, pînă la vîrsta de 14 ani, perioadă în care copilul este complet lipsit de capacitate de exercițiu, părinții au obligația conservării, administrării și a efectuării unor acte de dispoziție dintre care unele numai cu încuviințarea prealabilă a autorității tutelare (înstrăinarea ori gajarea bunurilor minorului, renunțarea la drepturile patrimoniale ale copilului, precum și a oricăror acte care depășesc dreptul de administrare), iar altele în exclusivitate de către părinți (înstrăinarea bunurilor supuse pieirii sau stricăciunii precum și a bunurilor devenite nefolositoare pentru minor, dacă valoarea lor nu este mai mare de 250 lei etc.).

În cazul copilului care a împlinit vîrsta de 14 ani, acesta poate încheia acte juridice cu încuviințarea prealabilă a părinților, cu excepția actelor care nu se pot face decît cu prealabila încuviințare a autorității tutelare.

Dispozițiile cuprinse în alin. 2 din art. 141 C. fam. privesc răspunderea părinților (prin asimilare cu tutorele) pentru pagubele pricinuite minorului din culpa lor, cu ocazia administrării bunurilor acestuia.

În afara obligației de administrare, părinților le mai revin și alte îndatoriri privitoare la bunurile minorului :

— să întocmească inventarul în situația în care copilul posedă și alte bunuri în afara celor de uz personal ;

— să ceară autorității tutelare stabilirea sumei necesare pentru întreținerea anuală a minorului și pentru administrarea bunurilor sale în decursul aceleiași perioade ;

— să depună sumele de bani și unele hîrtii de valoare aparținînd minorului la o casă de păstrare de stat ;

— să prezinte dări de seamă anuale și o dare de seamă generală la încetarea ocrotirii părintești.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru copilul a cărui paternitate a fost tăgăduită cu succes, toate aceste obligații privitoare la bunurile lui revin în exclusivitate mamei copilului, pînă la stabilirea filiației copilului față de un alt bărbat.

Dacă mama copilului decade din drepturile părintești, în condițiile prevăzute de art. 109 C. fam., administrarea bunurilor copilului și toate celelalte obligații privitoare la bunurile lui, urmează a fi îndeplinite de către tutore.

În situația încredințării copilului unei instituții de ocrotire, mama își păstrează, așa cum am mai menționat, obligațiile cu privire la bunurile copilului său.

F. *Dreptul și îndatorirea de a reprezenta copilul minor în actele juridice sau de a încuviința aceste acte.* Pînă la împlinirea vîrstei de 14 ani cînd dobîndește capacitate restrînsă de exercițiu, copilul, a cărui paternitate a fost contestată cu succes, va fi reprezentat în actele civile, potrivit alin. 2 din art. 43, alin. ultim din art. 76 și alin. 1 din art. 105, de către mama sa, ca unic părinte față de care are stabilită filiația. Dacă mama decade din drepturile părintești, copilul va fi reprezentat de un tutore.

Între 14—18 ani (exceptînd cazul în care consecutiv căsătoriei dobîndește capacitate deplină de exercițiu), copilul își exercită drepturile și obligațiile numai cu încuviințarea prealabilă a părinților, respectiv a mamei sale în materia de față, sau a tutorelui, în cazul decăderii mamei din drepturile părintești.

2.4.15. **Cheltuieli de judecată.** Dat fiind faptul că în acțiunile în tăgăduirea paternității, recunoașterea mamei copilului nu se poate face anterior procesului, iar cea făcută în timpul procesului produce efecte numai dacă se coroborează cu alte probe, cheltuielile de judecată urmează a fi acordate în conformitate cu prevederile art. 274 C. proc. civ. *.

SECȚIUNEA 3. CONTESTAREA PATERNITĂȚII COPILULUI ÎNREGISTRAT GREȘIT CA FIIND DIN CĂSĂTORIE

Acțiunea în contestarea paternității din căsătorie este total deosebită de acțiunea în tăgăduirea paternității.

Astfel, în timp ce prima are drept finalitate dovada *faptului că prezumțiile legale de paternitate prevăzute de art. 53 C. fam. nu își găsesc aplicare* în cazul în speță, prin cea de a doua se urmărește răsturnarea acestor prezumții.

Înregistrarea greșită a copilului ca fiind din căsătorie, are ca efect desemnarea drept tată al copilului pe soțul mamei acestuia pe baza prezumțiilor legale de paternitate.

O asemenea înregistrare se poate întîlni în următoarele situații :

— părinții copilului nu au fost niciodată căsătoriți unul cu altul ;

— copilul s-a născut înaintea căsătoriei părinților ;

— copilul nu a fost conceput în timpul căsătoriei, nașterea sa producîndu-se după trecerea unui interval de 300 de zile de la încetarea, desfacerea sau desființarea căsătoriei.

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 342.

Scanned with OKEN Scanner

Înregistrarea greșită a copilului ca fiind din căsătorie își poate avea sorgintea în fraudă sau în eroare.

El devine astfel un copil aparent din căsătorie *, a cărui paternitate se întemeiază pe prezumțiile legale de paternitate.

Spre deosebire de dispozițiile legale anterioare (prevederile art. 289 din Codul civil român din 1865, privitoare la contestarea de legitimitate), Codul familiei nu reglementează acțiunea în contestarea paternității copilului greșit înregistrat ca fiind din căsătorie. Admiterea ei nu poate fi pusă însă sub semnul îndoielii, deoarece reprezintă singura cale de a înlătura efectul prezumțiilor legale de paternitate, produs ca urmare a unei înregistrări frauduloase sau eronate și, deci, singura posibilitate de restabilire a unei situații de fapt.

Termenul de internare a acțiunii nu este limitat, contestarea paternității copilului înregistrat greșit ca fiind din căsătorie *incluzîndu-se în categoria acțiunilor personale* nepatrimoniale care, potrivit legii, sînt imprescriptibile.

Ea poate fi introdusă de orice persoană interesată și poate fi susținută prin orice mijloc de probă.

În ceea ce privește efectele consecutive admiterii acțiunii, se disting două situații :

— copilul a fost declarat la serviciul de stare civilă de tatăl său ;

— copilul a fost declarat de o altă persoană decît tatăl său.

În ambele cazuri, fiind vorba de stabilirea unei stări de fapt existentă la data nașterii copilului, efectele hotărîrii judecătorești se aplică retroactiv pînă în acest moment, copilul dobîndind statut de născut în afara căsătoriei.

Dar, spre deosebire de cel de al doilea caz, cînd copilul rămîne fără paternitate stabilită, în primul caz declarația tatălui la starea civilă dobîndește valențele unei recunoașteri, astfel încît copilul va fi considerat tot din afara căsătoriei, însă cu paternitate stabilită.

SECȚIUNEA 4. STABILIREA FILIAȚIEI FAȚĂ DE TATĂ A COPILULUI DIN AFARA CĂSĂTORIEI

4.1. Noțiuni preliminare

Potrivit prevederilor art. 63 C. fam., copiii din afara căsătoriei dobîndesc după stabilirea paternității drepturi identice față de tată și rudele lui, cu cele pe care le au copiii din căsătorie.

Aplicarea acestui principiu răspunde unui deziderat umanitar și anume înlăturarea posibilității de a se crea discriminări în cadrul familiei și pe plan social între copiii din căsătorie și cei din afara căsătoriei.

Spre deosebire de stabilirea maternității care se face în același fel pentru copilul din căsătorie cu cel din afara căsătoriei, stabilirea pa-

* I. Albu, op. cit., pag. 257.

Scanned with OKEN Scanner

ternității copilului din afara căsătoriei se face în mod distinct față de cea a copilului din căsătorie.

Modalitățile de stabilire a paternității copilului din afara căsătoriei sînt :

— recunoașterea voluntară de către tată ;

— hotărîrea judecătorească, dată ca urmare a acțiunii în justiție intentată de către copil.

Din cele menționate mai sus, se disting următoarele particularități, proprii modului de stabilire a paternității copilului din afara căsătoriei :

— în dovedirea paternității acestor copii nu operează prezumțiile legale de paternitate prevăzute de art. 53 C. fam. ;

— spre deosebire de situația copilului din căsătorie, la care stabilirea maternității conduce în mod automat și la stabilirea paternității prin intermediul prezumțiilor de paternitate, pentru copilul din afara căsătoriei stabilirea maternității și paternității se face separat, aceste elemente ale filiației fiind independente.

În ceea ce privește persoanele interesate în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei, primul interesat este copilul care prin aceasta urmărește să își asimileze statutul juridic față de tată și rudele sale, cu cel al copilului din căsătorie.

La rîndul său, tatăl copilului poate manifesta interes în promovarea unei astfel de acțiuni atît din rațiuni de ordin nepatrimonial (familiale) cît și de ordin patrimonial (drept de succesciune, la întreținere ș.a.).

4.2. Recunoașterea voluntară de către tată a filiației copilului din afara căsătoriei

4.2.1. **Noțiune :** Recunoașterea paternității este declarația exprimată în mod voluntar de către un bărbat, în una din formele prevăzute de lege, prin care acesta mărturisește faptul legăturii sale de filiație cu un anume copil.

4.2.2. **Reglementare.** Dispozițiile privitoare la recunoașterea paternității sînt cuprinse în art. 57 C. fam.

4.2.3. **Precedente legislative.** Codul civil din 1864 permitea recunoașterea voluntară a paternității din afara căsătoriei dar condiționat de căsătoria mamei copilului cu bărbatul respectiv, considerîndu-se că prin acest din urmă act — căsătoria, se realiza legitimizarea copilului.

Legea nr. 445/10 iulie 1943 permitea stabilirea paternității prin recunoașterea voluntară a tatălui, dar în mod discriminatoriu. Astfel, legea nu admitea recunoașterea copiilor adulterini ori incestuoși, conținînd și alte îngrădiri de rezonanță rasială.

Copilului recunoscut i se acordau numai unele din efectele rudeniei.

4.2.4. **Natura juridică și caracterele recunoașterii.** Recunoașterea de paternitate are o natură juridică mixtă, ea reprezentînd o mărturisire de paternitate (mijloc de probă) făcută în forma unui act juridic.

Prin natura de mărturisire (mijloc de probă), recunoașterea paternității prezintă următoarele caractere juridice :

— are un caracter facultativ ;

Scanned with OKEN Scanner

— este irevocabilă, revocarea ei nefiind posibilă nici chiar prin testament ;

— are caracter declarativ ;

— produce efecte față de toată lumea *(erga omnes)* ;

— efectul este retroactiv, de la data nașterii, deoarece se referă la faptul nașterii, petrecut anterior recunoașterii ;

— are un caracter personal, neputînd fi făcută decît de tatăl copilului, personal sau prin mandatar, cu procură specială și autentică, iar dreptul de recunoaștere nu este transmisibil la moștenitori ;

— nu necesită capacitate specială de exercițiu, ceea ce permite minorilor sau celor puși sub interdicție să facă o astfel de recunoaștere, singura condiție cerută fiind manifestarea unei voințe conștiente (minorul să aibă discernămîntul necesar spre a-și da seama de consecințele mărturisirii sau persoana pusă sub interdicție să se afle într-un moment de luciditate).

Natura de act juridic conferă recunoașterii alte caractere juridice :

— este un act juridic afectat de modalități (copilul să fie conceput și născut în afară de căsătorie ; copilul decedat să poată fi recunoscut numai dacă a lăsat moștenitori firești) * ;

— reprezintă un act juridic solemn care trebuie făcut numai în una din formele prevăzute de lege ;

— are caracter unilateral, nefiind necesară acceptarea ei de către copilul recunoscut, cu excepția situației în care copilul a decedat fără a fi lăsat descendenți firești, cînd recunoașterea nu mai e permisă de lege (alin. 1 al art. 57 C. fam.).

4.2.5. **Copiii a căror paternitate se poate recunoaște.** Conform prevederilor cuprinse în alin. 1 art. 57 C. fam. poate fi recunoscută numai paternitatea copilului conceput și născut în afara căsătoriei. Există o excepție de la această prevedere și anume aceea că și unui copil conceput sau născut în timpul căsătoriei i se poate recunoaște paternitatea, dacă în prealabil i s-a făcut cu succes tăgăduirea paternității de către soțul mamei copilului respectiv.

În literatura juridică nu s-a ajuns la un consens privitor la modul în care trebuie aplicate prevederile legale copiilor din afara căsătoriei aflați în variate situații, astfel :

a) *Recunoașterea unui copil înainte de a se naște.* Unii autori ** dau o soluție negativă acestei probleme.

Astfel, Sc. Șerbănescu *** este de părere că o asemenea recunoaștere nu poate fi valabilă deoarece legea prevede „că numai copilul conceput și născut în afară de căsătorie poate fi recunoscut, concepția copilului nefiind suficientă pentru efectuarea recunoașterii, deoarece este posibil ca să se nască în timpul cînd mama lui s-a căsătorit, în care caz ar rezulta un conflict de paternitate, față de prezumția stabilită în art. 53 din Codul familiei". În același sens se pronunță și T. Popescu ****, cu

---

* Art. 57, alin. 1, C. fam.

** T. Popescu, op. cit., pag. 76, Sc. Șerbănescu, op. cit., pag. 177, R. Petrescu citat de A. Ionașcu, op. cit., pag. 67, Al. Oproiu, citat de I. Filipescu, op. cit., pag. 312.

*** Op. cit., pag. 177.

**** Op. cit., pag. 76, 77.

Scanned with OKEN Scanner

deosebirea că în situația căsătoriei mamei înainte de naștere, autorul apreciază că nu e vorba de un conflict de paternitate ci de înlăturarea recunoașterii de către prezumția de paternitate prevăzută de art. 55 din C. fam.

Alți autori * au o părere opusă, argumentîndu-și, însă, în mod diferit, concluzia de admisibilitate a recunoașterii copilului conceput dar nenăscut.

În sprijinul aserțiunii sale, I. Filipescu face trimitere la prevederile art. 7 din Decr. nr. 31/1954 privind persoanele fizice și juridice, din care rezultă că drepturile copilului sînt recunoscute de la concepție, însă numai dacă se naște viu.

Autorul consideră „că se poate face recunoașterea unui copil conceput, dar încă nenăscut, însă recunoașterea este sub condiția suspensivă ca, la naștere, acesta să aibă situația juridică de copil din afara căsătoriei".

Deși se pronunță în același sens, A. Ionașcu nu este de acord cu argumentele autorului mai sus-menționat, arătînd că, condiția suspensivă invocată de I. Filipescu „nu concordă cu natura recunoașterii de act juridic pur și simplu, nesusceptibil de modalități". Tot A. Ionașcu consideră că „ipoteza copilului conceput — recunoscut de un bărbat — care se naște după căsătoria mamei cu un alt bărbat, nu se ivește nici un conflict de paternitate, căci prezumția de paternitate prevăzută de art. 53 alin. 1 C. fam. care, în puterea legii, atribuie copilul soțului mamei, atrage *ipso facto* ineficacitatea recunoașterii".

Ținînd seama de caracterul irevocabil al recunoașterii, considerăm că ea nu poate fi făcută înainte de nașterea copilului, ci după întrunirea cumulativă a celor două condiții impuse de prevederile alin. 1 din art. 57 C. fam. și anume ca respectivul copil să fie conceput și născut în afara căsătoriei.

b) *Recunoașterea unui copil decedat.* Legea condiționează în mod expres posibilitatea recunoașterii copilului decedat din afara căsătoriei, permițînd-o numai în situația în care copilul a lăsat moștenitori firești.

Rațiunea acestei îngrădiri constă în împiedicarea tatălui de a beneficia de moștenirea copilului, care i-ar reveni în virtutea vocației succesorale, după ce în timpul vieții copilului s-a sustras de la efectuarea recunoașterii paternității lui, act ce i-ar fi angajat obligația de întreținere a copilului.

c) *Recunoașterea unui copil care anterior a fost recunoscut de un alt bărbat.* Soluțiile date de diverși autori diferă și în această situație. Astfel, în timp ce unii dintre ei ** sînt de părere că „în lipsa unui text care să interzică recunoașterea unui copil a cărui paternitate a fost deja stabilită printr-o recunoaștere prealabilă, nimic nu se poate opune la aceasta, delegatul de stare civilă neputînd refuza înregistrarea celei de a doua recunoașteri. Situația contradictorie creată va putea fi soluționată numai atunci cînd primul interesat va introduce o acțiune în contestarea uneia dintre aceste recunoașteri".

---

* A. Ionașcu, op. cit., pag. 66.
** T. Popescu, op. cit., pag. 77, 78.

Scanned with OKEN Scanner

Alți autori * consideră că un copil odată recunoscut de un bărbat, nu mai poate fi recunoscut de alt bărbat nici chiar atunci cînd se pretinde că s-au făcut mențiuni false în registrele de stare civilă sau aceste registre au fost distruse ori pierdute, cel ce dorește să facă recunoașterea ulterioară putînd uza de dovada în justiție a falsului, respectiv de procedura de reconstituire a actului de naștere.

Într-o altă opinie ** se afirmă că un copil recunoscut de un bărbat poate fi ulterior recunoscut de către un altul care n-a avut cunoștință de existența recunoașterii anterioare, dar delegatul de stare civilă poate refuza înregistrarea solicitată pînă cînd prima recunoaștere nu va fi înlăturată pe calea contestației, conform prevederilor art. 58 C. fam. ca fiind neconcordantă cu adevărul.

Ne raliem (n.n. I.E.) acestui ultim punct de vedere, dispozițiile cuprinse în art. 58 C. fam. avînd tocmai menirea de a împiedica înregistrarea unor recunoașteri sucesive ce ar dăuna intereselor copilului a cărui filiație s-ar schimba în funcție de capriciile celor ce fac aceste recunoașteri.

d) *Recunoașterea copiilor majori.* În lipsa unor reglementări care să facă distincție între copiii minori sau majori care pot fi recunoscuți, rezultă că stabilirea filiației pe această cale poate fi făcută la orice vîrstă.

De asemenea legea nu prevede existența unei diferențe minime de vîrstă între cel ce face recunoașterea și cel recunoscut, dar existența unor situații neverosimile poate fi luată în considerare în cadrul acțiunii de contestare a recunoașterii.

4.2.6. **Formele recunoașterii.** Conform prevederilor alin. 2 al art. 57 C. fam., formele recunoașterii paternității copilului conceput și născut în afara căsătoriei sînt trei : declarație făcută la oficiul de stare civilă, înscris autentic sau testament.

a) Recunoașterea prin declarație la serviciul de stare civilă se poate face fie în momentul înregistrării nașterii, cînd această recunoaștere se înscrie în registrul de stare civilă din localitatea unde s-a născut copilul (potrivit prevederilor art. 19 din Decretul nr. 278/1960) fie ulterior, printr-un act aparte ce poate fi făcut în fața serviciului de stare civilă din orice localitate, înscrierea recunoașterii urmînd a se face în registrul de stare civilă din localitatea unde s-a înregistrat nașterea.

b) Recunoașterea prin act autentic se poate face prin înscrisuri autentice care să corespundă cerințelor art. 1171 C. civ. Autenticitatea poate fi făcută, în raport de prevederile art. 4 și 9 din Decr. nr. 377/1960 modificat prin Decr. nr. 28/1970, de către Notariatul de stat sau de către Birourile executive ale consiliilor populare din localitățile unde nu se află notariate de stat. În jurisprudența noastră s-a admis chiar că *** : „în cazul în care cu ocazia întocmirii carnetului de muncă titularul declară că este tatăl unui copil născut în afara căsătoriei, iar în urma acestei declarații copilul este înscris în carnet ca fiind copilul

---

* P. Anca, citat de I. Filipescu, op. cit., pag. 313.
** Sc. Șerbănescu, op. cit., pag. 177.
*** Trib. Jud. Cluj, dec. civ. nr. 1162 din 11 noiembrie 1982, citată în R.R.D., nr. 4/1983, pag. 71.

titularului, această situație constituie o recunoaștere, în sensul art. 57 alin. 2 din C. fam., deoarece carnetul de muncă este un înscris autentic în înțelesul art. 1171 C. civ.".

De asemenea, recunoașterea făcută în cursul unui proces, în fața instanței de judecată, este considerată drept recunoaștere făcută prin înscris autentic * sub rezerva verificării de către instanță a existenței posibilității ca respectivul copil recunoscut să nu beneficieze de prezumțiile legale de paternitate, situație în care recunoașterea făcută ar fi inoperantă.

Luînd act de recunoașterea copilului, făcută în timpul procesului, instanța are obligația de a dispune înregistrarea recunoașterii la serviciul de stare civilă din localitatea unde s-a născut copilul **.

c) Recunoașterea prin testament se poate face prin oricare din formele legale (autentic, mistic, olograf) sau prin formele speciale ale testamentelor privilegiate reglementate prin art. 868—886 C. civ., care privesc anumite stări excepționale : călătorie pe mare, stare de război, izolarea unei localități în caz de epidemii.

Dacă recunoașterea este admisă de lege în toate formele testamentului, ea nu se poate face prin acte cu caracter testamentar care cuprind dispoziții *mortis causa* referitoare la unele bunuri, ca de exemplu clauza testamentară de pe depunerile CEC, acte care nu reprezintă testamente.

În pofida faptului că testamentul este un act juridic revocabil, recunoașterea paternității, menționată în cuprinsul lui, nu poate fi revocată, potrivit dispozițiilor art. 57, alin. 3 C. fam. Din această precizare a legii, rezultă că recunoașterea este un act juridic care își păstrează independența față de celelalte dispoziții testamentare.

Recunoașterea paternității exprimată în cadrul unui testament operează din momentul întocmirii testamentului și nu de la data morții autorului, chiar dacă există dificultatea cunoașterii dispozițiilor cuprinse în respectivul act.

Acest punct de vedere este argumentat prin faptul că recunoașterea fiind un act juridic pur și simplu nu poate fi supus unui termen suspensiv ca cel al morții testatorului.

4.2.7. **Efectele recunoașterii.** Ca urmare a faptului că recunoașterea reprezintă o mărturisire a unui fapt petrecut în trecut, efectele ei retroactivează de la dat anașterii sau chiar a concepției copilului.

Aceste efecte constau în asimilarea situației legale a copilului recunoscut cu cea a copilului din căsătorie, principiu consacrat de art. 63 C. fam.

În plus, potrivit prevederilor art. 97 C. fam. : „ambii părinți au aceleași drepturi și îndatoriri față de copiii lor minori, fără a deosebi după cum aceștia sînt din căsătorie, din afara căsătoriei ori înfiați".

4.2.8. **Persoanele care pot face recunoașterea.** Pentru exercitarea acestui act, legea nu face distincție între persoane minore și majore, în-

---

* Dec. civ. nr. 2306/1971 a Trib. Suprem, citată de I. Filipescu, op. cit., pag. 316.

** Dec. civ. nr. 962/1973 a Trib. Suprem, citată de I. Filipescu, op. cit., pag. 316

Scanned with OKEN Scanner

tre persoane care dispun de capacitate totală ori restrînsă de exercițiu sau incapabili, singura condiție de validitate a actului fiind existența discernămîntului, care conferă actului atributele unei manifestări de voință conștientă.

Moștenitorii tatălui nu pot face recunoașterea.

Ca mărturisire a unui fapt, recunoașterea nu necesită încuviințarea prealabilă a părinților sau tutorelui în cazul minorilor sau interzișilor, după cum nu poate fi exprimată prin acești reprezentanți legali.

Ea se poate face însă printr-un mandatar, aflat în posesia unei procuri autentice și speciale din partea tatălui.

4.2.9. **Contestarea recunoașterii paternității.** Prin similitudine cu prevederile art. 49 C. fam., în alin. 1 al art. 58 C. fam. se stipulează că „recunoașterea care nu corespunde adevărului poate fi contestată de orice persoană interesată".

A. *Persoanele care pot intenta acțiunea.* Din formularea cuprinsă în alin. 1 din art. 58 C. fam. (potrivit căreia contestarea recunoașterii poate fi făcută de orice persoană) rezultă că posibilitatea intentării acestei acțiuni aparține unui larg cerc de persoane care au un interes patrimonial (drept de întreținere și de succesiune) sau nepatrimonial (dovada realității filiației).

În acest grup de persoane se includ :

— copilul recunoscut, care este primul interesat în stabilirea veridică a filiației sale ;

— mama copilului asupra căreia recunoașterea are implicații directe, atestînd relațiile sale cu bărbatul care recunoaște copilul ;

— comoștenitorii, interesați să înlăture de la succesiune pe cel recunoscut ;

— bărbatul care a recunoscut anterior același copil spre a înlătura o recunoaștere falsă ;

— un bărbat care intenționează să recunoască același copil pentru a-i stabili adevărata paternitate ;

— procurorul, în virtutea faptului că starea civilă a persoanelor interesează și societatea (prevederile art. 45 din C. proc. civ. și ale alin. 2, art. 47 din Decretul nr. 32/1954).

Un aspect aparte îl reprezintă admiterea dreptului la contestație a recunoașterii chiar celui care a făcut recunoașterea.

Aceasta ar echivala cu o revocare, or este stabilit prin alin. 3 al art. 57 C. fam. că recunoașterea nu poate fi revocată nici dacă e făcută în cadrul unui testament — act revocabil.

Răspunsul la această problemă impune o prealabilă precizare : contestarea și revocarea reprezintă două acte juridice distincte. Astfel, în timp ce contestarea trebuie să se fundamenteze pe dovezi că nu corespunde adevărului, revocarea reprezintă un act unilateral care nu necesită vreo motivație.

Cum recunoașterea paternității reprezintă o mărturisire iar prevederile art. 1206 C. civ. oferă posibilitatea atacării oricărei mărturisiri ori de cîte ori se pornește de la o eroare de fapt, rezultă că și cel care a făcut recunoașterea se include în grupul persoanelor care pot intro-

Scanned with OKEN Scanner

duce acțiunea în contestarea recunoașterii paternității.

B. *Mijloacele de probă.* În sprijinul acțiunii în contestarea recunoașterii sînt admise orice mijloace de probă care să ateste în mod cert adevărata paternitate a copilului.

În ceea ce privește sarcina administrării acestor probe se întîlnesc, însă, unele particularități. Astfel, în conformitate cu prevederile alin. 2 din art. 58 C. fam. : „dacă recunoașterea este contestată de mamă, de cel recunoscut sau de descendenții acestuia, dovada paternității este în sarcina autorului recunoașterii sau a moștenitorilor săi".

Ne aflăm așadar în fața unei excepții de la principiul de drept comun că sarcina probei incumbă reclamantului.

Mai mult, se ajunge la un aparent paradox : cel care a făcut recunoașterea trebuie să o argumenteze în fața instanței de judecată și să obțină confirmarea ei prin hotărîre judecătorească, deși el nu are dreptul să ceară stabilirea filiației pe cale judecătorească.

Dacă acțiunea de contestare este introdusă de mama copilului, simpla declarație a pîrîtului că recunoașterea sa nu e reală nu poate conduce la admiterea acțiunii, instanța fiind obligată să-și manifeste rolul activ prin solicitarea de probe.

„Cînd recunoașterea s-a făcut în cadrul acțiunii de stabilire a paternității, admisă prin hotărîre judecătorească, trecută în puterea lucrului judecat, nu poate fi contestată, deoarece alin. 3 din art. 58 C. fam. are în vedere numai recunoașterea extrajudiciară iar hotărîrea judecătorească nu poate fi atacată decît prin căile ordinare și extraordinare de atac" *.

De asemenea, „în cazul respingerii acțiunii în contestarea recunoașterii de paternitate, introdusă de copil ulterior, mama acestuia poate introduce o acțiune în contestarea recunoașterii de paternitate, nefiind autoritate de lucru judecat, deoarece nu există identitate de părți" **.

În situația în care autorul recunoașterii a decedat sau decedează înainte ca acțiunea de contestare să fie soluționată, moștenitorilor săi, alții decît copilul recunoscut, le revine sarcina administrării probelor pentru respingerea acțiunii.

C. *Termenul în care poate fi intentată acțiunea.* În lipsa unor precizări din partea legii, termenul de introducere a acțiunii în contestarea recunoașterii nu este limitat, el fiind imprescriptibil.

Această soluție s-a impus deoarece este vorba de stabilirea adevărului cu privire la starea civilă a unei persoane — demers care nu poate fi afectat de vreun termen.

D. *Efectele admiterii acțiunii în contestarea recunoașterii de paternitate.* Ca și în situația admiterii acțiunii în tăgăduirea paternității, legătura de filiație stabilită prin recunoaștere este înlăturată, cu efect retroactiv, dacă reclamantul reușește să obțină o hotărîre judecătorească favorabilă.

---

* Dec. civ. nr. 986/11 oct. 1977 a Trib. Jud. Hunedoara, citată de I. Filipescu în op. cit., pag. 318.

** Sent. civ. nr. 1360/4 iunie 1976 a jud. Mediaș, citată de I. Filipescu, ibidem.

Scanned with OKEN Scanner

Aceste efecte privesc numele copilului, ocrotirea părintească, obligația de întreținere, dreptul la succesiune ș.a.

În ceea ce privește numele *, se pot distinge două situații :

— Copilul neavînd stabilită nici filiația față de mamă, a primit un nume de la autoritatea tutelară, nume la care revine după înlăturarea recunoașterii.

— Copilul care are stabilită filiația față de mamă revine la numele dobîndit de la aceasta înainte de a-i fi recunoscută paternitatea (conform prevederilor din alin. 1 al art. 64 C. fam.), indiferent dacă între timp mama și-a schimbat numele prin căsătorie sau divorț. În situația schimbării stării civile a mamei, copilul va purta un nume diferit de al acesteia.

4.2.10. **Nulitatea sau anularea recunoașterii de paternitate.** Datorită lipsei unor dispoziții privitoare la nulitatea recunoașterii filiației, în literatura juridică s-a exprimat părerea că instituției recunoașterii urmează să i se aplice, prin adaptare la specificul ei, regulile dreptului comun referitoare la nulitate.

A. *Nulitatea absolută.* Cazurile în care recunoașterea este lovită de nulitate absolută sînt cele rezultate din nerespectarea prevederilor art. 57 din C. fam. :

— recunoașterea a fost făcută de către o altă persoană decît de către tatăl său — personal sau prin mandatar, cu procură specială și autentică ;

— a fost recunoscut un copil mort care nu a lăsat descendenți ;

— a fost recunoscut un copil conceput sau născut în timpul căsătoriei ;

— recunoașterea s-a săvîrșit fără respectarea formelor solemne (declarație făcută la serviciul de stare civilă, prin înscris autentic sau prin testament).

B. *Nulitatea relativă.* Situațiile în care operează nulitatea relativă privesc :

— vicii de consimțămînt (dol, violență, eroare) ;

— incapacitatea autorului actului juridic.

Adaptarea aplicării acestor nulități relative la specificul recunoașterii paternității impune unele nuanțări și precizări.

În ceea ce privește viciile de consimțămînt, s-au emis două opinii contradictorii. Într-o primă părere **, recunoașterea de paternitate nu poate fi anulată pentru vicii de consimțămînt, ea putînd fi numai contestată dacă nu corespunde adevărului.

Într-o altă opinie ***, recunoașterea de paternitate este lovită de nulitate relativă în cazuri de dol sau violență, dar referitor la eroare se fac unele diferențieri în funcție de obiectul acestui viciu de consimțămînt. Astfel, dacă eroarea privește identitatea persoanei recunoscute, se admite anularea recunoașterii, în schimb pentru eroarea produsă asu-

---

* Pentru celelalte efecte a se vedea, prin similitudine, mențiunile din & 2.4.14, cap. III, partea I.

** Gh. Nedelschi, T. R. Popescu, citați de I. Filipescu în op. cit., pag. 321.

*** Ilie Stoenescu, S. Zilberstein, Al. Oproiu, citați de I. Filipescu în op. cit., pag. 321.

Scanned with OKEN Scanner

pra însăși filiației se consideră că acțiunea în nulitate relativă se confundă cu acțiunea în contestarea recunoașterii făcute, deoarece se urmărește înlăturarea recunoașterii care nu corespunde realității și stabilirea adevăratei filiații.

În favoarea celei de a doua opinii se pronunță și alți autori* care apreciază că dacă recunoașterea nu corespunde adevărului, acțiunea în anulare poate fi admisă. Argumentele pe care le aduc în favoarea punctului lor de vedere sînt :

— prin natura sa juridică, recunoașterea se constituie ca mărturisire și ca act juridic, or, ca orice act juridic, recunoașterea poate fi anulată pentru vicii de consimțămînt ;

— legea nu interzice acțiunea în anularea recunoașterii de filiație. Dovada viciilor de consimțămînt se face, în tăcerea legii, potrivit uzanțelor din dreptul comun.

Referitor la cea de a doua cauză care atrage nulitatea relativă a actului juridic — incapacitatea autorului lui, dat fiind specificul recunoașterii paternității, pentru a cărui săvîrșire nu se cere capacitate de exercițiu ci numai o voință conștientă, acțiunea în anulare nu poate avea ca obiect incapacitatea de exercițiu ci numai lipsa voinței conștiente a autorului în momentul recuntoașterii unui copil.

C. *Efectele nulității sau anulării recunoașterii paternității.* Efectele produse atît de nulitățile absolute cît și de cele relative sînt similare. Ele înlătură recunoașterea de paternitate redînd copilului același statut juridic pe care l-a avut anterior momentului recunoașterii.

4.3. Stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei prin hotărîre judecătorească

4.3.1. **Noțiune.** Acțiunea în stabilirea paternității are caracterul unei acțiuni în reclamație de stare civilă, obiectul său constituindu-l reglementarea pe cale judiciară a legăturilor de filiație dintre copilul din afara căsătoriei și tatăl său.

Datorită efectelor pe care potrivit prevederilor art. 63 C. fam., le produce admiterea acțiunii în stabilirea paternității (dobîndirea de către copilul din afara căsătoriei a unei situații legale similară cu cea a copilului din căsătorie), această acțiune se exercită în interesul copilului.

4.3.2. **Precedente legislative.** Dintre vechile noastre legiuiri, Codul Calimach este singurul care împarte copiii din afara căsătoriei în două categorii : firești (naturali, bastarzi sau din fată greșită) și copii nelegiuiți (copii rezultați din relații adulterine sau incestuoase).

În ce privește drepturile acestor copii, în art. 948 din Codul lui Calimach se stipula : „copiii născuți din împreunări neiertate și nelegiuite se depărtează de moștenirea părinților lor, ca niște nevrednici de ea ; însă pentru iubirea de omenie, li se acordă dreptul de alimente". În același sens, dispuneau și prevederile art. 220—227 care acordau dreptul la alimente „nelegiuitului fiu".

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 321, 322 și Sc. Șerbănescu, op cit., pag. 180, A. Ionașcu, op. cit., pag. 70, 71.

Scanned with OKEN Scanner

În art. 954 se specifica : „pe copiii bastarzi și din fată greșită îi moștenesc numai mamele lor, iar părinții și ceilalți suitori și rudeniile lăturașe despre tată și despre mamă se depărtează cu totul din moștenirea lor".

În sfîrșit, art. 944 prevedea : „dacă părinții nelegiuitului copil firesc, vor avea din legiuite însoțiri copii sau alți pogorîtori, atunci va lua un asemenea copil, numai a treia parte pe cît este partea unui legiuit copil".

Codul civil român din 1864, inspirat de Codul civil francez din 1804, interzicea, prin prevederile din cuprinsul art. 307, cercetarea paternității copilului din afara căsătoriei („copilul natural") admițînd totuși o excepție și anume în situația în care mama a fost răpită de pretinsul tată, dar cu condiția ca răpirea să se fi plasat în perioada de concepție a copilului.

Acestei excepții, jurisprudența, prin aplicarea prevederilor art. 998 C. civ., i-a mai adăugat două situații :

— în cazul seducției mamei prin manopere dolosive, acesteia i se permitea să pornească împotriva bărbatului o acțiune în despăgubire pentru fapta ilicită comisă ;

— tatăl copilului din afara căsătoriei putea fi obligat la plata unei pensii de întreținere.

Legea nr. 445 din 10 iulie 1943 a abrogat prevederile art. 307 din Codul Civil permițînd stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei, atît prin recunoaștere voluntară cît și pe cale judecătorească.

Dar acțiunea în justiție era permisă numai în situațiile limitativ prevăzute de lege și anume :

— în caz de răpire sau viol, dacă aceste fapte s-au comis în perioada de concepție a copilului ;

— în caz de seducție prin promisiune de căsătorie ori abuz de autoritate ;

— cînd paternitatea rezulta dintr-o mărturisire scrisă ;

— în caz de mărturisire tacită a paternității de către presupusul tată, dedusă din acordarea benevolă de ajutoare pentru întreținerea copilului.

Legea nr. 445/1943 prevedea unele prohibiții privitoare la admiterea acțiunii de stabilire a paternității copilului din afara căsătoriei („fine de neprimire") :

— purtarea notoriu imorală a mamei la epoca concepției copilului ;

— relațiile mamei în perioada de concepție a copilului cu un alt bărbat ;

— în împrejurări în care era imposibil ca respectivul copil să fi rezultat din relațiile mamei cu pretinsul tată.

În situația admiterii acțiunii, copilului i se recunoaște numai un drept de întreținere pînă la majorat.

Decretul nr. 130 din 2 aprilie 1949, privitor la condiția juridică a copilului natural, a extins cazurile în care era permisă cercetarea paternității din afara căsătoriei, dar aceste cazuri rămîneau încă limitativ determinate.

Decretul recunoștea copiilor minori dreptul de a introduce oricînd acțiune în justiție pentru a obliga pretinsul tată să le acorde întreținere.

Scanned with OKEN Scanner

Singurul fapt ce trebuia dovedit pentru a se admite acțiunea, îl constituia coabitarea pretinsului tată cu mama copilului în perioada de concepție a copilului.

Același act normativ prevedea că pretinsul tată putea fi obligat să acorde cheltuieli de întreținere copilului, independent de stabilirea prin hotărîre judecătorească a paternității din afara căsătoriei.

4.3.3. **Principiul liberei cercetări a paternității copilului din afara căsătoriei consacrat de Codul familiei din 1954.** Dispozițiile cuprinse în art. 59—60 C. fam., care reglementează stabilirea pe cale judecătorească a paternității din afara căsătoriei, consacră, pentru prima oară în legislația noastră, principiul libertății depline a cercetării judecătorești a paternității, în toate cazurile, fără nici o restricție.

Codul familiei nu mai conține nici un fel de „fine de neprimire", așa cum se întîlnea în legea 445/1943 prin care bărbatul în cauză ar putea anihila acțiunea copilului. Într-o singură situație actuala reglementare nu permite cercetarea judecătorească și anume în cazul în care copilul beneficiază de o prezumție legală de paternitate, deoarece potrivit prevederilor alin. 1 art. 59 din C. fam. „acțiunea în stabilirea paternității din afara căsătoriei aparține copilului", deci copilului din afara căsătoriei, care pentru a dobîndi acest statut juridic este necesar să răstoarne respectiva prezumție de paternitate care îl desemnează drept copil din căsătorie.

În statuarea acestui principiu s-a avut în vedere faptul că paternitatea reprezintă o legătură de sînge care există în mod obiectiv între copil și tatăl său, stabilirea ei neputînd fi condiționată de reaua-voință a pretinsului tată.

Din considerente de ordin umanitar, pretinsul tată trebuie obligat, consecutiv stabilirii paternității prin hotărîre judecătorească, să îndeplinească față de copil toate îndatoririle părintești.

4.3.4. **Cazurile în care se poate porni acțiunea.** Condiția esențială cc se cere a fi îndeplinită pentru stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei pe cale judecătorească, este ca acesta să fie născut sau conceput în afara căsătoriei. S-a stabilit că „este inadmisibilă acțiunea în stabilirea paternității copilului născut în timpul căsătoriei, a cărui paternitate nu a fost tăgăduită în condițiile legii" *.

De asemenea s-a precizat ** că „atîta timp cît acțiunea în tăgăduirea paternității unui copil nu a fost admisă printr-o hotărîre judecătorească definitivă și irevocabilă, nu poate fi admisă acțiunea în stabilirea paternității din afara căsătoriei, cu privire la acel copil. Într-o atare situație, instanța sesizată cu judecarea acestei acțiuni trebuie să suspende judecata pînă la soluționarea definitivă a acțiunii de tăgăduire a paternității".

În situația în care copilului i s-a respins acțiunea pe motiv că beneficiază de prezumția de paternitate, ulterior, după tăgăduirea cu succes a paternității lui, poate intenta din nou acțiunea împotriva aceleiași persoane, fără a opera principiul autorității de lucru judecat ***.

---

* Decizia Trib. Suprem, col. civ., nr. 1514/1968.
** Decizia Trib. Suprem, secția civ., nr. 873/1971.
*** Teodora Pamblica, citată de I. Filipescu.

Scanned with OKEN Scanner

Copiii din afara căsătoriei care beneficiază de dreptul da acțiune sînt :

— copilul nerecunoscut ;

— copilul recunoscut dar care și-a pierdut paternitatea consecutiv contestării recunoașterii ;

— copilul recunoscut care pretinde că tatăl său este un alt bărbat decît cel care l-a recunoscut ;

— copilul aparent din căsătorie a cărui paternitate a fost contestată ;

— copilul înfiat de părintele său firesc ;

— copilul din căsătorie devenit din afara căsătoriei ca urmare a tăgăduirii paternității sale ;

— copilul din afara căsătoriei înfiat cu efecte restrînse de către alt bărbat decît părintele său firesc, deoarece raporturile dintre părinții firești și copii coexistă cu raporturile izvorîte din înfiere * ;

— copilul din afara căsătoriei, înfiat cu efecte depline de alt bărbat decît părintele său firesc, din următoarele considerente ** :

a) în cazul desfacerii înfierii, copilul din afara căsătoriei nu ar mai avea o situație asemănătoare cu cel din căsătorie ;

b) stabilirea paternității din afara căsătoriei privește o situație anterioară înfierii și se face fără îngrădire, ceea ce nu ar fi cazul dacă s-ar considera inadmisibilă acțiunea în cazul înfierii cu efecte depline ;

c) stabilirea paternității din afara căsătoriei produce efecte retroactive pînă la naștere și chiar pînă la concepția copilului ;

d) în cazul înfierii, impedimentul la căsătorie, rezultat din rudenia firească, se menține deoarece legătura de sînge nu încetează prin încheierea înfierii ;

e) înfierea între frați este oprită, ceea ce s-ar putea eluda dacă nu s-ar admite posibilitatea introducerii acțiunii ;

f) tatăl firesc poate cere desfacerea înfierii, iar dacă aceasta are loc, el poate redobîndi drepturile părintești ; situația este aceeași în cazul decăderii înfietorului din drepturile părintești ;

g) în cazul desfacerii înfierii, se pot produce efecte, în condițiile legii, cu privire la numele copilului, și obligația de întreținere, dacă se admite că se poate stabili paternitatea din afara căsătoriei după ce s-a încheiat înfierea ;

h) pînă la data încuviințării înfierii, înfiatul are vocație succesorală, de exemplu de la fratele său.

4.3.5. **Titularul dreptului la acțiunea în stabilirea paternității.** Așa cum prevede alin. 1 din art. 59 C. fam. „acțiunea în stabilirea paternității din afara căsătoriei aparține copilului".

Chiar dacă această formulare nu este atît de categorică ca cea a alin. 1 din art. 52 C. fam. privitoare la acțiunea pentru stabilirea maternității care prevede că dreptul la acțiune aparține „numai copilului", ea nu lasă nici un dubiu asupra faptului că titularul dreptului la acțiunea în stabilirea paternității aparține exclusiv copilului. O astfel de

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 329.

** Reproduse după I. Filipescu, op. cit., pag. 329.

Scanned with OKEN Scanner

concluzie este impusă de caracterul strict personal al acestei acțiuni în reclamație de stat.

Nici o altă persoană, cu excepția mamei copilului, nu are dreptul să intenteze o acțiune în stabilirea paternității chiar dacă ar face dovada că acest demers este în interesul copilului.

Dacă în ceea ce privește titularul acțiunii există, un consens de păreri, privitor la faptul că un asemenea drept aparține numai copilului minor sau și celui major, s-au exprimat opinii divergente.

Susținătorii tezei potrivit căreia titularul acțiunii în stabilirea paternității este numai copilul minor * invocă următoarele aspecte :

a) Din formularea art. 59 C. fam. potrivit căreia acțiunea „aparține copilului și se pornește în numele său de către mamă, chiar dacă este minoră, ori de reprezentantul lui legal" se desprinde concluzia că legiuitorul a avut în vedere numai copilul minor din moment ce dispune că acțiunea se pornește în numele lui de către mamă sau reprezentantul legal al copilului.

b) Termenul de un an de la nașterea copilului, în care poate fi intentată acțiunea, prevăzut de art. 60, alin. 1 C. fam. indică faptul că titular al acțiunii nu poate fi decît copilul minor.

c) Aceeași concluzie se deduce din termenele foarte scurte înăuntrul cărora poate fi intentată acțiunea, stabilite prin art. 60, alin. 2 și 3 din C. fam. :

— cînd copilul din căsătorie își pierde acest statut juridic ca urmare a tăgăduirii paternității sale (un an de la rămînerea definitivă a hotărîrii prin care s-a admis tăgăduirea paternității);

— în cazul în care mama copilului a conviețuit cu pretinsul tată sau acesta a prestat întreținere copilului (un an de la încetarea conviețuirii mamei cu bărbatul în cauză ori un an de la încetarea prestației de întreținere a copilului).

d) Nu există nici un temei pentru a se recunoaște și copilului major acțiunea în stabilirea paternității, atît timp cît acesta dispune de posibilitatea de a-și asigura existența, fără sprijinul material al tatălui său.

e) Finalitatea legii în materia ocrotirii minorului o reprezintă exclusiv asigurarea realizării intereselor copilului minor.

În favoarea tezei opuse, conform căreia acțiunea în stabilirea paternității poate fi intentată și de copilul major, s-au pronunțat majoritatea autorilor din literatura juridică. Mai mult, Colegiul civil al Tribunalului Suprem a stabilit prin decizia nr. 1181 din 7 iunie 1960 că interpretarea în sensul că dreptul la acțiune aparține numai copilului minor este eronată.

Dintre numeroasele argumente aduse de susținătorii celei de a doua opinii ** citățm :

---

* A. Hilsenrad, N. Șchiopu, citați de A. Ionașcu în op. cit., pag. 76. În același sens s-a pronunțat Trib. Suprem prin Dec. nr. 1997/1956 citată de T. Popescu în op. cit., pag. 85 : „Potrivit art. 59, al. 1 din Codul fam., acțiunea în stabilirea paternității din afara căsătoriei aparține copilului și se pornește în numele său de către mamă ori de reprezentantul său legal, de unde rezultă că o atare acțiune aparține numai copilului minor".

** A. Ionașcu, op. cit., pag. 76, 77, I. Filipescu, op. cit., pag. 324—326 ; I. Albu, pag. 250, Sc. Șerbănescu, op. cit., pag. 184, T. Popescu, op. cit., pag. 86—89.

Scanned with OKEN Scanner

a) Formularea art. 59 alin. 1 C. fam. potrivit căreia „acțiunea în stabilirea paternității din afara căsătoriei aparține copilului..." nu face nici o discriminare între copilul minor și cel major. Precizarea cuprinsă în continuarea citatului de mai sus în sensul că acțiunea se pornește în numele copilului de către mamă, chiar dacă este minoră, ori de reprezentantul ei legal se referă numai la perioada cît copilul este minor sau interzis, legea nefăcînd distincție între tutorele unui copil minor și cel al unei persoane puse sub interdicție.

Dacă legea ar fi acordat în mod exclusiv dreptul la acțiune copilului minor, ea ar fi trebuit să facă o mențiune expresă așa cum se întîlnește de exemplu în cuprinsul dispozițiilor privitoare la înfiere (art. 67 C. fam.).

b) Invocarea faptului că termenele prevăzute pentru intentarea acțiunii sînt foarte scurte, fiind accesibile doar copilului minor, este lipsită de temei deoarece unele termene cum sînt cele prevăzute în art. 60, alin. 2 și 3 C. fam. pot începe să curgă după ce copilul a ajuns la majorat, astfel :

— Tăgăduirea paternității se poate introduce în termen de 6 luni de la data cînd soțul mamei a luat cunoștință despre nașterea copilului (art. 55 alin. 1). În unele situații (declararea morții sau dispariției soțului mamei) acest termen poate începe să curgă după ce copilul devine major.

— Termenul pentru intentarea acțiunii de tăgăduire a paternității pentru tatăl pus sub interdicție este de 6 luni de la ridicarea interdicției, moment ce se poate plasa în perioada majoratului copilului.

— În situația în care copilul și-a stabilit filiația față de mamă, termenul de introducere a acțiunii de tăgăduire a paternității este de 6 luni de la data cînd soțul mamei a luat cunoștință de actul juridic prin care s-a stabilit maternitatea copilului. Atît stabilirea maternității copilului cît și data cînd soțul mamei a aflat despre aceasta pot avea loc, de asemenea, după ce copilul respectiv a devenit major.

— Conviețuirea mamei cu pretinsul tată sau prestarea de către acesta din urmă a întreținerii către copil pot înceta după ajungerea copilului la majorat.

c) Motivarea că după împlinirea vîrstei majoratului copilul nu mai are nevoie de întreținere și deci acțiunea în stabilirea paternității nu s-ar mai justifica, este inconsistentă deoarece :

— drepturile copilului nu pot fi reduse numai la dreptul de întreținere, sfera de cuprindere a acestora fiind mult mai mare (drepturi nepatrimoniale — stabilirea stării civile, drepturi succesorale ș.a.) ;

— obligația de întreținere a părinților poate ființa și după împlinirea de către copil a vîrstei majoratului în cazul în care copilul se află în nevoie, din cauza incapacității de a munci (art. 86 alin. 1 și 2 C. fam.) sau își continuă studiile.

d) Refuzarea dreptului la acțiune în stabilirea paternității copilului major ar echivala cu îngrădirea capacității sale de folosință, or, conform prevederilor art. 6 din Decretul nr. 31/1954, privitor la persoanele fizice și personale juridice „nimeni nu poate fi îngrădit în capacitatea de folosință... decît în cazurile și în condițiile stabilite de lege".

Scanned with OKEN Scanner

În lipsa unei prohibiții exprese a dreptului la acțiune al copilului major, îngrădirea capacității sale de folosință nu poate fi prezumată.

e) Potrivit prevederilor art. 56 C. fam., filiația copilului din afara căsătoriei se stabilește în două moduri : prin recunoaștere sau hotărîre judecătorească.

Cum recunoașterea voluntară a copilului nu este afectată de vreun termen, ar însemna că limitarea dreptului la acțiune al copilului numai la perioada minorității ar lipsi copilul major de una din modalitățile prevăzute de lege pentru stabilirea paternității sale.

4.3.6. **Persoanele care pot exercita acțiunea.** Stabilirea persoanelor care pot exercita acțiunea de stabilire a paternității din afara căsătoriei este condiționată de existența uneia din următoarele situații :

a) copilul nu a împlinit vîrsta de 14 ani ;

b) copilul are capacitate de exercițiu restrînsă ;

c) copilul are capacitate de exercițiu deplină ;

d) copilul nu are capacitate de exercițiu iar mama sa a decedat ;

e) copilul în vîrstă mai mare de 14 ani este pus sub interdicție.

Ca regulă generală, pentru oricare din situațiile enumerate mai sus, acțiunea se introduce întotdeauna în numele copilului care este titularul exclusiv al acțiunii, indiferent de persoana care o intentează.

a) Copilul care nu a împlinit vîrsta de 14 ani, neavînd capacitate de exercițiu, acțiunea se introduce în numele lui de către mamă (art. 59 alin. 1 C. fam.), chiar dacă aceasta este minoră.

Dacă mama nu a împlinit vîrsta de 14 ani sau are între 14—18 ani, poate introduce acțiunea fără vreo încuviințare, această soluție rezultînd atît din prevederile art. 59 alin. 1 C. fam., cît și din considerentul că este o acțiune cu caracter personal.

Mai mult, mama poate introduce acțiunea chiar dacă este decăzută din drepturile părintești *.

Pentru ca instanța să ia cunoștință de faptul că acțiunea a fost introdusă în numele copilului nu este nevoie să se utilizeze o formulă anume sau să se facă o mențiune expresă, aceasta rezultînd din cuprinsul întregului dosar.

b) Copilul cu capacitate de exercițiu restrînsă, avînd vîrsta cuprinsă între 14 și 18 ani, poate introduce acțiunea fără încuviințarea mamei sau reprezentantului său legal. O asemenea soluție se deduce din faptul că acțiunea avînd un caracter personal, legea nu cere încuviințarea ca pentru actele juridice cu caracter patrimonial. *Mutatis mutandis,* dacă mama cu capacitate de exercițiu restrînsă poate introduce acțiunea fără încuviințarea părinților sau tutorelui ei, se înțelege că și copilul va putea exercita acest drept fără vreo încuviințare prealabilă.

c) Copilul cu capacitate de exercițiu deplină, dobîndită la împlinirea vîrstei de 18 ani, poate introduce acțiunea în stabilirea paternității din afara căsătoriei.

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 326, T. Popescu, op. cit., pag. 89, Sc. Șerbănescu, op. cit., pag. 183.

Scanned with OKEN Scanner

d) Pentru copilul care nu a împlinit vîrsta de 14 ani dar a cărui mamă a decedat, exercitarea acțiunii revine reprezentantului său legal, fără a fi necesară aprobarea autorității tutelare.

e) Pentru copilul care a împlinit vîrsta de 14 ani dar se află sub interdicție, acțiunea se exercită de asemenea de către reprezentantul său legal, fără autorizația autorității tutelare.

— *Moștenitorii copilului* nu dispun, conform prevederilor art. 59 alin. 2 din C. fam., de dreptul de a introduce acțiunea, deoarece se consideră că dacă acesta nu a exercitat-o în timpul vieții, fie nu a manifestat interes pentru stabilirea legăturii de filiație cu respectivul bărbat, fie nu a avut certitudinea că acesta este tatăl său.

Moștenitorii copilului pot însă continua acțiunea începută de copil, exceptînd situația în care copilul se desistase (conform prevederilor art. 246 C. proc. civ.) sau acțiunea introdusă nu se perimase ca urmare a nelucrării ei timp de un an, din vina autorului (art. 248 C. proc. civ.). În ceea ce privește calitatea moștenitorilor care pot continua acțiunea începută de copil, aceștia pot fi legali sau testamentari, chiar dacă ultimii nu au nici o legătură cu copilul defunct *.

Privitor la caracterul acțiunii continuate de către moștenitorii copilului, în literatura juridică s-au exprimat două păreri. Într-o primă opinie **, se consideră că acțiunea se intervertește în mîinile moștenitorilor, caracterul ei personal transformîndu-se în caracter patrimonial.

O asemenea metamorfoză implică anumite consecințe :

— obligativitatea dovedirii de către moștenitori a unui interes material, în lipsa căruia acțiunea urmează a fi respinsă ;

— acțiunea nu poate fi continuată de moștenitorii care au renunțat la moștenire sau au fost îndepărtați ca nedemni de la moștenire ;

— dreptul de a continua acțiunea poate fi exercitat și de creditorii moștenitorilor ;

— acțiunea poate fi continuată și de stat în virtutea dreptului de a culege succesiunile vacante ***.

În contradicție cu această opinie **** se afirmă că intervertirea caracterului acțiunii nu poate fi acceptată deoarece :

— permisiunea acordată de lege moștenitorilor de a continua acțiunea copilului are drept finalitate oferirea posibilității de a se stabili adevărul cu privire la starea civilă a autorului acțiunii ;

— legea nu face nici o mențiune cu privire la transformarea acțiunii începută de copil și continuată de moștenitorii săi.

După părerea noastră (I.E.) acțiunea în stabilirea paternității, ca și cea în stabilirea maternității, deși are un caracter personal, pe cale de consecință, deci indirect, atrage după admiterea ei și drepturi cu caracter patrimonial cum ar fi dreptul la întreținere și vocație succesorală.

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 328, I. Albu, op. cit., pag. 251 și V. Economu citat de I. Albu, ibidem.

** I. Albu, op. cit., pag. 251, I. Filipescu, op. cit., pag. 328, V. Economu și P. Anca, citați de A. Ionașcu în op. cit., pag. 78.

*** I. Filipescu, op. cit., pag. 328.

**** A. Ionașcu, op. cit., pag. 78.

Scanned with OKEN Scanner

Prin prisma acestor considerații, nu putem accepta punctul de vedere potrivit căruia acțiunea continuată de moștenitori pierde caracterul personal, îmbrăcînd un caracter strict patrimonial.

Este de la sine înțeles că nu pot fi dobîndite, în cadrul acestei acțiuni, nici un fel de drepturi patrimoniale fără ca în prealabil să se stabilească legătura de filiație dintre defunctul copil și bărbatul pe care l-a indidcat în acțiune drept tatăl său.

Din acest motiv, moștenitorii nu pot pierde interesul privitor la caracterul personal al acțiunii — stabilirea stării civile a copilului defunct, numai prin intermediul său putîndu-și satisface dezideratele de natură patrimonială. De asemenea nu pot fi excluse interese de ordin nepatrimonial cum ar fi dobîndirea numelui și rudeniei cu pretinsul tată al copilului decedat, ce justifică păstrarea caracterului personal al acțiunii continuate de moștenitor.

— *Tatăl copilului,* care dorește să-și stabilească legătura de filiație cu acesta, nu poate introduce o astfel de acțiune. El poate uza de calea recunoașterii voluntare a copilului, dar în cazul contestării acestei recunoașteri de către mama copilului, de către copilul recunoscut sau descendenții lui, sarcina probării paternității revine autorului recunoașterii sau moștenitorilor săi, conform prevederilor art. 58 alin. 2 din C. fam.

— *Procurorul* nu poate introduce acțiunea în virtutea prevederilor legale (art. 45 C. proc. civ.) care exceptează expres acțiunile strict personale de la principiul potrivit căruia procurorul poate intenta orice acțiune.

În schimb, procurorul poate interveni în orice fază a procesului pentru ocrotirea intereselor copilului, putînd uza de orice cale de atac împotriva hotărîrilor date, potrivit atribuțiilor conferite de art. 47 din Decr. 32/1954.

4.3.7. **Inadmisibilitatea retragerii acțiunii.** În legătură cu posibilitatea ca mama sau reprezentantul legal al copilului să renunțe la acțiune, în literatura juridică se întîlnesc două păreri :

a) Mama sau reprezentantul legal al copilului pot renunța la acțiune, dar cu încuviințarea autorității tutelare, deoarece renunțarea depășește dreptul de a administra *.

Instanțelor le revine obligația de a verifica dacă renunțarea la acțiune are caracter licit, ori este făcută cu rea credință sau în detrimentul copilului, situație în care urmează să respingă cererea de renunțare **.

b) Mama sau reprezentantul legal al copilului nu pot renunța la acțiunea introdusă deoarece aceasta aparține în exclusivitate copilului în numele căruia se pornește și nu al lor personal ***.

---

* M. Mayo citat de I. Filipescu în op. cit., pag. 327, T. Popescu, op cit., pag. 90. Dec. col. civ. a Trib. Suprem, nr. 1280/1957, Dec., col. civ. al Trib. Suprem nr. 740/1964.

** Dec. de îndrumare a Trib. Suprem nr. 12/18 dec. 1958.

*** Sc. Șerbănescu, op. cit., pag. 185, I. Albu, op. cit., pag. 250, 251, I. Filipescu, op. cit., pag. 327—328, A. Ionașcu, pag. 74, V. Economu, E. Burlacu, Al. Velescu citați de I. Albu în op. cit., pag. 251.

Scanned with OKEN Scanner

Prima opinie se întemeiază pe interpretarea eronată a art. 129 alin. 2 din C. fam., care dispune că „tutorele nu poate, fără prealabila încuviințare a autorității tutelare, ... să încheie orice alte acte care depășesc dreptul de a administra".

Aceste dispoziții nu își găsesc aplicare în ce privește renunțarea la acțiunea de stabilire a paternității, de către mama copilului sau reprezentantului său legal, deoarece „ele vizează numai cazurile în care se pune problema renunțării la un drept patrimonial al minorului, care nu se poate face — fiind un act de dispoziție — decît numai cu avizul autorității tutelare.

Cum acțiunea în stabilirea paternității privește starea civilă a copilului, dreptul de dispoziție — ce vizează o altă finalitate, nu își are aplicare în această materie *.

Pe de altă parte: „Scopul acțiunii în stabilirea paternității din afara căsătoriei este acela de a se stabili statutul civil al copilului, vizînd deci un interes major al acestuia, care interesează totodată ordinea publică.

Așa fiind, odată ce a fost introdusă acțiunea de către mama copilului sau tutorele acestuia — ea nu mai poate fi retrasă, nici chiar cu avizul autorității tutelare, deoarece renunțarea la această acțiune este împotriva intereselor minorului, al cărui statut civil se cere stabilit" **.

Mama copilului sau reprezentantul lui legal nu pot, de asemenea, încheia tranzacții cu pretinsul tată privind renunțarea la pornirea ori la continuarea acțiunii, în schimbul, de exemplu, al unei sume globale de bani care să servească întreținerii copilului pe timpul minorității ***.

4.3.8. **Persoanele împotriva cărora poate fi intentată acțiunea în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei.** Acțiunea se îndreaptă împotriva pretinsului tată, dar în caz de deces al acestuia, acțiunea poate fi pornită și împotriva moștenitorilor lui, așa cum prevede art. 59 alin. 3 din C. fam.

Chiar dacă moștenitorii pretinsului tată renunță la succesiune, acțiunea poate fi pornită împotriva lor întrucît stabilirea paternității — acțiune cu caracter personal, nu are nimic comun cu renunțarea moștenitorilor la drepturile patrimoniale ce le revin pe cale succesorală.

Mai mult, moștenitorii au față de pretinsul tată decedat, nu numai interese patrimoniale ci și de ordin personal nepatrimonial. Or, tocmai în legătură cu această din urmă categorie de interese se justifică posibilitatea intentării acțiunii, altfel pe calea renunțării la succesiune ar putea fi împiedicată cercetarea paternității copilului din afara căsătoriei față de autorul lor, pretinsul tată decedat ****.

Cum formularea art. 59 alin. 3 din C. fam. se referă în mod expres la moștenitorii pretinsului tată, se deduce că acțiunea nu poate fi introdusă împotriva rudelor acestuia, care nu au calitatea de moștenitori.

---

* Dec. Trib. Suprem nr. 42 din 19 aug. 1985, din Culegere de decizii ale Trib. Suprem pe anul 1985, pag. 145, 146.

** Ibidem. A se vedea în același sens Dec. Trib. Suprem nr. 1253/1970, 2194/1975, 1184/1978 și 42/1985.

*** I. Filipescu, op. cit., pag. 328, A. Ionașcu, op. cit., pag. 74—75, I. Albu, op. cit., pag. 251, E. Burlacu și V. Economu citați de I. Albu, ibidem, Dec. col. civ. al Trib. Suprem nr. 497/1960.

*** A. Ionașcu, op. cit., pag. 79.

Scanned with OKEN Scanner

În măsura în care se admite că statul culege succesiunea vacantă în calitate de moştenitor, înseamnă că acţiunea poate fi introdusă şi împotriva acestuia *.

Dacă copilul titular al acţiunii are paternitatea stabilită printr-o recunoaştere pe care o consideră neconformă cu situaţia de fapt, el va trebui să introducă în procesul de stabilire a paternităţii şi pe autorul recunoaşterii, pentru a înlătura acea recunoaştere.

Acţiunea poate fi îndreptată şi împotriva mai multor bărbaţi ce figurează ca pîrîţi în cadrul aceluiaşi proces, de exemplu în situaţiile în care copilul a fost conceput ca urmare a unui viol în grup sau a acceptării de bună voie de către mamă a relaţiilor intime cu mai mulţi bărbaţi, la aceeaşi dată sau la date succesive ce se plasează în perioada de concepţie a copilului *(plurium concubentium)*.

În practică, această din urmă ipostază se întîlneşte extrem de rar, femeia care la date diferite a avut relaţii cu mai mulţi bărbaţi preferînd să aleagă unul dintre ei spre a nu se discredita pe plan moral, riscînd astfel să îşi compromită şansele de admitere a acţiunii.

4.3.9. **Citarea autorităţii tutelare.** Dispoziţiile cuprinse în art. 65 C. fam. ce fac trimitere la prevederile art. 42—44 din C. fam. şi care impun ascultarea autorităţii tutelare, sînt aplicabile numai copilului care are filiaţia stabilită faţă de ambii, părinţi astfel încît în procesele care au ca obiect stabilirea paternităţii din afara căsătoriei nu este necesară citarea autorităţii tutelare.

4.3.10. **Instanţa competentă pentru soluţionarea acţiunii.** În absenţa unor precizări legale, privitoare la instanţa competentă să soluţioneze acţiunea în stabilirea paternităţii copilului din afara căsătoriei, se face aplicaţia regulilor de drept comun prevăzute de art. 5 din C. proc. civ. referitoare la competenţa teritorială, astfel încît instanţa la care urmează să se introducă acţiunea este cea de la domiciliul pîrîtului. Referitor la situaţia în care alături de acţiunea în stabilirea paternităţii copilului din afara căsătoriei se porneşte şi o acţiune pentru pensie de întreţinere în favoarea copilului (pentru care art. 10 pct. 7 din C. proc. civ. atribuie competenţă materială instanţei de la domiciliul reclamantului) în literatura juridică au fost exprimate două opinii contradictorii :

a) instanţa compententă este cea de la domiciliul pîrîtului deoarece capătul principal al acţiunii este stabilirea paternităţii, acordarea pensiei de întreţinere avînd un caracter accesoriu) ; **

b) instanţa competentă este fie cea de la domiciliul reclamantului (potrivit dispoziţiilor art. 10 pct. 7 C. proc. civ.) fie cea de la domiciliul pîrîtului (conform dispoziţiilor art. 5 C. proc. civ.) deoarece acţiunea pentru pensie de întreţinere nu este în mod obligatoriu accesorie ***.

Considerăm (n.a.I.E.) că punctul de vedere exprimat la punctul b nu poate fi în nici un caz acceptat deoarece acţiunea pentru pensie de întreţinere are întotdeauna un caracter subsidiar cînd se asociază acţiunii de stabilire a paternităţii din afara căsătoriei.

---

* I. Filipescu, op. cit., pag. 330.

** I. Filipescu, op. cit., pag. 331. În acelaşi sens Decizia col. civ. a Trib. Suprem, nr. 31/15 mai 1962.

*** T. Popescu, op. cit., pag. 92, 93.

Scanned with OKEN Scanner

Este în afară de orice îndoială că nu se poate cere pensie de întreținere în favoarea unui copil de la un bărbat față de care acesta nu are stabilită filiația, astfel încît a da prioritate acțiunii pentru pensie de întreținere înseamnă a o lipsi de temeiul juridic necesar admiterii ei.

4.3.11. **Termenul înăuntrul căruia poate fi intentată acțiunea în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei.** Spre deosebire de acțiunea în stabilirea maternității care este imprescriptibilă, termenul înăuntrul căruia poate fi introdusă acțiunea în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei — reglementat de art. 60, alin. 1 C. fam. — este de un an, socotit de la nașterea copilului.

În cuprinsul aceluiași articol — alin 2 și 3 — sînt stabilite excepțiile de la acest termen și anume :

a) pentru copilul născut în timpul căsătoriei, a cărui paternitate a fost tăgăduită cu succes, termenul de un an curge de la data rămînerii definitive a hotărîrii de admitere a acțiunii în tăgăduirea paternității * ;

b) în cazul cînd mama a convițuit cu pretinsul tată, termenul de un an se raportează la data încetării convițuirii lor ;

c) dacă pretinsul tată a prestat întreținere copilului, termenul de un an se calculează de la data încetării prestării întreținerii **.

Situațiile enumerate la punctele b și c — convițuirea mamei cu pretinsul tată sau prestarea de întreținere copilului, nu sînt de natură a stinge sau suspenda dreptul copilului la acțiunea în stabilirea paternității, astfel încît acesta poate cere în oricare din aceste împrejurări stabilirea pe cale judecătorească a filiației sale față de tată.

A. *Natura juridică a termenului prevăzut de lege pentru introducerea acțiunii în stabilirea paternității.* Dacă termenul pentru intentarea acțiunii în tăgăduirea paternității este desemnat de lege ca un termen de prescripție, în ceea ce privește termenul de introducere a acțiunii în stabilirea paternității legea nu precizează dacă e vorba de un termen de prescripție ori de unul de decădere.

Cum considerente de ordin practic au impus clarificarea caracterului termenului de introducere a acțiunii în stabilirea paternității, s-a procedat la deducerea lui din reglementări conexe, în speță din prevederile art. 24 din Decretul nr. 32/1954 pentru punerea în aplicare a Codului familiei care îl califică drept termen de prescripție. În consecință, cu privire la acest termen își găsesc aplicabilitate regulile de drept comun referitoare la suspendarea și întreruperea prescripției.

Dar, dacă în dreptul comun, minoritatea și interdicția reprezintă cauze de suspendare a prescripției, în ceea ce privește termenul înăuntrul căruia se poate intenta acțiunea în stabilirea paternității asemenea împrejurări devin inoperante. Astfel, prevederile art. 1876 C. civ. potrivit cărora „prescripția nu curge în contra minorilor și interzișilor" nu își găsesc aplicabilitate în această materie, urmînd a se face raportarea la dispozițiile din completarea aceluiași articol („afară de cazurile determinate prin lege"), respectiv la dispozițiile art. 60 alin. 1 din C. fam.,

---

* Art. 60, alin. 2, C. fam.

** Pentru pct. b și c a se vedea reglementările conținute în art. 60, alin. 3 C. fam.

Scanned with OKEN Scanner

conform cărora acțiunea în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei poate fi pornită în termen de un an de la nașterea copilului.

Termenul prevăzut de art. 60 alin. 1 reprezintă tocmai unul din „cazurile determinate prin lege" la care se referă art. 1876 C. civ. astfel încît nu încape nici un dubiu cu privire la faptul că minoritatea sau interdicția ar reprezenta cauze de suspendare a prescripției dreptului la acțiunea în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei.

B. *Data de la care începe să curgă termenul de prescripție.* Termenul pentru introducerea acțiunii începe să curgă de la nașterea copilului și potrivit prevederilor alin. 1 al art. 60 C. fam. este de un an.

Limitarea dreptului de a intenta acțiunea într-un termen atît de scurt a fost justificată prin următoarele considerente :

— trecerea unei perioade mai mari de un an ar putea atenua precizia și concludența probelor ce urmează a fi administrate în sprijinul acțiunii ;

— asigurarea întreținerii și ocrotirii părintești a copilului la o dată cît mai apropiată de nașterea lui ;

— evitarea unor eventuale scandaluri sau șantaje ;

— asigurarea stabilității stării civile a persoanelor și a relațiilor de familie. *

De la regula stabilită de prevederile alin. 1 al art. 60 C. fam. privitoare la data de la care începe să curgă termenul de prescripție, legea prevede, în cadrul alin. 2 și 3 din cuprinsul aceluiași articol, trei cazuri de excepție în care termenul de prescripție se calculează de la o dată diferită de cea a nașterii copilului, astfel :

a) Cazul în care copilul a fost conceput sau născut în timpul căsătoriei — paternitatea fiind răsturnată prin tăgăduirea paternității el devine copil din afara căsătoriei.

Pentru această situație alin. 2 al art. 60 C. fam. prevede că termenul de un an pentru pornirea acțiunii în stabilirea paternității din afara căsătoriei va curge de la data „cînd acea hotărîre a rămas definitivă".

Prin această dispoziție se oferă copilului cadrul legal de stabilire a adevăratei sale paternități.

Se apreciază ** că reglemnetările cuprinse în alin. 2 al art. 60 C. fam. privesc numai situațiile în care aplicarea prezumției de paternitate s-a făcut din eroare și nicidecum situațiile în care calitatea de copil din căsătorie a fost obținută prin mijloace frauduloase.

În sprijinul acestei aserțiuni este adusă și precizarea făcută de Tribunalul Suprem *** în sensul că „starea civilă de copil din căsătorie obținută în mod fraudulos pe baza unui certificat medical de naștere falsificat de către mama copilului, nu poate constitui o excepție de la regula prevăzută de art. 60 alin. 1 C. fam., în înțelesul că termenul de prescripție a acțiunii în stabilirea paternității ar începe să curgă numai după înlăturarea stării civile fraudulos obținută".

---

* M. Popa citat de I. Albu în op. cit., pag. 253.
** I. Albu, op. cit., pag. 253.
*** Dec. col. civ. al Trib. Suprem, nr. 1145/1968.

Scanned with OKEN Scanner

b) Cazul în care mama copilului a convieţuit cu pretinsul tată, termenul de prescripţie de un an, curge de la data încetării convieţuirii acestora (art. 60, alin. 3. C. fam.).

În accepţiunea legii, convieţuirea pretinsului tată cu mama copilului implică nu numai traiul în comun în aceeaşi locuinţă ci şi legături statornice cu caracter de continuitate, astfel încît vizitele întîmplătoare nu pot fi considerate drept convieţuire *.

„Totuşi, în situaţia în care din motive obiective pretinsul tată nu este în măsură să ducă traiul în comun cu mama, cu care păstrează însă legături cu caracter de continuitate, chiar vizitele care au loc la intervale mai mari de timp trebuie înglobate în noţiunea de convieţuire. Astfel este, de exemplu, cazul în care pretinsul tată şi mama stau în localităţi diferite, ca urmare a calităţii lor de angajaţi **.

O astfel de derogare de la prevederile alin. 1 din art. 60 C. fam. se justifică prin aceea că mama, sperînd în transformarea convieţuirii în căsătorie, va manifesta rezerve în ceea ce priveşte intentarea acţiunii de stabilire a paternităţii copilului, de teamă că acest demers ar fi de natură să îi năruie şansele de căsătorie cu pretinsul tată al copilului.

c) Cazul în care pretinsul tată a prestat întreţinere copilului — termenul de prescripţie de un an curge de la încetarea întreţinerii (art. 60 alin. 3 C. fam.).

Noţiunea de întreţinere, în înţelesul legii, trebuie să se definească prin următoarele cerinţe :

— să fie benevolă ***, nicidecum prestată cu titlu de obligaţie derivată dintr-un contract sau ca executare a unei sarcini, în cadrul unei donaţii cu sarcini ori drept consecinţă a unei stipulaţii pentru altul ;

— să fie substanţială, dar nu neapărat la nivelul care să asigure integral nevoile copilului, aşa cum dispune legea privitor la obligaţia de întreţinere a copiilor (art. 94 din art. 107 din C. fam.) **** ;

— să fie cu caracter de continuitate ***** chiar dacă nu este prestată ritmic, lună de lună, continuitatea prestării întreţinerii putînd fi dedusă din alte elemente de fapt ****** ;

— să fie prestată material, în natură sau prin echivalent şi nu privită ca întreţinere morală prin grija şi atenţia acordată copilului, pe care îl socoteşte copilul său *******.

Acordarea întreţinerii de către pretinsul tată se face, de obicei, direct mamei copilului, dar ea se poate realiza şi indirect, prin intermediul unei alte persoane care primeşte mijloacele de întreţinere de la pretinsul tată şi le remite mamei copilului.

În situaţia în care întreţinerea a fost prestată de alte persoane decît pretinsul tată, fără a fi primit o asemenea însărcinare din partea lui, se consideră că aceasta nu poate fi asimilată prestaţiei întreţinerii de către respectivul bărbat.

---

* Dec. Trib. Suprem, col. civ., nr. 1499/29 dec. 1964.

** Dec. Trib. Suprem, col. civ., nr. 1499/29 dec. 1964. A se vedea în acelaşi sens Dec. col. civ. al Trib. Suprem nr. 296/22 mart. 1966.

*** Trib. Suprem, col. civ., dec. nr. 408/18.IV.1961.

**** E. Kovacs şi rev. Legalitatea populară nr. 2/1960 citate de I. Albu.

***** Trib. Suprem, col. civ., dec. nr. 186/17 februarie 1958.

****** Trib. Suprem, dec. civ., nr. 607/11 aprilie 1978.

******* În sens contrar se pronunţă T. Popescu în op. cit., pag. 94.

Scanned with OKEN Scanner

De asemenea, dacă moștenitorii pretinsului tată au acționat din proprie inițiativă, după decesul acestuia „nu pot fi considerați că au supleat intenția pretinsului tată, care odată cu decesul său, a închis posibilitatea prestării întreținerii față de copilul rezultat din afara căsătoriei și deci de recunoaștere a acestuia *.

Dar dacă moștenitorii pretinsului tată acordă întreținere copilului în virtutea unei dispoziții testamentare, nu mai putem fi de acord (n.a.I.E.) cu aserțiunea potrivit căreia „niciodată pretinsul tată nu va putea transmite moștenitorilor săi acele acțiuni personale, care nu puteau fi îndeplinite decît de el cu convingerea intimă a realității relațiilor dintre el și mama copilului" **. Considerăm că o atare dispoziție testamentară reprezintă o recunoaștere indirectă din partea autorului a paternității copilului, ale cărei efecte le reduce numai la obligații strict patrimoniale — acordarea întreținerii copilului prin intermediul moștenitorilor săi. În acest caz, întreținerea își păstrează caracterul benevol deoarece hotărîrea de a o presta emană de la testator și nu de la moștenitorii care au primit sarcina să o aducă la îndeplinire.

Cea de a treia excepție de la regula stabilită prin dispozițiile alin. 1 al art. 60 C. fam. — acordarea întreținerii copilului, își are sorgintea în aprecierea legiuitorului că mama copilului va manifesta rezerve în ceea ce privește introducerea acțiunii de stabilire a paternității din următoarele motive :

— prestarea voluntară de către pretinsul tată, a întreținerii copilului este considerată ca o recunoaștere tacită de paternitate pe care mama speră să o vadă transformată într-o recunoaștere expresă, făcută în una din formele prevăzute de lege ;

— mama nu are curaj să convertească un fapt sigur — acordarea benevolă a întreținerii copilului de către pretinsul tată, într-un fapt incert — stabilirea paternității prin hotărîre judecătorească și obligarea pîrîtului la acordarea unei pensii de întreținere, fiind sigură că dacă va declanșa un asemenea demers, pretinsul tată va înceta să mai presteze întreținerea copilului.

C. *Efectele produse asupra cursului prescripției de conviețuire a mamei cu pretinsul tată sau de prestare de întreținere copilului de către pretinsul tată.* În ceea ce privește atribuirea calității de cauze de întrerupere a prescripției împrejurărilor menționate în alin. 3 al art. 60 C. fam. (prestarea de întreținere copilului de către pretinsul tată și conviețuirea acestuia cu mama copilului) în literatura juridică au fost exprimate păreri divergente. Astfel, în timp ce unii autori *** opiniază că aceste împrejurări nu reprezintă cauze de întrerupere a prescripției, ci cazuri distincte ale unei noi prescripții, alți autori **** le consideră de natură a întrerupe cursul prescripției prevăzut de lege, care începe să curgă de la data nașterii copilului.

Potrivit susținătorilor primei teze, în cazul în care de la nașterea copilului a trecut mai mult de un an și după această dată a început

---

* Sc. Șerbănescu, op. cit., pag. 196.
** Ibidem.
*** P. Anca, T. Popescu, Sc. Șerbănescu.
**** A. Ionașcu, I. Filipescu, I. Albu, M. Popa.

Scanned with OKEN Scanner

convieţuirea sau prestarea întreţinerii, se poate intenta acţiunea în stabilirea paternităţii într-un nou termen de un an care curge de la încetarea convieţuirii sau prestării de întreţinere copilului. Mai mult, se susţine * că în situaţia în care tatăl copilului a încetat prestaţia întreţinerii benevole şi a reluat-o după un interval ce depăşeşte termenul de prescripţie de un an, acţiunea se va putea introduce într-un nou termen de un an de la data încetării acordării ultimei întreţineri.

Într-o părere opusă, partizanii celei de a doua teze apreciază că dacă în termen de un an de la naşterea copilului nu a intervenit convieţuirea mamei cu pretinsul tată sau prestarea de către acesta a întreţinerii copilului — dreptul la acţiunea în stabilirea paternităţii se stinge prin prescripţie.

Argumentele invocate în favoarea desemnării împrejurărilor menţionate în alin. 3 al art. 60 C. fam. (prestarea întreţinerii şi convieţuirea pretinsului tată cu mama copilului) drept cazuri distincte ale unei noi prescripţii sînt :

a) Potrivit prevederilor pct. 3 al art. 1865 C. civil, întreruperea prescripţiei are loc „prin recunoaşterea de către debitor a dreptului celui în contra căruia se prescrie".

Nefiind vorba de o recunoaştere în formele prevăzute de alin. 2 al art. 57 C. fam., ci de o recunoaştere tacită, rezultată din faptul acordării de întreţinere copilului, o nouă prescripţie ar începe să curgă de la data încetării prestării întreţinerii, în virtutea prevederilor art. 1867 C. civil, potrivit cărora o nouă prescripţie începe numai „după ce actele constitutive de întrerupere încetează, conform naturii lor"...

b) Situaţiile enumerate în alin. 2 şi 3 ale art. 60 C. fam., sînt cuprinse într-o reglementare care este exprimată prin aceeaşi formulare.

Or, dacă pentru copilul care a pierdut calitatea de copil din căsătorie prin tăgăduirea paternităţii lui, termenul de prescripţie curge de la rămînerea definitivă a acelei hotărîri şi nu de la naşterea copilului, dintr-o identitate de raţiuni, termenul de un an trebuie să curgă, în cazul convieţuirii sau prestării de întreţinere, de la data încetării lor, indiferent de data naşterii copilului.

c) O asemenea derogare de la regulile dreptului comun are un precedent în dispoziţiile tranzitorii privind punerea în aplicare a Codului familiei, care prin art. 8 din Decr. nr. 32/1954 statuează că, motivat de interesul copiilor din afara căsătoriei, născuţi anterior adoptării Codului familiei, li se acordă un nou termen pentru exercitarea acţiunii în stabilirea paternităţii deşi aceasta era prescrisă.

d) Voinţa pretinsului tată de a relua prestarea întreţinerii este suficientă şi înlătură orice termen de prescripţie ce s-ar fi împlinit, fiindcă numai de această voinţă depinde posibilitatea introducerii acţiunii în stabilirea paternităţii.

e) Prestarea întreţinerii reprezintă o recunoaştere tacită a paternităţii, pe care legiuitorul a apreciat-o demnă de a fi luată în consideraţie, cel puţin ca punct de plecare pentru introdducerea acţiunii în stabilirea paternităţii copilului din afara căsătoriei.

---

* Sc. Şerbănescu, op. cit., pag. 197.

Scanned with OKEN Scanner

f) Admisibilitatea dreptului la acțiune în situația în care convieţuirea sau prestarea întreținerii au început la mai mult de un an de la naşterea copilului, se impune în virtutea dreptului fundamental consacrat de Codul familiei, privind deosebita ocrotire a copilului.

Susținătorii celei de a doua opinii se sprijină pe următoarele argumente :

a) Prevederile cuprinse în alin. 2 al art. 60 C. fam. nu oferă nici un temei care să justifice admisibilitatea acțiunii în stabilirea paternității copilului născut din afara căsătoriei, în condițiile în care după trecerea unui număr de ani de la naşterea copilului, pretinsul tată ar fi început să convieţuiască cu mama sau ar fi prestat întreținere copilului.

În situația copilului din căsătorie, care prin hotărîre judecătorească devine din afara căsătoriei, termenul de prescripție de un an curge de la data rămînerii definitive a hotărîrii de admitere a tăgăduirii paternității, deoarece numai de la acea dată el pierde calitatea de copil din căsătorie şi totodată se creează posibilitatea ca un alt bărbat să recunoască copilul drept al său.

b) Prezentarea reglementărilor cuprinse în art. 8 din Decretul nr. 32/1954 drept o altă excepție de la regula stabilită prin alin. 1 al art. 60 C. fam., nu poate fi acceptată deoarece acestea reprezintă dispoziții tranzitorii menite să reglementeze situațiile vechi în raport cu noua lege — Codul familiei.

Din aceste rațiuni s-a admis ca pentru copiii născuți la data intrării în vigoare a Codului familiei, termenul de prescripție să curgă nu de la data naşterii copilului ci din momentul în care prevederile Codului familiei au devenit operante.

c) Cursul prescripției termenului de un an de la naşterea copilului poate fi întrerupt dacă înăuntrul acestui termen intervine convieţuirea pretinsului tată cu mama copilului sau prestarea întreținerii copilului de către acesta.

Rezultă, aşadar, că într-o astfel de situație convieţuirea sau prestarea întreținerii reprezintă cauze de întrerupere a prescripției.

Dacă convieţuirea sau prestarea întreținerii încep după trecerea unui an de la naşterea copilului, dreptul la acțiune se stinge prin efectul împlinirii termenului de prescripție.

Fiind deci cauze de întrerupere a prescripției, convieţuirea sau prestarea întreținerii nu pot în același timp să fie şi izvorul unei noi prescripții.

d) Dispozițiile alin. 3 al art. 60 C. fam. nu se referă la ştergerea efectelor prescripției anterior împlinite, de asemenea nu există alte reglementări legale în acest sens care să permită exceptarea de la principiile instituției prescripției extinctive. *

În această situație, singura modalitate de reînviere a dreptului la acțiune este repunerea în termen, în conformitate cu prevederile art. 19 din Decretul nr. 167/1958, de către instanța judecătorească numai „în cazul în care constată ca fiind temeinic justificate cauzele pentru care termenul de prescripție a fost depăşit".

---

* În consens cu acest punct de vedere a se vedea Dec. col. civ. al Trib. Suprem nr. 186/17.II.1958.

Scanned with OKEN Scanner

e) Un drept subiectiv este însoțit de un singur drept la acțiune. Dacă dreptul la acțiune s-a stins prin împlinirea termenului de prescripție, un al doilea drept la acțiune nu există și nu poate exista fără o dispoziție expresă a legii *.

f) Principiul ocrotirii și apărării intereselor copilului trebuie să se obiectiveze într-un cadru legal și nu dincolo de limitele legii.

Ne raliem (n.a.I.E.) primei opinii, situațiile menționate în alin. 3 al art. 60 C. fam., nereprezentînd cauze de întrerupere a prescripției termenului de un an de la nașterea copilului, prevăzut de alin. 1 al art. 60 C. fam., ci împrejurări distincte, de la care începe să curgă termenul de prescripție a dreptului la acțiune, care au prevalență în raport cu data nașterii copilului.

După părerea noastră (I.E.) dispozițiile alin. 1 al art. 60 C. fam. se aplică numai în condițiile inexistenței împrejurărilor menționate în cuprinsul alin. 3. al art. 60 C. fam. Astfel, conviețuirea pretinsului tată cu mama copilului sau prestarea întreținerii copilului de către același bărbat, fac inoperante prevederile cuprinse în alin. 1 al art. 60 C. fam., încît termenul de prescripție începe să curgă de la încetarea conviețuirii sau prestării întreținerii și nu de la nașterea copilului.

De altfel, însuși unul din autorii ce susțin a doua teză **, arată că în situația în care „conviețuirea a început înainte de nașterea copilului sau de la nașterea lui iar în cazul întreținerii de la nașterea copilului, termenul de prescripție nu va începe să curgă de la data nașterii copilului, ci de la data încetării acestor împrejurări. Efectul conviețuirii sau al prestării întreținerii va fi deci *amînarea* începerii cursului prescripției pe tot timpul duratei lor".

În această situație, nu poate fi vorba nici de suspendarea prescripției, nici de întreruperea ei, deoarece și una și alta presupun o prescripție care a început să curgă, ceea ce nu este cazul.

Considerăm (n.a.I.E.) că încetarea conviețuirii cu mama copilului ori sistarea întreținerii copilului reprezintă momente distincte de cel al nașterii copilului, ce marchează începutul termenului de prescripție a dreptului la acțiune, din următoarele considerente :

1) Existența uneia din situațiile prevăzute în alin. 3. al art. 60 C. fam. face inoperante prevederile alin. 1 al aceluiași articol, deoarece prestarea întreținerii copilului de către pretinsul tată, în cadrul conviețuirii cu mama copilului sau în afara conviețuirii, reprezintă o recunoaștere tacită a paternității acelui copil care, potrivit prevederilor art. 57 C. fam., nu este îngrădită de vreun termen de prescripție.

Deși această recunoaștere tacită nu întrunește cerințele prevăzute de alin. 2 din art. 57 C. fam. pentru stabilirea paternității, ea reprezintă *o premisă* pentru o recunoaștere făcută în una din formele dispuse de lege, astfel încît interesele copilului impun o preeminență a dispozițiilor alin. 3 al art. 60 C. fam. asupra celor cuprinse în alin. 1 din același articol.

2) Prevederile alin. 1 al art. 60 C. fam. se aplică numai în lipsa vreuneia din situațiile menționate în aliniatele 2 și 3 ale art. 60 C. fam.

---

* A. Ionașcu, op. cit., pag. 86.
** A. Ionașcu, op. cit., pag. 83, 84.

Scanned with OKEN Scanner

3) Din formularea alin. 3 al art. 60 C. fam., nu rezultă că prestarea întreținerii copilului de către pretinsul tată sau conviețuirea lui cu mama copilului trebuie să se plaseze înăuntrul termenului de un an de la nașterea copilului.

În lipsa unei astfel de condiționări, considerăm că dreptul la acțiune există indiferent de faptul că prestarea întreținerii sau conviețuirea s-au produs înăuntrul termenului de un an de la nașterea copilului ori după acest interval de timp.

4) Reînvierea dreptului la acțiune, stins ca efect al împlinirii prescripției prevăzute de alin. 1 al art. 60 C. fam., este posibilă numai în condițiile existenței unei dispoziții exprese a legii. Or, o astfel de dispoziție este cuprinsă în alin. 3 din art. 60 C. fam.

5) Reluarea întreținerii copilului sau a conviețuirii cu mama copilului de către pretinsul tată după o întrerupere mai mare de un an și încetarea acestora, fac să curgă un nou termen de prescripție de un an, deoarece ceea ce s-a prescris a fost dreptul la acțiune raportat la întreținerea sau conviețuirea anterioară.

Prin reluarea întreținerii copilului sau conviețuirii cu mama copilului pretinsul tată revine la recunoașterea tacită a paternității copilului făcută prin întreținerea sau conviețuirea inițială.

Avînd în vedere considerentele exprimate mai sus, apreciem (n.n.I.E.) că prestarea întreținerii copilului sau conviețuirea pretinsului tată cu mama copilului reprezintă nu numai cauze ale unei noi prescripții ci și temeiuri de ștergere a primei prescripții instituită prin prevederile alin. 1 din art. 60 C. fam.

D. *Copilul poate introduce acțiunea în stabilirea paternității în perioada conviețuirii pretinsului tată cu mama sa, ori a primirii întreținerii de la acesta.* În cuprinsul reglementărilor legale nu există nici o dispoziție care să îngrădească dreptul copilului din afara căsătoriei la intentarea acțiunii în stabilirea paternității în condițiile în care mama sa conviețuiește cu pretinsul tată ori acesta îi prestează întreținere.

E. *Alte situații în care nu sînt aplicabile prevederile alin. 1 al art. 60 C. fam.* În afara împrejurărilor prevăzute în cuprinsul alin. 2 și 3 ale art. 60 C. fam. mai există trei situații în privința cărora legea nu face nici o mențiune dar al căror termen de prescripție începe să curgă de la o altă dată decît cea prevăzută în alin. 1 al art. 60 C. fam. (un an de la nașterea copilului).

Aceste situații privesc declararea nulității recunoașterii de paternitate, contestarea recunoașterii de paternitate și contestarea paternității copilului aparent din căsătorie.

a) *În cazul în care s-a declarat nulitatea recunoașterii de paternitate,* data de la care începe să curgă termenul de prescripție de un an pentru introducerea acțiunii în stabilirea paternității este cea a rămînerii definitive a hotărîrii judecătorești prin care s-a anulat recunoașterea voluntară făcută de tată. Acest termen de raportare a cursului prescripției s-a dedus pe baza considerentului că paternitatea recunoscută produce aceleași efecte ca și paternitatea stabilită pe baza prezumțiilor de paternitate, astfel încît, prin analogie, urmează a se face aplicația dispozițiilor din cuprinsul alin. 2 al art. 60 C. fam., în sensul

Scanned with OKEN Scanner

că termenul de prescripție al acțiunii în stabilirea paternității începe să curgă de la data cînd hotărîrea judecătorească prin care s-a înlăturat paternitatea copilului a rămas definitivă.

În susținerea acestei soluții, în literatura juridică * s-a mai argumentat că termenele de prescripție curg de la nașterea dreptului la acțiune, or, copilul, fiind recunoscut de tată, nu avea interes și nici drept la acțiune în stabilirea paternității, acest drept născîndu-se din momentul în care hotărîrea judecătorească de anulare a recunoașterii de paternitate a rămas definitivă.

b) *În cazul contestării recunoașterii de paternitate,* prin analogie de considerente cu cele exprimate la pct. a, ar trebui ca termenul de prescripție a acțiunii în stabilirea paternității să curgă de la data rămînerii definitive a hotărîrii prin care s-a admis contestarea paternității.

Dar, s-a pus problema că această soluție este viabilă numai în situația în care recunoașterea a fost făcută înăuntrul termenului de un an prevăzut de alin. 1 al art. 60 C. fam., deoarece dreptul la acțiunea în stabilirea paternității s-a stins prin efectul prescripției dacă recunoașterea s-a făcut posterior împlinirii unui an de la nașterea copilului. **

Nu împărtășim acest punct de vedere (n.a.I.E.) deoarece recunoașterea este un drept personal imprescriptibil a cărei contestare este de asemenea nelimitată în timp. Apreciind că dreptul copilului de a-și stabili adevăratul statut civil, în speță adevărata filiație față de tată, nu trebuie îngrădit în vreun fel, considerăm că în situația în care copilul a fost recunoscut după trecerea unui an de la nașterea sa și ulterior această recunoaștere a fost contestată, dreptul său la acțiunea în stabilirea paternității ființează de la data rămînerii definitive a hotărîrii prin care s-a admis contestarea recunoașterii voluntare de paternitate.

Ne întemeiem acest punct de vedere pe faptul că hotărîrea judecătorească reprezintă un motiv temeinic de repunere în termen a dreptului la acțiunea în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei — stins prin efectul prescripției ***.

c) *În cazul contestării paternității copilului aparent din căsătorie,* momentul din care începe să curgă prescripția dreptului la acțiunea în stabilirea paternității se consideră a fi reprezentat de data cînd hotărîrea judecătorească de admitere a contestării a rămas definitivă.

În legătură cu această problemă, în literatura juridică **** s-a propus să se facă o distincție în sensul că, dacă prezumția de paternitate a fost aplicată fraudulos și nu din eroare, termenul de prescripție al acțiunii în stabilirea paternității trebuie să curgă nu de la data rămînerii definitive a hotărîrii judecătorești, ci de la nașterea copilului, conform prevederilor alin. 1 al art. 60 C. fam. *****.

Ne declarăm în dezacord cu acest punct de vedere (n.a.I.E.) din următoarele considerente :

---

* T. Pop citat de I. Filipescu în op. cit., pag. 332.
** Corneliu Liviu Guias citat de I. Filipescu în op. cit., pag. 332.
*** Raportare la prevederile art. 19 din Decr. nr. 167/1958.
**** I. Albu, op. cit., pag. 252.
***** În același sens dec. col. civ. al Trib. Suprem nr. 1145/1968.

— data la care hotărîrea judecătorească de admitere a contestării copilului aparent din căsătorie rămîne definitivă, s-ar putea plasa posterior termenului de un an de la naşterea copilului, astfel încît dreptul acestuia la acţiunea în stabilirea paternităţii să fie prescris ;

— titularul acţiunii în stabilirea paternităţii copilului din afara căsătoriei este potrivit dispoziţiilor din alin. 1 al art. 59 C. fam. copilul, or dreptul său la acţiune nu se poate stinge datorită fraudelor săvîrşite de alte persoane.

F. *Obligaţia instanţei de a ridica din oficiu problema prescripţiei.* În virtutea faptului că termenele de prescripţie prevăzute de Codul familiei sînt supuse regimului juridic de drept comun, prevăzut în Decretul nr. 167/1958 şi nu regimului juridic din Codul civil de la 1865, instanţei de judecată îi revine obligaţia, în temeiul art. 18 din acest Decret, de a invoca din oficiu împlinirea termenului de prescripţie a acţiunii în stabilirea paternităţii, indiferent de faptul că partea interesată o ridică sau nu.

Dar instanţa nu poate hotărî că acţiunea este prescrisă dacă partea în favoarea căreia curge termenul nu solicită respingerea acţiunii pe motiv că s-a prescris. *

G. *Calculul termenului de prescripţie al acţiunii în stabilirea paternităţii copilului din afara căsătoriei.* Calculul acestui termen se face conform dispoziţiilor cuprinse în alin. 3 al art. 101 din C. proc. civ. coroborate cu cele conţinute de art. 1887—1889 C. civ. potrivit cărora la termenul socotit pe ani, ziua în care prescripţia începe să curgă nu intră în calcul, dar se împlineşte după trecerea completă a ultimei zile a termenului respectiv.

Tribunalul Suprem a statuat ** că numai termenele fixate pe zile se calculează pe zile libere, pentru celelalte termene se consideră împlinirea termenelor în ziua corespunzătoare săptămînii, lunii sau anului.

Schimbarea persoanei care reprezintă copilul nu este de natură a determina suspendarea sau prelungirea termenului pentru exercitarea acţiunii în stabilirea paternităţii.

În legătură cu calculul acestui termen de prescripţie se pune problema dacă în situaţia în care pretinsul tată a încetat prestaţia benevolă a întreţinerii copilului sau convieţuirea cu mama copilului şi ulterior le-a reluat, urmează ca termenul să se calculeze de la data încetării ultimei prestaţii sau a convieţuirii.

Aşa cum am mai menţionat, ne pronunţăm (n.n.I.E.) în favoarea acestei soluţii, avînd în vedere faptul că reluarea prestării întreţinerii copilului sau convieţuirii cu mama copilului conferă acestor împrejurării caracter de continuitate, bărbatul respectiv revenind la raţiunile care l-au determinat anterior să convieţuiască cu mama copilului sau să presteze întreţinere copilului.

Din practica judecătorească *** redăm soluţia dintr-o speţă în care, după prescrierea dreptului la acţiunea în stabilirea paternităţii, a fost acordată din nou întreţinerea benevolă :

---

* Trib. Suprem, col. civ., dec. nr. 92/28 ian. 1965.
** Dec. civ., nr. 2132/1955.
*** Dec. civ., nr. 930/5 sept. 1981, în R.R.D. nr. 1/1982, pag. 52.

Scanned with OKEN Scanner

„În situația în care pretinsul tată a încetat întreținerea benevolă a copilului, iar după o întrerupere de mai mult de un an a reacordat-o, tot benevol, acțiunea de stabilire a paternității poate fi introdusă în termen de cel mult un an socotit de la încetarea acestei din urmă întrețineri. Voința pretinsului tată de a reîncepe prestarea întreținerii se poate interpreta ca o mărturisire tacită a paternității și înlătură orice termen de prescripție care s-ar fi împlinit, dat fiind că numai în raport de această voință, depinde introducerea acțiunii în stabilirea paternității și nu face decît să profite copilului *.

H. *Repunerea în termen.* Potrivit punctului de vedere exprimat de unii autori **, instituația repunerii în termen este aplicabilă și acțiunilor cu caracter personal, nepatrimonial care se includ în sfera de aplicare a prescripției extinctive, astfel încît în cazul acțiunii în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei, efectul prescripției poate fi înlăturat prin repunerea în termen.

Temeiul legal al repunerii în termen îl reprezintă prevederile art. 19 din Decretul nr. 167/1958 referitoare la prescripția extinctivă care, deși privesc acțiunile cu caracter patrimonial, își găsesc aplicare și în acțiunile cu caracter personal nepatrimonial.

În susținerea acestui punct de vedere s-a afirmat că aplicarea prevederilor art. 19 din Decretul 167/1958 atît în acțiunile cu caracter patrimonial, cît și în cele cu caracter personal se justifică prin aceleași considerente, în plus, „interesul copilului minor, care trebuie ocrotit constituie un argument convingător" ***.

S-a susținut totodată, că motivele pentru repunerea în termen nu se pot limita la forța majoră, citîndu-se o speță din practica judecătorească **** în care spitalizarea repetată a mamei alături de copilul bolnav, s-a considerat că justifică cererea de repunere în termen a acțiunii pentru stabilirea paternității din afara căsătoriei.

Tot din jurisprudență se citează o soluție ***** în cadrul căreia este subliniată necesitatea exercitării rolului activ al instanței cu privire la repunerea în termen a acțiunii în stabilirea paternității : „instanța sesizată cu o acțiune în stabilirea paternității, introdusă peste termen, este obligată să examineze chiar și din oficiu, dacă sînt întrunite condițiile cerute de lege pentru repunerea în termen."

I. *După respingerea primei acțiuni în stabilirea paternității poate fi intentată o nouă acțiune ?* O situație deosebită care se cere a fi lămurită este aceea în care mama copilului a intentat, în termenul legal, acțiunea în stabilirea paternității împotriva unui bărbat care însă s-a exclus de la paternitate.

În situația în care procesul de paternitate s-a încheiat după trecerea termenului de un an, prevăzut de alin. 1 din art. 60 C. fam., se

---

* În același sens s-au pronunțat anterior P. Anca citat de Sc. Șerbănescu în op. cit., pag. 197 și Sc. Șerbănescu, ibidem.

** R. Petrescu și C. Oprișan citați de I. Filipescu, în op. cit., pag. 336, punct de vedere însușit de I. Filipescu, ibidem și Sc. Șerbănescu, în op. cit., pag. 198.

*** Sc. Șerbănescu, op. cit., pag. 198.

**** Trib. jud. Covasna, dec. civ., nr. 53/2.III.1977.

***** Trib. jud. Bacău, dec. civ., nr. 666/1 iulie 1981, în „R.R.D." nr. 5/1982, pag. 60.

pune problema dacă mama mai poate introduce o acțiune în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei împotriva altui bărbat sau dreptul la acțiune s-a prescris ?

În această împrejurare, considerăm (n.n.I.E.) că procesul în care a fost chemat bărbatul care s-a exclus de la paternitatea copilului reprezintă o cauză de întrerupere a prescripției, astfel încît o nouă acțiune în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei este admisibilă chiar dacă de la nașterea copilului a trecut mai mult de un an.

Rațiunile pe care ne întemeiem acest punct de vedere sînt :

— prima acțiune introdusă împotriva bărbatului ce se exclude de la paternitatea copilului a întrerupt cursul termenului de prescripție de un an prevăzut de art. 60, alin. 1 C. fam. ;

— faptul că mama copilului, reprezentant legal al acestuia, s-a aflat în eroare de fapt, respectiv s-a înșelat în aprecierea identității adevăratului tată (se înțelege că a fost vorba de *plurium concubentium* în perioada de concepție a copilului) nu poate reprezenta o cauză de decădere a copilului, titular al acțiunii, din dreptul de a-și stabili filiația față de adevăratul tată ;

— legea nu limitează căutarea paternității la un singur bărbat ;

— procesul intentat unui al doilea bărbat, altul decît pîrîtul exclus de la paternitatea copilului, reprezintă de fapt, o continuare a primului proces, a cărui finalitate o constituia stabilirea paternității copilului ;

— interesele copilului minor care trebuie ocrotit impun o asemenea soluție.

În ce termen poate fi introdusă noua acțiune ?

Dacă se admite că prima acțiune reprezintă o cauză de întrerupere a prescripției, atunci termenul în care ar putea fi admisă o nouă acțiune urmează a se prelungi cu o perioadă egală cu cea cuprinsă între data introducerii primei acțiuni și data rămînerii definitive a hotărîrii de respingere a ei.

Așadar, după opinia noastră (n.n.I.E.) pentru noua acțiune în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei termenul de prescripție ar urma să fie prelungit cu acest interval de timp.

J. *Acțiunea nu se poate porni înainte de nașterea copilului.* Privitor la posibilitatea introducerii acțiunii în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei mai înainte ca respectivul copil să se fi născut, în literatura juridică au fost exprimate două păreri opuse.

Potrivit unei opinii *, acțiunea poate fi pornită înainte de nașterea copilului, de către mama însărcinată, în numele lui, avîndu-se în vedere prevederile cuprinse în alin. 2 din art. 7 al Decretului 31/1954 potrivit cărora drepturile copilului sînt recunoscute de la concepție, dacă acesta se naște viu.

Contrar acestei păreri, majoritatea autorilor ** consideră că acțiunea în stabilirea paternității nu se poate porni înainte de nașterea copilului, din următoarele rațiuni :

---

* Al. Oproiu citat de I. Filipescu în op. cit., pag. 337, V. Economu citat de A. Ionașcu în op. cit., pag. 81.

** A. Ionașcu, op. cit., pag. 81, Sc. Șerbănescu op cit., pag. 197, I. Filipescu, op. cit., pag. 337, P. Anca — Caracterele prezumției de paternitate pag. 45, R. Petrescu citat de A. Ionașcu în op. cit., ibidem.

Scanned with OKEN Scanner

a) numai la naștere se poate ști dacă copilul se naște viu ;

b) numai la naștere se poate ști dacă copilul este din afara căsătoriei, deoarece pînă la această dată mama se poate căsători, copilul născîndu-se în timpul căsătoriei ;

c) perioada de concepție a copilului — o probă deosebit de importantă în cadrul procesului de stabilire a paternității, nu poate fi stabilită decît în raport de data nașterii copilului * ;

d) termenul stabilit de lege, în care se poate introduce acțiunea (alin. 1 al art. 60 din C. fam.) se calculează de la data nașterii copilului ;

e) dacă acțiunea s-ar putea introduce înainte de nașterea copilului, ar însemna că termenul de un an, prevăzut în alin. 1 al art. 60 C. fam. să se prelungească cu timpul legal al concepției, ceea ce ar reprezenta o inadmisibilă adăugire la lege **.

Apreciem (n.n.I.E.) că argumentele invocate de susținătorii celei de a doua aserțiuni nu lasă nici un dubiu în ceea ce privește faptul că acțiunea în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei nu poate fi intentată mai înainte de nașterea lui.

Este adevărat că drepturile copilului sînt recunoscute, conform prevederilor alin. 2 al art. 7 din Decretul nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice și juridice, din momentul concepției sale, dacă se naște viu. Numai astfel se poate explica, de exemplu, posibilitatea copilului de a cere stabilirea filiației sale față de un bărbat care a decedat înainte de nașterea copilului.

Dar, în ce privește dreptul de a introduce acțiunea în stabilirea paternității, alin. 1 din art. 60 C. fam. prevede în mod expres că el ființează de la data nașterii copilului.

K. *Critica termenului de prescripție a acțiunii în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei* ***. Apreciem că limitarea termenului de intentare a acțiunii în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei, impusă de prevederile art. 60 C. fam. este criticabilă pentru următoarele motive :

1. Limitarea dreptului la acțiune creează o inegalitate între dreptul de stabilire a filiației față de mamă — care este imprescriptibil și cel al filiației față de tată. Or, potrivit unui principiu fundamental, prevăzut de Constituție **** care consacră egalitatea deplină între bărbat și femeie și reglementărilor legale în vigoare, ambii părinți au aceleași drepturi și îndatoriri față de copiii lor minori *****.

2. Legea prevede că drepturile și îndatoririle unui părinte față de copii încetează numai în una din următoarele situații : moarte, decădere din drepturile părintești, punere sub interdicție sau din orice împrejurare în care se află în imposibilitate de a-și manifesta voința ******.

Se observă, așadar, că acestea sînt situațiile limitativ enumerate de legiuitor, în care numai unul din părinți exercită singur drepturile părintești și corelativ îndatoririle față de copiii minori.

---

* N.a I. Enescu.
** A. Ionașcu, op. cit., pag. 81.
*** Opinii aparținînd autorului I. Enescu.
**** Art. 23 din Constituția României.
***** Art. i, alin. 3, art. 97, al. 1 C. fam.
****** Art. 98, alin. 2 C. fam.

Scanned with OKEN Scanner

În afara acestor împrejurări este necesar să se asigure aplicarea principiului egalității dintre părinți în raporturile cu copiii lor minori prin înlăturarea termenului de prescripție prevăzut de art. 60 C. fam., în caz contrar ajungîndu-se la exonerarea tatălui de obligațiile ce îi revin față de copiii săi minori — situație absolut inechitabilă dacă se are în vedere că toate obligațiile privitoare la creștere, educare, învățătură, și pregătire profesională a copilului revin în exclusivitate mamei.

3. Existența unei inegalități între cele două forme de stabilire a paternității copilului din afara căsătoriei : recunoașterea-imprescriptibilă, iar hotărîrea judecătorească — îngrădită în timp.

Se lasă astfel la latitudinea tatălui, în cazul recunoașterii ori a mamei, respectiv a reprezentantului legal al copilului, stabilirea statutului civil al copilului care, deși e titular al dreptului acțiunii în stabilirea paternității, de cele mai multe ori nu poate uza de el din cauza atitudinii acestor persoane.

4. Inacțiunea mamei sau a reprezentantului legal al copilului manifestată înăuntrul termenului de prescripție stabilit prin art. 60 C. fam., nu poate stinge dreptul copilului, titular al acțiunii, la stabilirea paternității lui.

5. Atribuindu-i-se copilului, de regulă, un rol pasiv, dreptul la acțiune se poate prescrie din motive independente de voința lui, astfel încît considerăm că o persoană (mama copilului sau reprezentantul lui legal) nu poate renunța la un drept personal major al copilului — stabilirea statutului său civil.

6. Prin menținerea termenului de prescripție prevăzut de art. 60 C. fam., se împiedică înfăptuirea principiului dreptului socialist al asimilării copilului din afara căsătoriei cu cel din căsătorie, statuat de art. 63 C. fam., copilul din afara căsătoriei dispunînd de posibilități extrem de limitate de a acționa personal.

7. Dreptul copilului la stabilirea statutului său civil, interes major al acestuia, care privește totodată și ordinea publică, nu poate fi îngrădit în timp.

8. Motivarea că prin impunerea unui termen atît de scurt vor fi cît mai grabnic ocrotite interesele minorului, mai ales în privința întreținerii și creșterii sale, nu justifică lipsirea completă a copilului de aceste drepturi, după trecerea unui an de la naștere, pentru întreaga perioadă a minorității sale iar referitor la alte drepturi (vocația succesorală, eventual drept de întreținere etc.) — pentru tot restul vieții.

De asemenea, argumentul că prin trecerea vremii probele își pierd concludența nu poate fi acceptat în totalitate deoarece probele biologice (sînge, desene papilare) își păstrează neschimbate caracteristicile de la naștere și pînă la moarte iar caracterele antropologice se cristalizează și se accentuează după împlinirea vîrstei de 3 ani de către copil.

9. Potrivit prevederilor cuprinse în alin. 2 al art. 23 din Constituție, statul apără interesele mamei și copilului. Or, cum pot fi apărate aceste interese în condițiile existenței unui termen atît de scurt de prescripție, înăuntrul căruia, de cele mai multe ori, copilul neavînd posibilitatea de a acționa în nume propriu, ajunge să fie lipsit de drepturile pe care le are asupra tatălui său privitoare la întreținere, creștere și educație ?

Scanned with OKEN Scanner

10. Interesele copilului prevalează asupra temeiurilor termenului de prescripție ca : stabilitatea stării civile a persoanelor și a raporturilor de familie, evitarea eventualelor scandaluri și șantaje etc.

11. Prin existența acestui termen scurt se limitează în mod considerabil posibilitățile de probațiune științifică a filiației. Astfel, expertiza antropologică se efectuează după împlinirea de către copil a vîrstei de 3 ani, dată pînă la care, de obicei, procesele respective se soluționează.

12. Regulile de drept comun privitoare la suspendarea și întreruperea prescripției * prevăd că minoritatea reprezintă o cauză de suspendare a prescripției („prescripția nu curge în contra minorilor") ceea ce pledează în favoarea dreptului copilului din afara căsătoriei, ajuns la majorat, de a intenta acțiunea în stabilirea paternității sale.

13. Acțiunea în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei este o acțiune de stat civilă căreia trebuie să i se aplice principiul imprescriptibilității ce privește toate acțiunile de stat civile.

14. Stabilirea adevăratei paternități se impune spre a face posibilă aplicarea dispozițiilor cuprinse în art. 6 C. fam. privitoare la impedimentele la căsătorie (interdicția contractării căsătoriei între rudele în linie dreaptă și între cele în linie colaterală pînă la al patrulea grad inclusiv), a căror eludare s-ar putea solda cu consecințe medico-biologice dintre cele mai nefaste pentru descendenții acestora.

În raport de considerentele exprimate mai sus, propunem (n.n.I.E.) *de lege ferenda* instituirea unui termen de prescripție de un an numai pentru mama copilului, iar pentru copil, dreptul la acțiunea în stabilirea paternității să nu fie supus unui termen de prescripție.

În cazul în care mama copilului ori reprezentantul lui legal nu introduc acțiunea înăuntrul termenului de prescripție sau cheamă în judecată un bărbat care se exclude de la paternitatea copilului și apoi renunță la acțiunea împotriva adevăratului tată al copilului, pînă la împlinirea de către copil a vîrstei de 14 ani, propunem ca acțiunea să poată fi intentată de către autoritatea tutelară, în numele copilului.

După împlinirea vîrstei de 14 ani, copilul va putea acționa în nume propriu.

În literatura de specialitate s-a mai propus ** *de lege ferenda* ca termenul de prescripție a acțiunii în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei să fie de 4 ani de la data nașterii copilului sau de la data cînd acesta și-a pierdut paternitatea anterior stabilită (autorul neargumentînd de ce s-a fixat la acest termen).

În Codul familiei din R.S.F.S.R., potrivit prevederilor art. 48, dreptul la acțiune în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei nu este limitat de vreun termen de prescripție.

În Bulgaria, Codul familiei stabilește prin dispozițiile art. 38 că dreptul la acțiune este prescriptibil pentru mamă în termen de trei ani de la nașterea copilului, iar pentru copil după trei ani de la ajungerea la majorat ***.

---

* Art. 1876 C. civil.
** A. Bacaci, op. cit., pag. 25.
*** I. Albu, op. cit., pag. 256.

Scanned with OKEN Scanner

4.3.12. **Probațiunea filiației față de tată a copilului din afara căsătoriei.** Pășind la judecarea procesului al cărui obiect îl constituie stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei, este imperios necesar ca instanța să stabilească cumulativ următoarele împrejurări :

a. dacă respectivul copil are stabilită filiația față de mamă ;

b. dacă pretinsul tată (sau unul din pretinșii tați în cazul existenței mai multor pîrîți în cauză) a întreținut relații intime cu mama copilului ;

c. dacă aceste relații s-au plasat în perioada de concepție a copilului ;

d. dacă concepția copilului în cauză este rezultatul relațiilor dintre pîrît (sau unul dintre pîrîți) și mama copilului.

Considerăm (n.n.I.E.) că aceste împrejurări trebuie lămurite succesiv, în ordinea enumerată mai sus, dovada inexistenței uneia din ele făcînd inutilă cercetarea următoarelor ș.a.m.d., deoarece fiecare din împrejurările respective este condiționată de existența împrejurărilor care le precedă și în același timp reprezintă un motiv de respingere a acțiunii în cazul în care nu poate fi constatată realitatea ei.

Pentru facilitarea înțelegerii acestui punct de vedere, să ne imaginăm o piramidă alcătuită din 4 planuri, construcția fiecărui nou plan sprijinindu-se pe planul precedent. Este de la sine înțeles că așa cum nu se poate porni construcția din vîrf spre baza piramidei respective, tot așa nu se poate începe administrarea probelor începînd cu ultimul aspect : dovedirea faptului că concepția copilului în cauză este rezultatul relațiilor mamei cu pîrîtul.

Din cercetarea dosarelor trimise pentru documentare Institutului de Medicină Legală București, reiese că nu de puține ori se solicită de către instanțe efectuarea expertizei medico-legale a filiației față de tată înainte de a se lămuri celelalte aspecte și în primul rînd existența raportului de cauzalitate — relațiile dintre mama copilului și pîrît, care să fi condus la concepția copilului în cauză.

Or se știe că, exceptînd excluderile serologice care au valoare probatorie absolută, celelalte examene au o valoare relativă exprimată în procente variabile, astfel încît nu înseamnă că dacă bărbatul în cauză nu s-a exclus serologic de la paternitate el este, în mod neîndoios tatăl acelui copil. Faptul că în cauze avînd ca obiect cercetarea paternității, în care sînt implicați mai mulți bărbați (de exemplu cazuri de viol), doi sau trei dintr-un grup nu se exclud serologic, demonstrează posibilitatea ca în cazul în care mama a avut relații cu mai mulți bărbați în perioada de concepție a copilului, unii dintre ei să se încadreze în complexul serologic compatibil filiației acelui copil.

Desigur în aceste situații rolul decisiv revine examenului dermatoglific, în măsură să stabilească gradul de asemănare dintre copil și fiecare din bărbații care nu s-au exclus serologic de la paternitate *. Din păcate, urmare a unei insuficiente cunoașteri a problemei, s-a atribuit examenului dermatoglific valoare de simplă indicație și multe instanțe de judecată sînt tentate să-l aprecieze ca atare, întemeindu-și

* I. Enescu, „Valoarea probatorie a expertizei dermatoglifice, în cercetarea filiației", Revista română de drept nr. 3/1981, pag. 24—27.

Scanned with OKEN Scanner

soluțiile pe prima parte a concluziei examenului serologic („bărbatul în cauză poate fi tatăl copilului...") făcînd abstracție de ultima parte a frazei („... *sau oricare alt bărbat* care se încadrează în complexul serologic compatibil filiației).

Am adus în discuție posibilitatea ca doi sau mai mulți bărbați să fie în același timp compatibili din punct de vedere serologic cu copilul în cauză pentru a sublinia necesitatea lămuririi în ordinea prezentată, a tuturor împrejurărilor care să permită o soluționare obiectivă a speței respective.

De altfel, instanța supremă a decis *: „Este de principiu că examenul serologic are o forță probantă absolută numai în excluderea de la paternitate, dar în speță concluziile acestei probe sînt relative, evidențiind numai situația că și pîrîtul ca orice alt bărbat din grupele sanguine respective, ar putea fi tatăl copilului". De asemenea s-a statuat ** că „Pentru înlăturarea oricărui dubiu în această privință, instanțele aveau obligația să dispună, chiar din oficiu, completarea probelor, spre a se stabili, dacă într-adevăr mama minorei a avut relații intime în perioada legală a concepției și cu alți bărbați"...

Acțiunea în stabilirea paternității nu poate fi respinsă prin opunerea de către pîrît a faptului că în perioada de concepție, mama copilului a întreținut relații intime și cu alți bărbați *(exceptio plurium concubentium)*, instanței revenindu-i obligația de a dispune efectuarea tuturor probelor posibile pentru a se stabili dacă pîrîtul este tatăl copilului în cauză.

„Simpla împrejurare că, în perioada de concepție, mama reclamantă a întreținut relații intime cu alți bărbați nu este, prin ea însăși, de a face acțiunea inadmisibilă, aceasta constituind doar un element care, coroborat cu toate probele din dosar, contribuie la formarea convingerii intime a judecătorului cu privire la temeinicia susținerilor reclamantei" ***.

În astfel de situații „instanța trebuie ca, ținînd seama de toate împrejurările să decidă care din bărbații cu care femeia a avut relații, este tatăl copilului respectiv" ****.

Ne raliem acestui punct de vedere (n.n.I.E.) considerînd că în cazul în care s-a făcut dovada că în perioada de concepție a copilului mama lui a întreținut relații intime cu mai mulți bărbați, este necesară introducerea lor în proces spre a fi supuși expertizei medico-legale a filiației. Această expertiză ar urma să stabilească prin coroborarea rezultatelor examenelor care o compun, mai ales în cazul neexcluderilor serologice, căruia dintre acei bărbați îi aparține paternitatea copilului în cauză.

În practică, instanțele de judecată refuză, de obicei, o astfel de soluție motivînd aceasta prin lipsa menționării, în cadrul acțiunii a celorlalți bărbați în calitate de co-pîrîți.

---

* Trib. Suprem, col. civ., dec. nr. 912 din 14 sept. 1966.
** Trib. Suprem, col. civ., dec. nr. 1504/3 sept. 1971.
*** Dec. secț. civ. a Trib. Suprem nr. 744/1970.
**** T. Popescu, op. cit., pag. 102.

Scanned with OKEN Scanner

Sîntem de părere (n.n.I.E.) că introducerea în proces a acelor bărbați trebuie să se facă cu titlu de probe solicitate de pîrît ; pentru atribuirea paternității copilului unui alt bărbat decît pîrîtul inițial, ar trebui ca o nouă acțiune să fie intentată acelui bărbat pe care probele științifice îl desemnează drept tată al copilului, mama putînd folosi probe din primul proces.

Așa cum am arătat mai sus, respingîndu-se o astfel de posibilitate de aflare a adevărului, intervine riscul ca unul dintre bărbații cu care mama a avut relații în perioada de concepție a copilului să fie stabilit drept tată al copilului, datorită faptului că nu s-a exclus serologic. Prin refuzul acestui mijloc de probă s-ar crea mamei posibilitatea de a alege ca tată al copilului pe bărbatul care îi convine. În sensul celor arătate mai sus considerăm că trebuie interpretată formularea Tribunalului Suprem * : „dacă se dovedește că mama copilului a avut relații la epoca de concepție cu mai mulți bărbați, în lipsa altor probe, nu se poate admite acțiunea, căci ar însemna că aceasta să aibă dreptul să aleagă pe tatăl copilului".

În ceea ce privește stabilirea existenței relațiilor intime dintre mama copilului și pretinsul tată în perioada legală de concepție, s-a exprimat părerea că „relațiile sexuale între mama copilului și pretinsul tată, premergătoare timpului legal al concepției sînt irelevante, instanța de judecată nefiind în drept ca, din dovedirea acestor relații, să deducă prelungirea lor și în timpul concepției, pentru ca astfel să ajungă la stabilirea paternității copilului" **.

S-a conchis că și relațiile sexuale posterioare perioadei de concepție a copilului sînt tot irelevante într-o astfel de cauză ***.

Pe de altă parte, simpla dovadă că în perioada de concepție pîrîtul a întreținut relații intime cu mama copilului, nu este îndestulătoare pentru admiterea acțiuniii în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei.

În acest sens s-a decis că „... în dovedirea acțiunii pentru stabilirea paternității din afara căsătoriei, esențial este nu numai de a se produce probe din care să rezulte că mama copilului a întreținut relații intime cu pretinsul tată, în perioada concepției legale a copilului, dar, mai ales, dacă din aceste raporturi a rezultat copilul a cărui paternitate se cercetează" **** și, de asemenea : „pentru stabilirea paternității din afara căsătoriei este necesar să se dovedească prin orice mijloc admis de lege, nu numai legăturile dintre mama copilului și presupusul tată în perioada de concepție ci și că tatăl copilului este în mod cert bărbatul cu care ea a avut asemenea legături *****.

În continuare, citățm o soluție ****** criticabilă, dată fără respectarea în totalitate a cerințelor exprimate mai sus :

„Expertiza medico-legală efectuată în cauză conchide că sub aspect serologic pîrîtul poate fi tatăl copilului, iar sub aspect dermato-

---

* Decizia civ. nr. 47/11 ianuarie 1957.
** R. Viorel citat de I. Albu în op. cit., pag. 248.
*** I. Albu, ibidem.
**** Dec. secț. civ. a Trib. Suprem, nr. 159/1976.
***** Dec. secț. civ. a Trib. Suprem, nr. 159/1976.
****** Sentința civ. nr. 8541/5.XI.1985 pronunțată de Judec. Sector 3, Buc.

Scanned with OKEN Scanner

glific paternitatea *ar fi nedecisă*, deoarece în 3 compartimente palmare și plantare apar la copil structuri deosebite de cele ale părților. Din cuprinsul expertizei, instanța reține însă că în compartimentele digitale 11—30 falangine și falange proximale, palmare 33—34 thenare, plantare 45—54 falange distale, copilul prezintă structuri de tip asemănătoare mamei și bărbatului în cauză.

Deci, se reține pe baza probei medicale *că pîrîtul poate fi tatăl copilului*.

Deși din probele testimoniale rezultă că în perioada de concepție a copilului reclamanta a întreținut relații și cu alți bărbați, instanța reține pe pîrît ca tată al minorului, față de împrejurarea că în mod cert în perioada respectivă și acesta a întreținut relații intime cu reclamanta și sub acest aspect medical nu este exclus de la paternitate".

Soluția este criticabilă sub mai multe aspecte.

Astfel faptul că pîrîtul nu s-a exclus serologic de la paternitate, nu constituie o dovadă peremptorie a legăturii sale de filiație cu copilul respectiv, examenul serologic avînd în cazuri de neexcludere o valoare relativă (aproximativ 73%).

Însăși formularea concluziei examenului serologic, din raportul de expertiză medico-legală a filiației subliniază această relativitate „Tată al copilului X poate fi bărbatul în cauză sau oricare alt bărbat a cărei formulă sanguină se încadrează în complexul serologic compatibil filiației" *.

Deși concluzia examenului dermatoglific este de nedeciziune adică nu s-au evidențiat elemente care să permită o concluzie de certitudine, instanța trece cu ușurință peste existența în tabloul dermatoglific al copilului a unor structuri deosebite de cele ale mamei și bărbatului în cauză, dînd greutate unor compartimente secundare (11—30, 33—34, și 41—54) în care se constată structuri asemănătoare atît mamei cît și bărbatului în cauză (datorită frecvenței crescute cu care se întîlnesc în populație).

Așa cum am mai menționat, deoarece în expertiza serologică se utilizează un număr redus de sisteme, este posibil ca în cazul proceselor în care figurează mai mulți pîrîți, se poate întîmpla să nu se excludă nici unul din ei sau excluderea să privească doar unul dintre pîrîți. Astfel de situații au putut fi întîlnite în dosarul nr. 3426/1985 al Judecătoriei Reșița (din doi pîrîți nu s-a exclus serologic nici unul), în dosarul nr. 5196/1986 al Judecătoriei Sibiu (doi pîrîți — ambii neexcluși), în dosarul nr. 2650/1987 al Judecătoriei Vaslui (trei pîrîți din care s-a exclus numai unul), în dosarul nr. 1365/1987 al Judecătoriei Tecuci (din trei pîrîți nu s-a exclus nici unul în prima expertiză, în noua expertiză apărînd o singură excludere) ș.a.

În concluzie, considerăm (n.n.I.E.) că aspectele enunțate mai sus reprezintă suficiente temeiuri pentru ca, în situația în care se constată că în perioada de concepție a copilului mama a avut relații cu mai mulți bărbați, să se admită, pentru stabilirea cu certitudine a faptului

---

* Se observă că în motivarea soluției sale instanța a reținut numai prima parte a concluziei („pîrîtul poate fi tatăl copilului") pentru a da o aparență de certitudine argumentelor pe care le utilizează.

că concepția copilului în cauză este rezultatul relațiilor dintre pîrît și mama copilului, introducerea în expertiză a tuturor acestor bărbați, cu titlu de probe * spre a se putea stabili care dintre ei prezintă asemănări mai mari cu copilul respectiv.

A. *Mijloace de probă*. Dat fiind caracterul particular al problemelor ce trebuie lămurite și anume că paternitatea copilului se întemeiază pe un fapt incert și imposibil de probat în mod direct — concepția copilului, în această materie sînt admise toate mijloacele de probă **. Referitor la proba cu martori, datorită faptului că stabilirea paternității privește statutul civil al copilului, în această materie se admit derogări de la dreptul probator comun, putînd fi audiate în calitate de martori și rudele cele mai apropiate ale părților, cu excepția doar a descendenților ***. „Aceste persoane pot furniza instanțelor elementele de fapt cele mai importante, întrucît sînt în măsură să cunoască relațiile cele mai intime dintre părțile litigante" ****.

Mărturisirea făcută în cadrul procesului de către pîrît echivalează cu recunoașterea paternității făcută în formă autentică *****, fiind una din cele mai puternice probe, alături de excluderea serologică.

În legătură cu acest aspect, în literatura juridică s-a pus în discuție modul în care trebuie considerată stabilită paternitatea copilului : prin recunoaștere sau prin hotărîre judecătorească ?

Într-o opinie ****** s-a considerat că în cazul mărturisirii făcute de tatăl prezumtiv în fața instanței, nu mai poate fi vorba de stabilirea paternității pe calea justiției, ci de o recunoaștere voluntară ce se încadrează în prevederile alin. 2 al art. 57 C. fam., astfel încît instanța respectivă ar urma să respingă acțiunea introdusă pe motiv că acel copil are stabilită paternitatea prin recunoaștere făcută în formă autentică.

Într-o altă părere ******* se susține că instanța de judecată ar trebui numai să constate că acel copil este din afara căsătoriei, urmînd ca apoi să dispună admiterea acțiunii.

Tribunalul Suprem s-a pronunțat în sensul primei susțineri astfel încît recunoașterea făcută la interogatoriu de către pîrît face inutilă continuarea procesului, instanța urmînd doar să constate recunoașterea și să dispună înregistrarea ei la oficiul stării civile.

Desigur, în virtutea rolului său activ, instanța este obligată să verifice, în cazul în care pîrîtul recunoaște paternitatea copilului, dacă acel copil nu beneficiază de vreuna din prezumțiile legale de paternitate.

Mărturisirea paternității copilului de către pretinsul tată, poate fi admisă ca probă chiar și atunci cînd este făcută verbal în fața unor terțe persoane sau prin înscrisuri private, dar valoarea ei este mai mică decît a celei exprimate în fața instanței, fiind necesară, de cele mai multe ori, coroborarea sa cu alte probe. Dintre actele ce pot fi utilizate

---

* Idee pe care am mai anunțat-o anterior.
** Tribunalul Suprem, col. civ., decizia nr. 1347/20 iunie 1955.
*** Trib. Suprem, secț. civ., decizia nr. 680/18 aprilie 1985.
**** Trib. Suprem, col. civ., decizia nr. 665/1967.
***** Trib. Suprem, dec. civ., nr. 2147/15 dec. 1967.
****** Sc. Șerbănescu, op. cit., pag. 186.
******* R. Petrescu, citat de I. Filipescu în op. cit., pag. 338.

Scanned with OKEN Scanner

ca probe, certificatul de naștere atestă doar filiația față de mamă nu și paternitatea, dar valoarea lui probatorie poate fi apreciată în conexiune cu alte probe.

Faptul că pîrîtul este menționat drept tată al copilului în certificatul de naștere este lipsit de relevanță dacă această mențiune nu s-a făcut la cererea pîrîtului.

Din contră, dacă mențiunea este rezultatul declarației făcute de pîrît la oficiul stării civile ea este considerată recunoaștere a paternității acelui copil.

Înscrisurile, în special corespondența dintre mamă și bărbatul pîrît, sînt probe în măsură să influențeze convingerea instanței cu privire la paternitatea ce se cere stabilită.

Date fiind posibilitățile reduse de a produce probe directe privitoare la viața intimă a mamei, sînt admise ca probe și prezumțiile din care ar putea rezulta că pîrîtul este tatăl copilului *.

Dintre situațiile pe care s-ar putea întemeia astfel de prezumții citățm : conviețuirea mamei copilului cu pîrîtul, prestarea întreținerii copilului de către pîrît, dovedirea relațiilor sexuale dintre mamă și pîrît în perioada de concepție a copilului etc. Aceste prezumții pot fi paralizate de către pîrît prin dovedirea incapacității sale fizice de a procrea, prin *exceptio plurium concubentium* ș.a.

Un rol prioritar în dovedirea paternității sau nepaternității, revine probelor științifice efectuate sub forma expertizei medico-legale a filiației compusă din examene serologice, dermatoglifice, medicale (expertiza perioadei de concepție, a capacității de procreere, constatarea unor maladii ereditare), examene antropometrice.

Dintre acestea, excluderea serologică are valoare probatorie absolută ea fiind, după părerea noastră, datorită caracterului său științific-obiectiv, cea mai puternică probă a procesului, superioară mărturisirii făcute de prezumtivul tată în fața instanței, acesta putînd fi ori insuficient informat ori determinat de rațiuni subiective cum ar fi sentimentele nutrite față de mama copilului.

În cazul neexcluderilor serologice, coroborarea rezultatelor tuturor examenelor ce se fac în cadrul expertizei medico-legale a filiației oferă un grad ridicat de probabilitate în aprecierea legăturii de filiație dintre copil și bărbatul în cauză.

În prezent, s-a statuat obligativitatea efectuării expertizei medico-legale a filiației în toate spețele în care, din probele dosarului, a rezultat că în perioada de concepție a copilului mama lui a întreținut relații intime cu mai mulți bărbați **.

Dar, după părerea noastră (n.n.I.E.) aceste prevederi reprezintă mai puțin decît jumătăți de măsură în cazul în care nu sînt introduși în expertiză și ceilalți bărbați cu care a reieșit că mama a avut relații în perioada de concepție a copilului, deoarece așa cum s-a demonstrat mai sus, este posibil ca doi sau mai mulți bărbați să nu se excludă serologic,

---

* Trib. Suprem, dec. civ., nr. 1347/20 iunie 1955.
** Trib. Suprem, dec. civ., nr. 1504/3 sept. 1972.

Scanned with OKEN Scanner

dintre ei numai unul putînd fi tată, astfel încît expertizarea numai a bărbatului pîrît face ca această probă să fie incompletă, deci insuficient de relevantă pentru stabilirea adevărului.

Necesitatea expertizării tuturor bărbaților cu care s-a dovedit, în cadrul procesului, că mama a întreținut relații intime în perioada de concepție a copilului, rezultă și din precizările făcute de Tribunalul Suprem privitoare la astfel de situații în sensul că „instanța va trebui să dispună efectuarea tuturor probelor pentru a stabili dacă pîrîtul este sau nu tatăl copilului *.

Or, neintroducerea în expertiză, alături de pîrît a bărbaților care au avut relații intime cu mama, nu semnifică o lipsă de probe care oferă mamei posibilitatea de a-și manifesta preferințele în ceea ce privește stabilirea unui bărbat drept tată al copilului său ?

Valoarea probatorie deosebită a expertizei medico-legale a filiației, ca probă științifică, asupra căreia vom reveni pe larg, impune utilizarea sa în toate procesele care au ca obiect stabilirea paternității și nu doar în cele în care se constată că mama a întreținut relații cu mai mulți bărbați în perioada de concepție a copilului.

O astfel de cerință se justifică nu numai prin dificultatea de a obține probe privitoare la viața intimă a părților și a raporturilor dintre ele, ci, mai ales, prin fundamentul științific al acestor probe.

De altfel, demonstrarea utilității deosebite a examenelor biomedicale pentru soluționarea cauzelor judiciare în care se cere stabilirea filiației reprezintă unul din dezideratele care i-au determinat pe autori să elaboreze studiul de față.

B. *Cui revine sarcina probei.* Apreciem (n.n.I.E.) că, în prima parte a procesului, mama copilului trebuie să dovedească faptul că în perioada de concepție a copilului a întreținut relații intime cu pretinsul tată. Odată stabilit acest aspect, considerăm că pe baza lui va ființa o prezumție de paternitate care, în caz că nu e infirmată de pîrît, va conduce la admiterea acțiunii respective. Rezultă așadar că din momentul stabilirii existenței relațiilor pretinsului tată cu mama copilului în perioada de concepție a copilului, sarcina administrării probelor revine pîrîtului.

Propunem (n.n.I.E), *de lege ferenda,* instituirea unei prezumții legale de paternitate, întemeiată pe dovedirea relațiilor dintre mamă și pretisul tată în perioada de concepție a copilului, pe baza căreia să se stabilească paternitatea copilului din afara căsătoriei, bineînțeles în condițiile în care pîrîtul nu a reușit, prin alte mijloace de probă, să răstoarne această prezumție.

4.3.13. **Necesitatea exercitării rolului activ al instanței.** Prin decizii ale Tribunalului Suprem ** s-a subliniat că în condițiile în care stabilirea paternității din afara căsătoriei nu se bazează pe o prezumție legală, ca la filiația din căsătorie, simpla constatare a relațiilor dintre pretinsul tată și mama copilului nu sînt suficiente pentru a desemna paternitatea.

---

* Trib. Suprem, dec. civ., nr. 744/3 iunie 1970 și dec. civ., nr. 159/28 ianuarie 1976.

** Dec. nr. 744/1970, dec. nr. 159/1976 și dec. nr. 2007/1981.

Scanned with OKEN Scanner

În consecință, se impune administrarea unor probe suplimentare care să ateste că bărbatul care a avut relații cu mama copilului este tatăl lui. Față de aceste cerințe, instanței îi revine obligația de a-și exercita rolul activ pentru completarea probelor.

Dar, așa cum s-a mai menționat, rolul activ al instanței nu se reduce doar la dispunerea administrării tuturor probelor necesare soluționării cauzei. Astfel, în situația în care pîrîtul recunoaște în cadrul interogatoriului paternitatea copilului, instanței îi revine obligația de a verifica din oficiu, dacă copilul recunoscut nu beneficiază de vreuna din prezumțiile legale de paternitate.

De asemenea, în cazul acțiunilor introduse după prescripția termenului prevăzut în alin. 1 al art. 60 C. fam., instanța este obligată să examineze, chiar și din oficiu, dacă există vreuna din condițiile cerute de lege pentru repunerea în termen.

În sfîrșit, în temeiul dispozițiilor cuprinse în art. 18 din Decretul nr. 167/1958, instanța are obligația de a invoca din oficiu împlinirea termenului de prescripție a acțiunii în stabilirea paternității, indiferent de faptul că partea interesată o ridică sau nu.

4.3.14. **Înregistrarea hotărîrii.** Potrivit prevederilor art. 19 din Decr. nr. 278/1960, hotărîrea judecătorească prin care s-a admis acțiunea în stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei se înscrie, prin mențiune, pe marginea actului de naștere al copilului și se eliberează un alt certificat de naștere.

4.3.15. **Efectele hotărîrii prin care s-a stabilit paternitatea din afara căsătoriei.** Hotărîrea prin care s-a admis acțiunea în stabilirea paternității copilului născut în afara căsătoriei are un caracter declarativ.

Drept urmare, efectul său retroactivează pînă la data nașterii copilului, potrivit opiniei unor autori * sau pînă la data concepției copilului, conform părerii altor autori. **

Ne raliem (n.n.I.E.) celui de al doilea punct de vedere ce ia în considerare dispozițiile cuprinse în alin. 2 din art. 7 al Decretului nr. 31/1954, potrivit cărora drepturile copilului sînt recunoscute de la concepție, dacă copilul se naște viu.

Paternitatea stabilită prin hotărîre judecătorească are efecte absolute fiind opozabilă tuturor (*erga omnes*).

Această paternitate poate fi invocată de copil față de toată lumea, după cum orice persoană poate opune copilului paternitatea astfel stabilită.

În ceea ce îi privește pe terții care nu au luat parte la procesul pentru stabilirea paternității, ei dispun de dreptul de a face proba contrară hotărîrii de admitere a acțiunii în cadrul altui proces.

Hotărîrea prin care s-a stabilit paternitatea copilului din afara căsătoriei instituie *identitatea situației sale legale cu cea a copilului născut din căsătorie*. Acest principiu de drept a fost consacrat prin art. 63 C. fam. care prevede : „Copilul din afara căsătoriei a cărui filiație a fost

---

* I. Albu, op. cit., pag. 256. În același sens Dec. col. civ., al Trib. Suprem, nr. 582/1956.

** I. Filipescu, op. cit., pag. 342.

stabilită prin recunoaștere sau hotărîre judecătorească are, față de părinte și rudele acestuia aceeași situație ca și situația legală a unui copil din căsătorie".

Dispozițiilor cuprinse în art. 63 C. fam. li se adaugă cele ale art. 97 C. fam., în conformitate cu care „ambii părinți au aceleași drepturi și îndatoriri față de copiii lor minori, fără a deosebi cum aceștia sînt din căsătorie, din afara căsătoriei sau înfiați".

Efectele produse de hotărîrea de stabilire a paternității privesc :

a) *Numele.* În momentul introducerii acțiunii în stabilirea paternității, copilul poate să poarte numele mamei dacă față de aceasta are stabilită filiația *.

În cadrul acțiunii sau după admiterea ei printr-o acțiune ulterioară **, copilul poate cere instanței încuviințarea de a purta numele bărbatului față de care, prin hotărîre judecătorească, i s-a stabilit filiația. ***

În raport de interesele copilului, instanța dispune de facultatea încuviințării sau nu a cererii lui de a i se atribui numele de familie al tatălui ****.

În luarea acestei hotărîri, instanța nu este legată de acordul prealabil al tatălui ori al autorității tutelare, condiție pe care legea nu o impune.

Pentru situația în care paternitatea copilului a fost stabilită prin hotărîre judecătorească ulterior stabilirii maternității lui, în literatura juridică s-a precizat că „instanța judecătorească poate să încuviințeze pe copil să poarte numele părintelui, avînd însă numai acest nume, dar nu să îl adauge la cel pe care-l avea anterior, pentru a avea unul format din reunirea celor două nume" *****.

b) *Cetățenia.* În conformitate cu prevederile legii nr. 24/1971 stabilirea paternității copilului din afara căsătoriei, prin hotărîre judecătorească are următoarele efecte asupra cetățeniei copilului :

— Dacă ambii părinți sînt cetățeni români copilul dobîndește cetățenia română, indiferent că s-a născut în țară sau în străinătate (art. 5 și art. 6 lit. b).

— Dacă numai unul din părinți este cetățean român copilul primește cetățenia română indiferent de țara în care s-a născut (conform prevederilor art. 6).

— Dacă numai unul din părinți redobîndește cetățenia română ca urmare a repatrierii, copilul primește cetățenia română, cu excepția situației în care domiciliază cu mama în străinătate (potrivit dispozițiilor art. 7 alin. 2).

— Dacă copilul a împlinit 18 ani, poate dobîndi cetățenia română prin acordare la cerere (conform prevederilor art. 10, 13 și 14).

În situația copilului minor, dacă tatăl său este cetățean străin ori fără cetățenie și dobîndește cetățenia română, iar copilul își stabilește

---

* Conf. preved. art. 64 alin. 1, C. fam. „Copilul din afara căsătoriei, dobîndește numele de familie al aceluia dintre părinți față de care filiația a fost mai întîi stabilită".

** Acțiunea pentru încuviințarea purtării numelui este imprescriptibilă, fiind un drept personal, nepatrimonial, pentru care legea nu dispune vreun termen.

*** Potrivit prevederilor art. 64, alin. 2, C. fam.

**** Ibidem.

***** I. Filipescu, op. cit., pag. 354.

Scanned with OKEN Scanner

domiciliul la el, copilul dobîndeşte de asemenea cetăţenie română (art. 16).

c) *Vocaţia succesorală*. În virtutea principiului asimilării copilului din afara căsătoriei cu cel din căsătorie, consacrat prin art. 63 C. fam., stabilirea paternităţii prin hotărîre judecătorească are drept consecinţă şi instituirea dreptului reciproc de moştenire între copilul din afara căsătoriei şi bărbatul faţă de care s-a stabilit filiaţia sa.

d) *Alte efecte*. Încredinţarea copilului şi contribuţia părinţilor la cheltuielile de creştere, educare, învăţătură şi pregătire profesională în condiţiile în care copilul şi-a stabilit paternitatea prin hotărîre judecătorească, avînd în prealabil stabilită maternitatea, se face, potrivit dispoziţiilor art. 65 C. fam., de către instanţa de judecată aplicîndu-se, prin analogie, prevederile art. 42—44 C. fam., privitoare la copilul din căsătorie ai cărui părinţi au divorţat.

Prin stabilirea paternităţii copilului se stabileşte implicit şi rudenia lui cu ascendenţii, colateralii şi descendenţii tatălui, faţă de care îi sînt aplicabile impedimentele la căsătorie prevăzute de art. 6 C. fam.

Un ultim aspect care priveşte efectele admiterii acţiunii în tăgăduirea paternităţii este cel al dreptului şi obligaţiei de a reprezenta copilul minor în actele juridice sau al dreptului de a încuviinţa aceste acte.

4.3.16. **Cheltuieli de judecată.** Privitor la acordarea cheltuielilor de judecată în cauzele care au drept obiect stabilirea paternităţii din afara căsătoriei, s-au exprimat opinii diferite.

Astfel, într-o primă părere * dispoziţiile art. 275 C. proc. civ. (potrivit cărora „pîrîtul care a recunoscut la prima zi de înfăţişare pretenţiile reclamantului nu va putea fi obligat la plata cheltuielilor de judecată, afară numai dacă a fost pus în întîrziere înainte de chemarea în judecată") nu îşi găsesc aplicaţie în cauzele privind stabilirea paternităţii, acordarea cheltuielilor de judecată urmînd a se face în raport de prevederile alin. 1 al art. 274 C. proc. civ. („Partea care cade în pretenţiuni va fi obligată, la cerere, să plătească cheltuieli de judecată").

Potrivit altei opinii ** dispoziţiile art. 275 C. proc. civ. se aplică acţiunilor pentru stabilirea paternităţii, cu condiţia ca pîrîtul să recunoască pretenţiile la primul termen de înfăţişare şi să nu fi fost pus în întîrziere prin scrisorile mamei copilului prin care era încunoştiinţat despre naşterea copilului.

Conform unui al treilea punct de vedere ***, reglementările conţinute în art. 275 C. proc. civ. sînt inoperante în cazul acţiunilor privitoare la stabilirea paternităţii, pîrîtul fiind vinovat de producerea litigiului prin aceea că anterior intentării acţiunii nu a procedat la recunoaşterea voluntară a paternităţii copilului deşi dispunea de această posibilitate, oferită de prevederile art. 56 C. fam., astfel încît acordarea cheltuielilor de judecată urmează să se facă în raport de dispoziţiile art. 274 C. proc. civ. Potrivit acestei din urmă susţineri, pîrîtul poate beneficia, totuşi de dispoziţiile art. 275 C. proc. civ., dar numai în condiţiile în care face dovada că nu a făcut recunoaşterea din motive obiective.

---

* I. Cerchizan, citat de I. Filipescu, în op. cit., pag. 341.
** C. Marica, citat de I. Filipescu, în op. cit., pag. 341.
*** Al. Toader, citat de I. Filipescu, ibidem.

Scanned with OKEN Scanner

Din jurisprudență este citată * dec. civ. nr. 1457/9 noiembrie 1971 a Tribunalului Județean Timiș prin care s-a conchis că dispozițiile art. 275 C. proc. civ. nu privesc acțiunile în stabilirea paternității, pîrîtul avînd posibilitatea să recunoască paternitatea copilului în loc să provoace intentarea procesului. Chiar dacă pîrîtul recunoaște la primul termen că este tatăl copilului el nu poate fi exonerat de obligația plății cheltuielilor de judecată consecutiv solicitării adresată instanței de reclamantă deoarece „nu poate spune că nu a cunoscut nașterea copilului și avea posibilitatea să evite pornirea procesului".

Soluția Tribunalului Județean Timiș ni se pare criticabilă, în parte (n.n.I.E), deoarece mama, avînd în vedere anumite considerente, se poate adresa direct justiției, astfel încît bărbatul să ia cunoștință de nașterea copilului cu prilejul chemării sale în judecată. Asemenea rațiuni pot fi : domiciliul pîrîtului într-o altă țară, căsătoria bărbatului cu o altă femeie, intenția de intimidare a pîrîtului etc. Motivarea din decizia citată nu poate avea după părerea noastră aplicabilitate generală, deoarece în unele situații, ca cele exemplificate mai sus, pîrîtul poate demonstra că nu a cunoscut nașterea copilului și deci era lipsit de posibilitatea de a evita pornirea procesului.

Dacă se mai are în vedere și eventualitatea ca bărbatul să nu poată face recunoașterea paternității copilului din motive obiective, cea mai potrivită soluție în ce privește acordarea cheltuielilor de judecată în procesele de stabilire a paternității, considerăm că este cea oferită de autorul celei de a treia opinii — Al. Toader, necunoașterea nașterii copilului de către pîrît reprezentînd una dintre cauzele obiective care l-au împiedicat să facă recunoașterea lui.

* I. Filipescu, op. cit., pag. 342.

Scanned with OKEN Scanner

Partea II

TEMEIURILE JURIDICE ALE EXPERTIZEI MEDICO-LEGALE A FILIAȚIEI

Capitolul I

CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND EXPERTIZA JUDICIARĂ

Progresul deosebit, realizat în domeniul reglementării relațiilor sociale prin activitatea legislativă, a condus la creșterea exigențelor față de dovedirea cu ajutorul mijloacelor tehnico-științifice a diferitelor laturi și activități umane.

Rezultatele remarcabile obținute în cercetarea științifică oferă largi posibilități pentru obiectivarea unor asemenea deziderate, expertizele tehnico-științifice fiind în măsură să ofere organelor judiciare elemente de o deosebită probitate, indispensabile unei corecte rezolvări a cazurilor respective.

Numai beneficiind de date exacte, obiective, în stabilirea împrejurărilor de fapt ale cauzei, vor putea fi pronunțate soluții temeinice și legale în consens cu principiul respectării legalității și întăririi ordinii de drept.

Dovedirea circumstanțelor unei cauze impune desfășurarea unei activități de probațiune judiciară (proba testimonială, interogatorii, expertize, înscrisuri etc).

Ca mijloc de probațiune, expertiza presupune ca cel ce o efectuează să dețină cunoștințe de specialitate în domeniul respectiv.

Astfel, organele judicare apelează pentru elaborarea expertizelor la cadre cu un înalt nivel de cunoștințe de specialitate, cu o bogată experiență, capabile să își argumenteze științific concluziile. Această modalitate de realizare a expertizei este motivată de faptul că oricît de temeinice ar fi cunoștințele organelor judiciare, avîndu-se în vedere multitudinea ramurilor științei, tehnicii și artei și ampla lor dezvoltare, este imposibil ca acestea să se poată pronunța cu competență într-un alt domeniu în afara celui juridic.

Scanned with OKEN Scanner

Importanța utilizării expertizelor în activitatea juridiciară rezultă din înseși prevederile legale care se referă la obligativitatea efectuării lor în anumite situații.

Așa cum afirma juristul francez Ch. Lagneau, prin intermediul acestui mijloc de probă se poate trece de la posibilitatea cunoașterii la cunoașterea propriu-zisă controlabilă, cu ajutorul mijloacelor puse la dispoziție de știință.

În cadrul procesului penal sau civil, expertul are o poziție independentă, el neavînd calitatea de a fixa obiectul urmăririi penale și nici de a pronunța sentințe.

Autorul expertizei își limitează activitatea la analiza științifică a problemelor din perimetrul ce i-a fost prestabilit, concluziile sale nefiind obligatorii pentru organul judiciar care le apreciază potrivit conștiinței sale și convingerii la intime *.

Respingerea concluziilor expertizei însă, avîndu-se în vedere argumentele științifice pe care se întemeiază, trebuie să fie temeinic motivată.

În acest sens, în literatura juridică s-a afirmat că judecătorul este *peritus peritorum* (expertul experților).

Această aserțiune trebuie interpretată în sensul că „judecătorul are capacitatea de a cenzura și evalua concluziile experților în raport cu obiectul probei și cu scopul procesului" **.

O trăsătură distinctă a expertizei judiciare consacrată de prevederile art. 117 C. proc. penală și cele ale art. 30 din Decretul nr. 32/1954 o constituie faptul că este admisă ca mijloc de probă, indiferent dacă o cer una sau toate părțile din proces, fiind necesară numai încuviințarea organului judiciar pentru efectuarea ei sau prevederea de către lege a obligativității ei în anumite situații.

Mențiunile privitoare la expertiza medico-judiciară atestă originea sa foarte veche.

Asemenea referiri se întîlnesc în documente provenind din antichitate de la babilonieni, asirieni, fenicieni, vechii greci, romani sau de la civilizațiile orientale (China, Cambodgia, Siam etc.).

În țara noastră, Pravilele lui Matei Basarab și Vasile Lupu sînt primele documente care consacră expertiza judiciară medico-legală.

Ulterior, s-au emis o serie de acte normative privind reglementarea tuturor formelor de expertiză judiciară.

Dintre acestea, cele mai importante dispoziții cu caracter general, sînt conținute în Codul de procedură civilă și în Codul de procedură penală.

---

* În acest sens, juristul francez Garraud subliniază trei caracteristici ale expertizei judiciare: orice expertiză judiciară se efectuează numai pe baza dispoziției organului competent (organ de urmărire penală sau instanța judecătorească); expertul fiind calificat drept mandatar al justiției, expertiza este dispusă, în general, pentru a prezenta o opinie fundamentată științific și, uneori, pentru a executa o operație materială pe care instanța n-o poate îndeplini; nu se poate dispune o expertiză căreia să i se transfere sarcina de a judeca fondul procesului, deoarece expertul are misiunea să dea un simplu aviz asupra faptelor care îi sînt prezentate sau pe care el este însărcinat să le constate.

** V. Manzini, Trattato di diritto processuale penale, vol. III, p. 316.

Scanned with OKEN Scanner

În cadrul expertizei judiciare, expertiza medico-legală reprezintă o cercetare științifică a faptelor medico-biologice ce trebuie lămurite în cadrul activității organelor de urmărire și judecată.

Prin aceasta, medicina legală stabilește corelații științifice între faptele medico-biologice și cele juridice, apropie gîndirea medico-biologică și devansează prin cuceririle sale științifice aspecte de legiferare, impunîndu-se astfel ca o disciplină de „sinteză, interpretare și avizare" a tuturor problemelor medicale necesare dreptului *.

În literatura juridică s-a exprimat punctul de vedere potrivit căruia medicinii legale îi revine rolul de a realiza o conexiune între științele biologice și medicale, pe de o parte, și cele juridice, pe de altă parte.

Această întrepătrundere între medicină și drept realizată prin intermediul medicinii legale, impune cunoașterea, de către cei ce solicită expertiza medico-legală, a posibilităților și limitelor ei și, în același timp, deosebită exigență din partea experților în interpretarea faptelor biomedicale a căror lămurire se cere.

Obiectul expertizei medico-legale îl constituie elucidarea aspectelor bio-medicale care privesc omul, începînd încă dinaintea concepției și pînă la dispariția țesuturilor lui, după moarte.

Într-un alt mod spus, sînt abordate problemele legate de viața, sănătatea și activitatea omului ca fapte incriminate sau relații sociale ocrotite de lege, în scopul de a oferi justiției probe cu caracter științific **.

Datorită complexității problemelor ce se cer rezolvate prin expertiza medico-legală, aceasta se constituie ca o activitate multidisciplinară, în cadrul căreia este necesară participarea unor experți din specialități diferite. Astfel, pentru stabilirea gradului de discernămînt al unui infractor este nevoie de un psihiatru, pentru efectuarea unui examen biotraseologic de un criminalist, pentru expertiza filiației de un specialist în serologie, în dermatoglifie sau antropologie etc.

Expertizele medico-legale sînt utilizate atît în sfera cauzelor civile cît și în cea a cauzelor penale.

Efectuarea lor, în unele împrejurări, este facultativă iar în altele apare ca o obligație legală ***.

---

* G. Scripcaru, M. Terbancea, Medicina Legală, Ed. Didactică și Pedag., București, 1970, pag. 12.

** G. Scripcaru, M. Terbancea, op. cit., pag. 13.

*** În conformitate cu prevederile art. 117 C. pr. penală. În același sens, decizia Trib. Suprem, secția civ., nr. 1504/1972.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul II

EXPERTIZA MEDICO-LEGALĂ A FILIAȚIEI — FORMĂ A EXPERTIZEI JUDICIARE

SECȚIUNEA 1. NOȚIUNE. ISTORIE

Expertiza medico-legală a filiației constă dintr-un complex de examene — morfologice, fiziologice, biochimice și imunologice — a căror finalitate o reprezintă stabilirea filiației copilului față de tată sau față de mamă.

În literatura de specialitate a fost exprimat un punct de vedere potrivit căruia expertiza de filiație este o cercetare genetică.

Nu împărtășim acest punct de vedere (n.a.I.E.) deoarece expertiza filiației nu poate fi redusă doar la cercetarea unor aspecte de transmitere ereditară (examenul serologic, dermatoglific, antropologic), ea constituindu-se și din alte investigații care nu întrunesc atributele unei cercetări genetice cum sînt expertiza capacității de procreere și coabitare, determinarea perioadei de concepție a copilului.

Iată de ce considerăm că expertiza medico-legală a filiației nu poate fi asimilată în totalitate, cu o expertiză eredo-biologică.

O altă distincție ce se impune a fi făcută, privește faptul că examenele ce stau la baza expertizei medico-legale a filiației oferă fie probe directe ale legăturilor de filiație dintre copil și genitorii săi, așa cum sînt examenele serologic, dermatoglific, antropologic, citologic — prin care se evidențiază la copil caractere fenotipice transmise de la prezumtivii săi părinți, fie probe indirecte — prin intermediul examenelor capacității de procreere sau coabitare și expertizei perioadei de concepție a copilului — din concluziile cărora se deduce posibilitatea ca acel copil să aparțină unei persoane.

Făcînd parte din grupul mai larg al expertizelor medico-legale, expertiza filiației întrunește toate atributele acesteia.

Ea este, așadar, o lucrare complexă la a cărei elaborare participă experți de diferite specialități : medici, biologi, chimiști etc.

Rezultatele obținute de fiecare dintre ei sînt utilizate de organele judiciare, fie separat, fie în cadrul unei expertize complexe, această din urmă situație permițînd exprimarea unui grad mai ridicat de probabilitate, prin coroborarea concluziilor tuturor experților.

Din punct de vedere al caracterului investigațiilor efectuate, examenele din cadrul expertizei medico-legale a filiației se împart în două categorii : eredo-biologice și medicale.

Preocupările privind descoperirea elementelor de asemănare dintre copii și părinți se pierd în negura timpurilor.

Cercetătorul german Schade citează un episod din „Odiseea" de Homer, privitor la recunoașterea de către Menelaos a fiului lui Ulise — Telemac, după pregnantele asemănări cu tatăl său.

Un alt autor — Kramp — se referă la una dintre cele mai vechi acțiuni judiciare de cercetare a filiației, prezentînd intervenția celebrului medic al antichității — Hipocrat, într-un proces de negare a paternității, în cadrul căruia a apărat o mamă acuzată că a conceput un copil din relații adulterine. Acea femeie născuse un metis, deși atîta ea cît și soțul său erau albi. Hipocrat i-a obținut achitarea, argumentînd că unul din bunicii femeii era abisinian, ceea ce dovedește că transmiterea recesivă a unor caractere era cunoscută și admisă în Grecia antică.

Ambroise Parré, autorul primului tratat de medicină legală din lume, afirma în lucrarea „Tratat despre generațiunea umană", apărut în 1573, că „toate părțile copilului trebuie să fie făcute din asemănătorul lor" acest fapt fiind demonstrat de asemănarea copiilor cu mamele și tații lor.

În Franța ultimelor secole, datorită faptului că legislația nu interzicea căutarea paternității, s-au întocmit numeroase expertize judiciare privind cercetarea filiației, a căror metodologie se rezuma la constatarea unor asemănări interpretate subiectiv de experți (pictori, sculptori, oameni de artă și, mai rar, medici), neexistînd nici un fel de reguli privind efectuarea acestor expertize *.

Progresele deosebite înregistrate în domeniul științific au permis să se pună apoi bazele obiective ale expertizei judiciare de cercetare a filiației.

Astfel, în 1892, Francis Galton aduce pentru prima oară în discuție problema eredității tipurilor desenelor papilare în lucrarea sa „Finger prints".

La începutul secolului XX, descoperirea grupelor sanguine de către Landsteiner și, mai ales, stabilirea modului lor de transmitere ereditară de către Bernstein, au contribuit în mod substanțial la lărgirea ariei de investigare a filiației.

---

* C. Țurai, C. Leonida Ioan, Amprentele papilare, pag. 71, Edit. Medicală, București, 1979.

Scanned with OKEN Scanner

În 1925, Fetscher recomandă cercetarea, în cadrul expertizei filiației, a unor caractere cu transmitere dominantă ca: brahidactilia, polidactilia, anomaliile pielii și ochilor etc.

Consecutiv acestor acumulări științifice, expertiza judiciară a filiației a început să fie utilizată în Austria, Germania, Danemarca, Elveția, Cehoslovacia, Suedia, Polonia etc.

Legislația sau jurisprudența acestor țări a consacrat valoarea probatorie a unor caractere biologice (grupele de sînge). Astfel de prevederi conțineau Codul civil german și Codul de procedură civilă danez.

În Austria, expertiza biologică era admisă nu în virtutea unor prevederi legale, ci pe baza deciziei Curții de apel din Viena, emisă la 30.VIII.1934, care recunoștea marea utilitate a acestei metode, iar în Italia, Curtea de casație a aprobat în 1931 cercetarea grupelor sanguine, dar numai în cazurile de viol, în conformitate cu dispozițiile Codului civil italian. În S.U.A., începînd din anul 1935 tribunalele au fost autorizate să ordone examinarea grupelor de sînge în cazuri de cercetare a paternității. Reglementări similare au apărut și în legislațiile altor țări de pe continentul american.

Problema cercetării filiației prin intermediul sistemelor serologice l-a preocupat în mod deosebit pe prof. dr. Mina Minovici care i-a consacrat o secțiune în cadrul volumului II al Tratatului complet de medicină legală, apărut în anul 1930.

Sintetizînd observațiile unor savanți de renume ca Lattes, Landsteiner, Furahata și alții, el a evidențiat posibilitatea aplicării legilor lui Mendel în transmiterea ereditară a grupelor sanguine. Aceeași idee se întîlnește într-un articol publicat de prof. dr. Theodor Vasiliu în „Revista de Medicină Legală" în cadrul căruia dezvolta ideea posibilității cercetării filiației prin examinarea grupelor de sînge și a sistemului seric MN.

Complexa problemă a utilizării dermatoglifelor în cercetarea filiației a făcut, în anul 1906, obiectul unei dispute științifice între prof. dr. Nicolae Minovici și argentinianul J. Vucetich, cu ocazia unui schimb de scrisori între aceștia.

Controversa nu a ajuns la nici un rezultat, întrucît nimeni pînă atunci nu făcuse o cercetare temeinică în acest domeniu, deși dermatoglifele digitale și palmare începuseră a fi utilizate alături de grupele de sînge și de alte caractere morfologice, încă din anul 1928, în expertiza filiației admisă de tribunalele germane și austriece, însă nu se elaborase un studiu complet privitor la transmiterea lor ereditară.

Față de această situație, dr. Constantin Țurai, șeful sectorului de cercetare științifică din cadrul Institutului de Medicină Legală din București, și-a asumat sarcina de a aborda într-un mod exhaustiv problema transmiterii ereditare a dermatoglifelor, concepînd studiul complex al acestora în viziunea unei constituții dermatoglifice individuale compusă din 54 compartimente. Timp de 25 de ani, între 1955—1980, dr. C. Țurai a elaborat un mare număr de lucrări și o metodologie proprie de cercetare privind ereditatea dermatoglifelor, ce au umplut un gol în ce privește cunoștințele din acest domeniu și care reprezintă priorități mondiale.

Scanned with OKEN Scanner

În țara noastră, expertiza filiației a cunoscut consacrarea și a fost folosită în mod constant ca mijloc de probațiune judiciară începînd din anul 1955.

Primele expertize constînd din examene serologice (determinarea sistemului ABO, MN) și dermatoglific (digital, palmar și plantar) au fost efectuate de către dr. I. S. Radian și dr. C. Țurai.

Înainte de 1955 s-a mai solicitat în mod sporadic Institutului de Medicină Legală efectuarea unor expertize privind stabilirea paternității și chiar a maternității în cazul unor procese civile *.

SECȚIUNEA 2. TEMEIUL LEGAL AL EXPERTIZEI MEDICO-LEGALE A FILIAȚIEI

Reglementarea legală a expertizei medico-legale a filiației este cuprinsă atît în dispoziții cu caracter general, privitoare la expertiza judiciară, cît și cu caracter special.

În prima categorie se includ prevederile cuprinse în Codul de procedură civilă (art. 201—214) și cele din Codul de procedură penală (art. 116—127).

Reglementări cu caracter general privind expertiza judiciară se mai întîlnesc și în cadrul altor articole din Codul de procedură civilă (art. 24, 130, 170, 179, 216, 235, 274, 322, 324, 650, 661, 665, 732), precum și în Codul de procedură penală (art. 54, 162, 190, 196, 198, 239, 291, 319, 322, 327, 362, 394, 403, 429, 453, 455).

Dispozițiile cu caracter special, referitoare la expertiza medico-legală a filiației, sînt conținute în Decretul nr. 446 din 25 mai 1966 privind organizarea instituțiilor și serviciilor medico-legal eși în H.C.M. nr. 1085 din 30 mai 1966 pentru aprobarea Regulamentului de aplicare a Decretului nr. 446/1966.

Alte acte normative care reglementează activitatea de expertiză medico-legală a filiației sînt reprezentate de Ordine ale Ministerului Justiției (dintre care citățm Ordinul nr. 4560/I/1.XI.1975 referitor la programarea părților pentru efectuarea expertizei și Ministerului Sănătății (Ordinul nr. 501/31.XII.1983 privitor la stabilirea taxelor ce urmează a se încasa din prestații medico-legale, în conformitate cu H.C.M. nr. 1085/1966; Ordinele nr. 287/1981 și 198/1983 referitoare la tarifele pentru prestații medico-legale acordate cetățenilor străini ș.a.).

---

* Una dintre aceste expertize privind cercetarea maternității a fost efectuată în cadrul procesului intentat de o tînără de 28 ani ce pretindea că este fiica unei femei bogate care, după naștere, a dat-o spre creștere altei familii. Actul de naștere al reclamantei, înregistrat la ofițerul stării civile, atesta că reclamanta ar fi aparținut familiei care o crescuse.

Expertiza filiației în această speță a fost făcută de către prof. Vasiliu Th. și dr. Radian I. S., utilizîndu-se atît examenul serologic (cercetarea sistemului ABO) cît și cel antropologic fizionomic.

Examenul desenelor papilare nu s-a efectuat el nefiind introdus la acea dată în activitatea curentă de expertiză.

Scanned with OKEN Scanner

SECȚIUNEA 3. NATURA JURIDICĂ, ESENȚA ȘI OBIECTUL EXPERTIZEI MEDICO-LEGALE A FILIAȚIEI

În literatura juridică au fost exprimate puncte de vedere diferite privitoare la *natura juridică* a expertizei, în general.

Unii autori (Ch. Lagneau) apreciază că expertiza nu poate fi un mijloc de probă cu o existență proprie, ea părînd mai mult un auxiliar al altor mijloace de probă, alții (Stephen) consideră că expertul este un martor științific, raportul de expertiză reprezentînd o depoziție științifică de martor.

În afara acestor opinii s-a mai afirmat că expertiza nu ar fi altceva decît o cercetare la fața locului (Spasovici) sau că expertiza reprezintă un mijloc de verificare a probelor (Klainman). Au existat și susțineri potrivit cărora expertul era asimilat cu judecătorul („judecător științific", „judecător savant") iar raportul de expertiză considerat o sentință sau hotărîre științifică.

În opoziție cu mai sus-menționatele aserțiuni, se situează aprecierea potrivit căreia expertiza este un mijloc de probă de sine stătător, cu o individualitate distinctă.

Ne raliem (n.a.) acestui punct de vedere, unanim adoptat în literatura juridică română.

Ceea ce conferă expertizei caracterul de mijloc de probă, este faptul că ea reprezintă rezultatul unei cercetări științifice complete, efectuată de un specialist a cărui pregătire științifică și experiență îi permit să sesizeze în detaliu faptele din domeniul respectiv și să le prelucreze pentru a le face accesibile activității judiciare.

3.1. Esența

Esența expertizei medico-legale a filiației este conferită de o serie de particularități care o delimitează de alte mijloace de probă. Este vorba în primul rînd de situațiile în care ea este dispusă.

În dovedirea filiației, legea permite orice mijloace de probă. Dar, spre deosebire de toate celelalte probe prin care se pot dovedi numai legăturile intime dintre mama copilului și un bărbat în perioada de concepție, expertiza medico-legală a filiației este singura în măsură să se pronunțe dacă un bărbat cu care mama copilului a avut asemenea legături este tatăl acelui copil.

Pentru unele situații, s-a statuat chiar obligativitatea efectuării acestei expertize.

Astfel, Tribunalul Suprem, prin decizia civilă nr. 1504 din 3 sept. 1972, a dispus ca cercetarea paternității să se facă în mod obligatoriu prin expertiza medico-legală, dacă din probele dosarului rezultă că în perioada concepției copilului, mama acestuia a avut relații intime cu mai mulți bărbați *(exceptio plurium concubentium)* *.

În aceste cazuri, instanța este obligată să dispună din oficiu efectuarea expertizei medico-legale a filiației, chiar dacă pîrîtul nu a solicitat-o.

---

* A se vedea în același sens prevederile Dec. Trib. Suprem, nr. 54/1957, 81/1961 și 1333/1967.

Scanned with OKEN Scanner

Rezultă, așadar, că pentru aflarea adevărului material în asemenea situații, mijlocul exclusiv de probațiune îl constituie expertiza medico-legală a filiației.

În raport de particularitățile care îi determină esența, se poate trage concluzia că expertiza medico-legală a filiației reprezintă o entitate distinctă de toate celelalte mijloace de probă.

3.2. Obiectul

Obiectul expertizei medico-legale a filiației îl constituie, după părerea noastră, stabilirea prin metode științific-obiective, a legăturii de filiație dintre copil (progen) și pretinșii părinți (genitori), implicați într-o acțiune de stabilire a filiației.

Prin similitudine cu celelalte specii de expertiză, obiectul expertizei filiației are un caracter limitat, conferit de faptul că nu oferă rezolvarea tuturor problemelor juridice ale speței respective, care sînt de competența organelor judiciare, ci numai lămurirea unor împrejurări de fapt: stabilirea prin mijloace științifice bio-medicale a legăturii de filiație a copilului cu persoanele ce se pretind că sînt părinții săi.

Prin urmare, obiectul expertizei filiației se limitează numai la acele împrejurări de fapt, pentru a căror elucidare sînt necesare cunoștințe de specialitate (medicină, genetică, biochimie etc.).

După dispunerea efectuării expertizei filiației, organul judiciar are obligația de a preciza obiectivele expertizei astfel încît să poată fi lămurite toate aspectele necesare soluționării cauzei (expertiza perioadei de concepție, expertiza capacității de procreere, examene serologice, dermatoglifice, antropologice etc.). Fixarea obiectivelor expertizei nu se poate realiza fără o prealabilă cunoaștere de către organele judiciare a gamei examenelor bio-medicale ce se efectuează în țara noastră în cadrul expertizei medico-legale a filiației.

Numai astfel s-ar evita solicitări, adresate de unele instanțe, care nu au nici o tangență cu metodologia utilizată în expertiza filiației în țara noastră, cum ar fi: examenul cromozomilor, examinarea fiziologică a părților, compararea dermatoglifelor digitale după sistemul Ökros, expertiza grafologică etc.

Dealtfel, stabilirea precisă a obiectivelor expertizei, reprezintă riri pe care le-ar solicita **.

În paralel cu fixarea obiectivelor expertizei filiației, organele judiciare trebuie să ofere experților posibilitatea de a se informa cu privire la unele aspecte cuprinse în dosarul respectiv și de a primi orice lămuriri pe care le-ar solicita **.

În practică, numeroase instanțe trimit, concomitent cu solicitarea efectuării expertizei filiației și dosarul cauzei.

Luînd cunoștință de aspectele care îl interesează, expertul va proceda la restituirea dosarului, cît mai repede cu putință, spre a nu stînjeni organele judiciare în efortul de lămurire a celorlalte laturi ale procesului.

---

* Art. 201 Cod pr. civ. și art. 120 Cod pr. penală.

** Conform prevederilor art. 121 Cod procedură penală.

Scanned with OKEN Scanner

SECȚIUNEA 4. CADRUL ORGANIZATORIC DE EFECTUARE A EXPERTIZEI MEDICO-LEGALE A FILIAȚIEI

Potrivit prevederilor Decretului 446/1966 cuprinse în partea I care reglementează organizarea și funcționarea instituțiilor și serviciilor medico-legale, activitatea de medicină legală din țara noastră se desfășoară în cadrul Institutului de Medicină Legală „Prof. Mina Minovici" din București care este forul metodologic central al rețelei de medicină legală, reprezentată prin Laboratoarele exterioare de medicină legală din Iași, Cluj-Napoca, Tg. Mureș, Timișoara și Craiova și prin Laboratoarele județene de medicină legală.

Din punct de vedere administrativ, Laboratoarele exterioare de medicină legală sînt subordonate Institutului de Medicină Legală „Prof. Mina Minovici" București, în timp ce Laboratoarele județene de medicină legală se află în subordinea Direcțiilor Sanitare Județene.

4.1. Competența materială a unităților din cadrul rețelei de medicină legală

În cadrul rețelei de medicină legală se efectuează :

— expertiza medico-legală a filiației (examene serologice și dermatoglifice) de către Institut și Laboratoarele sale exterioare ;

— expertiza perioadei de concepție a copilului de către Laboratoarele județene de medicină legală, Institut și laboratoarele sale exterioare ;

— expertiza capacității de procreere de către Institut și laboratoarele sale exterioare.

4.2. Competența teritorială a unităților din cadrul rețelei de medicină legală

— Institutul de Medicină Legală „Prof. Mina Minovici" din București efectuează prima expertiză a filiației la cererea organelor judiciare din județele : Argeș, Brașov, Brăila, Buzău, Constanța, Călărași, Dolj, Dîmbovița, Giurgiu, Gorj, Ialomița, Mehedinți, Olt, Prahova, Teleorman, Tulcea, Vîlcea și municipiul București.

Totodată Institutul efectuează noua expertiză a filiației la cererea organelor judiciare de pe întreg teritoriul țării.

— Laboratorul exterior de medicină legală Iași efectuează prima expertiză a filiației pentru județele Iași, Botoșani, Bacău, Galați, Neamț, Suceava, Vaslui, Vrancea.

— Laboratorul exterior de medicină legală Cluj-Napoca efectuează prima expertiză a filiației pentru județele : Alba, Bihor, Bistrița-Năsăud, Cluj, Hunedoara, Maramureș, Satu-Mare, Sălaj, Sibiu.

— Laboratorul exterior de medicină legală Timișoara efectuează prima expertiză pentru județele : Arad, Caraș-Severin, Timiș.

— Laboratorul exterior de medicină legală Tg. Mureș efectuează prima expertiză pentru județele : Covasna, Harghita, Mureș.

Scanned with OKEN Scanner

În perspectivă foarte apropiată, Laboratorul exterior de medicină legală Craiova va efectua prima expertiză a filiației pentru județele Dolj, Gorj și Mehedinți.

SECȚIUNEA 5. PRINCIPIILE CARE STAU LA BAZA EFECTUĂRII EXPERTIZEI MEDICO-LEGALE A FILIAȚIEI

Expertiza medico-legală a filiației este guvernată de o serie de principii :

1. La efectuarea expertizei participă experți din mai multe specialități bio-medicale.

Avînd un caracter complex, expertiza filiației este elaborată de experți din diferite specialități : medicină legală, serologie, biochimie, dermatoglifologie, antropologie etc.

Așadar, expertiza filiației este o cercetare pluridisciplinară, concluziile ei rezultînd din coroborarea datelor oferite de fiecare specialist în parte.

De altfel, art. 38, alin. 2, pct. c din Decretul nr. 446/1966 stabilește că pentru determinarea elementelor necesare stabilirii paternității (prin analogie și a maternității — s.n.), conducătorul unității medico-legale va institui, în mod obligatoriu, o comisie de expertiză în care, alături de specialiștii în serologie, dermatoglifie etc., se va include și un medic legist.

2. Caracterul obiectiv al expertizei. Acest principiu rezultă atît din natura științifică a expertizei cît și din respectarea eticii profesionale, în sensul eliminării oricăror prejudecăți și evitării comiterii unor fapte cu caracter penal.

Uneori se face auzită părerea că orice bărbat supus expertizei medico-legale a filiației este desemnat, în mod automat, drept tată al copilului respectiv, în virtutea unei așa-zise „cerințe" că fiecare copil trebuie să aibă un tată.

O dovadă a netemeiniciei acestor opinii o constituie numărul însemnat de excluderi de la paternitate și de concluzii indicînd diferite grade de improbabilitate a paternității bărbatului expertizat față de copilul în cauză.

3. Expertiza medico-legală a filiației se efectuează numai la cererea organelor judiciare. Aplicarea acestui principiu este impusă de faptul că obiectivele expertizei filiației, programarea părților pentru recoltarea probelor necesare efectuării expertizei și aprecierea concluziilor ei reprezintă un atribut exclusiv al organelor judiciare.

Pe de altă parte, concluziile expertizei filiației nu pot produce efecte juridice. Aceste concluzii reprezintă numai temeiuri ale hotărîrilor instanțelor de judecată, singurele în măsură să producă asemenea efecte.

4. Organizarea ierarhică a expertizei. În raport de prevederile cuprinse în art. 21 și art. 22 din Regulamentul de aplicare a Decretului nr. 446/1966 prima expertiză serologică și dermatologică se întocmește de către Institutul de Medicină Legală „Prof. Mina Minovici" din București și de Laboratoarele exterioare de medicină legală din Iași,

Scanned with OKEN Scanner

Cluj, Tg. Mureș și Timișoara, în limitele competențelor lor teritoriale, iar noua expertiză se face în exclusivitate în cadrul Institutului de către o comisie ce are în compunerea sa cel puțin un membru cu un grad egal sau superior experților care au efectuat prima expertiză.

Prima expertiză a capacității de procreere se efectuează de către Institut sau Laboratoarele sale exterioare, potrivit arondării teritoriale, iar noua expertiză numai de către Institut.

Prima expertiză a perioadei de concepție a copilului se face de către Laboratoarele județene de medicină legală, în timp ce noua expertiză este de competența Institutului și a Laboratoarelor exterioare, în funcție de criteriul teritorialității.

În cadrul Institutului de Medicină Legală „Prof. Mina Minovici" din București, funcționează, în calitate de for superior, Comisia Superioară Medico-Legală care, la cererea organelor în drept, verifică și avizează din punct de vedere științific, concluziile contradictorii cuprinse în prima și noua expertiză, putînd dispune refacerea lor parțială sau totală, la nivelul Institutului *.

5. Celeritatea expertizei. Întocmirea într-un interval de timp cît mai scurt, contribuie la rezolvarea operativă a cauzelor care au drept obiect stabilirea filiației.

Conform dispozițiilor legale ** termenul de efectuare a expertizei este de 6 săptămîni de la recoltarea probelor sau primirea tuturor actelor necesare.

În pofida faptului că elaborarea expertizei reprezintă o activitate deosebit de laborioasă, se depun eforturi pentru ca expertizele să fie trimise instanțelor care le-au solicitat, în devans față de termenul legal de 6 săptămîni.

6. Obligația păstrării secretului lucrărilor de expertiză. Fiind solicitate de organele judiciare și nu de părți, rezultatele examinărilor din cadrul expertizei filiației nu vor fi făcute cunoscute decît acestor organe, persoanele interesate neputîndu-le afla decît prin intermediul organelor judiciare care au dispus efectuarea ei.

Mai mult, experții nu pot face comunicări și lucrări științifice folosind materialul documentar al expertizelor efectuate, decît după pronunțarea unei soluții definitive în cauza respectivă ***.

7. Neincluderea în concluziile expertizei a unor soluții juridice. Interdicția pentru experți de a formula soluții juridice cu privire la cauza respectivă, se impune prin faptul că obiectul expertizei filiației îl constituie cercetarea științifică a legăturii de filiație dintre copil și pretinșii lui părinți și nicidecum rezolvarea cauzei care este un atribut exclusiv al instanței de judecată.

Coroborînd datele oferite de întregul material probator (declarații de martori, interogatorii, înscrisuri, expertiza medico-legală a filiației) instanța este singura în măsură să ofere o soluție în consens cu intima convingere a judecătorilor care intră în componența sa.

---

* Art. 8, alin. 2 din Regulamentul de aplicare a Decretului nr. 446/1966.
** Art. 60 din același act normativ.
*** Art. 25 din Regulamentul de aplicare al Decretului nr. 446/1966.

Scanned with OKEN Scanner

SECȚIUNEA 6. EXPERȚII

6.1. Considerații preliminare

În expertiza medico-legală a filiației, experții sînt persoane care prin pregătirea și experiența lor în diferite ramuri bio-medicale (medicină legală, serologie, dermatoglifie, antropologie, biochimie etc.) dispun de capacitatea de a evidenția prin metode științifice existența sau inexistența legăturii de filiație dintre un copil și pretinșii săi părinți.

Cerința esențială pentru a fi expert o constituie pregătirea de specialitate care să îi permită să releve date obiectiv-științifice necesare soluționării cauzei.

În această materie, experții nu sînt numiți de instanță, expertiza fiind solicitată unităților medico-legale potrivit competenței lor materiale și teritoriale.

Nominalizarea experților din cadrul comisiilor de expertiză se face de către conducerile acestor unități, așa cum rezultă din prevederile art. 38 alin. 2 pct. c din Regulamentul de aplicare al Decretului nr. 446/1966.

Potrivit dispozițiilor cuprinse în acest articol, dacă obiectul expertizei îl constituie stabilirea filiației, apare obligativitatea instituirii comisiilor de expertiză.

În componența acestor comisii, alături de specialiștii în serologie, dermatoglifie, biochimie, antropologie trebuie să intre un medic legist.

Părțile din proces nu pot cere ca expertiza medico-legală a filiației să fie efectuată de experți recomandați de ele.

Fiind solicitată de organul judiciar, unitatea medico-legală nu capătă calitate de expert. Acest atribut e dobîndit de specialiștii angajați ai respectivei unități, cărora în cadrul obligațiilor de serviciu li se repartizează lucrarea, lor revenindu-le întreaga răspundere pentru modul în care efectuează expertiza, chiar dacă nu au fost desemnați de organul judiciar.

6.2. Capacitatea experților

Privitor la capacitatea de a fi expert, se impune o diferențiere între capacitatea *in abstracto* (capacitatea de a fi expert în general) și capacitatea *in concreto* (capacitatea de a fi expert într-o cauză care are ca obiect cercetarea filiației).

Astfel, pentru a dispune de capacitatea *in abstracto* de a fi expert, este nevoie ca persoana respectivă să îndeplinească următoarele trei condiții (primele două desemnînd capacitatea de exercițiu) :

— să fi împlinit vîrsta de 18 ani, deci să fie major * ;

— să nu fie pus sub interdicție judecătorească ** ;

— să dispună de o competență deosebită, conferită de acumularea unui bogat bagaj de cunoștințe de specialitate, de experiență în utilizarea celor mai noi metode de cercetare care să îi permită o fundamentare

---

* Conf. preved. art. 8 alin. 1 și 2 din Decretul nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice și juridice.

** Conf. art. 11 din Decretul nr. 31/1954.

Scanned with OKEN Scanner

științifică solidă a concluziilor pe care le pune la dispoziția organelor judiciare.

În ceea ce privește capacitatea *in concreto*, în afara primelor două cerințe reclamate de capacitatea *in abstracto*, este necesar ca experiența și competența persoanei respective să fie raportate la domeniul de cercetare științifică a filiației.

De la regula capacității există două excepții : incapacitatea și incompatibilitatea.

Incapacitatea, la rîndul său, poate fi absolută sau relativă.

Persoana cu incapacitate absolută nu are dreptul să fie expert, expertiza pe care ar efectua-o fiind lovită de nulitate absolută.

În materia dreptului civil, cazurile de incapacitate absolută pentru experți sînt conținute în cuprinsul art. 203 din Codul de procedură civilă în care se stipulează că nu pot fi numiți experți :

— minorii și interzișii ;

— falițiii ;

— cei condamnați pentru crimă sau delict de fals, furt, înșelăciune. abuz de încredere, mărturie mincinoasă, infracțiuni contra bunelor moravuri, vagabondaj, abuz de putere, speculă ilicită, sabotaj economic, dare sau luare de mită, trafic de influență, depalidare, rupere de sigilii, sustragere, delicte contra siguranței interioare și exterioare a statului, calomnie sau denunțare calomnioasă.

Noul Cod de procedură penală nu face o mențiune expresă privitoare la incapacitatea absolută a experților în materia dreptului penal, dar este neîndoielnic că și în acest domeniu operează aceleași exigențe în ceea ce privește alegerea experților.

Referitor la incapacitatea relativă, aceasta are un caracter limitat, în sensul că se raportează numai la un anumit caz concret, la o expertiză anume.

O altă trăsătură proprie incapacității relative constă în aceea că nu atrage sancțiunea nulității absolute a expertizei efectuate *.

Un exemplu de incapacitate relativă îl constituie efectuarea expertizei de către persoane care nu fac parte dintr-o instituție specializată de expertiză dar au aceiași pregătire ca cea a specialiștilor din acea instituție.

Existența anumitor circumstanțe, însă, face posibilă desemnarea acestora ca experți **.

O asemenea derogare ar putea fi întîlnită, bunăoară, în acele situații urgente în care experții oficiali nu sînt disponibili.

6.3. Incompatibilitatea

Excepție de la regula capacității — incompatibilitatea, reprezintă interdicția numirii ca expert într-o cauză judiciară a unei persoane cu capacitate deplină de exercițiu, din cauza poziției sale în acel proces sau a funcției pe care o deține.

---

* E. Mihuleac, „Expertiza judiciară", pag. 159, Edit. Științifică, București, 1971.

** O. Stoica, A. Mureșan în „Considerații privind raporturile juridice procesuale penale", Cluj, 1966.

Scanned with OKEN Scanner

Incompatibilitatea determinată de poziția persoanei în proces privește : pîrîtul (inculpatul), reclamantul sau orice altă persoană care prezintă interes în procesul respectiv.

În ce privește incompatibilitatea impusă de o calitate funcțională, nu pot fi experți : judecătorul, procurorul, apărătorul, martorul *. Mai mult, dacă persoana desemnată ca expert are cunoștință, în cadrul personal, de unele împrejurări privitoare la cauză, asupra cărora poate fi audiat ca martor, el devine incompatibil cu calitatea de expert, calitatea de martor avînd întîietate **.

Rațiunea instituirii măsurii de incompatibilitate constă în prezumția lipsei de obiectivitate a persoanelor aflate în una din situațiile care impun prohibirea capacității de a fi experți. În acest mod, legea asigură garanțiile procesuale indispensabile pentru corecta soluționare a cauzelor.

Desigur, îngrădirea capacității de a fi expert în împrejurările care determină incompatibilitatea nu are un caracter general ci se referă la o anume speță în relație cu una din acele împrejurări.

6.4. Abținerea și recuzarea

Aceste două instituții procesuale sînt strîns legate una de alta, recuzarea neputîndu-se realiza decît în condițiile în care nu s-a declarat abținerea.

Întrucît art. 204 C. proc. civ. menționează că experții se pot recuza pentru aceleași motive ca și judecătorii, urmează ca abținerea și recuzarea experților să fie aplicate prin analogie cu abținerea și recuzarea judecătorilor.

Abținerea desemnează acea situație în care un expert știind că există un motiv de recuzare împotriva sa, în speța în care este solicitat, refuză motivat efectuarea acelei expertize (art. 25 C. proc. civ.) aceasta echivalînd cu o autorecuzare.

Recuzarea reprezintă posibilitatea oferită de lege părților de a cere — în cazurile strict prevăzute — îndepărtarea unuia sau mai multor experți solicitați în cauza respectivă, dacă acei experți nu au făcut uz de dreptul lor de a se abține de la efectuarea expertizei (art. 27 C. proc. civ.).

Motivele de recuzare a expertului, potrivit prevederilor art. 27 C. proc. civ. sînt :

1) cînd el, soțul său ori ascendenții lor au vreun interes în judecarea pricinii sau cînd este soț, rudă sau afin, pînă la al patrulea grad inclusiv, cu vreuna din părți ;

2) cînd soțul în viață și nedespărțit este rudă sau afin al uneia din părți pînă la al patrulea grad inclusiv sau dacă fiind încetat din viață ori despărțit, au rămas copii ;

3) dacă el, soțul sau rudele lor pînă la al patrulea grad inclusiv, au o pricină asemănătoare cu aceea care se judecă sau dacă au o judecată la instanța unde una din părți este judecător ;

---

* Conform prevederilor art. 24 C. proc. civ. și reglementările cuprinse în art. 54 C. proc. pen. coroborate cu dispozițiile din art. 48 C. proc. pen.

** Art. 54, alin. 2 din C. proc. pen.

4) dacă între aceleași persoane și una din părți a fost o judecată penală în timp de 5 ani înaintea recuzării ;

5) dacă este tutor, curator sau consiliu judiciar al uneia din părți ;

6) dacă și-a spus părerea cu privire la pricina ce se judecă ;

7) dacă a primit de la una din părți daruri sau făgăduieli de daruri ori altfel de îndatoriri ;

8) dacă este vrăjmășie între el, soțul uneia din rudele sale pînă la al patrulea grad inclusiv și una din părți, soții sau rudele acestora pînă la gradul al treilea inclusiv.

De remarcat că dacă în ce privește incompatibilitatea în materie civilă, dispozițiile legale au un caracter imperativ, prevederile legale referitoare la recuzare au un caracter dispozitiv, în sensul că invocarea lor este lăsată la latitudinea părților. Părțile pot renunța la recuzarea experților dacă cel ce ar putea fi recuzat le inspiră încredere că va fi obiectiv și imparțial.

În situația în care părțile nu au solicitat recuzarea expertului, ele nu pot cere anularea unei hotărîri date pe baza expertizei efectuate de o persoană recuzabilă.

Deși legea nu prevede obligativitatea instanței de a ridica din oficiu motivul de recuzare, în literatura juridică * se apreciază că în virtutea prevederilor art. 130 C. proc. civ. care obligă pe judecători să aibă un rol activ pentru soluționarea obiectivă a cauzei, în situația în care instanța are cunoștință de existența vreuneia din motivele de recuzare aplicabile experților, trebuie să lămurească părțile asupra posibilității de recuzare de care dispun.

Renunțarea părților la dreptul de recuzare se poate face expres sau tacit.

Termenul în care poate fi invocată recuzarea este, potrivit prevederilor art. 204 C. proc. civ. de 5 zile de la numirea expertului, dacă motivul ei exista la acea dată. În caz că motivul de recuzare apare ulterior datei numirii expertului, termenul curge de la data ivirii acestui motiv.

Termenul de 5 zile este unul de decădere.

Dovada existenței motivelor de recuzare se poate face prin orice mijloc de probă.

Recuzarea privește numai persoanele fizice. De asemenea nu se poate face recuzarea în bloc a unui grup de experți ci cererea de recuzare trebuie să fie adresată pentru fiecare expert în parte.

Recuzarea admisă printr-o hotărîre judecătorească nu este supusă nici unei căi de atac (alin. 1 al art. 34 C. proc. civ.). Dacă cererea de recuzare este respinsă, încheierea prin care instanța a dispus această soluție nu poate fi atacată decît o dată cu fondul (alin. 2 al art. 34 C. proc. civ.).

În situația în care un expert nu a fost recuzat în termenul prevăzut de lege, expertiza efectuată de el nu poate fi înlăturată pe motiv că cel ce a întocmit-o se află în una din situațiile care atrag recuzarea.

---

* E. Mihuleac, op. cit., pag. 179.

Scanned with OKEN Scanner

6.5. Desemnarea experților

Numirea experților din cadrul Institutului de Medicină Legală „Prof. Mina Minovici" din București și filialelor sale, se face de către organul de conducere colectivă a Institutului, cu respectarea cerințelor legale, activitatea acestor experți făcînd parte din obligațiile lor de serviciu.

Experții își desfășoară munca în comisii, de asemenea stabilite de organul de conducere colectivă a Institutului, din componența cărora trebuie să facă parte, neapărat, un medic legist *.

În ceea ce privește Comisia Superioară medico-legală, care funcționează numai la nivelul Institutului de Medicină Legală „Prof. Mina Minovici" București, experții din cadrul său, sînt numiți printr-un ordin emis de Ministrul Sănătății **.

6.6. Obligațiile experților în materia expertizei medico-legale a filiației

Întrucît pentru efectuarea expertizei medico-legale a filiației, instanțele nu numesc experții, ci se adresează Institutului de Medicină Legală, filialelor sale sau laboratoarelor județene de medicină legală să desemneze experți dintre angajații lor, îndeplinirea acestei sarcini apare ca o obligație de serviciu care, în mod accesor, devine și o obligație similară celei de martor sub aspect juridic, procesual și cetățenesc.

În efectuarea expertizei medico-legale a filiației, experții au îndatorirea de a proceda nu numai cu maximum de atenție și conștiinciozitate, ci să fie și la curent cu ultimele noutăți de specialitate pe care să le aplice în cadrul lucrării de expertiză.

Principiul celerității, de rezonanță generală în dreptul procesual, își găsește aplicație și în această materie, experții avînd obligația de a se încadra în termenele legale de efectuare a expertizei și, mai mult, în măsura posibilităților să devanseze aceste termene spre a permite soluționarea cauzei într-un timp cît mai scurt.

Concluziile exprimate de expert în cadrul raportului de expertiză trebuie să fie pertinente, caracterul lor obiectiv fiind rezultatul unor investigații științifice și nicidecum al unor considerente de ordin subiectiv.

În același timp, expertului îi revine obligația de a manifesta un rol activ în efectuarea lucrării cerînd instanței, în cazul în care se impune, lămurirea anumitor aspecte strict legate de expertiza respectivă, să încuviințeze extinderea investigațiilor familiale sau trimiterea dosarului cauzei, a unor acte ca de exemplu foaia de observație clinică de la maternitatea unde s-a născut copilul etc.

O ultimă obligație a expertului privește păstrarea secretului profesional. Cum expertiza medico-legală a filiației este solicitată de către

---

* Conf. preved. art. 38, alin. ultim din Regulamentul de aplicare a Decretului nr. 446/1966.

** Art. 7, alin. 1 și 2 din același act normativ.

Scanned with OKEN Scanner

instanța de judecată, se înțelege că concluziile ei vor fi făcute cunoscute numai acesteia, părțile neavînd acces la ele decît prin intermediul instanței.

Art. 25 din Regulamentul de aplicare a Decretului nr. 446/1966 pentru organizarea instituțiilor și serviciilor medico-legale aprobat prin HCM nr. 1085 din 8.VI.1966, prevede că „medicul legist este obligat să păstreze secretul în ce privește lucrările ce le efectuează și constatările ce le face".

Mai mult, în par. 2 al aceluiași articol se stipulează că expertul „poate face comunicări și lucrări științifice folosind materialul documentar al lucrărilor efectuate, numai după soluționarea definitivă a cauzei".

Nerespectarea acestei obligații atrage aplicația prevederilor art. 196 C. penal privitoare la divulgarea secretului profesional.

6.7. Drepturile experților care efectuează expertiza medico-legală a filiației

Corelativ obligațiilor ce le revin, experții din materia filiației beneficiază de o serie de drepturi.

Astfel, lor trebuie să li se asigure posibilitatea de a lua cunoștință de conținutul dosarului cauzei și de orice alte lămuriri în legătură cu problemele expertizei.

Expertului nu i se poate impune de către instanță o anumită metodologie de lucru și, de asemenea, vreun mod anumit de formulare a concluziilor ori de argumentare a acestora, el beneficiind de așa-numita libertate tehnică sau științifică care îi angajează răspunderea morală, tehnică și juridică *.

În eventualitatea în care experfiza se efectuează de către o comisie de experți, aceștia au dreptul să se consulte și să pună concluzii comune, dacă sînt de acord, ori concluzii separate **, în caz de opinii divergente care vor fi consemnate în cuprinsul raportului sau într-o anexă ***.

Un alt drept de care beneficiază experții judiciari, în general, este dreptul de ocrotire juridică, constînd din protejarea lor, prin legea penală, de fapte în măsură să le încalce libertatea de acțiune.

Astfel de fapte incriminate de legea penală sînt încercarea de constrîngere sau corupere a expertului (art. 261 C. penal) sau întrebuințarea de promisiuni, amenințări sau violențe față de expert (art. 266 C. penal).

6.8. Răspunderea expertului

Datorită faptului că expert poate fi numai o persoană fizică nu o persoană juridică, răspunderea pentru veridicitatea concluziilor exprimate în raportul de expertiză incumbă în exclusivitate expertului ce a întocmit-o și nu instituției din care face parte acesta.

---

* Tr. Pop și Gr. Gh. Teodoru citați de E. Mihuleac, în op. cit., pag. 189.
** Conform art. 210 C. proc. civ.
*** Potrivit prevederilor art. 122, alin. 2 C. proc. penală.

Scanned with OKEN Scanner

Răspunderea lui este angajată atît în plan moral și disciplinar cît și în plan juridic, sub aspect civil sau penal.

Dintre faptele pentru care se prevăd sancțiuni cu caracter civil citățm nedepunerea raportului de expertiză în termenul legal — situație în care potrivit prevederilor art. 209 alin. 1 Cod proc. civ. expertului îi poate fi aplicată o amendă de la 25 la 250 lei.

Pentru experții „care vor cere sau vor primi mai mult decît plata statornicită", art. 209 C. proc. civ. face trimitere la legea penală urmînd a se face aplicația prevederilor art. 254 C. pen. pentru luare de mită.

În planul faptelor cu caracter penal, expertul răspunde în situațiile în care „într-o cauză penală, civilă, disciplinară sau în orice altă cauză... face afirmații mincinoase ori nu spune tot ce știe cu privire la împrejurările esențiale asupra cărora a fost întrebat..." potrivit art. 260 C. pen. privitoare la mărturie mincinoasă.

Experților din materia filiației le sînt aplicabile (în situația comiterii unor asemenea fapte) și unele dispoziții ale Codului Penal privitoare la infracțiuni de serviciu sau în legătură cu serviciul ca : abuzul în serviciu contra intereselor persoanelor (art. 246 C. penal), abuzul în serviciu prin îngrădirea unor drepturi (art. 247 C. penal), neglijența în serviciu (art. 249 C. pen.), primirea de foloase necuvenite (art. 256 C. penal).

În ceea ce privește răspunderea experților pentru efectuarea unei expertize necorespunzătoare, problema se pune sub mai multe aspecte :

a) În situația în care motivele care au condus la vicierea respectivei expertize sînt de natură penală, indiferent de faptul că au fost săvîrșite cu intenție sau din culpă, expertul va răspunde conform dispozițiilor legii penale, în plus va fi angajată și răspunderea lui civilă pentru prejudiciul cauzat, dacă se constată existența lui, în conformitate cu prevederile art. 998 și art. 999 C. civ.

b) În cazul în care raportul de expertiză conține simple erori de fapt sau inexactități, experții nu vor răspunde penal pentru producerea lor dacă se constată că au acționat cu bună-credință *.

c) Greșelile cu caracter mai grav sau concluziile eronate — consecință a lipsei de competență sau a modului superficial de lucru, nu atrag nici ele sancționarea expertului dacă nu se constată o culpă penală ci doar o răspundere civilă pentru eventualul prejudiciu cauzat, în aceste împrejurări măsurile ce se dispun de instanță urmînd a fi refacerea expertizei de același expert sau înlocuirea lui cu alt expert pentru efectuarea unei noi expertize **.

Nu împărtășim acest punct de vedere (n.a.I.E.) deoarece :

— Primind sarcina efectuării unei expertize care depășește competența sa, expertul poate refuza aducerea ei la îndeplinire, lipsa sa de competență reprezentînd un motiv suficient de temeinic pentru o asemenea poziție.

— Competența expertului în materie nu se testează cu prilejul efectuării expertizei, ci anterior, în momentul admiterii sale în corpul de experți.

---

* Gr. Gr. Teodoru, citat de E. Mihuleac în op. cit., pag. 195.
** E. Mihuleac, op. cit., pag. 195.

Scanned with OKEN Scanner

— Greșelile mai grave din cuprinsul expertizei și concluziile eronate — rezultat al superficialității cu care a fost întocmită, nu îl exonerează pe expert de răspundere, art. 249 C. pen. prevăzînd că încălcarea din culpă de către un funcționar * a unei îndatoriri de serviciu prin îndeplinirea ei defectuoasă, dacă s-a cauzat o vătămare importantă intereselor legale ale unei persoane se pedepsește cu închisoare de la o lună la 2 ani sau cu amendă.

Să ne imaginăm bunăoară că datorită superficialității cu care s-a lucrat, un bărbat care în realitate nu se exclude serologic, apare în raportul de expertiză ca exclus de la paternitate iar instanța soluționează cauza pe baza acelei concluzii.

— Expertului care, din lipsă de competență a întocmit raportul de expertiză săvîrșind greșeli cu caracter mai grav ce au condus la concluzii eronate, nu i se poate cere în nici un caz refacerea expertizei, deoarece îi lipsește unul din atributele esențiale pentru efectuarea ei corectă — competența.

— În situația în care nu ar avea nici o răspundere pentru greșeli cu caracter mai grav, inclusiv concluzii eronate, unii experți ar putea denatura rezultatele expertizei folosind drept scuză faptul că au acționat cu bună credință.

Totodată, ei ar putea să trateze cu superficialitate îndatoririle ce le revin știind că în cazul în care se constată erori în raportul de expertiză singura sancțiune posibilă ar fi refacerea acelei expertize.

— Incompetența sau superficialitatea în muncă reprezintă motive care impun și luarea unor măsuri de ordin disciplinar.

În ceea ce privește rapoartele de expertiză efectuate în comisii, s-a subliniat, pe bună dreptate, că în situația în care experții ce alcătuiesc respectiva comisie, subscriu unei concluzii comune, fiecare dintre experți răspunde individual ca și cum raportul lor comun ar fi raportul fiecăruia dintre ei în parte **.

---

* În noțiunea de „funcționar" sînt incluși și experții conform prevederilor art. 147 C. penal.

** I. Mihuleac, op. cit., pag. 196.

Partea III

BAZELE GENETICE ALE EXPERTIZEI MEDICO-LEGALE A FILIAȚIEI

Capitolul I

CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Din antichitate și pînă astăzi, numeroase observații au evidențiat faptul că urmașii prezintă, în mod obișnuit, caractere asemănătoare cu cele ale organismelor parentale.

Cercetările arheologice au relevat preocupările, datînd din perioada vechilor civilizații, privitoare la modalitățile de transmitere a caracterelor de la părinți la urmași.

Astfel, în Caldeea a fost descoperită o piatră pe care în urmă cu aproximativ 6 000 de ani, a fost înscris modul cum se transmite forma capului și a copitei la cinci generații de cai.

Pînă în secolul XX cercetările legate de ereditate purtau amprenta empirismului.

Gregor Mendel (1822—1884) este cel care așază observațiile genetice pe un fundament științific.

Lucrarea sa „Cercetări asupra hibridării plantelor", apărută în 1865, reprezintă primul studiu științific al eredității organismelor. Concluziile lui Mendel au depășit nivelul de înțelegere al epocii în care a trăit, astfel încît opera lui s-a bucurat de apreciere de-abia după anul 1900, cînd trei botaniști Hugo de Vries, în Olanda, E. Tschermak, în Austria și C. Correns, în Germania, reluînd, independent unul de altul, cercetările efectuate de Mendel, au ajuns la concluzii similare cu acesta.

Încrucișînd diferite soiuri de plante, Mendel a urmărit statistic modul cum se transmit unele caractere genetic stabile ale părinților la urmași, în decursul mai multor generații.

Pe baza acestor observații, el a elaborat trei legi ale eredității : legea uniformității primei generații hibride, legea segregării sau disjunc-

Scanned with OKEN Scanner

ției genelor în generația a doua hibridă și legea combinării libere a genelor sau a segregării independente.

Prin aceste legi, Mendel stabilește că în toate celulele organismului există factori ereditari (gene) sub formă de perechi, cu excepția celulelor sexuale în care acești factori ereditari se găsesc sub formă unică. Prin combinarea probabilistică a factorilor ereditari proveniți de la părinți, apar la urmași diferite combinații care determină caracterele și însușirile lor.

Substratul material al eredității a fost identificat mai tîrziu, la începutul secolului al XX-lea, de citologii W. S. Sutton și T. Boveri, care au conchis că factorii ereditari sînt situați pe cromozomi.

Ulterior, geneticianul american T. H. Morgan, descoperind modul de organizare, de recombinare și de variație a genelor în cadrul cromozomilor, a elaborat teoria cromozomială a eredității. Principalele teze ale acestei teorii sînt : plasarea genelor pe cromozomi, transmiterea lor înlănțuită (linkage-ul) și schimbul reciproc de gene (crossing-over).

Colaboratorii lui T. H. Morgan au reușit să întocmească primele hărți cromozomiale. Necesitatea cunoașterii naturii biochimice a cromozomilor și genelor a condus la apariția celei mai noi ramuri a geneticii — genetica moleculară.

Prin metode de investigație de mare finețe și precizie ca : microscopia optică, electronică și în fluorescență, ultracentrifugarea, microdisecția, cromatografia și electroforeza, bandarea cromozomială, denaturarea și renaturarea acizilor nucleici, obținerea unor culturi de celule vegetale și animale, hibridare celulară etc. s-a reușit cercetarea mecanismelor de transmitere ereditară nu numai la nivelul organismelor întregi, ci și la nivelul structurilor celulare și subcelulare (nucleu, ribozomi, cromozomi), iar de dată mai recentă au putut fi efectuate studii aprofundate chiar la nivelul moleculelor care alcătuiesc materia vie.

Cercetările din acest domeniu au demonstrat că ereditatea are o bază materială biochimică, informația genetică fiind înregistrată sub formă codificată în cadrul macromoleculelor de acizi nucleici. S-a constatat că, datorită unei intense miniaturizări, într-un volum extrem de mic este concentrată o cantitate uriașă de informație.

Astfel, conform calculelor efectuate, macromoleculele de ADN în care sînt codificate toate caracteristicile celor 5 miliarde de oameni ce trăiesc actualmente pe planeta noastră, au un volum de numai cîțiva milimetri cubi.

Rolul acidului dezoxiribonucleic (ADN) de suport al eredității a fost descoperit în anul 1944 de O. T. Avery, M. C. Mac Leod și M. Mac Carty care au stabilit pe cale experimentală că ADN este capabil să modifice structura ereditară a altui organism.

Continuînd cercetările efectuate de Chargaf, Wilkins și Langridge, cercetătorii J. Watson și F. Crick au reușit în 1953 să descopere că macromolecula de ADN are formă de dublă elice răsucită în jurul unui ax imaginar.

Acumulările din domeniul geneticii moleculare au crescut apoi în mod vertiginos, obținîndu-se realizări deosebite ca biosinteza artificială a ARN (M. Grunberg-Manago și S. Ochoa, în 1955) descoperirea ribozomilor și rolul lor în sinteza proteinelor (George Pallade, savant american de origine română, laureat al Premiului Nobel pentru medicină

Scanned with OKEN Scanner

în 1973), biosinteza ADN (A. Kornberg în 1956), descifrarea codului genetic (S. Ochoa, W. Nirenberg și alții, între 1961—1967), descoperirea reglării genetice a sintezei și funcției proteinelor (F. Jacob și J. Monod, în 1961), izolarea genei (J. Backwith, în 1969) etc.

Uimitoarele descoperiri din domeniul geneticii obținute în ultimele 2—3 decenii au făcut ca această știință să devină o componentă esențială a revoluției tehnico-științifice de azi și de mîine.

Succesele obținute în descifrarea mecanismelor intime ale eredității au extins în mod considerabil sfera de cunoaștere a fenomenelor variabilității și evoluției, ale sexualității și reproducerii, ale combinării și recombinării materialului genetic.

Transmiterea caracterelor de la părinți la descendenți se datorează unui complex de funcții desemnate prin termenul de ereditate — o însușire universală a lumii vii.

Ereditatea reprezintă procesul prin care se realizează moștenirea de către progeni (descendenți) a caracterelor biochimice, morfologice, fiziologice și antigenice ale genitorilor (părinți) sau transmiterea unui mesaj, repetat de la o generație la alta avînd drept rezultat conservarea acestor caractere de-a lungul generațiilor.

O altă trăsătură a lumii vii, contrară eredității, o constituie variabilitatea ce constă din proprietatea indivizilor de a se deosebi unii de alții — descendenții față de ascendenți, frații între ei.

Se poate afirma cu certitudine că datorită mecanismelor extrem de complexe prin care se realizează geneza organismelor nu există în natură doi indivizi perfect identici.

Aparent, între variabilitate și ereditate există o contradicție ireductibilă : cum este posibil ca un descendent să moștenească însușirile genitorilor săi și în același timp să se deosebească de fiecare din ei ?

În realitate, nu numai că aceste noțiuni nu se exclud, dar chiar se leagă într-o strînsă unitate dialectică.

Astăzi se cunoaște faptul că descendenții nu moștenesc în exclusivitate programul genetic al unuia din părinți, ci o combinație particulară a programelor genetice ale ascendenților.

În acest fel, copilul seamănă cu genitorii săi, deosebindu-se în același timp de fiecare dintre ei prin caracterele moștenite de la celălalt părinte.

Pornind de la atari considerente, expertiza medico-legală a filiației își propune să stabilească printr-un studiu discriminator, ce anume s-a transmis la copil din programul genetic al fiecărui părinte.

Căutarea asemănărilor dintre părinți și copii se face prin examinarea markerilor (diferența în expresia fenotipică între două sau mai multe trăsături ale aceluiași caracter genetic stabil).

Aceste trăsături, cu cît sînt mai contrastante, cu atît permit mai mult urmărirea transmiterii lor de la o generație la alta.

Prin investigarea caracterelor genetic stabile ale unei succesiuni de generații umane, expertiza medico-legală a filiației se constituie, în principal, ca o cercetare genetică, la care se adaugă examenele medicale privitoare la perioada de concepție a copilului, capacitatea de procreere și de coabitare.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul II

CELULA ȘI EREDITATEA

SECȚIUNEA 1. CELULELE ȘI STRUCTURILE CELULARE CU ROL GENETIC

Celula reprezintă unitatea morfo-funcțională și genetică de bază a materiei vii. Prin intermediul său este asigurată continuitatea vieții. Integrînd sistemele moleculare și submoleculare, celula realizează funcțiile vitale ale organismelor. La acest nivel au loc transformările substanței și energiei — fundamentul fizico-chimic al vieții.

Celula se constituie din trei structuri majore : membrană celulară (plasmalemă), citoplasmă și nucleu (fig. 1).

Fiecare dintre ele îndeplinesc un rol important în economia celulei, dar în manifestarea fenomenelor genetice intervin numai unele componente de la nivelul nucleului și citoplasmei.

1.1. Structuri citoplasmatice cu rol genetic

Citoplasma este alcătuită dintr-un sistem coloidal complex în care mediul de dispersie este reprezentat de apă iar faza dispersată de un ansamblu de micele coloidale, aflate în continuă mișcare browniană.

Citoplasma se compune din structuri de aspect corpuscular, înglobate într-o masă de substanță fundamentală numită hialoplasmă.

În funcție de natura lor, structurile citoplasmatice se clasifică astfel :

a) organite celulare, care reprezintă diferențieri ale citoplasmei și îndeplinesc anumite funcții în celulă, ce se subîmpart, la rîndul lor, în două categorii :

— organite comune, întîlnite în toate celulele, care îndeplinesc funcții generale ;

— organite specifice, prezente numai în anumite tipuri de celule.

b) Incluziuni citoplasmatice : lipide, glicogen, pigmenți, săruri minerale ș.a.

În categoria structurilor citoplasmatice cu rol genetic se includ : reticulul endoplasmatic, mitocondriile, ribozomii, acizii nucleici și aminoacizii.

Scanned with OKEN Scanner

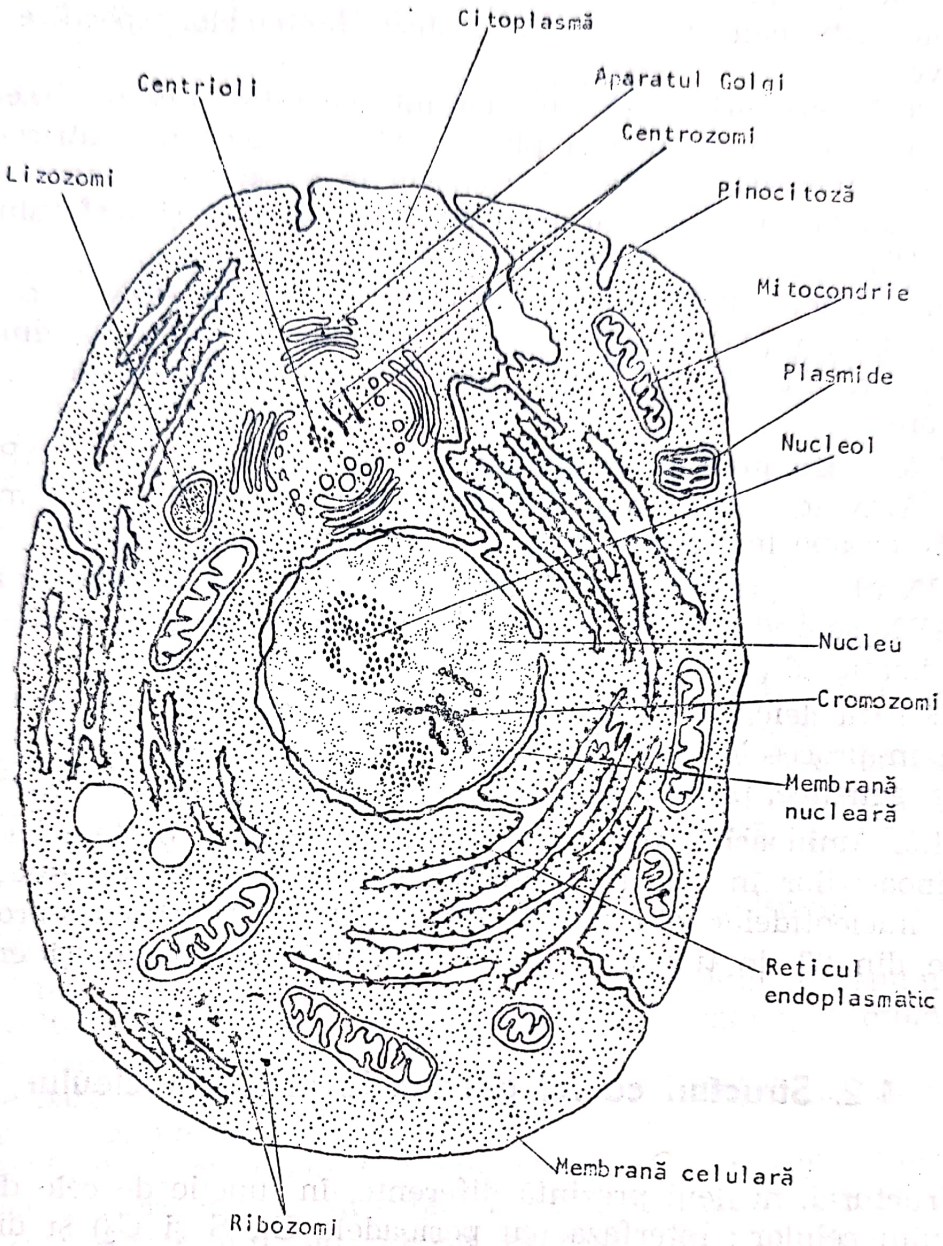

Fig. 1. Structura ultramicroscopică a celulei.

1.1.1. **Reticulul endoplasmatic** este un sistem spațial de canalicule care leagă membrana celulară de membrana nucleară. El se prezintă atît sub formă netedă (S) cît și rugoasă (R), această din urmă configurație fiind determinată de atașarea ribozomilor pe suprafața membranelor reticulare (ergastoplasma).

Reticulul endoplasmatic are, în principal, rol de sistem circulator intracitoplasmatic, dar partea netedă are un rol important și în metabolismul glicogenului, în timp ce ergastoplasma din celulele secretoare îndeplinește funcția de elaborare și transport selectiv al proteinelor.

1.1.2. **Ribozomii (corpusculii lui Pallade)** sînt granule ovale sau rotunde aflați sub formă liberă, atașați de membrana reticulului endoplasmatic (ergastoplasma) sau grupați (poliribozomi, polisomi). În compoziția lor chimică intră acid ribonucleic ribozomal (ARNr) și proteine.

Scanned with OKEN Scanner

Rolul ribozomilor constă în sinteza proteinelor specifice celulei respective.

1.1.3. **Mitocondriile** sînt formațiuni alcătuite dintr-o membrană externă netedă și una internă plicaturată care acoperă matricea mitocondrială. Principala funcție a lor constă în depozitarea energiei rezultată din metabolismul celular prin convertirea ADP și fosfatului anorganic în ATP.

Rolul genetic al mitocondriilor este conferit de ADN-ul care intră în compoziția lor (ADN mitocondrial) care reprezintă 1—5% din totalul ADN celular, intervenind, după toate probabilitățile în ereditatea extranucleară.

1.1.4. **Acizii nucleici** întîlniți în citoplasmă sînt ADN și ARN. Dar, pe cînd ADN se află în cantități foarte mici, ARN-ul citoplasmatic reprezintă aproape întreaga cantitate de acizi nucleici conținută în celulă.

ARN-ul se prezintă sub 3 forme distincte : ARN-ribozomal (80—90%), ARN solubil sau de transfer (aproximativ 10%) și ARN-mesager sau informațional (2—3%).

Acizii nucleici au rol de depozit al informației genetice (ADN) sau intervin în procesele de copiere (transcripție) și citire (translație) a informației genetice, precum și în procesele de sinteză a proteinelor (ARN).

1.1.5. **Aminoacizii** sînt constituenții de bază ai proteinelor. Așezarea aminoacizilor în cadrul macromoleculelor proteice, corespunde succesiunii nucleotidelor din macromolecula de ADN. Rolul proteinelor, alcătuite din 20 de tipuri de aminoacizi, este structural și enzimatic.

1.2. Structuri cu rol genetic la nivelul nucleului

Structural, nucleul prezintă diferențe, în funcție de cele două faze ale ciclului celular : interfaza (cu perioadele G_1, S și G_2) și diviziunea (cu cele 4 etape : profaza, metafaza, anafaza și telofaza).

Astfel, în interfază, nucleul este separat de citoplasmă printr-o membrană dublă cu pori, sub care se găsesc cariolimfa, cromatina și nucleolul. Dintre acestea, cromatina, care înglobează întregul ADN al celulei, reprezintă materialul genetic nuclear. În perioada S a interfazei, are loc replicația ADN-ului, astfel încît la sfîrșitul ei, precum și în perioada G_2, cantitatea de ADN ajunge să se dubleze (4 n) față de perioada G_1 (2 n).

La începutul diviziunii celulare, în profază, membrana nucleară și nucleolii dispar, iar cromatina se condensează formînd cromozomi pentru ca, la sfîrșitul telofazei, cromozomii să se despiralizeze și să revină la forma de cromatină.

Așadar, cele două structuri — cromatina și cromozomii — nu sînt entități distincte ci doar variante de organizare morfo-funcțională a

Scanned with OKEN Scanner

materialului genetic în interfază și diviziune, astfel încît între ele există o relație dinamică :

CROMATINA ⇄ CROMOZOMI
(profaza →, ← telofaza)

S-a stabilit însă că reversibilitatea celor două forme nu este perfectă, cromozomii persistînd în interfază sub formă de filamente cu un grad redus de spiralizare.

1.2.1. **Cromatina.** Această formă interfazică a materialului genetic nuclear este alcătuită dintr-un complex de ADN, proteine și mici cantități de ARN.

Privită la microscopul optic, cromatina se prezintă sub formă de granule fine, slab colorate printre care se află corpusculi mai condensați denumiți cromocentri (părți din cromozom nedespiralizate în interfază).

Cele două forme ale cromatinei au fost denumite eucromatină și heterocromatină și se deosebesc nu numai prin intensitatea colorării și gradul de despiralizare ci și prin compoziție și funcții genetice.

Eucromatina se colorează normal, conține mult ADN nerepetitiv se replică în prima parte a fazei S a ciclului mitotic și este activă genetic. Heterocromatina, puternic condensată și intens colorată, conține mult ADN repetitiv și o cantitate mică de ADN nerepetitiv, se replică la sfîrșitul fazei S a ciclului mitotic și este puțin activă genetic.

Heterocromatina este de două feluri :

— constitutivă, întîlnită în toate celulele organismului în orice stadiu de dezvoltare individuală (ontogenetică) ;

— facultativă, prezentă numai în unele celule, în anumite stadii de dezvoltare ontogenetică, la sexe diferite, de exemplu cromatina sexuală X (corpusculul Barr).

Se pare că heterocromatina intervine în reglajul genetic și în procesele de diviziune celulară.

Arhitectura moleculară a cromatinei. Observații efectuate asupra structurii cromatinei, în interfază, prin difracție cu raze X și prin microscopie electronică, au relevat prezența unor unități structurale globulare care se repetă, aspectul lor fiind similar cu cel al unui șirag de mărgele.

Aceste unități care au forma unui cilindru turtit sînt înconjurate de circa 140 perechi de nucleotide, ce formează o pereche de inele la vîrful și la baza cilindrului.

În structura nucleosomului intră cîte două molecule de histone H_2a, H_2b, H_3 și H_4, acestea îndeplinind rolul de mosor pe care se înfășoară lanțul de ADN.

Legătura dintre doi nucleosomi se realizează prin intermediul unei secvențe de cîteva zeci de nucleotide unite cu histone de tip H_1 (fig. 2).

În plierea ADN pe suprafața nucleosomilor (fig. 3 A) are loc o condensare de ordinul II constînd din apropierea nucleosomilor (fig. 3 B) drept urmare formîndu-se fibrele subțiri cu diametrul de 110 Å numite nucleofilamente.

Scanned with OKEN Scanner

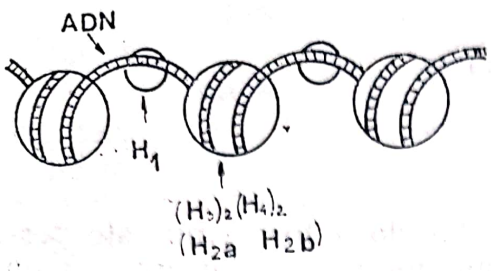

Fig. 2. Arhitectura moleculară a cromatinei.

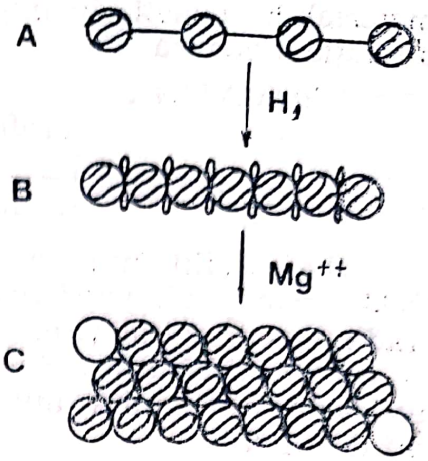

Fig. 3. Modelul de organizare a cromatinei.

Aceste fibre subțiri suferă o nouă spiralizare în „solenoid" generînd fibrele mai groase cu diametrul de 250—300 Å — cromonemele (fig. 3 C).

La începutul diviziunii celulare, în profază, cromonemele se spiralizează din nou, se plicaturează, se condensează și se includ într-o matrice compusă din proteine acide, structurîndu-se sub formă de cromatide și cromozomi. Mecanismul prin care se formează cromozomii din cromatină nu a fost încă pe deplin elucidat.

Ipotezele privind structura supramoleculară a cromatinei și cromozomilor se întemeiază pe următoarele elemente de certitudine :

— fiecare cromatidă este alcătuită dintr-o singură moleculă, continuă, fixată la capete (telomere) și în alte puncte, pe membrana nucleară ;

— molecula de ADN suferă o puternică condensare (de aproximativ 7 000 de ori), prin spiralizare și plicaturare, pentru a se structura în cromatide și cromozomi ;

— fenomenul de condensare este reversibil, la sfîrșitul telofazei cromozomii se despiralizează și redevin filamente de cromatină ;

— cromatidele prezintă de-a lungul lor o structură heterogenă sub forma unor benzi, a căror distribuție este precisă, specifică fiecărui cromozom și identică la toți indivizii speciei.

1.2.2. **Cromozomii.** Celulele somatice umane conțin 46 cromozomi : 44 somatici (autozomi) și 2 sexuali (gonozomi).

a) *Structura chimică a cromozomilor.* În compoziția chimică a cromozomilor intră ADN (13—15%), ARN cromozomial (12—13%), proteine histonice și nonhistonice (68—72%), mici cantități de lipide și ioni de Mg^{++} și Ca^{++}.

b) *Morfologia cromozomilor.* Priviți la microscopul fotonic, cromozomii metafazici apar alcătuiți din două formațiuni identice numite cromatide surori, unite între ele la nivelul unei constricții numită primară sau centrică printr-o formațiune denumită centromer (kinetocor) cu ajutorul căreia cromozomii se fixează de firele fusului de diviziune nucleară (fig. 4).

În funcție de poziția centromerului se deosebesc mai multe tipuri morfologice de cromozomi (fig. 5) :

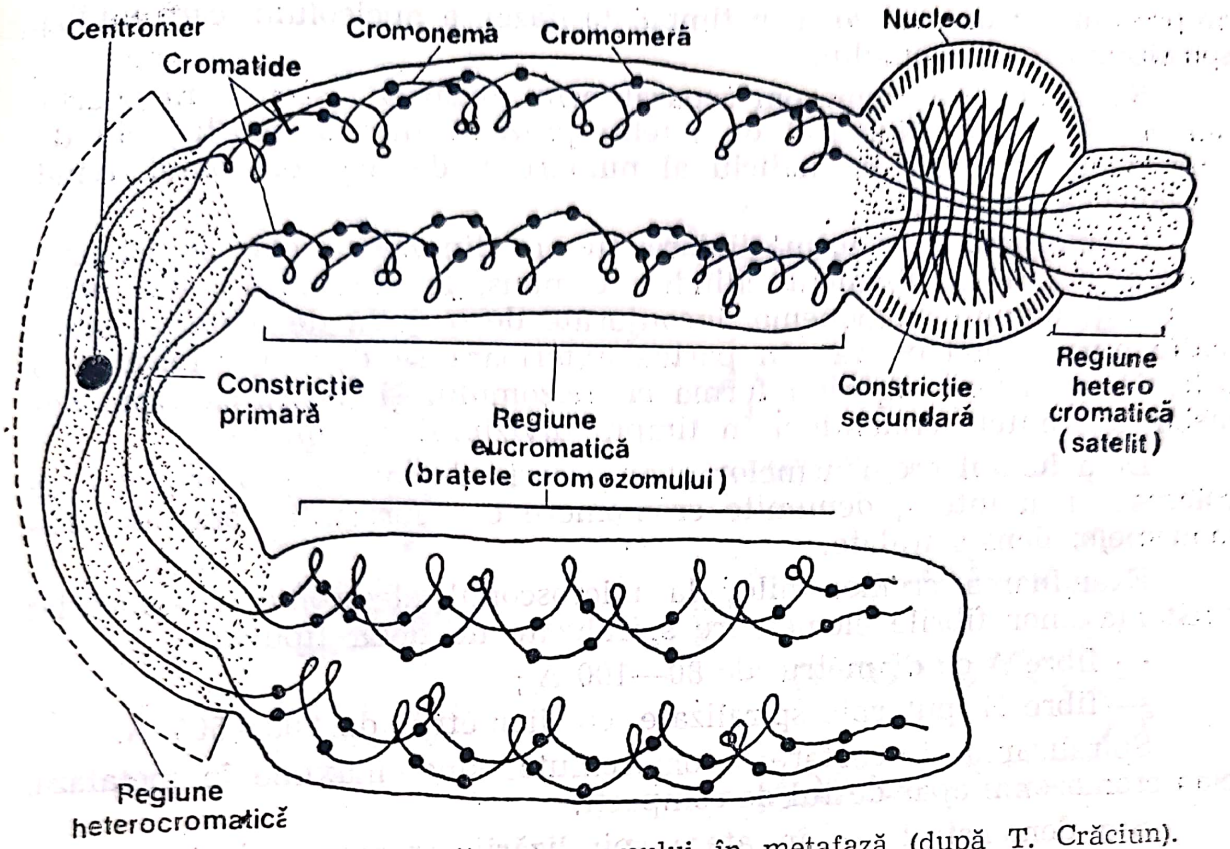

Fig. 4. Schema structurii cromozomului în metafază (după T. Crăciun).

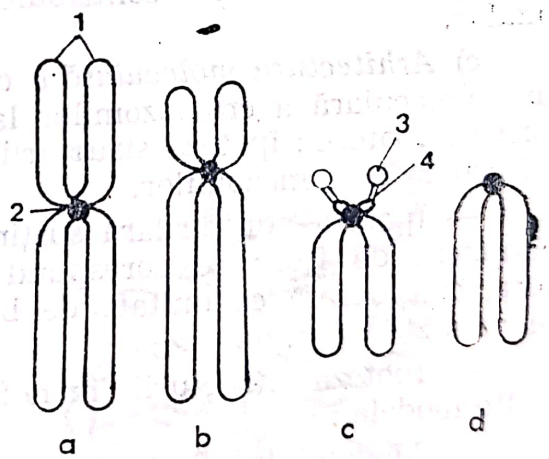

Fig. 5. Tipuri de cromozomi: a. metacentric; b. submetacentric; c. subtelocentric; d. telocentric.
1 cromatide; 2. centromer; 3. satelit; 4. constricție secundară.

— metacentrici, cu centromerul situat median și brațe cromozomiale egale;

— submetacentrici, cu centromerul situat submedian și brațe cromozomiale inegale;

— subtelocentrici, cu centromerul plasat subterminal și brațe cromozomiale inegale;

— telocentrici, cu centromerul situat aproape terminal, au un singur braț cromozomial.

Alături de constricția primară sau centromerică, unii cromozomi mai pot prezenta o constricție secundară sau nucleolară determinată

Scanned with OKEN Scanner

de prezența în această zonă în timpul profazei, a nucleolului care inhibă spiralizarea cromozomului.

Segmentul de cromozom separat prin constricția secundară poartă numele de satelit. Numărul de sateliți prezenți într-un set haploid de cromozomi constituie un indiciu al numărului de nucleoli, omul avînd 5 asemenea constricții.

Cromozomii au o formă liniară, fiecare din cromatidele surori prezentîndu-se ca un filament cilindric compus, la rîndul său, din două subunități numite cromoneme, înconjurate de o masă de material acromatic numită matrix care în partea exterioară se densifică formînd o peliculă, matrixul asigurînd forma cromozomului și păstrarea cromonemelor în limitele cromatidei în timpul diviziunilor celulare.

De-a lungul cromonemelor apar o serie de mici îngroșări, care se colorează mai intens, denumite cromomere ce reprezintă zone ale cromonemelor dens spiralate.

Examinarea cromozomilor la microscopul electronic a evidențiat existența unor fibrile elementare spiralizate de două tipuri :

— fibre A cu diametrul de 80—100 Å ;

— fibre B, puternic spiralizate, cu diametrul de 200—500 Å.

Spiralizarea și scurtarea cromozomului sînt maxime în metafază, cînd cromozomii apar destul de compacți.

S-a demonstrat că în afara spiralizării cromonemei (spiralizare primară sau somatică) are loc și o spiralizare intercromonemică (secundară sau minoră) care contribuie la scurtarea și îngroșarea cromozomilor.

c) *Arhitectura moleculară a cromozomilor umani.* Privitor la structura moleculară a cromozomilor la eucariote, au fost emise două categorii de ipoteze : ipoteza structurii polifibrilare și ipoteza structurii monofibrilare a cromozomilor.

— Ipoteza polifibrilară susține că în fiecare cromatidă există un mănunchi de fibre ce corespund macromoleculelor de ADN, fiecare fibră, considerată ca unitate de bază a cromozomului, avînd diametrul de circa 20 Å (fig. 6).

— Ipoteza structurii monofibrilare este reprezentată prin mai multe modele :

— Modelul lui J. A. Taylor și F. Freese (fig. 7) prezintă cromatida ca fiind constituită dintr-un număr mare de molecule de ADN, dispuse cap la cap, legate între ele prin legături în poziția 3', formate din resturi de fosfoserină asociate nucleotidelor terminale de ADN și legături de tipul 5' formate din punți difosforice. Al treilea tip de legături între moleculele de ADN ar fi de natură peptidică (legături H), care au rolul de a asigura stabilitatea structurii cromatidei.

— Modelul propus de J. A. Taylor (fig. 8) susține că în lungul cromatidei ar exista o coloană dublă la care de o parte și de alta se leagă molecule de ADN. Replicarea cromatidei s-ar realiza prin clivarea coloanei centrale și separarea catenelor de ADN, după care fiecare jumătate își reface jumătatea complementară.

Scanned with OKEN Scanner

Fig. 6. Model ipotetic de structură multicatenară a cromozomului.

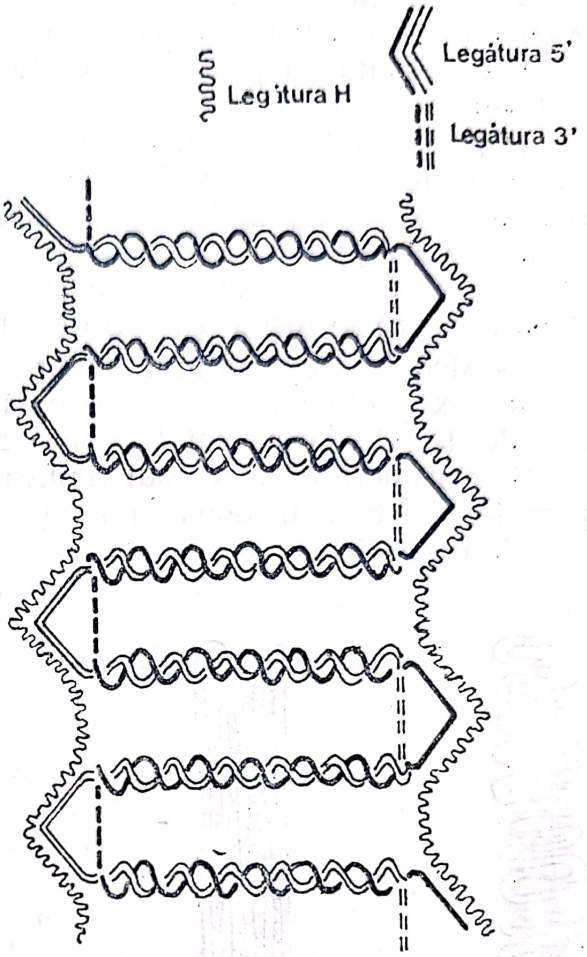

Fig. 7. Modelul lui Taylor și Freese privitor la structura monofibrilară a cromozomului.

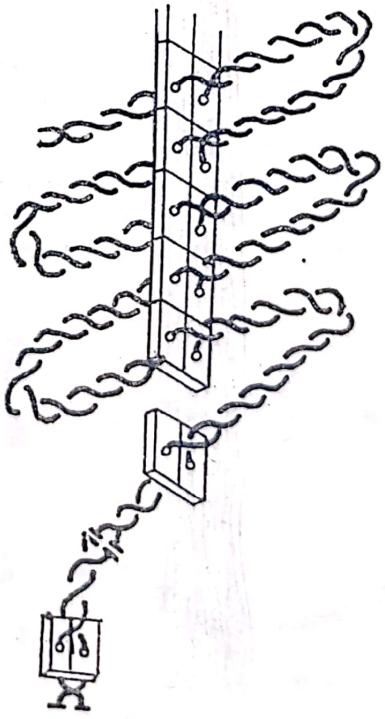

Fig. 8. Modelul structurii moleculare a cromozomului, imaginat de Taylor.

Scanned with OKEN Scanner

— Modelul lui E. J. Du Praw — ipoteza fibrei cutate (fig. 9) consideră că fiecare cromatidă este constituită dintr-o macromoleculă lungă de ADN asociată cu proteine, cutată neuniform transversal și longitudinal sau combinat.

Potrivit modelului lui Du Praw, datorită superrăsucirii ar rezulta toate tipurile morfologice de cromozomi. De exemplu, prin suprarăsucirea fibrei de cromatină reprezentată printr-o macromoleculă de ADN cu diametrul de 20 Å și o lungime de 56 μ, după o primă răsucire rezultă o fibră cu un diametru de 80—100 Å, lungă de 7—8 μ, iar după a doua răsucire se formează o fibră cu diametrul de 230 Å și lungă de 1 μ.

— Modelul repliconului — prezintă cromozomul ca fiind alcătuit dintr-un ax proteic dublu de care sînt atașate, în plan perpendicular, molecule de ADN care pot fi considerate repliconi relativ independenți.

Se consideră că în cursul replicației blocul central de proteină s-ar separa longitudinal în două jumătăți, fiecare conținînd cîte o catenă din molecula de ADN.

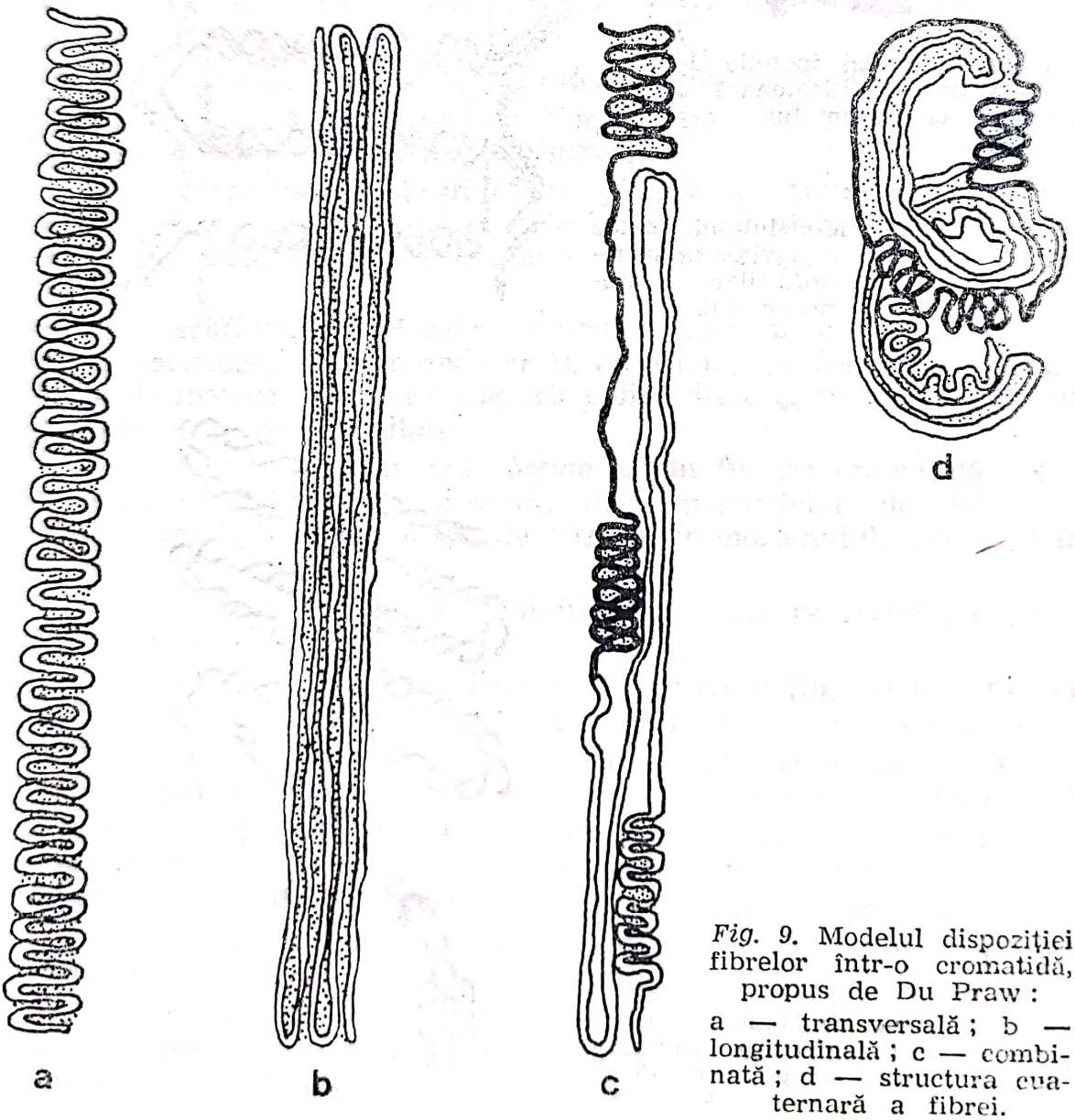

Fig. 9. Modelul dispoziției fibrelor într-o cromatidă, propus de Du Praw: a — transversală; b — longitudinală; c — combinată; d — structura cuaternară a fibrei.

Scanned with OKEN Scanner

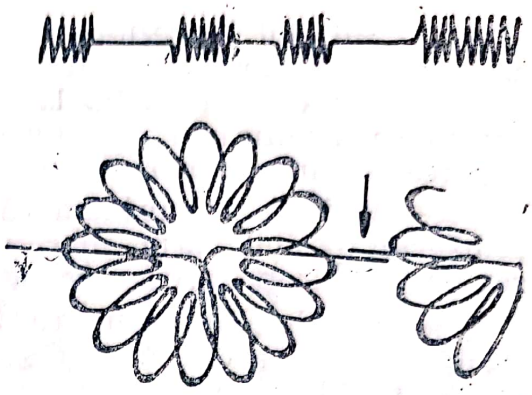

Fig. 10. Modelul Beerman al cromozomului, alcătuit din cromomere bogate în ADN și regiuni intercalare sărace în ADN : secțiune longitudinală (sus) și secțiune transversală (jos).

Ulterior, pe bază de complementaritate, pe fiecare catenă se va forma o catenă fiică ce va reface macromolecula de ADN.

— Modelul Beerman — consideră că cromozomul ar fi format dintr-o secvență de sute și mii de cromomere dispuse într-o succesiune liniară. În zonele dintre cromomere, ADN-ul se află în mici cantități (fig. 10).

Asincronia replicației diferitelor regiuni ale cromozomului se apreciază, potrivit acestei ipoteze, că se datorează legării cromomerelor una de alta prin punți necovalente.

d) *Arhitectura supracromozomială.* J. Du Praw a emis, în 1970, teoria organizării supracromozomiale a materialului genetic. Prin examinare la microscopul optic și electronic, el a evidențiat faptul că între cromozomii neomologi există asociații multiple (multivalente) realizate prin intermediul unor fibre extrem de fine de cromatină.

În metafază, apare o configurație radială a cromozomilor care sînt dispuși în jurul circumferinței unui cerc și solidarizați între ei prin fibre subțiri de cromatină la nivelul centromerilor.

Avîndu-se în vedere natura cromatinică a legăturilor intercromozomiale, în cadrul cărora ADN-ul deține ponderea cea mai mare, s-a conchis că întreaga cantitate de ADN dintr-o celulă eucariotă, s-ar afla inclusă într-o singură moleculă gigantică a cărei lungime, la om, ar atinge 2 m.

Prin prisma acestei teorii, independența cromozomilor este relativă, ei rezultînd din răsucirea și plierea macromoleculei de ADN.

Organizarea supracromozomială a materialului genetic a fost prezentată sub forma a trei modele (fig. 11) :

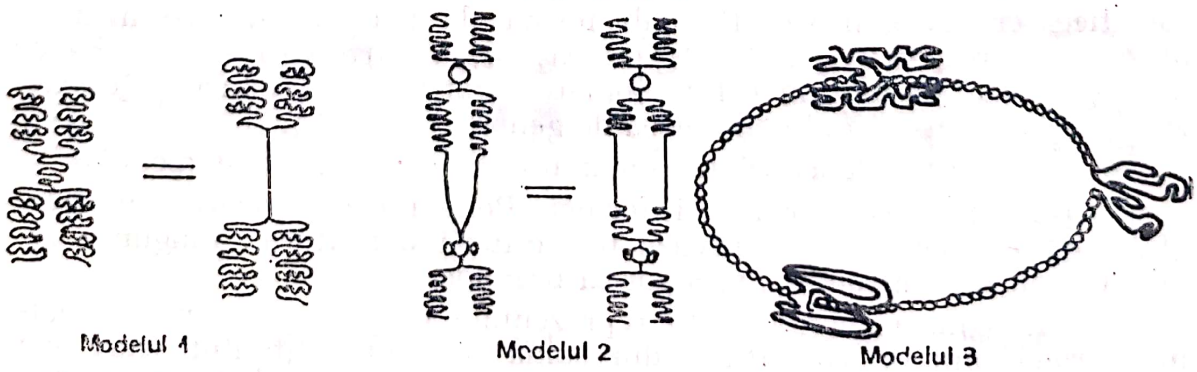

Fig. 11. Modelele imaginate de organizare supracromozomială a materialului genetic în celulele eucariote.

Scanned with OKEN Scanner

— Modelul 1 prezintă macromolecula de ADN împachetată fie ca un cromozom metacentric fie ca doi cromozomi acrocentrici.

Trecerea de la un tip la altul, în această viziune, s-ar putea produce prin modificarea modului de pliere a cromatinei, nefiind necesară ruperea-reunirea cromozomilor.

— Modelul 2 consideră că translocarea unui segment de cromozom ar fi posibilă prin alterarea tipului de pliere la capetele cromozomilor implicați în translocație, legați între ei prin fibre cromatinice.

— Modelul 3 susține că toți cromozomii unui complement sînt legați între ei, astfel încît dispun de posibilitatea de a realiza configurații radiale.

Prin imaginarea acestor modele s-a încercat să se dea o explicație faptului că în faza S a ciclului celular, replicația cromozomilor se realizează într-o anumită ordine, proprie fiecărei specii.

e) *Cariotipul și idiograma.* Datorită faptului că în metafază, cromozomii sînt mai scurți și mai groși, studiul lor se face în această etapă a diviziunii celulare.

Cariotipul se alcătuiește prin fotografierea, decuparea și ordonarea cromozomilor în perechi, în funcție de mărimea și forma lor.

Potrivit sistemului de nomenclatură adoptat la Denver, în 1960, cele 22 perechi de autozomi au fost repartizați în 7 grupe cuprinzînd perechile 1—3, 4—5, 6—12, 13—15, 16—18, 19—20 și 21—22 notate cu literele A-G. Pentru gonozomi se folosește denumirea de X și respectiv Y.

Reprezentarea schematică a perechilor de cromozomi din cariotip, pe bază de măsurători, poartă numele de idiogramă sau cariogramă (fig. 12).

f) *Însușirile fundamentale ale cromozomilor.* Cromozomii prezintă o serie de particularități, astfel :

— Stabilitatea numărului de cromozomi la toți indivizii din aceiași specie și în toate celulele somatice ale aceluiași individ. Numărul cromozomilor din nucleul celulelor somatice ale unui organism este denumit număr zigotic, somatic sau diploid și se notează cu 2 n, în timp ce numărul cromozomilor din celulele sexuale (gameți) este considerat număr gametic sau haploid și se notează cu n.

— Dispunerea cromozomilor în perechi de omologi. În celulele somatice, cromozomii se află sub formă de perechi, fiecare membru al perechii respective fiind identic ca formă, structură și mărime cu omologul său. Așadar, în celula somatică există două seturi de cromozomi, fiecare set purtînd denumirea de genom.

Celulele sexuale cuprind numai un set de cromozomi (genom).

— Stabilitatea mărimii și formei. Pentru caracterizarea morfologică a cromozomilor se utilizează trei criterii definitorii : lungimea relativă, indicele centromeric și raportul brațelor.

— Lungimea relativă este reprezentată de raportul dintre lungimea cromozomului, constituită din suma brațelor p (brațul scurt sau proximal) și q (brațul lung sau distal), pe de o parte, și lungimea totală a unui set haploid de cromozomi (22 autosomi + X).

Scanned with OKEN Scanner

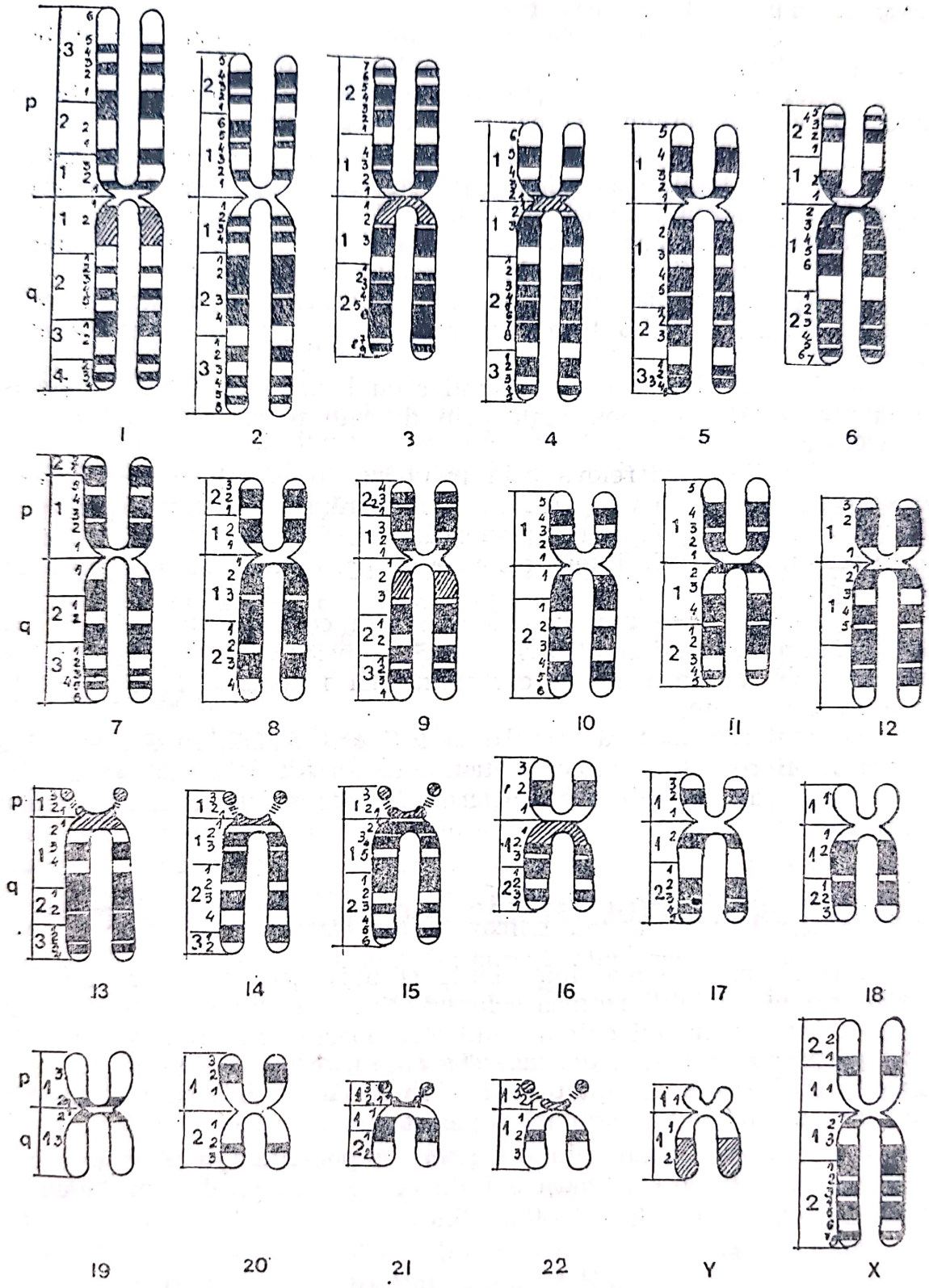

Fig. 12. Reprezentarea schematică a cromozomilor umani bandați.

Scanned with OKEN Scanner

Lungimea absolută a cromozomilor este nerelevantă, ea prezentînd variații în funcție de stadiul metafazei (mai lungă în metafaza precoce și mai scurtă în cea tardivă).

— Indicele centromeric este definit prin raportul dintre brațul scurt (p) și lungimea totală a cromozomului (p + q).

— Raportul brațelor este reprezentat de dimensiunea brațului lung (q) împărțită la dimensiunea brațului scurt (p).

g) *Diferențierea longitudinală a cromozomilor umani.* De dată recentă, au fost stabilite metode de evidențiere a unor benzi transversale pe brațele cromozomilor : benzile Q, G, R și T.

Numărul, dimensiunea, intensitatea și distribuția benzilor sînt caracteristice pentru fiecare pereche de cromozomi.

— Benzile Q apar, după colorare cu quinacrină muștar și examinare în ultraviolet, sub forma unor benzi transversale fluorescente și întunecate.

— Benzile G sînt dispuse similar cu benzile Q și apar după tratarea preparatelor cromozomiale prin diferite tehnici, urmată de colorația Giemsa.

— Benzile R se relevă prin incubarea preparatelor cromozomiale în soluții saline, la o temperatură superioară celei utilizate pentru obținerea benzilor G. Ele au o dispoziție inversă față de cea a benzilor G, în sensul că benzile intens colorate pe preparatele R corespund benzilor G palide și invers.

— Benzile T se pun în evidență prin colorare cu acridină oranj și examinare în lumină ultravioletă. Se consideră că aceste bezni reprezintă zone ale benzilor R care sînt mai rezistente la condițiile de denaturare utilizate.

S-a mai constatat că brațul distal al cromozomului Y prezintă un corpuscul fluorescent cu diametrul de aproximativ 0,25 μ denumit corpuscul Y sau cromatină Y ce permite diagnosticul sexului în nucleii interfazici.

SECȚIUNEA 2. CICLUL CELULAR ȘI CONTINUITATEA GENETICĂ

Una dintre cele mai importante și universale trăsături ale vieții este reprezentată de diviziunea celulară. Prin diviziune se realizează înmulțirea indivizilor, înlocuirea celulelor moarte din organism, regenerarea părților moarte sau distruse din organism precum și creșterea organismelor. Pe bună dreptate s-a afirmat că viața este un echilibru dinamic între diviziunea celulară și moartea celulară.

În cursul diviziunii celulare, prin componentele celulei se asigură transmiterea ereditară a însușirilor de la o celulă la alta, de la un individ la altul și de la o generație la alta.

2.1. Ciclul mitotic

Ca și la celelalte organisme eucariote, la om ciclul mitotic este reprezentat de o etapă metabolică (interfaza) și o etapă de diviziune nucleară și citoplasmatică (mitoza sau cariokineza). Diviziunea mitotică

Scanned with OKEN Scanner

are loc în celulele diploide (care au o garnitură dublă de cromozomi — 2 n) determinînd formarea a două celule identice cu cea inițială, astfel încît fiecare din cele două celule-fiice vor avea cîte o garnitură diploidă (2 n).

În interfază au loc procesele pregătitoare ale mitozei propriu-zise, constînd dintr-o sinteză intensă de proteine, ARN precum și replicația macromoleculei de ADN care conduce la dublarea cantității de ADN din celulă.

Transmiterea (conservarea) informației ereditare se realizează, așadar, în două etape : biosinteza unor molecule noi de ADN identice cu molecula inițială (în interfază) și distribuția acestor molecule de ADN în celulele fiice (în cursul diviziunii celulare).

2.1.1. **Interfaza.** În cadrul interfazei se disting trei faze : G_1, S și G_2.

a) *Faza* G_1 are o durată variabilă chiar în cadrul aceleiași populații de celule.

În această fază unele celule (de exemplu neuronii) își încetează activitatea de reproducere datorită intervenției unor inhibitori specifici, cu acțiune feed-back negativă, denumiți chalone.

Pentru acele celule care au fost excluse din ciclul celular (celule neciclice) s-a introdus noțiunea de G_0 spre a le deosebi de celule în care are loc sinteza de ARN și proteine necesare inițierii sintezei ADN ce se încadrează în conceptul G_1.

În cadrul țesuturilor normale, celulele G_0 se crede că reprezintă „celule de rezervă" care pot reintra în ciclu în faza G_1, consecutiv unui stimul adecvat.

b) *Faza S* reprezintă intervalul în care are loc sinteza de ADN și dublarea cantității lui. Concomitent se realizează sinteza tuturor claselor de ARN, într-un ritm de două ori mai mare decît în faza G_1, ritm care rămîne constant pe toată durata fazei S cît și a celei G_2. De asemenea, în cursul fazei S are loc sinteza proteinelor care continuă din faza G_1 și se prelungește în faza G_2. În faza S are loc dublarea cantității de histone. Cele mai multe enzime sînt sintetizate discontinuu, dar unele dintre ele sînt produse în tot cursul interfazei.

Faza S are o durată constantă, fiind, în medie, la mamifere de 7 ore.

La sfîrșitul fazei S, deși cantitatea de ADN se dublează, setul cromozomial este tot de 2 n, dar cromozomii au devenit bicromatidici, conținînd cîte două cromatide surori, în totalitate identice.

c) *Faza* G_2, marchează sinteza unor proteine specifice necesare construcției și funcționării aparatului mitotic. Sfîrșitul ei este marcat de condensarea mitotică a cromozomilor, determinată de sinteza sau activarea unui factor a cărui acțiune încetează la sfîrșitul mitozei.

2.1.2. **Diviziunea indirectă sau kariokineza**

Această etapă reprezintă forma superioară de diviziune celulară proprie celulelor somatice (care alcătuiesc țesuturile organismului sau soma) avînd garnitură diploidă (2 n cromozomi).

Scanned with OKEN Scanner

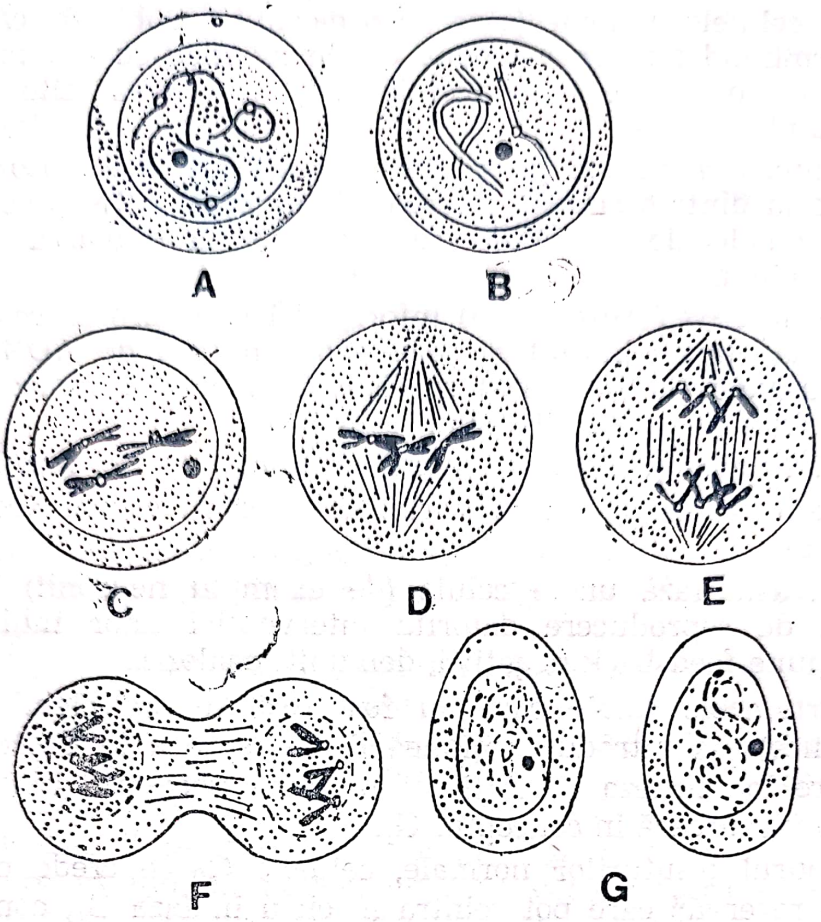

Fig. 13. Schema mitozei : A, B, C — profaza ; D — metafaza ; E — anafaza ; F — telofaza ; G — celule fiice.

Procesul de diviziune începe la nivelul nucleului prin individualizarea cromozomilor, se continuă cu diviziunea nucleului și se termină prin diviziunea celulei.

Consecutiv diviziunii mitotice, iau naștere două celule fiice, identice ca structură cu celula-mamă. În decursul acestui proces se detașează două momente deosebite : cariokineza (diviziunea nucleară) și citokineza (diviziunea citoplasmei).

În mod convențional, desfășurarea diviziunii mitotice a fost împărțită în 4 faze : profaza, metafaza, anafaza și telofaza (fig. 13).

În cadrul ciclului mitotic profaza are durata cea mai mare (60%), urmată de telofază (30%), metafaza și anafaza reprezintă doar cîte 5% din intervalul de timp în care are loc mitoza. Valorile acestui interval sînt variabile, fiind cuprinse între cîteva minute pînă la 200 de minute.

a. **Profaza.** În decursul acestei prime faze a mitozei structura reticulară a nucleului se convertește în filamente vizibile, dispuse sub forma unui ghem, numit spirem. Prin răsucire în jurul axei sale, filamentul se scurtează și se fragmentează, rezultînd cromozomii. Ca urmare a faptului că membrana nucleară se fragmentează în particule foarte mici (în care se conservă totuși ultrastructura dublă și porii membranei) cromozomii ajung în citoplasmă.

Către sfîrșitul profazei are loc divizunea centrozomului, duplicarea și despărțirea centriolilor, după care se formează astrosfera (un ma-

Scanned with OKEN Scanner

terial dens și amorf situat în jurul centriolilor) și fusul de diviziune (format din structuri fusiforme, fibrilare cromozomale). Polii fusului nuclear sînt reprezentați de cîte o pereche de centrioli, orientați perpendicular unul pe celălalt.

Ansamblul polilor, asterii, fusul de diviziune (acromatic) și cromozomii formează aparatul mitotic.

Se remarcă însă în această fază, o tendință de clivare a cromozomilor.

Sfîrșitul profazei este marcat de dispariția nucleolilor și a membranei nucleare.

b. **Metafaza.** Caracteristică acestei faze de diviziune este formarea plăcii ecuatoriale sau metafazice prin dispunerea centriolilor la polii opuși ai celulei, între care se află fascicule de microtubuli, vizibile la microscopul electronic, numite fibre fusoriale.

S-a constatat că nu toate fibrele se întind de la un centriol la celălalt, astfel unii tubuli încep la un pol și se termină la nivelul unui kinetocor (microtubuli kinetocorici), alții se inseră cu o extremitate liberă (microtubuli polari), iar alți microtubuli au ambele extremități libere (microtubuli liberi). Microtubulii fusului sînt legați între ei prin punți fine care îi solidarizează. Studii de dată recentă au evidențiat în constituția fusului prezența actinei — proteină musculară.

În structura plăcii, cromozomii se dispun într-un singur plan perpendicular pe axa longitudinală a fusului de diviziune. Fiecare cromozom se fixează cu ajutorul centromerului de fibrele fusoriale.

Forma plăcii ecuatoriale este constantă la același tip de celulă dar, prezintă deosebiri la alte tipuri de celule sau la alte specii. Datorită faptului că în acest stadiu cromozomii sînt contractați, caracterele lor morfologice sînt exprimate cu pregnanță, astfel încît metafaza reprezintă momentul de elecție pentru studiul citogenetic al cromozomilor.

c. **Anafaza.** În această etapă a diviziunii mitotice are loc diviziunea longitudinală a centromerului, astfel încît se ajunge ca fiecare din cele două cromatide surori să aibă cîte un centromer. Separarea celor două cromatide surori este determinată de repulsia ce se manifestă între centromerii-fii. Fiecare cromatidă se deplasează spre unul din polii opuși ai celulei cu o viteză de 0,2—5 mμ/minut.

Cele două seturi de cromozomi formează la nivelul polilor cîte o placă anafazică compusă din cromozomi cu constituție genetică identică, similară celei a cromozomilor din celula-mamă.

d. **Telofaza.** Încă de la sfîrșitul anafazei, reticulul endoplasmatic și fragmentele de membrană nucleară migrează spre polii fusului de diviziune. În telofază aceste fragmente refac membrana nucleară pentru fiecare nucleu-fiu. Totodată are loc reorganizarea nucleolilor de către regiunile organizatorilor nucleolari situate în constricțiile secundare ale cromozomilor, nucleolii apărînd sub forma unor corpusculi sferici. În continuare se înregistrează procese opuse profazei : cromozomii își pierd individualitatea prin despiralizare și decondensare astfel încît se generează un nucleu cu structură reticulară de aspect interfazic.

Cariokineza este urmată de citokineză care începe printr-o strangulare a citoplasmei în regiunea ecuatorială. Cele două celule-fiice care se formează astfel, sînt încă unite între ele printr-o punte intercelulară

Scanned with OKEN Scanner

alcătuită din fascicule de microtubuli orientați paralel. La sfîrșitul telofazei are loc o clivare completă a citoplasmei, cele două celule-fiice separîndu-se una de alta.

2.2. Ciclul meiotic

Ca și celelalte organisme superioare, organismul uman se dezvoltă consecutiv diviziunilor succesive ale unei celule inițiale — oul sau zigotul rezultat din fuzionarea unui gamet masculin (spermatozoidul) cu un gamet feminin (ovulul), în urma procesului de fecundare (singamie). Dacă nu ar exista tipul de diviziune meiotică, propriu celulelor germinale din organele sexuale, prin care în fiecare gamet se ajunge la un număr înjumătățit (haploid) de cromozomi, s-ar ajunge la dublarea numărului de cromozomi ai zigoților în fiecare generație.

Unirea gameților masculini și feminini în procesul de fecundare, are drept rezultat formarea oului sau zigotului în cadrul căruia se reface garnitura diploidă de cromozomi — jumătate de origine maternă și jumătate de origine paternă.

Atît la bărbat cît și la femeie, meioza se realizează prin două diviziuni succesive de tip deosebit (fig. 14) :

— prima diviziune (diviziunea I sau primară, numită și heterotipică, deoarece se deosebește de mitoză) constă din faptul că dintr-o celulă cu garnitură diploidă de cromozomi (2 n) iau naștere două celule cu garnituri haploide de cromozomi (n) ;

— a doua diviziune (diviziunea II sau secundară, numită și diviziune de maturație ori homotipică, deoarece seamănă cu mitoza obișnuită) în cadrul căreia din două celule cu garnitură haploidă de cromozomi iau naștere patru celule cu garnitură haploidă fiecare, din acestea, în urma anumitor procese, formîndu-se gameții masculini și feminini.

2.2.1. **Diviziunea meiotică primară (heterotipică).** Prima diviziune a meiozei are loc tot în 4 faze ca și mitoza : profaza, metafaza, anafaza și telofaza.

a) *Profaza primară (P I)* reprezintă cea mai lungă și mai complicată etapă a meiozei, în cadrul ei avînd loc procese cu o deosebită semnificație genetică.

În mod convențional, profaza primară a fost împărțită în 5 stadii : leptonem, zigonem, pachinem, diplonem și diakineză.

— *Stadiul de leptonem* se caracterizează prin apariția cromozomilor sub forma unor filamente fine. Cele două cromatide surori din fiecare pereche de cromozomi omologi nu mai sînt asociate ci sînt separate la distanțe de cîțiva microni, apărînd ca monovalenți cromozomiali (cîte doi monovalenți pentru un cromozom somatic). Nucleolul își dublează volumul prin creșterea cantității de proteine și ARN din constituția lui.

În acest stadiu, cromozomii au ambele capete dispuse spre membrana nucleară.

— *Stadiul de zigonem* începe prin scurtarea și îngroșarea cromozomilor monovalenți care este urmată de împerecherea (conjugarea) cromozomilor omologi, proces denumit sinapsă (sindeză). Drept urmare se formează bivalenții cromozomiali al căror număr are valoare haploidă.

Scanned with OKEN Scanner

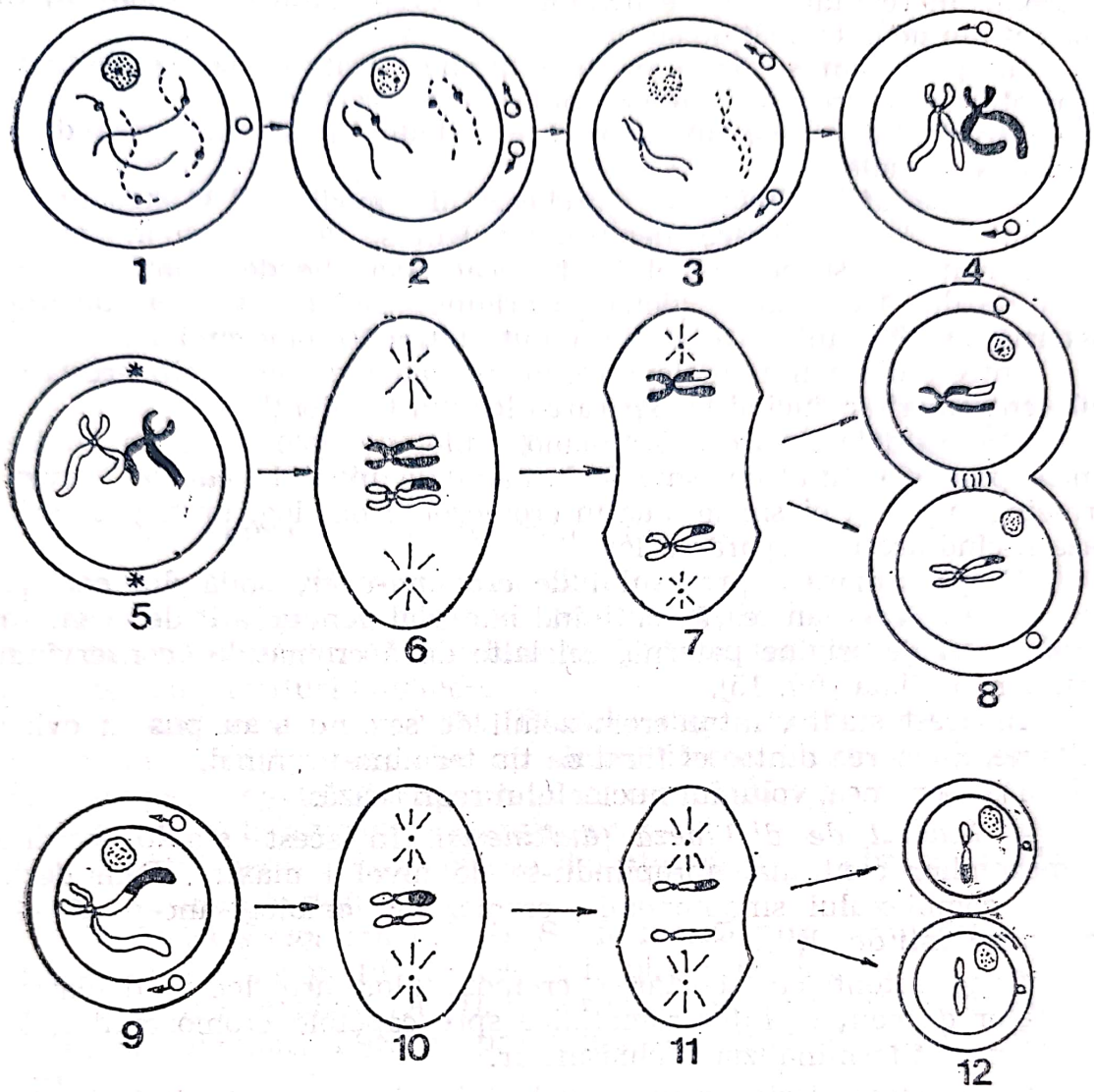

Fig. 14. Fazele meiozei : 1 — leptonem ; 2 — zigonem ; 3 — pachinem ; 4 — diplonem ; 5 — diakineza ; 6 — metafaza I ; 7 — anafaza I ; 8 — telofaza I ; 9 — profaza II ; 10 — metafaza II ; 11 — anafaza II ; 12 — telofaza II.

Conjugarea se realizează în mai multe etape : dispunerea paralelă a cromozomilor omologi, apropierea lor la un capăt sau la ambele, urmată de conjugarea pe toată lungimea lor, după modelul fermoarului.

Cromozomii sexului (heterozomii), care nu sînt omologi ca cromozomii somatici (autozomi) formează un corpuscul heterocromatic mic, dens colorat, numit veziculă sexuală.

Prin conjugare se reduce numărul de cromozomi și se realizează schimbul reciproc de gene (crossing-over).

Mecanismele biochimice și biofizice ce stau la baza fenomenului de conjugare a cromozomilor nu au fost în întregime elucidate.

— *Stadiul de pachinem* se distinge prin îngroșarea și scurtarea bivalenților. Datorită răsucirii celor doi membri ai bivalenților unul în jurul celuilalt și legării între ei prin complexul sinaptonemic (sinaptic), se produce o aparentă reducere la jumătate a numărului diploid de cro-

Scanned with OKEN Scanner

mozomi. În realitate, fiecare membru al bivalentului este duplicat, fiind format din două cromatide surori.

În pachinem se desăvîrșește schimbul reciproc de segmente între cromatidele nesurori, prin fenomenul de crossing-over.

Bivalentul sexual apare, în acest stadiu, inclus în masa densă a veziculei sexuale.

— *Stadiul de diplonem* marchează alte modificări în structura cromozomilor. Astfel, fiecare membru bivalent se dedublează în două unități-cromatidele surori, astfel încît fiecare pereche de cromozomi apare alcătuită din 4 cromatide (două de origine maternă și două de origine paternă) asociate într-o formație numită tetradă cromozomială.

Între cromozomii omologi are loc un fenomen de respingere la nivelul centromerilor ducînd la separarea lor din bivalenți.

Cromatidele nesurori ale cromozomilor omologi se mențin unite în unele puncte numite chiasme (chiasmata) la nivelul cărora a avut loc crossing-overul. Chiasmele mențin cromozomii omologi uniți pînă în anafaza I, cînd are loc separarea lor.

Drept urmare a procesului de *crossing-over,* două din cele patru cromatide se reorganizează conținînd material genetic atît de origine maternă cît și de origine paternă, celelalte două cromatide conservîndu-și structura inițială (fig. 15).

În acest stadiu, între cromozomii de sex nu s-au pus în evidență chiasme, asocierea dintre ei fiind de tip termino-terminal.

De asemenea, volumul nucleolului regresează.

— *Stadiul de diakineză (diakinesis).* În acest stadiu contracția cromozomilor continuă, apropiindu-se de nivelul maxim. Prin dezintegrarea complexului sinaptonemic, cromozomii omologi încep să se îndepărteze unii de alții.

Concomitent cu scurtarea cromozomilor are loc o deplasare a punctelor de contact intercromatidice spre capetele cromozomilor, fenomen denumit terminalizarea chiasmelor.

Se constată dezintegrarea nucleolului iar spre sfîrșitul diakinezei membrana nucleară se fragmentează și începe să se dizolve.

b) *Metafaza primară* (M I) se caracterizează prin dizolvarea totală a membranei nucleare și formarea fusului de diviziune.

Spre deosebire de metafaza mitotică, kinetokorul nu se mai clivează, astfel încît cele două cromatide surori se vor deplasa fie spre un pol fie spre celălalt.

Datorită accentuării fenomenului de respingere la nivelul centromerului dublat, spre sfîrșitul metafazei I are loc ruperea chiasmelor terminale care unesc cromozomii omologi.

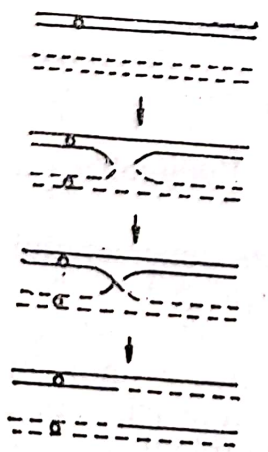

Fig. 15. Mecanismul de producere a crossing-overului. a. Teoria ruperii și reunirii : împerechere ; rupere ; reunire ; recombinare. b. Teoria copierii alternative : replicarea ADN ; schimbarea matricii ; copiere reciprocă ; recombinare.

Scanned with OKEN Scanner

c) *Anafaza primară* (A I) se distinge prin faptul că diadele (două din cromatidele unei tetrade unite la nivelul centromerului) se separă de celelalte diade ce alcătuiesc tetradele și se deplasează la un pol al celulei, astfel încît fiecare celulă-fiică va primi numai un cromozom din perechea de omologi, dobîndind astfel o garnitură haploidă de cromozomi (fenomenul poartă numele de prereducere cromatică).

d) *Telofaza primară* (T I) marchează formarea celor doi nuclei-fii cu garnitură haploidă, delimitați de membrana nucleară care se regenerează. Spre deosebire de telofaza mitotică, cromozomii nu își pierd individualitatea, menținîndu-se sub formă de bastonașe iar celulele-fiice nu se separă complet, rămînînd solidarizate printr-o membrană citoplasmatică.

Interfaza meiotică care marchează intervalul dintre prima și cea de a doua diviziune meiotică, poate lipsi sau este foarte scurtă, deoarece în această perioadă nu are loc replicarea ADN-ului cromozomial.

2.2.2. **Diviziunea meiotică secundară** (homotipică)

Această a doua diviziune ameiotică se desfășoară în mod similar cu diviziunea mitotică, de unde și denumirea de homotipică ce i s-a atribuit. În finalul ei din două celule haploide se formează patru celule, de asemenea cu garnituri haploide.

a) *Profaza secundară (P II).* Diadele din telofaza precedentă se mențin, cromozomii bicromatidici au forma literei X datorită fenomenului de respingere de la nivelul brațelor, care însă nu se manifestă cu aceeași intensitate la nivelul centromerelor.

La sfîrșitul acestei faze începe dezintegrarea membranei nucleare și formarea fusului de diviziune.

b) *Metafaza secundară (M II).* Se formează placa ecuatorială prin plasarea cromozomilor pe fusul nuclear, în plan ecuatorial.

c) *Anafaza secundară (A II).* Centromerele se clivează, cromatidele se separă și migrează fiecare spre unul din poli devenind cromozomi-fii.

d) *Telofaza secundară (T II).* Are loc reorganizarea nucleară și separarea celulelor-fiice din care, prin procese specifice, vor rezulta gameții.

2.3. Gametogeneza la bărbat (spermatogeneza)

Formarea gameților masculini are ca punct de plecare celulele germinale primitive (cu garnitură diploidă) din tubii seminiferi testiculari.

Procesul de spermatogeneză are loc în trei etape :

— Etapa de multiplicare constă din înmulțirea celulelor primordiale prin mitoze normale. Consecutiv unui număr de divizuni, se formează spermatogoniile care încep să se dividă și să se multiplice la pubertate.

— Etapa de creștere se caracterizează prin faptul că o parte din spermatogonii își încetează activitatea, cresc în volum și devin spermatocite de ordinul I (spermatocite primare) care conțin un număr diploid de cromozomi (2 n).

— Etapa de maturație marchează angajarea spermatocitelor primare în cele două diviziuni succesive care caracterizează meioza.

Scanned with OKEN Scanner

După prima diviziune (reducțională, heterotipică) au naștere spermatocitele de ordinul II (spermatocite secundare) care conțin cîte un set haploid de cromozomi, fiecare cromozom fiind constituit din două cromatide egale. Spermatocitele secundare intră rapid în cea de a doua diviziune meiotică (ecuațională, homotipică) în cursul căreia cele două cromatide ale fiecărui cromozom se separă și se deplasează spre polii opuși ai fusului, rezultînd două celule-fiice numite spermatide care au un număr haploid de cromozomi.

În continuare are loc un proces citologic complex — spermiogeneza, prin care spermatidele se transformă în spermatozoizi.

Așadar, prin diviziunea meiotică, dintr-un spermatocit primar vor rezulta 4 spermatozoizi cu valori haploide (fig. 16).

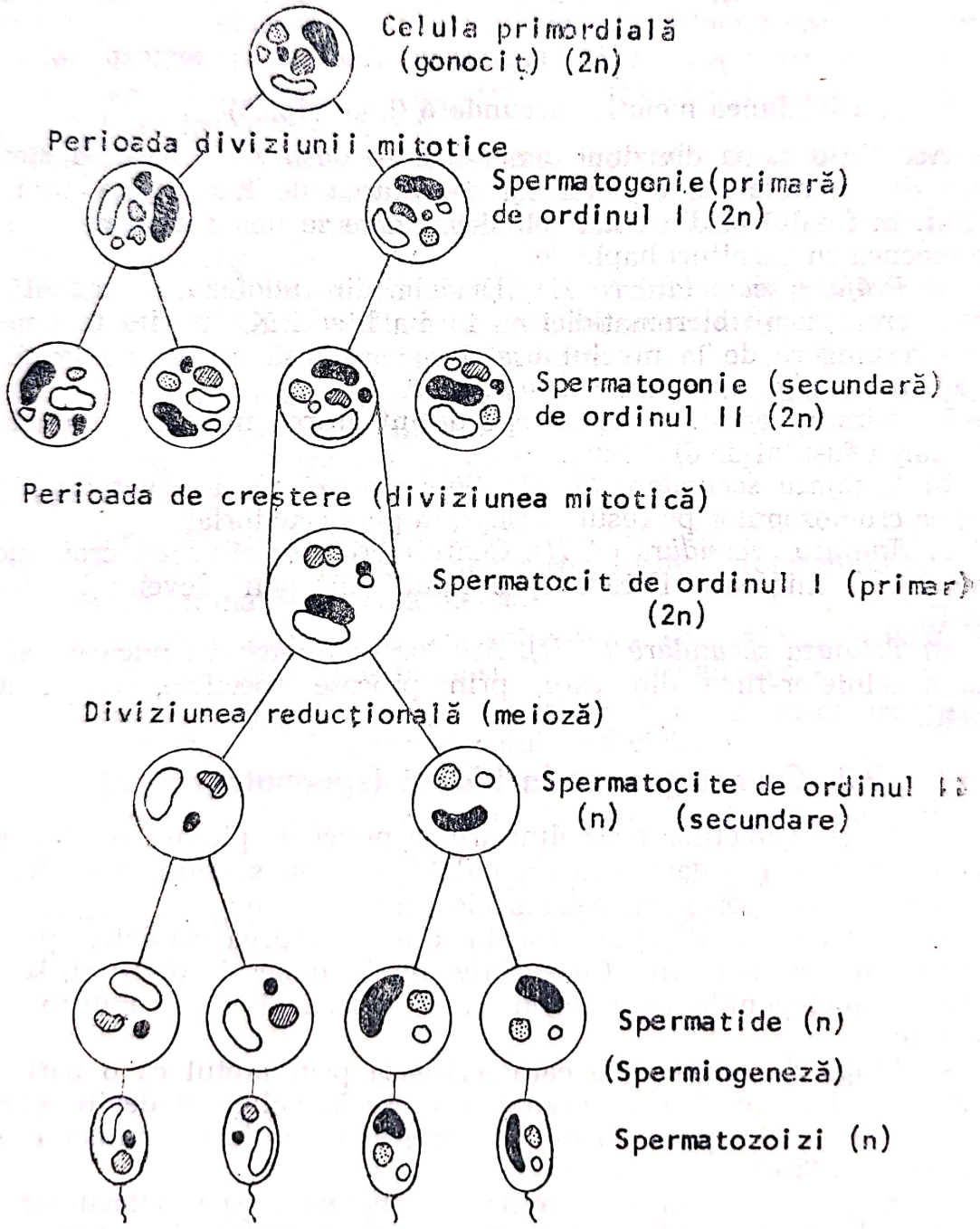

Fig. 16. Schema spermatogenezei.

Scanned with OKEN Scanner

2.4. Gametogeneza la femeie (ovogeneza)

Deşi parcurg aceleaşi stadii de dezvoltare ca gameţii masculini, la ovogeneză aceste stadii se plasează diferit în timp. Astfel, dacă la bărbat spermatogoniile încep să se dividă şi să se transforme în spermatocite

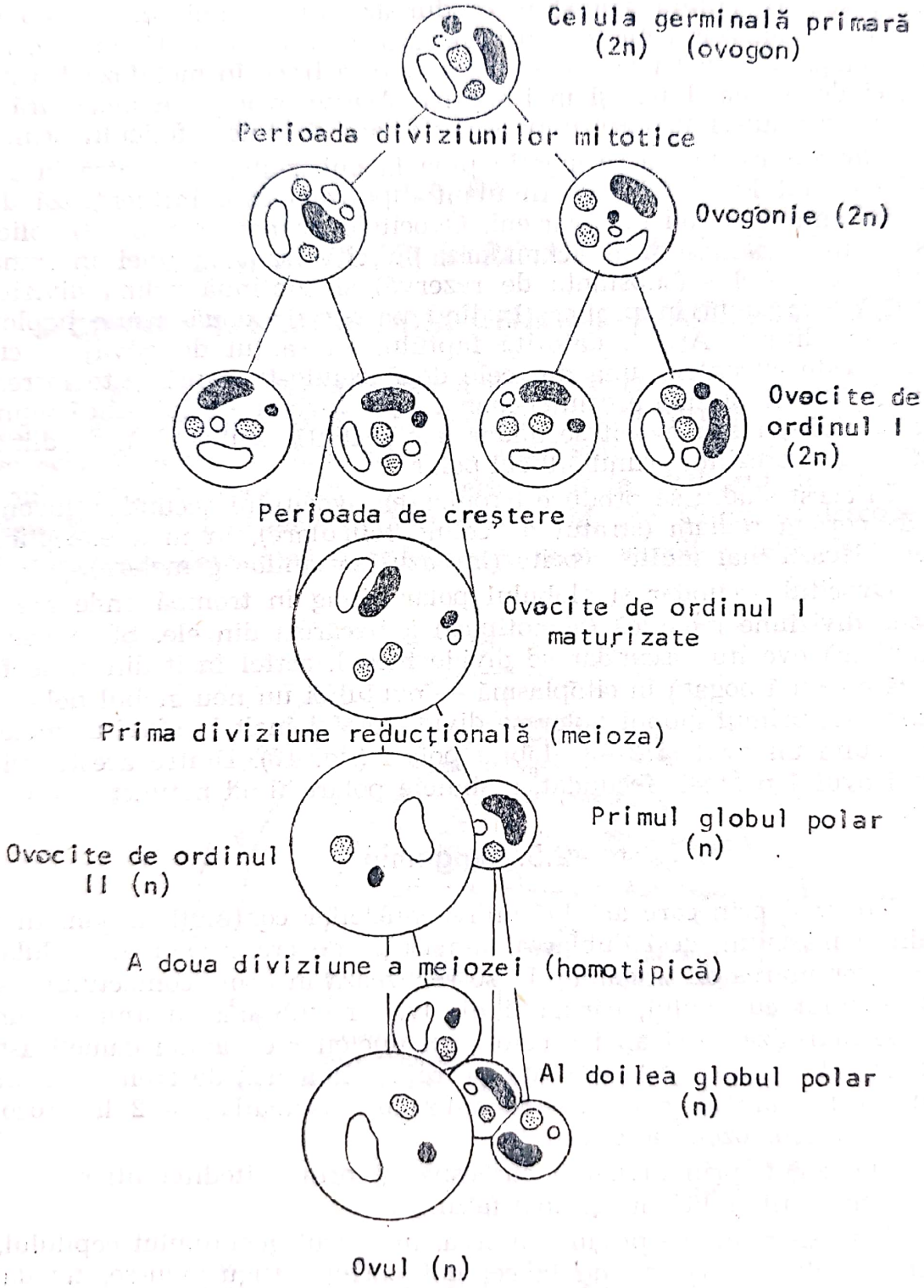

Fig. 17. Schema ovogenezei.

Scanned with OKEN Scanner

numai la vîrsta pubertății, întreg ciclul pînă la formara spermatozoizilor durînd 8—9 săptămîni, la femeie diviziunea ovogoniilor și transformarea lor în ovocite primare are loc înainte de naștere (anterior vîrstei de 7 luni a fetusului).

Ovocitele primare intră în prima diviziune meiotică, depășesc stadiile de leptonem, zigonem, pachinem și diplonem după care intră într-o fază de repaus numită dictionem ce durează 10—15 ani. In această ultimă fază, cromozomii nu se mai scurtează cum se întîmplă de obicei în ultima etapă a profazei I — diakinesis, spre a trece în metafaza I a meiozei, ci devin mai lungi și mai subțiri. Aceste ovocite se înconjură de un strat de celule foliculare împreună cu care alcătuiesc foliculii primari.

Într-o atare formă se mențin pînă la pubertate, cînd intră în acțiune hormonul FSH (foliculo-stimulant hipofizar) care influențează dezvoltarea anumitor foliculi ovarieni. Ovocitele primare din acești foliculi cresc mult în volum prin acumularea în citoplasmă a unei însemnate cantități de vitelus (substanță de rezervă) și continuă prima diviziune meiotică întreruptă în profaza I, dînd naștere la două celule haploide cu aspect diferit. Astfel, datorită faptului că șanțul de clivaj al citoplasmei este excentric, una din cele două celule-fiice primește întreaga cantitate de citoplasmă a celulei-mamă, este vorba de celula-fiică numită ovocită mare II sau ovocit secundar, iar cealaltă celulă-fiică, de dimensiuni mici, reprezintă primul globul polar.

În acest stadiu se produce expulzarea ovocitului secundar, înconjurat de *corona radiata* (stratul de celule foliculare), în mod excepțional se expulzează mai multe ovocite (în cazul sarcinilor gemelare).

Ovocitul secundar și globulul polar ajung în trompă unde are loc a doua diviziune meiotică (homotipică) a fiecăreia din ele. Și în meioza homotipică ovocitul secundar se divide inegal, astfel încît din el se formează o celulă bogată în citoplasmă — ovulul și un nou globul polar. La rîndul său, primul globul polar se divide, astfel încît la sfîrșitul meiozei vor rezulta un ovul și 2—3 globuli polari (fig. 17). Dintre aceste celule numai ovulul poate fi fecundat, globulele polare fiind nefuncționale.

2.5. Singamia

Procesul prin care are loc unirea nucleilor conținuți în gameții feminin și masculin, deci dublarea numărului de cromozomi din celulă, a primit denumirea de singamie. El se realizează în urma contactului spermatozoidului cu ovulul, căruia îi dizolvă membrana cu ajutorul unor enzime hidrolizante și apoi a contopirii nucleilor celor doi gameți astfel încît în celula-ou (zigot) rezultată, se reface numărul de cromozomi propriu speciei umane, respectiv 44 autozomi (somatici) și 2 heterozomi (gonozomi, cromozomi ai sexului).

Din zigot, prin diviziuni succesive și prin citodiferențiere se va forma mai întîi embrionul și apoi fătul.

Prin singamie se produce unirea, în cadrul genotipului copilului, a zestrei ereditare primite de la cei doi părinți, asigurîndu-se, totodată, continuitatea materialului genetic în generațiile următoare.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul III

ACIZII NUCLEICI ȘI ROLUL LOR GENETIC

SECȚIUNEA 1. SEMNIFICAȚIA GENETICĂ A ACIZILOR NUCLEICI

În anul 1871, M. Miescher a reușit să izoleze, pentru prima oară, din nucleul spermatozoizilor de somon, un acid căruia i-a dat denumirea de acid nucleinic, în fapt acidul dezoxiribonucleic (ADN). Dar, pînă în anul 1944 cînd trei cercetători americani de la Institutul Rockefeller din New-York, O. T. Avery, C. Mac Leod și M. Mc. Carty au descoperit că factorul care determină transformarea pneumococilor nevirulenți în ger-

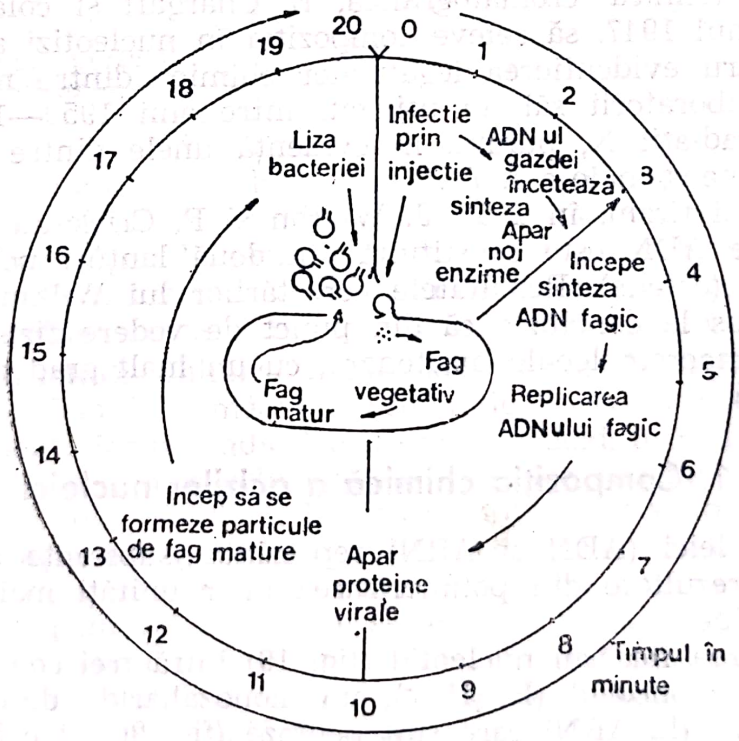

Fig. 18. Demonstrarea faptului că în cazul bacteriofagului T_2 în celula de Escherichia coli pătrunde doar molecula de ADN (după T. Crăciun).

meni virulenți este ADN-ul, acestei substanțe nu i s-a atribuit vreun rol genetic, considerîndu-se că specificitatea genetică aparține proteinelor cromozomiale.

Descoperirea lui Avery și a colaboratorilor săi a spulberat această optică, demonstrînd că ADN reprezintă materialul genetic purtător al informației ereditare.

Cercetări ulterioare au confirmat faptul că activitatea genetică este asociată cu prezența ADN.

Astfel, A. D. Hershey și M. C. Chase, efectuînd studii asupra bacteriofagilor din seria T care parazitează bacteria *Escherichia coli,* au constatat că în celula bacteriană pătrunde numai macromolecula de ADN a virusului ce determină formarea unor noi bacteriofagi (fig. 18).

Sinteza genelor și obținerea de ADN recombinat, realizări ale ultimilor zece ani, au oferit noi argumente ipotezei că ADN-ul reprezintă depozitarul informației genetice la toate organismele, cu excepția ribovirusurilor. La aceste virusuri al căror genom este alcătuit în exclusivitate din acid ribonucleic (ARN) s-a demonstrat, prin experiențe efectuate pe virusul mozaicului tutunului, că genele sînt constituite din ARN.

SECȚIUNEA 2. STRUCTURA ACIZILOR NUCLEICI

Relevarea rolului acizilor nucleici în ereditate a impus stabilirea structurii chimice a ADN și ARN spre a se putea explica modul în care se fixează în macromolecula lor informația ereditară, cum se transmite aceasta de la o generație la alta și felul în care acționează gena în realizarea fenotipică a caracterului controlat.

Folosind tehnica cromatografică, E. Chargaff și colaboratorii săi au reușit în anul 1947, să releve compoziția în nucleotizi a moleculelor de ADN. Pentru evidențierea legăturilor chimice dintre nucleotizi, M. Wilkins și colaboratorii săi au utilizat, între anii 1950—1952, tehnica difracției cu radiații X, punînd în evidență unele dintre proprietățile structurii tridimensionale a ADN.

Un an mai tîrziu, în 1953, J. Watson și F. Crick au emis ipoteza că molecula de ADN este constituită din două lanțuri polinucleotidice complementare (catene). Rezultatele cercetărilor lui Wilkins, Watson și Crick au condus la concluzia că din punct de vedere fizic ADN-ul se constituie din macromolecule bicatenare, cu un înalt grad de vîscozitate și birefringență.

2.1. Compoziția chimică a acizilor nucleici

Acizii nucleici (ADN și ARN) reprezintă substanțe chimice macromoleculare rezultate din polimerizarea unor unități mai simple denumite nucleotide.

În alcătuirea fiecărui nucleotid (fig. 19) intră trei componente : un radical fosforic monoacid (PO_4H—), un monozaharid : dezoxiriboza (la ADN) sau riboza (la ARN) care sînt pentoze (fig. 20) și o bază azotată purinică (adenina, guanina) ori pirimidinică (citozină, timină — la ADN, citozină, uracil — la ARN), rezultate dintr-un nucleu purinic și respectiv pirimidinic (fig. 21).

Scanned with OKEN Scanner

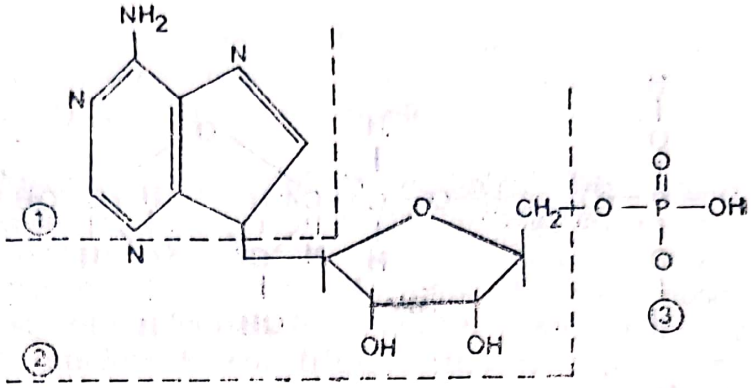

Fig. 19. Structura chimică a unei nucleotide: 1 — bază azotată; 2 — glucid; 3 — radical fosforic.

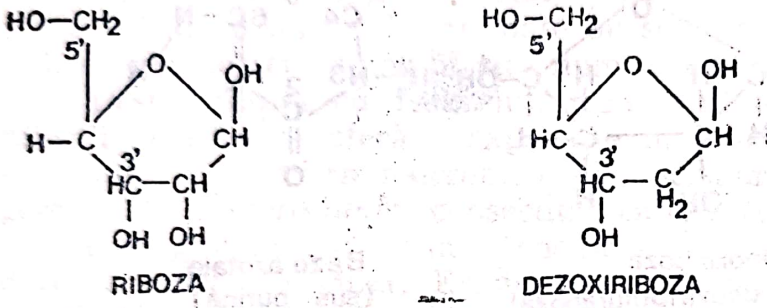

Fig. 20. Zaharurile care fac parte din structura acizilor nucleici.

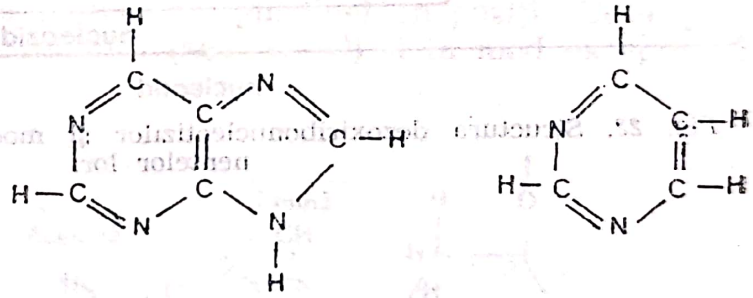

Fig. 21. Nucleul purinic (a) și nucleul pirimidinic (b).

Din combinarea unei baze azotate purinice sau pirimidinice cu o pentoză, ia naștere o nucleosidă, iar prin atașarea unui grup fosfat la carbonul 3′ sau 5′ de la pentoza unei nucleoside rezultă o nucleotidă, unitatea de bază a acizilor nucleici. Polinucleotidele reprezintă înlănțuiri de nucleotide, aceasta fiind structura primară sau monocatenară.

2.1.1. Structura chimică a macromoleculei de ADN. Nucleotidele care intră în alcătuirea macromoleculei de ADN (dezoxiribonucleotizi) au în componența lor un radical fosforic monoacid, o pentoză (β-D-2-dezoxiriboză) și una din gazele azotate purinice (adenina, guanina) sau pirimidinice (timina, citozina). Legătura dintre dezoxiriboză și baza azotată respectivă este N-glucidică: între poziția N_9 a heterociclului purinic și poziția C_1 a pentozei, sau între poziția N_3 a nucleului pirimidinic și poziția C_1 a pentozei, formîndu-se astfel o nucleosidă.

Prin adiționarea radicalului fosforic în poziția 5′ a dezoxiribozei, din cadrul nucleosidului ia naștere nucleotida — unitate de bază a acizilor nucleici, care reprezintă un ester al acidului fosforic cu nucleosida (fig. 22). Legăturile chimice atît între dezoxiriboză și baza azotată, cît și între nucleosidă și radicalul fosforic se realizează prin pierderea a cîte unei molecule de apă.

Scanned with OKEN Scanner

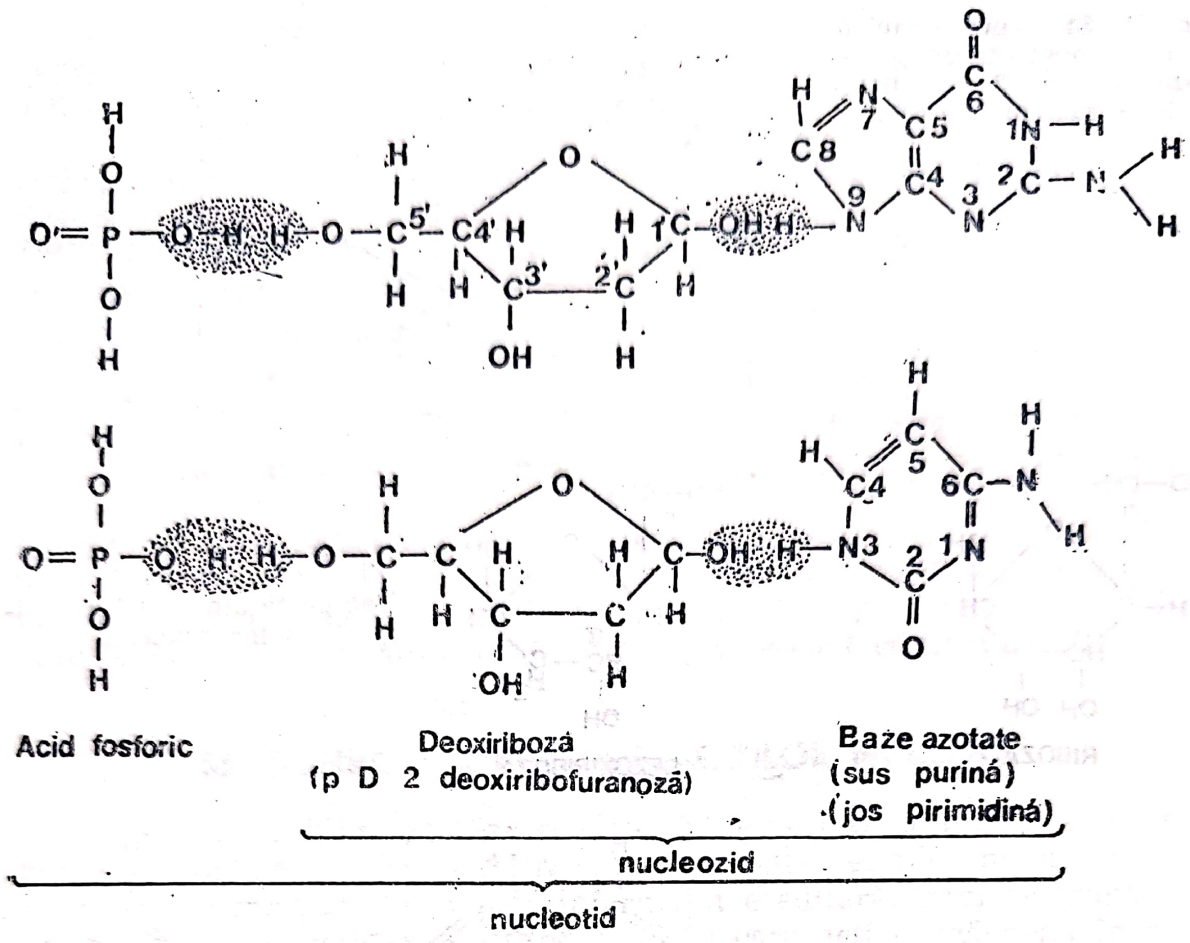

Fig. 22. Structura dezoxiribonucleotizilor și modul de asociere a componentelor lor.

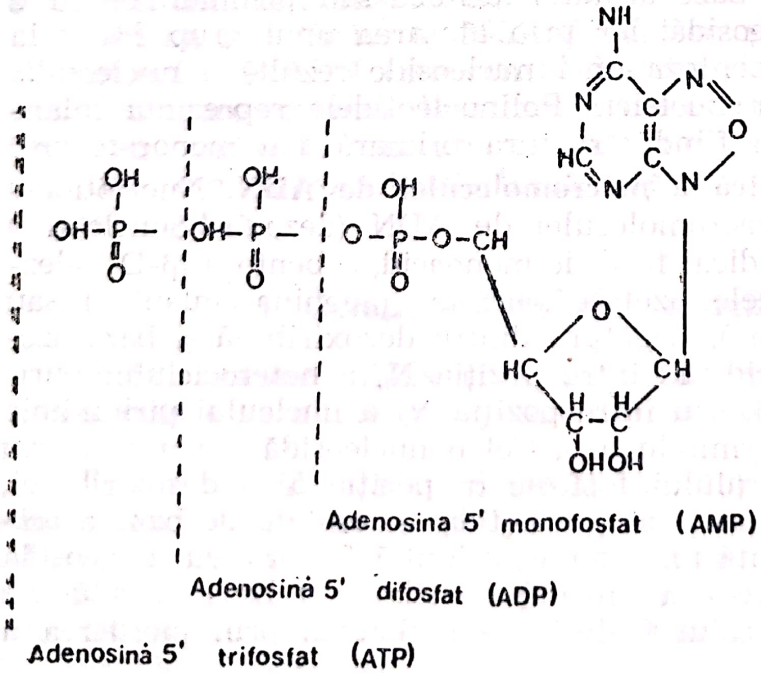

Fig. 23. Formele de legare ale adenozinei 5′ — fosfat de radicalii fosforici.

Fiecare radical fosforic al unui nucleotid, se poate lega prin grupările acid libere fie cu un radical fosforic, formînd monofosfați, difosfați sau trifosfați (fig. 23), fie cu un alt nucleotid în poziția 3′ a acestuia (fig. 24).

Prin unirea radicalului fosforic al unui nucleotid, în care este legat de dezoxiriboză în poziția 5′, cu un nucleotid adiacent inferior în poziția 3′ se stabilește o legătură în zig-zag, fenomen denumit polarizare, prin care se formează oligonucleotide (formate dintr-un număr mai mic de 10 nucleotide) și polinucleotide (care conțin peste 10 nucleotide). Această înlănțuire de nucleotide constituie structura primară sau monocatenară a ADN.

În nucleotide, bazele azotate purinice și pirimidinice se pot prezenta sub două forme determinate de schimbarea poziției unui atom de hidrogen, fenomen cunoscut sub numele de tautomerie (fig. 25).

Deși întîlnită cu frecvență rară, tautomeria are importante implicații genetice și oferă o explicație modificărilor spontane sau experimentale ce apar în macromolecula acizilor nucleici. Este vorba de „erorile de împerechere“ consecutiv cărora adenina se cuplează cu citozina iar guanina cu timina, fenomene ce stau la baza mutațiilor produse la nivel molecular. Existența tautomeriei produce modificări ale reactivității chimice a moleculei respective. Astfel, atomii de oxigen aflați în structura moleculei timinei sau guaninei, în poziția C_6 se prezintă, de regulă, sub forma cetonică (keto C—O) și în mod excepțional

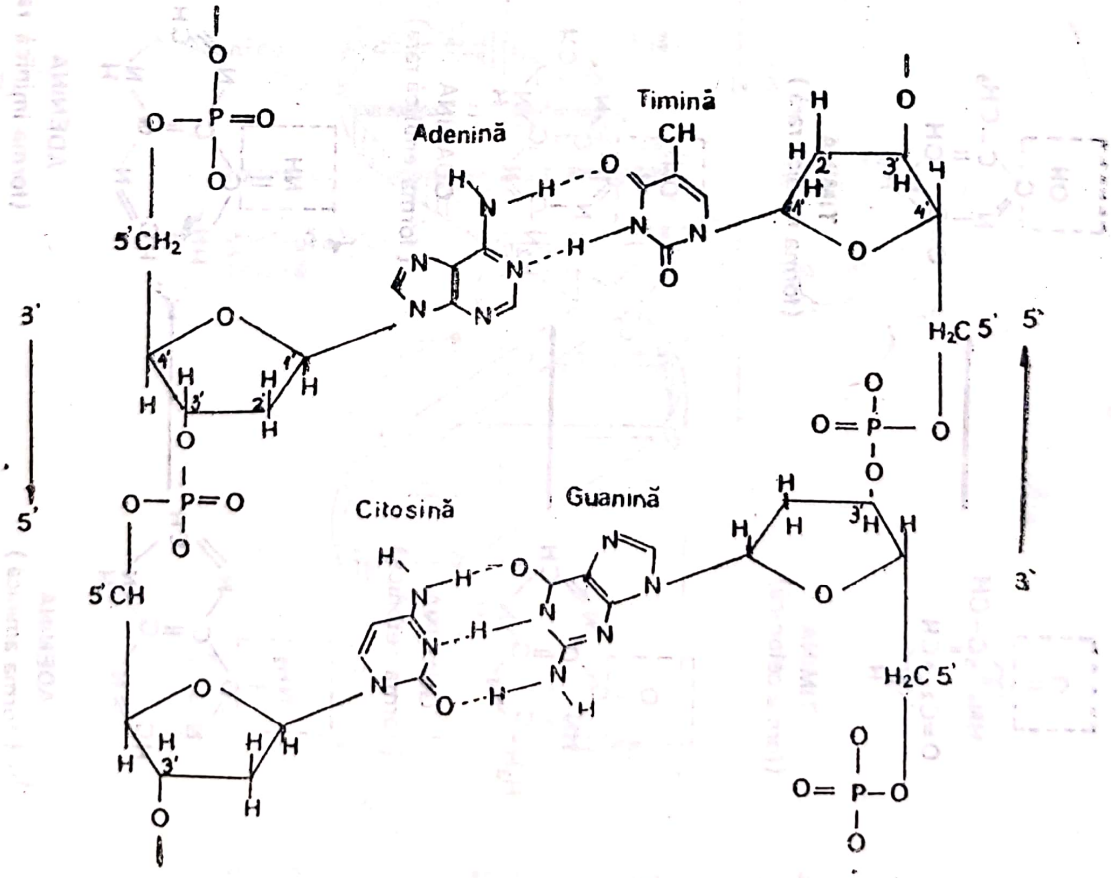

Fig. 24. Segment din macromolecula de ADN.

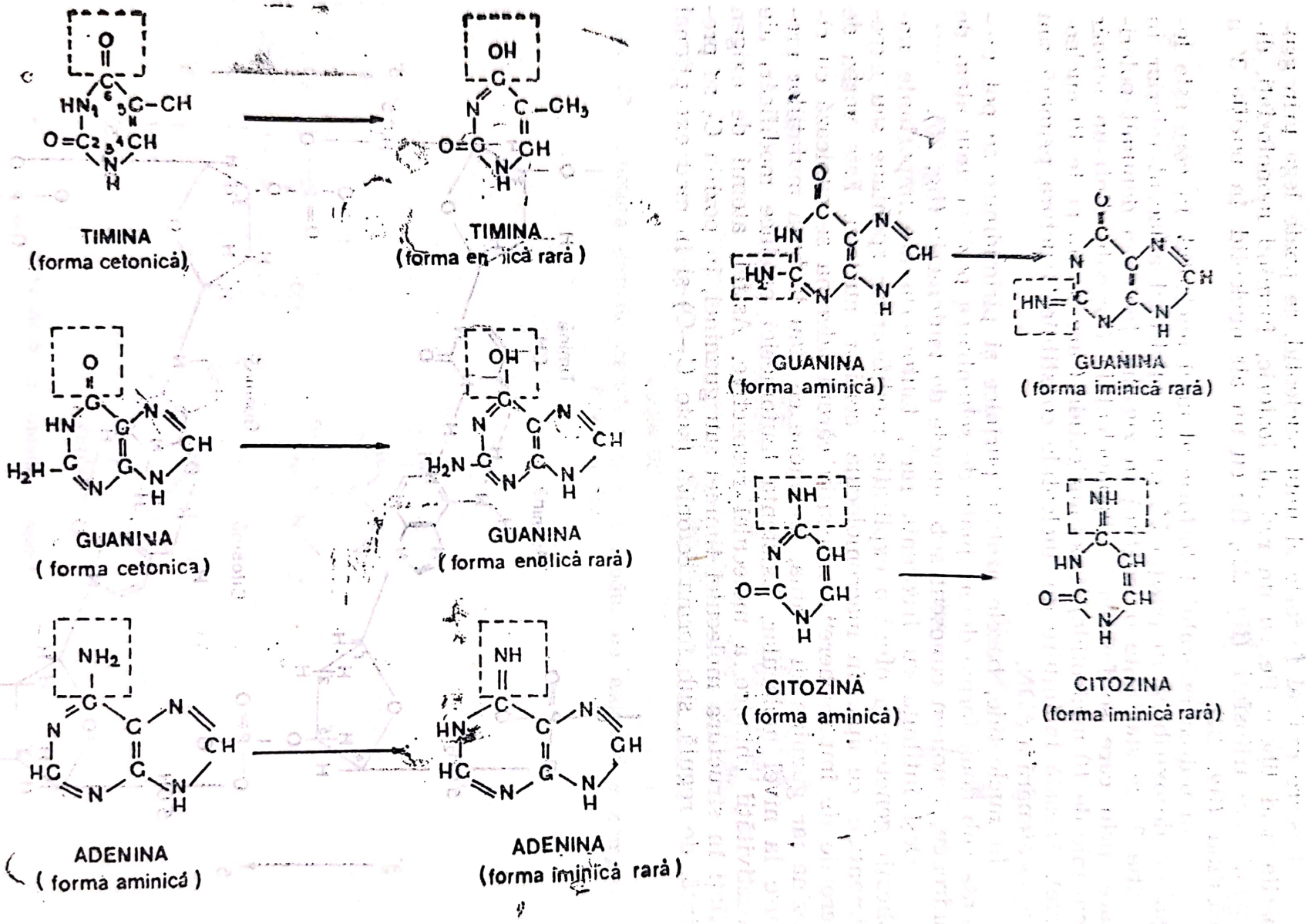

Fig. 25. Tautomeria bazelor azotate ce intră în alcătuirea ADN.

sub formă enolică (enol C—OH). La fel, atomii de azot din cadrul nucleului purinic sau pirimidinic care, de obicei, se află sub forma amino (NH_2) pot apărea, extrem de rar, sub forma imino (N—H).

În mod normal, macromolecula de ADN este formată din două catene polinucleotidice paralele, înfășurate plectonemical în jurul unui ax comun, fiecare dintre ele răsucindu-se într-o direcție opusă celeilalte (antiparalele).

Nucleotidele succesive sînt plasate la distanțe de 3,4 Å, pasul elicei este de 34 Å, corespunzător spațiului în care sînt incluse 10 nucleotide, iar grosimea macromoleculei de ADN este de 20—30 Å (fig. 26).

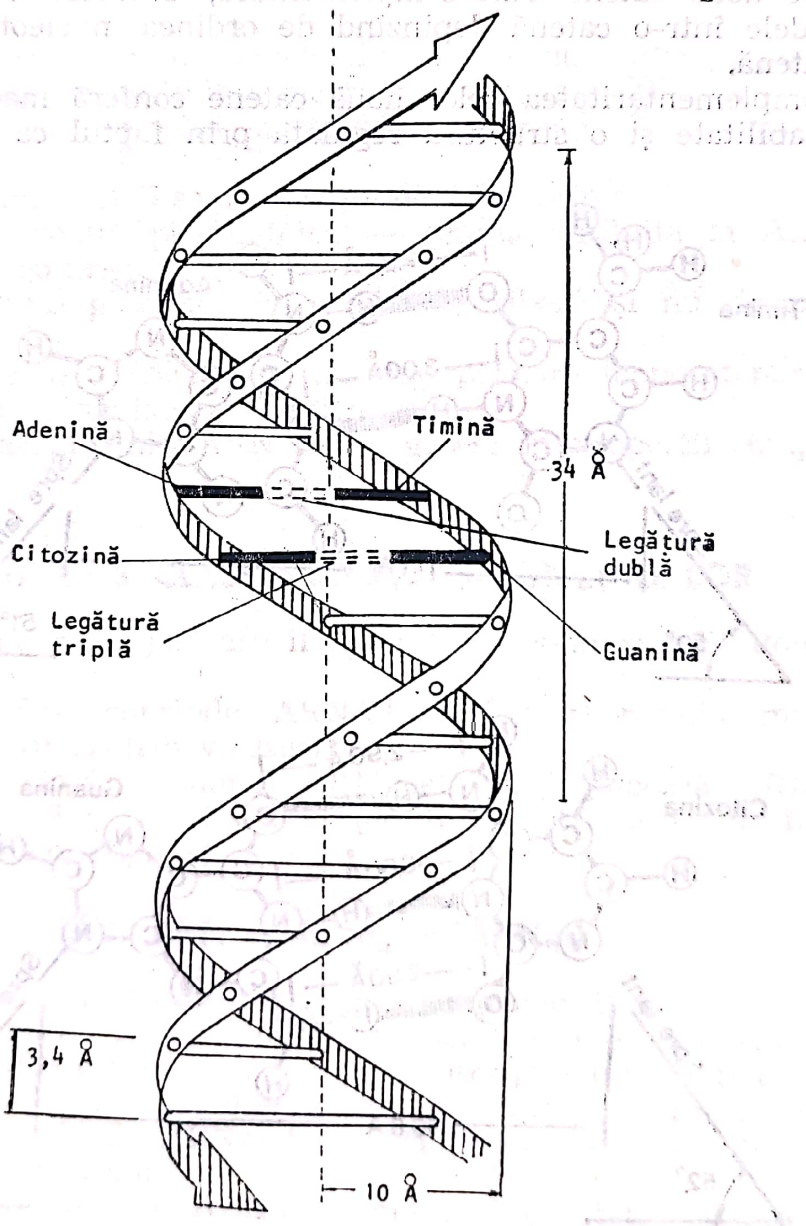

Fig. 26. Modelul structurii bicatenare dublu helicoidale a macromoleculei de ADN.

Scanned with OKEN Scanner

Cele două catene sînt legate între ele prin punți de hidrogen care sînt legături electrostatice între un atom de hidrogen cu sarcină electrică pozitivă și un atom acceptor covalent cu sarcină electrică negativă.

În cadrul sistemelor biologice, acceptorii cei mai des întîlniți sînt oxigenul și azotul.

Punțile de hidrogen leagă perechile de baze purină-pirimidină care se găsesc în centrul macromoleculei de ADN, astfel : două punți de hidrogen între adenină (amino) și timină (ceto) și trei punți de hidrogen între guanină (ceto) și citozină (amino) (fig. 27).

Se constată că între cele două catene ale macromoleculei de ADN nu pot exista, în mod normal, decît 4 tipuri de legături : adenină-timină, timină-adenină, guanină-citozină și citozină-timină.

Datorită împerecherii obligatorii în această formă a bazelor azotate, cele două catene sînt complementare, ordinea în care se succed nucleotidele într-o catenă depinzînd de ordinea nucleotidelor din cealaltă catenă.

Complementaritatea celor două catene conferă macromoleculei de ADN stabilitate și o structură regulată prin faptul că toate perechile

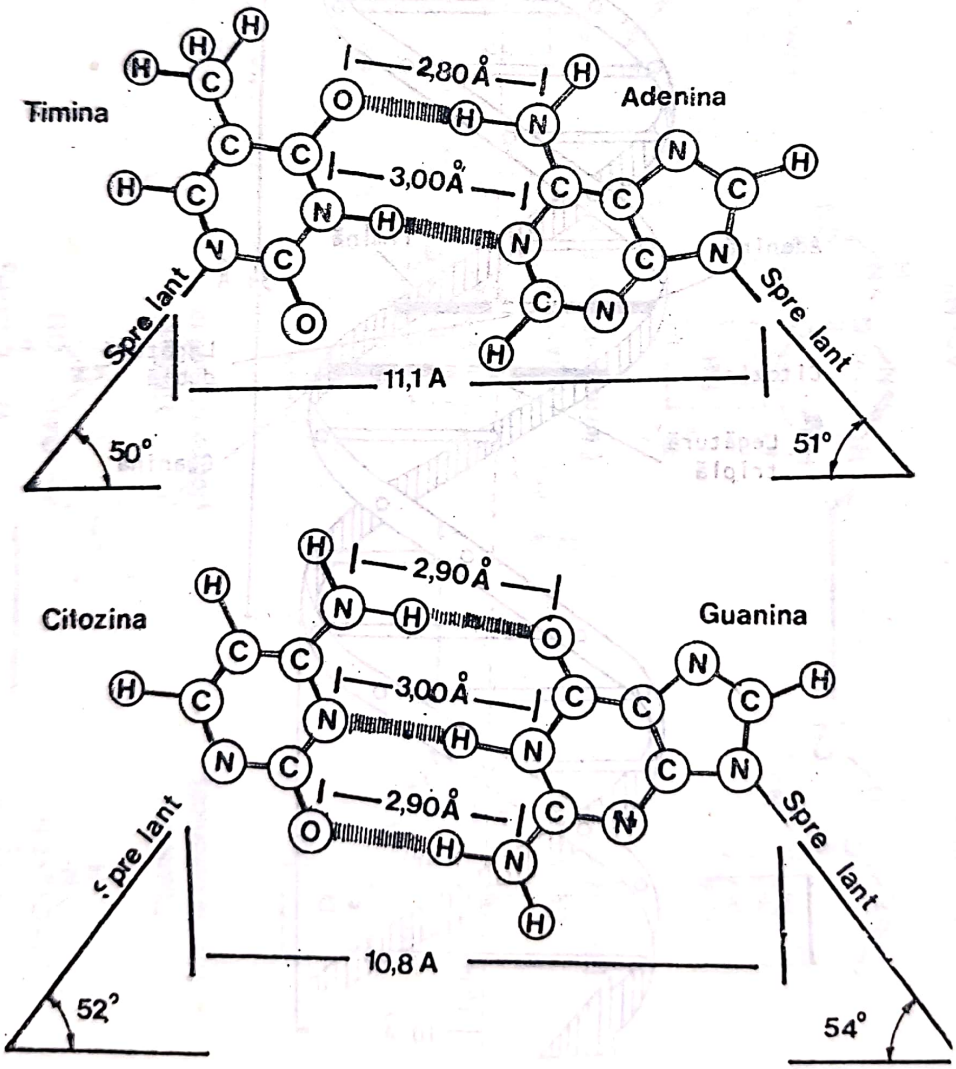

Fig. 27. Perechile de baze complementare și sistemul de legare a lor prin punți de hidrogen.

Scanned with OKEN Scanner

de baze purinice-pirimidinice au aceeași dimensiune, deși luate separat molecula pirimidinică este mai mică decît cea purinică. Această organizare reprezintă structura secundară a ADN.

Cantitatea de ADN din nucleu se menține stabilă de la o generație la alta.

2.1.2. **Structura chimică a macromoleculei de ARN.** Macromolecula de ARN prezintă o serie de asemănări cu macromolecula de ADN, astfel :

— ambele molecule au o structură liniară și neramificată ;

— în constituția lor intră trei componente principale : baze azotate purinice și pirimidinice, o pentoză și radicalul fosforic ;

— în cadrul ribonucleotidelor pentoza se leagă de bazele azotate în mod similar legăturilor din cadrul dezoxiribonucleotidelor : riboza din poziția C_1 cu purinele în poziția N_9 sau cu pirimidinele din poziția N_3 ;

— monomerii ARN (ribonucleotidele) se leagă între ei în același mod ca monomerii ce alcătuiesc macromolecula de ADN : radicalul fosforic în poziția 5′ a primului nucleozid și în poziția 3′ a nucleozidului adiacent.

În același timp, ARN se deosebește de ADN prin :

— o bază azotată pirimidînică — timina, întîlnită la ADN este înlocuită la ARN cu uracilul ;

— componenta glucidică la ARN este riboza și nu dezoxiriboza ca la ADN ;

— molecula de ARN are o structură primară monocatenară, fiind formată dintr-un singur lanț polinucleotidic ;

— bazele azotate din ARN nu se găsesc în proporții complementare ca în ADN.

SECȚIUNEA 3. CLASELE DE ARN ȘI FUNCȚIILE LOR

În raport de rolul pe care îl îndeplinesc, s-au stabilit două clase de ARN :

— Prima clasă cuprinde ARN-ul viral și reprezintă materialul genetic al unor virusuri (ribovirusuri).

— A doua clasă, denumită ARN celular, înglobează ARN-mesager, ARN-ribozomal și ARN-solubil (de transport) care sînt implicați în sinteza proteinelor (fig. 28).

3.1. ARN – mesager (ARNm)

Este sintetizat în procesul transcripției (copierii) mesajului genetic „înscris" în catena de ADN, sub forma unei secvențe complementare a acesteia. Rolul ARNm nu se rezumă la transcripția informației genetice, el fiind implicat și în transmiterea acestei informații (translația).

Macromoleculele de ARNm formează împreună cu ribozomii complexe numite poliribozomi.

Lungimea catenei de ARNm și implicit greutatea ei moleculară sînt variabile, în funcție de cantitatea de informație copiată. Ponderea ARNm în celulă este de pînă la 2% din cantitatea totală de ARN.

Scanned with OKEN Scanner

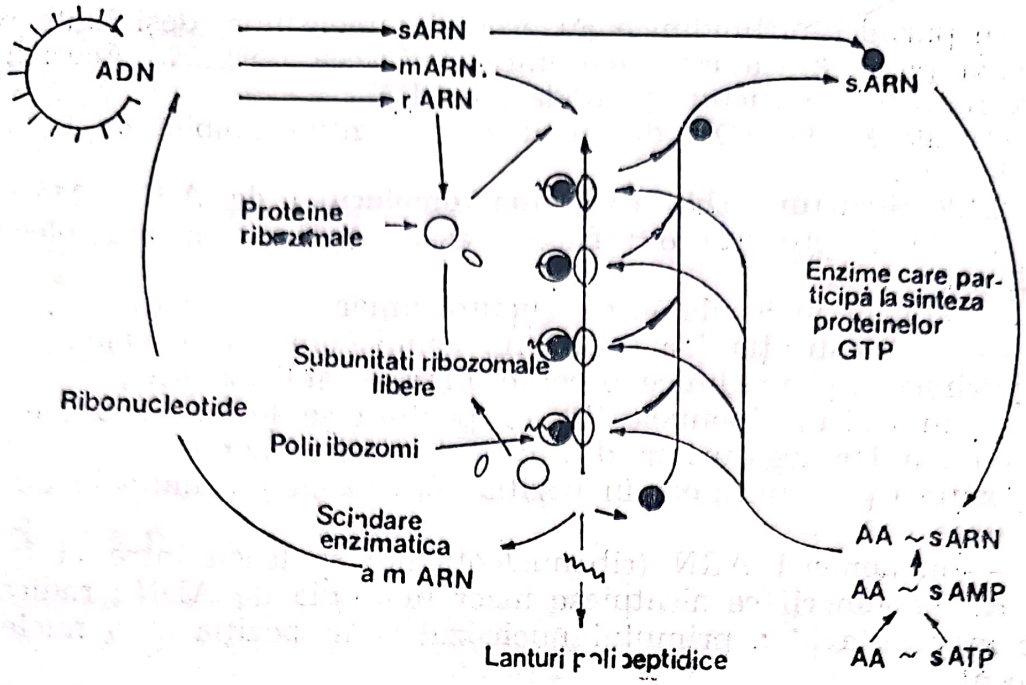

Fig. 28. Reprezentarea schematică a rolului diferitelor tipuri de ARN în sinteza proteinelor.

Durata vieții unui ARN este de cîteva ore, degradarea lui enzimatică începînd din poziția 5′ spre 3′ de la capătul unde a început sinteza sa.

3.2. ARN solubil sau de transfer (ARNs)

Are o compoziție asemănătoare cu a celorlalte tipuri de ARN, fiind reprezentat în proporție de 10—15% din totalul ARN al celulei.

Rolul ARNs este de a transporta aminoacizi liberi din citoplasmă la locul sintezei proteinelor (poliribozomi). Astfel, ARNs joacă un rol de adaptor specific, cuplîndu-se cu un anumit aminoacid prin intermediul unei singure legături covalente. Consecutiv acestei cuplări rezultă gruparea aminoacid-ARNs care se deplasează pînă la suprafața poliribozomilor. După asamblarea aminoacidului transportat în lanțul polipeptidic ce se sintetizează, ARNs este pus în libertate și reintră în circuitul de transport al aminoacizilor la locul sintezei proteinelor. Se consideră că există 64 tipuri diferite de ARNs, corespunzînd celor 64 de codoni ce determină sinteza proteică. Diferențele dintre ei sînt conferite de adaptorii specifici pentru cei 20 de aminoacizi diferiți, fiecare moleculă de ARNs conținînd serii scurte de nucleotide complementare nucleotidelor din cadrul ARNm care codifică un aminoacid caracteristic.

Macromolecula de ARNs este formată din 75—90 ribonucleotide care formează trei bucle și o tijă, mimînd forma unei frunze de trifoi, cu o lungime de 120 Å și o greutate moleculară de 25 000.

O trăsătură particulară a acestui tip de ARN o constituie faptul că la capătul 3′ se află o secvență de 4 ribonucleotide din care una variabilă și o secvență fixă C C A (citozină-citozină-adenină) iar la celălalt capăt 5′ ribonucleotidul adenină.

S-a constatat că macromolecula de ARNs se prezintă sub forma a trei bucle în formă de ac de păr, separate între ele prin regiuni intermediare ce se leagă prin punți de hidrogen, formînd segmente bicatenare înfășurare helicoidal și un braț suplimentar denumit ciot (fig. 29).

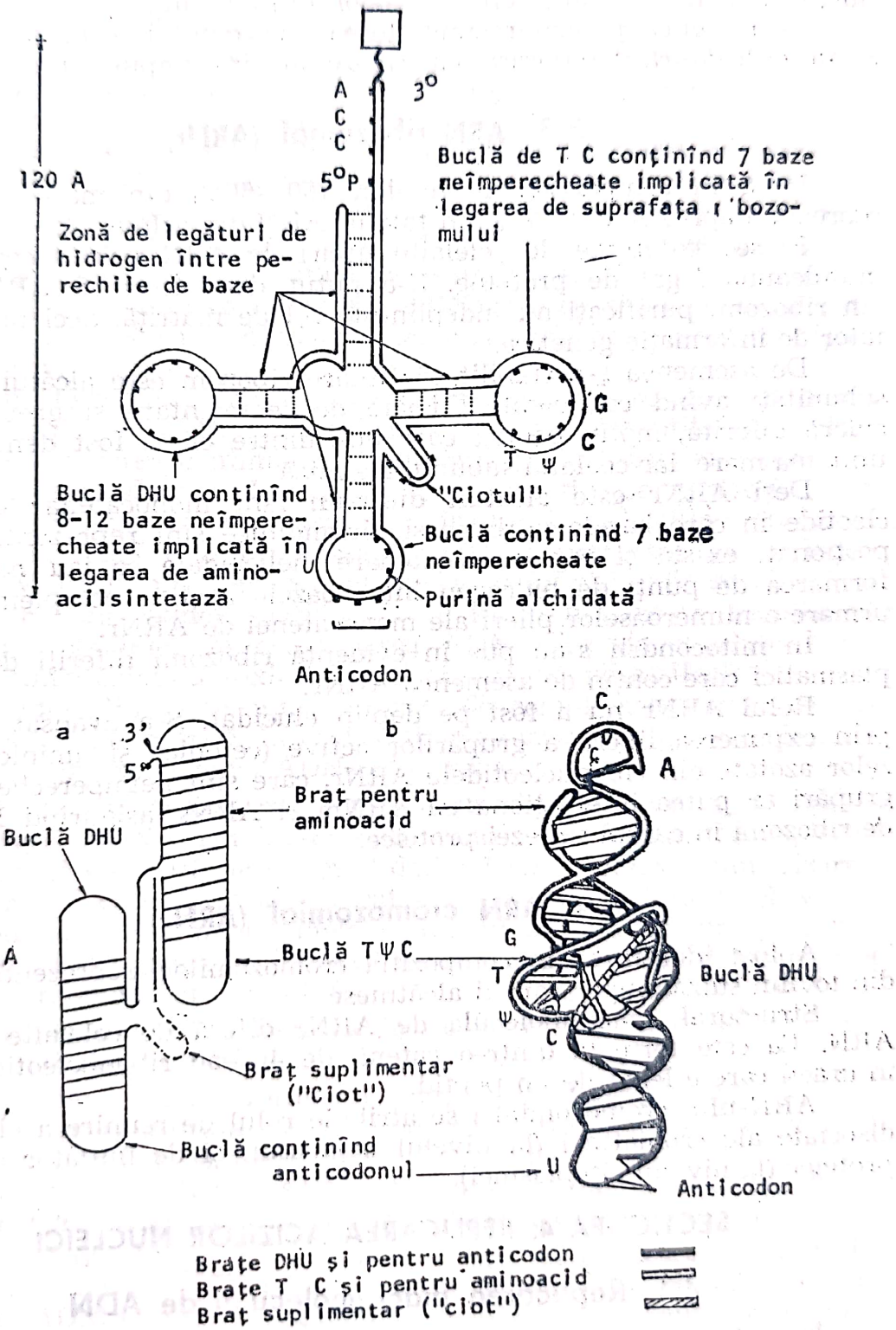

Fig. 29. Reprezentarea schematică a unei molecule de ARNs și dimensiunile ei : modelul convențional bidimensional (sus) și modelul structurii terțiare (jos).

Scanned with OKEN Scanner

Macromolecula de ARNs prezintă trei regiuni distincte :

— regiunea pentru recunoașterea aminoacidului plasată pe brațul cu codonul C C A ;

— regiunea anticodonului formată dintr-o tripletă de ribonucleotide, complementară unui anumit codon din ARNm ;

— regiunea pentru recunoașterea ribozomului, prin care se realizează o legătură temporară cu ribozomul în timpul sintezei proteice.

3.3. ARN ribozomal (ARNr)

Intră în compoziția ribozomilor (50—60% din masa acestora) și reprezintă aproximativ 85% din totalul ARN din celulă.

El se deosebește de celelalte tipuri de ARN prin aceea că apare întotdeauna legat de proteine. S-a putut demonstra că ARN-ul izolat din ribozomi purificați nu îndeplinește rol de matriță, deci nu este purtător de informație genetică.

De asemenea s-a stabilit că fiecare ribozom este alcătuit din două subunități avînd coeficiente diferite de sedimentare și greutate moleculară diferită, motiv pentru care una dintre ele a fost denumită subunitatea mare, iar cealaltă subunitatea mică.

Deși ARNr este alcătuit dintr-un lanț monocatenar de ribonucleotide în care bazele purinice și pirimidinice sînt reprezentate disproporționat, există și regiuni bicatenare helicoidale ce iau naștere prin formarea de punți de hidrogen între bazele azotate complementare, ca urmare a numeroaselor plieri ale monocatenei de ARNr.

În mitocondrii s-au pus în evidență ribozomi diferiți de cei citoplasmatici care conțin de asemenea ARNr.

Rolul ARNr nu a fost pe deplin elucidat. S-a avansat ipoteza că prin expunerea liberă a grupărilor active (cetonice și aminice) ale bazelor azotate din ribonucleotidele ARNr, care sînt neîmperecheate, aceste grupări ar putea interacționa cu ARNm și ARNs, asigurînd legarea lor de ribozomi în cursul sintezei proteice.

3.4. ARN cromozomial (ARNc)

A fost identificat în compoziția cromozomilor, reprezentînd 10,9% din totalul substanțelor care îi alcătuiesc.

Structural, macromolecula de ARNc diferă de celelalte tipuri de ARN. Ea este formată dintr-o catenă de 40—50 ribonucleotide, bogată în uracil care e legat de un peptid.

ARN-ului cromozomial i se atribuie rolul de reunire a elementelor disociate ale cromatinei (la nivelul nucleului) și de inițiator al sintezei proteice (la nivelul citoplasmei).

SECȚIUNEA 4. REPLICAREA ACIZILOR NUCLEICI

4.1. Replicarea macromoleculei de ADN

În cadrul ciclului celular, în interfază și anume în faza S are loc dublarea cantității de ADN, procesul de sinteză a acestuia primind denumirea de replicație.

Scanned with OKEN Scanner

Explicarea mecanismului replicației ADN s-a încercat prin trei ipoteze: replicarea după tipul conservativ, după tipul semiconservativ și după tipul dispersiv.

Potrivit primei ipoteze, noua moleculă de ADN este sintetizată în întregime pe baza vechii molecule de ADN care servește drept matriță.

Ipoteza replicării după tipul semiconservativ, emisă de Watson și Crick, postulează că, consecutiv ruperii punților de hidrogen ce leagă cele două catene complementare între ele, acestea servesc drept matrițe pentru formarea unor catene-fiice.

Cea de a treia ipoteză susține că, la un moment dat, vechea macromoleculă de ADN se dezintegrează în elementele componente care împreună cu elementele similare aflate în mediul celular servesc la asamblarea a două noi macromolecule de ADN alcătuite deci, atît din nucleotide vechi cît și din nucleotide nou-sintetizate.

Observațiile privitoare la sinteza ADN *in vivo* și *in vitro* au confirmat faptul că replicarea ADN-ului se realizează după modelul (tipul) semiconservativ.

Procesul de replicare începe de la o extremitate sau dintr-un punct al macromoleculei de ADN unde se produce ruperea punților de hidrogen, după care ruperea continuă în mod similar desfacerii unui fermoar. Concomitent, se produce o derulare a catenelor, fiecare nucleotidă din alcătuirea lor rotindu-se spre exterior, în jurul radicalilor fosforici.

Biosinteza ADN este precedată de sinteza precursorilor nucleotidici, respectiv acidul uridinic pentru nucleotidele pirimidinice și acidul inosinic pentru nucleotidele purinice, care în continuare se transformă în nucleotidele ce intră în compunerea ADN: dezoxiadenozintrifosfat, dezoxiguanozintrifosfat, dezoxicitidintrifosfat și trimidintrifosfat.

Nucleotidele libere se așază pe bază de complementaritate pe catena veche cu rol de matriță. În același timp se produce unirea (polimerizarea) lor în prezența enzimei ADN-polimeraza.

Această enzimă posedă mai multe locusuri care fac posibilă catalizarea replicației ADN. Prin intermediul unui locus enzima se cuplează cu vechea catenă de ADN iar cu un al doilea locus produce polimerizarea nucleotidelor noi care formează o catenă complementară celei vechi. ADN-polimeraza unește nucleotidele în cadrul catenei noi prin legături fosfodiesterice între gruparea hidroxil de la carbonul 3′ al dezoxiribozei și oxidrilul carbonic 5′ al nucleotidei.

Catena nou sintetizată va avea deci o polaritate 3′—5′ pe cînd catena veche (matrița) va fi de sens opus 5′—3′.

În continuare are loc formarea punților de hidrogen între catena veche și cea nou-sintetizată, prin alunecarea ADN-polimerazei de la o pereche de nucleotide la alta (închiderea fermoarului).

Ultima fază a replicării ADN este reprezentată de răsucirea bicatenei în jurul aceluiași ax și formarea helixului dublu (fig. 30).

Se cunosc trei tipuri de ADN-polimeraze, unele dintre ele intervin nu numai în replicarea ADN-ului ci și în procesele de reparare a macromoleculei de ADN, eliminînd segmentele de ADN cu secvențe eronate de nucleotide prin repolimerizarea lor și determinînd sinteza unei catene noi, cu o secvență de nucleotide dispuse corect (complementar) față de nucleotidele din vechea catenă de ADN.

Scanned with OKEN Scanner

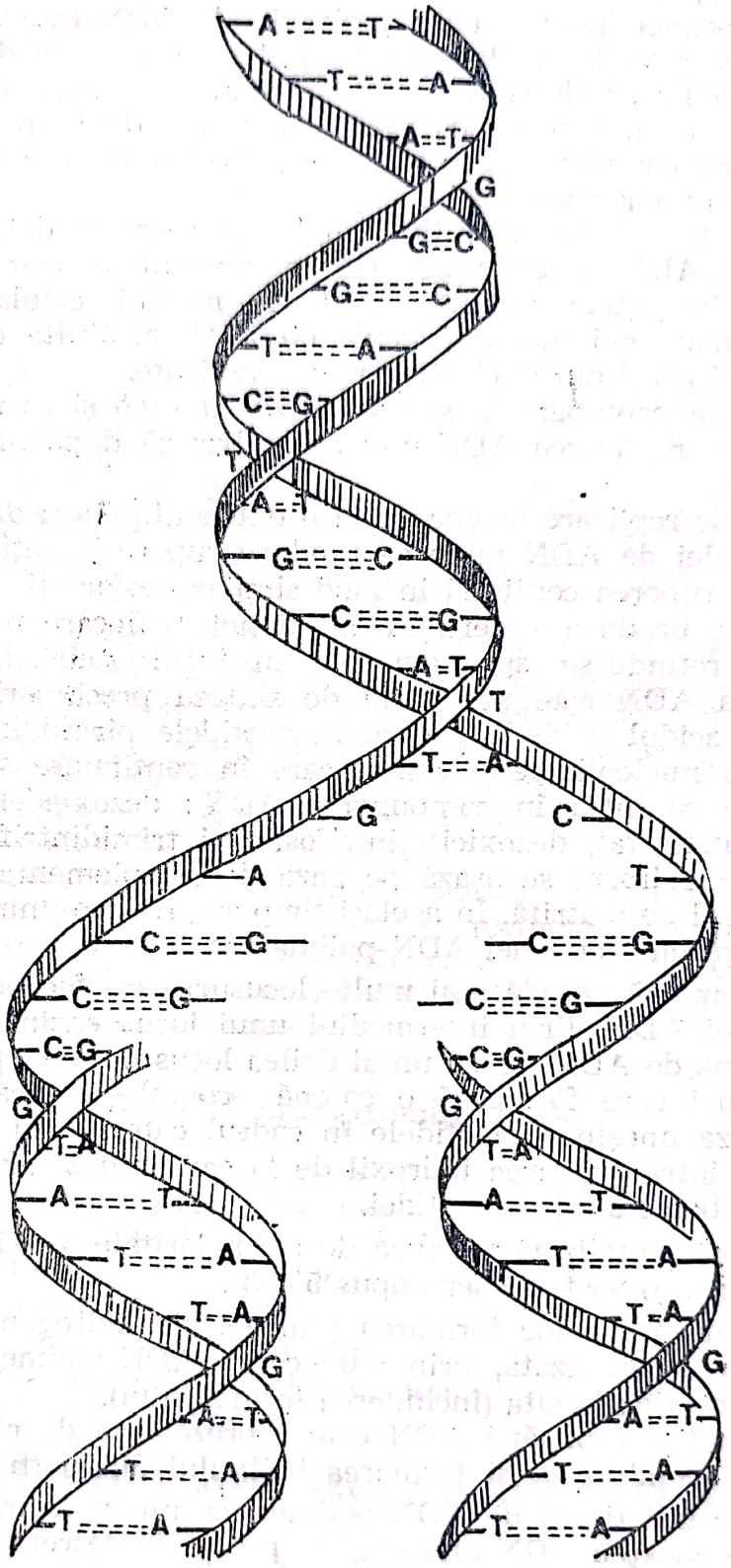

Fig. 30. Modelul replicării semiconservative a moleculei de ADN.

Scanned with OKEN Scanner

4.2. Replicarea ARN celular

Tipurile de ARN implicate în sinteza substanțelor proteice (ARNm, ARNs, ARNr și ARNc) nu sînt capabile de autoreplicare, ele fiind sintetizate enzimatic după matrița reprezentată prin ADN.

Informația ereditară este transferată de pe catena de ADN pe catena de ARN celular, care se sintetizează prin poziționarea ribonucleotidelor complementare din catena de ARN de către succesiunea dezoxiribonucleotidelor din catena de ADN. Acest proces de împerechere a nucleotidelor complementare ADN-ARN poartă numele de transcripție genetică și este catalizat de enzima ARN-polimeraza care determină formarea legăturilor fosfodiesterice între ribonucleotide în pozițiile 3′—5′.

Așadar, catena de ADN-matrice este responsabilă de dispunerea ribonucleotidelor într-o anumită ordine în cadrul macromoleculei de ARN, enzima ARN-polimeraza determinînd legarea acestor ribonucleotide — unele de altele.

Procesul transcripției (fig. 31) debutează prin legarea unei molecule de ARN-polimerază într-un punct de pe macromolecula de ADN, de unde începe o genă, continuă cu desrăsucirea și separarea pe o porțiune scurtă a celor două catene de ADN, din care una reprezintă matricea. Pe catena matrice de ADN se așază pe bază de complementaritate ribonuclotidele. ARN-polimeraza, prin înaintare de-a lungul catenei, catalizează legăturile interribonucleotidice și eliberează catena de ARN nou formată care se desprinde de pe matrice și migrează din nucleu în citoplasmă. După desprinderea ARN, are loc refacerea punților de hidrogen între nucleotizii catenelor complementare ale macromoleculei de ADN.

Spre deosebire de ADN-polimerază, care este alcătuită dintr-un singur lanț polipeptidic, în compunerea ARN polimerazei intră 5 lanțuri polipeptidice dintre care lanțul sigma are rolul de a recunoaște semnalele de inițiere a transcripției de-a lungul moleculei de ADN.

Procesul de transcripție al catenei de ADN pornește dintr-un punct de inițiere reprezentat de un codon inițiator, care începe cu o bază purinică (adenină sau guanină). Încheierea transcripției se realizează de către o proteină specifică numită factor sigma.

Biosinteza ARN celular de către ADN este demonstrată de menținerea unei proporționalități dinamice între cantitatea de ADN și ARN

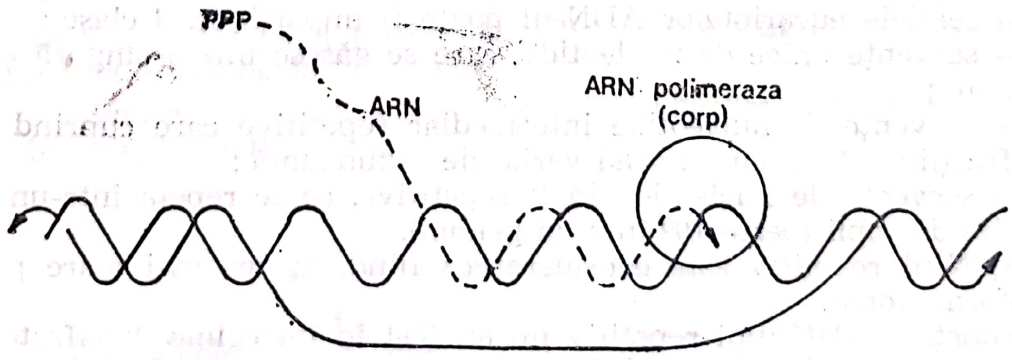

Fig. 31. Schema transcripției ARN celular pe baza matricei reprezentată de una din catenele macromoleculei de ADN.

Scanned with OKEN Scanner

din celulă. Astfel, scăderea cantității de ADN determină o diminuare corespunzătoare a cantității de ARN.

Sinteza ARN înregistrează nivelul maxim în interfază. Ea începe în faza G_1, se intensifică în fazele S și G_2, se diminuează în cursul profazei, încetînd complet în metafază.

SECȚIUNEA 5. ADN – SUBSTRATUL MATERIAL AL EREDITĂȚII

Faptul că ADN reprezintă materialul genetic al celulei a fost pe deplin demonstrat. Această concluzie se întemeiază pe următoarele argumente :

a) Relevarea, prin experimente la organisme procariote și eucariote a capacității transformante a ADN.

b) Infecția celulelor bacteriene cu bacteriofagi se produce numai cu genomul viral constituit din ADN, care conține informația genetică necesară multiplicării virusului în celula-gazdă.

c) Spre deosebire de ARN, proteine și alte substanțe chimice care intră în constituția celulei, cantitatea de ADN este relativ constantă.

d) Gameții, care au valori haploide, se unesc în procesul de fecundație, refăcînd în cadrul zigotului garnitura diploidă corespunzătoare cantității de ADN, proprie fiecărei specii.

e) Celule poliploide au o cantitate mai mare de ADN decît cele normale, proporțional cu gradul lor de ploidie.

f) ADN-ul are o mare stabilitate metabolică, caracteristică relevată prin studii cu izotopi radioactivi, spre deosebire de alte biomolecule din structura celulei, care sînt sintetizate sau degradate metabolic.

g) ADN-ul prezintă o absorbție maximă a radiațiilor ultraviolete cu lungimea de undă de 2580 Å. Radiațiile UV cu această lungime de undă au cel mai mare efect mutagen, de unde se poate deduce că radiațiile respective acționează asupra ADN.

h) Faptul că proteinele nu dețin rol de material genetic este demonstrat de acțiunea mutagenă a analogilor bazelor azotate purinice și pirimidinice care se substituie în macromolecula de ADN, în timp ce analogii aminoacizilor nu produc efecte mutagene.

i) Structura macromoleculei de ADN oferă o explicație formei biochimice de înregistrare a informației ereditare.

j) Tratarea ADN, *in vitro*, cu agenți mutageni produce efecte similare cu tratarea *in vivo* a ADN cu aceiași inductori de mutații.

În celulele eucariotelor ADN-ul poate fi împărțit în 3 clase :

— secvențe unice de nucleotide, care se găsesc într-o singură copie per genom ;

— secvențe de nucleotide intermediar repetitive care cuprind mai multe fracții de ADN cu un grad variat de redundanță ;

— secvențe de nucleotide înalt repetitive, ce se repetă într-un număr uriaș de copii (peste 10^6 într-un genom).

ADN-ul repetitiv este considerat ca fiind, în cea mai mare parte, non-informațional.

Funcțiile ADN-ului repetitiv nu au fost în întregime descifrate. Pe lîngă rolul de spațiere a genelor, se pare că el este transcris în secvențe de ARN ce intervin în reglajul genetic.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul IV

GENA – STRUCTURĂ ȘI FUNCȚII

SECȚIUNEA 1. STRUCTURA GENEI

În momentul de față gena este considerată un segment din macromolecula de ADN sau ARN (în cazul ribovirusurilor) care conține informația genetică necesară sintezei unei catene polipeptidice sau unei alte biomolecule.

Genele se află așezate înlănțuit pe cromozomi într-o dispunere liniară.

S-a constatat că genele ce codifică enzimele implicate în același lanț metabolic sînt grupate într-o unitate numită operon (fig. 32) care este delimitat la un cap de o secvență nucleotidică numită promotor (p) iar la cealaltă extremitate de o altă secvență — terminator (t).

— Promotorul reprezintă punctul de cuplare cu enzima ARN-polimerază. El este format din două situsuri de recunoaștere (cutia lui Hognes și cutia lui Pribnow).

— Secvența lider, care se află în continuarea promotorului, codifică extremitatea 5′ a ARNm. Lungimea ei variază de la un ARNm la altul.

— Atenuatorul, plasat după secvența lider numai în anumiți operoni (operonii represibili) reprezintă un element de control al transcripției.

Dacă în celulă s-a acumulat o anumită cantitate de produs final, transcripția este blocată la nivelul atenuatorului.

— Secvența structurală ce succede atenuatorul, constituie de fapt gena în accepția definiției sale.

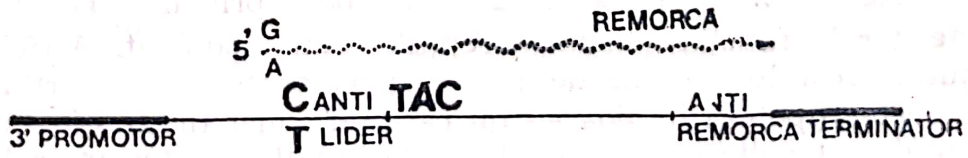

Fig. 32. Structura schematică a genei.

Scanned with OKEN Scanner

Studii efectuate asupra eucariotelor superioare au relevat faptul că gena are o structură complexă, discontinuă (în mozaic). S-a constatat astfel existența unor segmente de nucleotide informaționale denumite exoni (care sînt transcrise în ARNm, informația lor genetică fiind transformată apoi într-o biomoleculă) ce alternează cu secvențe noninformaționale („zone necodificate") care au primit denumirea de introni. Originea intronilor face încă obiectul unor controverse. Se pare că ei ar deriva din elemente inserate în genom în primele faze ale evoluției. Nici rolul intronilor nu este pe deplin elucidat. Se consideră că ei intervin în reglajul genetic și în procesul de speciație prin duplicația genelor.

În opoziție cu concepțiile clasice care considerau că genele sînt imobile, s-a constatat că ele își pot schimba poziția în cadrul genomului prin detașare și migrare în alt segment al cromozomului sau în alți cromozomi.

Aceste gene „migratoare" au fost denumite transpozoni.

SECȚIUNEA 2. FUNCȚIILE GENEI

Gena manifestă două funcții esențiale :

1. Funcția autocatalitică ce constă în capacitatea de a se replica cu mare fidelitate, astfel încît în celulele-fiice, respectiv la descendenți, se transmit copii ale genelor respective.

2. Funcția heterocatalitică reprezentată prin proprietatea genelor de a-și transfera, prin transcripție, informația la ARNm și apoi prin procesul de translație de a determina ordinea unităților de bază din compunerea unei biomolecule. Corelația dintre succesiunea nucleotidelor în macromolecula de ADN și succesiunea unităților de bază (aminoacizi, ribonucleotide) în cadrul macromoleculei sintetizate a primit denumirea de colinearitate.

Fenomenul de colinearitate a fost demonstrat prin constatarea că poziția unei mutații în genă corespunde spațial locului substituției aminoacizilor în structura primară a proteinei.

Studiile de genetică moleculară au infirmat ipoteza potrivit căreia gena reprezintă unitatea de mutație, relevîndu-se posibilitatea ca gena să sufere acest fenomen în unități independente de mutație din cadrul ei (*mutoni* — care au mărimea unui nucleotid și în procesul de recombinare genetică pot trece de pe un cromozom pe altul ori *reconi* ce constituie cea mai mică unitate a genei care poate fi separată prin crossing-over).

Genele mutante diferă, prin situsul (locul) unde s-a produs mutația și prin nucleotidul modificat, devenind gene alele care influențează același caracter fenotipic, respectiv același produs primar al genei.

Referitor la funcția genei, concepțiile s-au modificat. Astfel, dacă la începutul secolului se considera că o genă controlează apariția unui singur caracter (ipoteza o genă — un caracter), mai tîrziu s-a constatat că în lanțul metabolic ce precede formarea unui caracter intervin mai multe enzime. S-a ajuns la concluzia că gena controlează sinteza unei

Scanned with OKEN Scanner

enzime (o genă — o enzimă) însă nici această concepție nu a rezistat mult timp deoarece s-a constatat că o enzimă poate fi formată din două sau mai multe lanțuri polipeptidice. În consecință, concepția privitoare la funcțiile genei a fost reformulată în forma o genă — un lanț polipeptidic.

Dar studiul imunoglobulinelor a infirmat și această ipoteză prin constatarea că ele sînt formate din 4 lanțuri : două grele și două ușoare, fiecare lanț avînd la rîndul său o regiune constantă și o regiune variabilă. S-a stabilit că regiunea constantă a lanțurilor ușoare este controlată de o singură genă, în timp ce sinteza regiunii variabile se realizează de către două gene. S-a ajuns astfel la elaborarea conceptului „trei gene — un lanț polipeptidic".

Se consideră că la eucariote o genă deține o singură informație genetică. Dar, la unele procariote (virusuri) s-a descoperit că aceiași secvență de ADN este capabilă să determine sinteza a două proteine diferite prin includerea unei gene mai mici într-o genă mai mare.

Funcțiile genelor pot fi sintetizate astfel :

— Asigură menținerea caracterelor codificate în succesiunea de generații, datorită faptului că sînt copiate prin sinteză replicativă.

— Interacționează între ele în procesele de codificare și posttraductoare ale exprimării fenotipice, producînd efecte pleiotrope și participînd funcțional la formarea de complexe poligenice.

— Fiecare genă ocupă un locus specific în cromozom, fiind legată de alte gene înlănțuite într-o secvență diferită.

— Genele reprezintă expresii fenotipice rezultate dintr-un transfer informațional în care genele pentru sinteza ADN (substratul material al genelor) și organizarea lui în cromozomi codifică enzimele care sintetizează ADN și îl asamblează în cromozomi. Această însușire desemnează circuitul sistemic al interdependenței reciproce gene-fenotip în ansamblul unitar al organismului.

— Genele alele, apărute consecutiv mutațiilor, se transmit în succesiunea de generații cu condiția ca alela mutantă să nu inducă modificări fenotipice incompatibile cu viața progenilor.

— Factorii de mediu pot exercita o influență cantitativă asupra relațiilor funcționale de codificare simplă, de pleiotropism și de poligenie.

SECȚIUNEA 3. HARTA GENICĂ A CROMOZOMILOR UMANI

Numărul genelor structurale din celula diploidă umană este aproximat la 50 000. Dintre acestea, pînă în anul 1979 au putut fi localizate circa 250 de gene, cele mai multe pe cromozomii 1 și X. Astfel, s-a stabilit localizarea grupului sanguin Rh pe cromozomul 1, complexul HLA pe cromozomul 6, grupul sanguin ABO pe cromozomul 9 etc.

Valoarea practică a hărților genetice constă în posibilitatea unui diagnostic precoce (chiar prenatal) al unor boli genetice sau depistării riscului de a face o boală determinată genetic.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul V

LEGILE EREDITĂȚII ȘI FENOMENELE CARE INFLUENȚEAZĂ MANIFESTAREA LOR

SECȚIUNEA 1. LEGILE LUI MENDEL

Pînă la Gregor Mendel se credea că transmiterea caracterelor de la părinți la copii se realizează prin amestecarea caracterelor parentale ereditare care nu se vor mai regăsi ca atare în generațiile următoare.

Consecutiv unor experiențe de hibridare a unor plante, Mendel a demonstrat, în 1865 că această teorie este greșită, neexistînd nici un amestec al caracterelor parentale, mai mult, caracterele care nu se exprimă în prima generație pot apărea neschimbate ulterior.

El a explicat aceste fenomene prin ipoteza că fiecare caracter este determinat de o pereche de factori ereditari (gene) care se separă în gameți, distribuindu-se la întîmplare.

Mendel a stabilit că transmiterea caracterelor ereditare reprezintă un proces statistic ce poate fi exprimat într-un limbaj matematic și a formulat cele trei legi care stau la baza geneticii : legea uniformității hibrizilor din prima generație, legea segregării sau disjuncției caracterelor într-un raport determinat la hibrizii din generația doua și legea liberei combinări (asortării independente) a perechilor de caractere.

Experiențele hibridologice care au servit la demonstrarea și enuntarea acestor trei legi mendeliene ale eredității, s-au bazat pe analiza unei singure perechi de caractere alelomorfe (monohibridare) sau pe analiza a două perechi de caractere alelomorfe (dihibridare).

Încrucișînd mazărea cu bobul neted cu mazărea cu bob zbîrcit, Mendel a obținut în prima generație numai plante cu bob neted, caracter pe care l-a numit dominant, în timp ce caracterului de bob zbîrcit i-a atribuit denumirea de caracter recesiv.

Organismele parentale care au un singur tip de factori ereditari sînt pure din punct de vedere genetic și se numesc homozigote, iar organismele la care genele alele nu sînt identice sînt impure genetio și sînt desemnate prin termenul de heterozigote.

Scanned with OKEN Scanner

Tabelul 1

♀ \ ♂	A (50%)	a (50%)
A (50%)	AA / 25%	Aa / 25%
a (50%)	Aa / 25%	aa / 25%

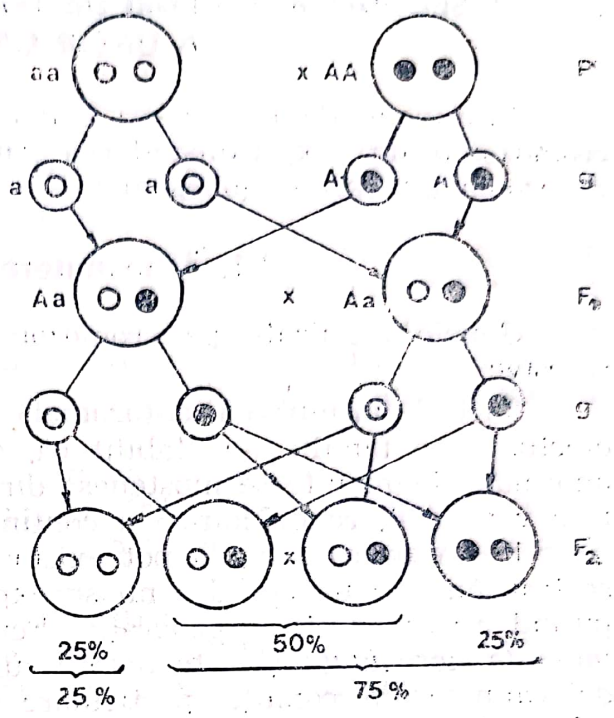

Fig. 33. Segregarea în F_2 la încrucișarea între organisme homozigote recesive (aa) și homozigote dominante (AA).

La indivizii heterozigoți nu se manifestă decît unul dintre caractere — cel dominant (A), caracterul recesiv (a) rămînînd ascuns (fig. 33) — prima lege a lui Mendel.

Aceste observații l-au condus pe Mendel la descoperirea deosebirii dintre structura genetică a organismelor (genotipul) și înfățișarea lor (fenotipul).

Prin autopolenizarea plantelor obținute în F_1 el a obținut atît plante cu boabe netede cît și cu boabe zbîrcite, proporția dintre caracterele dominante și cele recesive fiind de 3 : 1 (tabelul 1). Bazat pe aceste constatări, Mendel a postulat cea de a doua lege a segregării, potrivit căreia orice individ primește în mod egal material genetic de la ambii părinți ; această „zestre" genetică se separă (segregă) în cursul meiozei cînd se produc gameții, fiecare gamet primește cîte un factor ereditar (genă) din perechea respectivă, gameții fiind astfel puri din punct de vedere genetic.

Cea de a treia lege a lui Mendel — legea asortării independente, a fost argumentată prin rezultatele încrucișărilor între organisme care diferă între ele prin două perechi de caractere (dihibridare). El a constatat că fiecare pereche de factori ereditari se transmite independent de cealaltă pereche, ereditatea primului caracter nefiind influențată de ereditatea celui de al doilea caracter.

Fenomenul se explică prin plasarea perechilor de caractere pe cromozomi omologi diferiți, astfel încît se pot combina liber între ele, dînd genotipuri și fenotipuri noi.

Formarea acestor noi combinații atestă faptul că asortarea genelor în gameți reprezintă un proces întîmplător.

Conform celei de a treia legi a lui Mendel, genele care alcătuiesc diferite perechi de alele se asortează independent una de alta, raportul de segregare după fenotip în generația a II-a (F_2) fiind de 9 : 3 : 3 : 1.

S-a calculat că la om ($n = 23$) descendența posibilă între heterozigoți pentru o singură pereche de alele pe fiecare din cele 23 perechi de cromozomi este de $2^{23} = 8.388.608$ combinații fenotipice.

Scanned with OKEN Scanner

SECȚIUNEA 2. TIPURI DE TRANSMITERE MENDELIANĂ A UNOR CARACTERE

În funcție de localizarea genelor pe cromozomii somatici sau pe cromozomii de sex, transmiterea caracterelor a primit denumirea de autozomală, respectiv gonosomală.

2.1. Transmiterea autozomală

Genele localizate pe cromozomii somatici pot fi dominante sau recesive.

2.1.1. **Transmiterea autozomală dominantă.** Consecutiv studiilor efectuate pe familii s-a stabilit că, de obicei, caracterele normale sau anormale dominante se moștenesc direct de la părinți la copii (transmitere verticală), realizîndu-se o continuitate în succesiunea de generații.

De la această regulă pot exista excepții și anume gena dominantă se transmite la urmași dar nu se exprimă fenotipic în prima generație, putînd apărea peste o generație. Fenomenul poartă denumirea de *dominanță neregulată* și este datorat unei penetranțe reduse (incompletă) determinată de condiții particulare (genetice ori de mediu) specifice subiectului respectiv. Genele care se manifestă constant fenotipic sînt gene penetrante.

Transmiterea autozomală dominantă prezintă următoarele caracteristici :

— caracterul dominant este prezent în fiecare generație (continuitate) în condițiile unei penetranțe complete ;

— se transmite de la unul din părinți la jumătate din copiii săi ;

— doi indivizi heterozigoți pot avea copii cu caractere recesive.

În afara penetranței incomplete, se mai pot întîlni în fenotip *exprimări variabile sau neregulate ale genelor* dominante autozomale.

Deși genele dominante ar trebui să se manifeste fenotipic identic la toate organismele care le posedă, în realitate se întîlnesc diferențe în expresia fenotipică a aceleiași gene dominante. Fenomenul se explică prin noțiunile de expresivitate, penetranță și specificitate a genei.

Expresivitatea variabilă semnifică intensitatea diferită de manifestare a genei dominante și se întîlnește în acele cazuri în care gena respectivă are efecte multiple la nivelul diferitelor țesuturi sau organe (pleiotropie). Expresivitatea variabilă este condiționată de vîrsta subiectului sau de sex. Alteori, o genă dominantă nu se exprimă deloc fenotipic la descendenți — caz în care se poate vorbi de lipsa penetranței.

Penetranța și expresivitatea sînt noțiuni dimensionate cantitativ care se definesc prin frecvența manifestării genei dominante în raport cu numărul total de purtători ai genei sau altfel spus, prin frecvența cu care o genă dominantă se manifestă fenotipic la heterozigoți. În cazul genelor dominante care determină o anomalie, avînd o penetranță slabă, expresia genei poate fi detectată prin examene de laborator, în condițiile în care manifestarea clinică este absentă.

Pînă în prezent nu s-a găsit o explicație satisfăcătoare penetranței incomplete și expresivității variabile. Se consideră că existența acestor

Scanned with OKEN Scanner

fenomene nu s-ar datora unor eventuale mutații ci influenței genei alele sau interacțiunii cu alte gene nealele ori factori de mediu.

De asemenea incapacitatea unei gene dominante de a se manifesta fenotipic este atribuită unei gene supresor.

Spre deosebire de expresivitatea variabilă și de penetranța incompletă — manifestări de ordin cantitativ în exprimarea fenotipică a unei gene dominante, se poate întîlni și fenomenul de variabilitate de specificitate a unei gene — manifestare de ordin calitativ, care definește modificări în ceea ce privește tipul și localizarea acțiunii genei dominante (de exemplu în angiomatoza hemoragică ereditară — boala Rendu-Osler, unele familii sau linii familiale prezintă epistaxis, altele metroragii sau hematurie, după cum pot fi întîlnite mai multe tipuri de hemoragii la același individ).

O ultimă abatere de la transmiterea dominant-autozomală o reprezintă *fenocopiile*. Acestea sînt modificări produse de mediul extern care mimează fenotipic un caracter sau o boală ereditară. Un exemplu concludent îl constituie focomelia — lipsa mîinilor sau picioarelor, care cînd apare unilateral reprezintă o fenocopie generată de bride amniotice, iar cînd este bilaterală și simetrică reprezintă consecința unei mutații genice, situație întîlnită în cazul administrării talidomidei.

2.1.2. **Transmiterea autozomală recesivă.** Regula generală privitoare la gena autozomală recesivă este că ea nu se poate manifesta fenotipic decît în stare homozigotă, deci moștenirea acestei gene trebuie să se realizeze prin ambii părinți.

În cazul în care un părinte este homozigot recesiv și altul heterozigot, la jumătate din copii se va manifesta gena recesivă și la cealaltă jumătate gena dominantă fenomenul purtînd numele de *pseudodominanță*.

De la regula că din doi părinți homozigoți recesiv nu poate rezulta un descendent cu o altă manifestare fenotipică decît a genei respective există o excepție și anume fenomenul de *heterogenie* sau *heterogenitate genetică* ce constă din apariția unor descendenți heterozigoți, ca urmare a existenței unor gene mutante la unul din părinți.

În situația descendenților care au un părinte homozigot dominant și unul homozigot recesiv, se va înregistra o discontinuitate a manifestării fenotipice a caracterului recesiv în succesiunea de generații.

2.2. Transmiterea gonozomală

Pe cromozomii de sex X și Y, alături de gene care intervin în procesul de sexualizare, se află și gene ce determină caractere somatice. La femeie, care are doi cromozomi X, caracterele fenotipice se manifestă în funcție de natura alelelor situate pe cei doi cromozomi, astfel încît se poate vorbi de o transmitere recesivă legată de cromozomii X și de o transmitere dominantă legată de aceiași cromozomi.

Cromozomul Y, care la bărbați reprezintă perechea cromozomului X, îi lipsește o regiune omologă cu o regiune a cromozomului X, astfel încît există gene situate numai pe unul din acești cromozomi, care se exprimă fenotipic, indiferent de faptul că sînt dominante sau recesive.

Scanned with OKEN Scanner

Ca și genele autozomale, genele situate pe cromozomul X pot suferi mutații care se transmit dominant legat de sex sau recesiv legat de sex.

2.2.1. **Transmiterea recesivă legată de cromozomul X.** La femeie caracterele recesive se manifestă fenotipic numai dacă genele recesive sînt în stare homozigotă (doză dublă).

Gena recesivă plasată pe cromozomul X la bărbat se manifestă fenotipic.

2.2.2. **Transmiterea dominantă legată de cromozomul X.** La femeie caracterele dominante vor fi exprimate fenotipic în două situații : genele dominante se află în doză dublă (homozigote) ori în doză simplă (heterozigote).

La bărbat, gena dominantă plasată pe cromozomul X se manifestă în fenotip.

2.2.3. **Ereditatea holandrică (legată de cromozomul Y).** Acest tip de ereditate desemnează transmiterea caracterelor determinată de gene somatice plasate pe cromozomul Y care se transmit deci numai pe linie masculină, manifestîndu-se în exclusivitate la băieți. Pînă în prezent, pe cromozomul Y a fost localizată gena care determină hipertrichoza urechilor (dezvoltare piloasă excesivă în pavilionul urechii).

SECȚIUNEA 3. TRANSMITEREA ÎNLĂNȚUITĂ A GENELOR (LINKAGE)

3.1. Noțiune

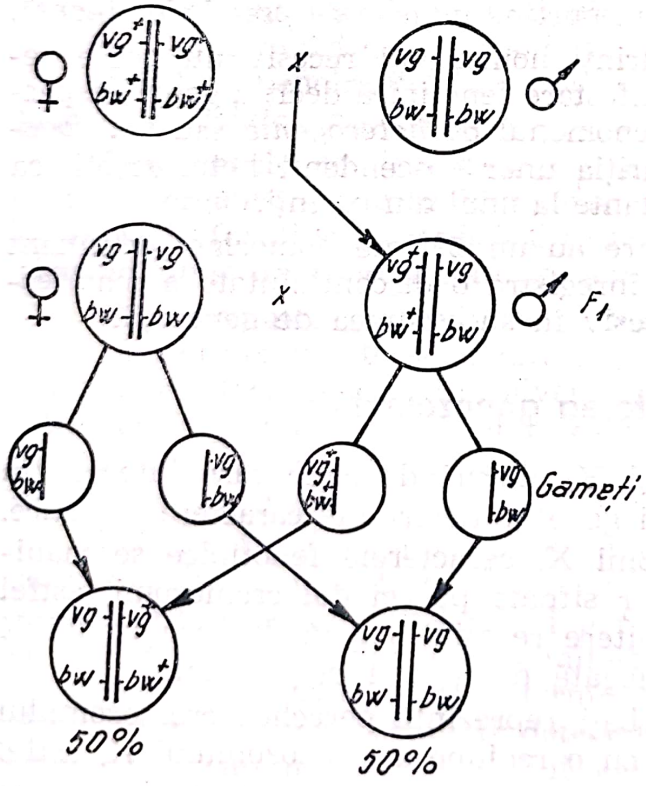

Fig. 34. Transmitere înlănțuită a genelor plasate pe același cromozom (linkage).

Cercetările întreprinse de T. H. Morgan și colaboratorii săi au condus la concluzia că legea a treia a lui Mendel privind asortarea independentă a genelor nu își găsește aplicabilitate în cazul genelor plasate pe același cromozom care se transmit în bloc, înlănțuite (linkage).

Deoarece în procesul diviziunii celulare cromozomii se comportă ca o unitate, perechile de caractere determinate de gene situate pe aceiași pereche de cromozomi nu mai segregă în generația a doua în raportul mendelian de 9 : 3 : 3 : 1 ci în raport de 1 : 1 (fig. 34). Genele ai căror loci sînt situați în cromozomii omologi aparțin aceluiași grup linkage ce se caracterizează prin tendința de a intra în gameți în combinația

Scanned with OKEN Scanner

parentală. Intensitatea manifestării linkage-ului este condiționată de distanța dintre genele situate în același cromozom. Această constatare a condus la elaborarea primei teze a teoriei cromozomiale a eredității privitoare la dispunerea liniară a genelor în cromozom.

Numărul grupelor de linkage este egal cu numărul haploid (n) de cromozomi, la om (n = 23) fiind 23 de grupe linkage.

3.2. Tipurile de linkage

S-a stabilit că linkage-ul este de două feluri :

— complet (absolut) care constă în tendința permanentă a genelor de a rămîne împreună în cadrul aceluiași cromozom din perechea de cromozomi omologi ;

— incomplet (relativ) determinat de apariția crossing-over-ului.

Linkage-ul complet se întîlnește rar. El se poate realiza în toate perechile de cromozomi, numai într-o pereche de cromozomi ori doar într-o regiune oarecare dintr-o pereche de cromozomi.

SECȚIUNEA 4. FENOMENUL DE CROSSING-OVER

4.1. Noțiune

Cercetarea hibridologică a caracterelor determinate de genele plasate pe același cromozom a evidențiat existența a numeroase excepții de la transmiterea înlănțuită a genelor.

La organismele eucariote crossing-over-ul poate să apară fie în meioză (crossing-over meiotic sau germinal), fie în mitoză (crossing-over mitotic).

Explicația dată de Morgan producerii fenomenului constă în următoarele : în timpul diviziunii celulare, cromozomii omologi se apropie foarte mult și se ating unul de altul în mai multe puncte. În punctele de contact, cromatidele se pot rupe, între cromozomii pereche in-

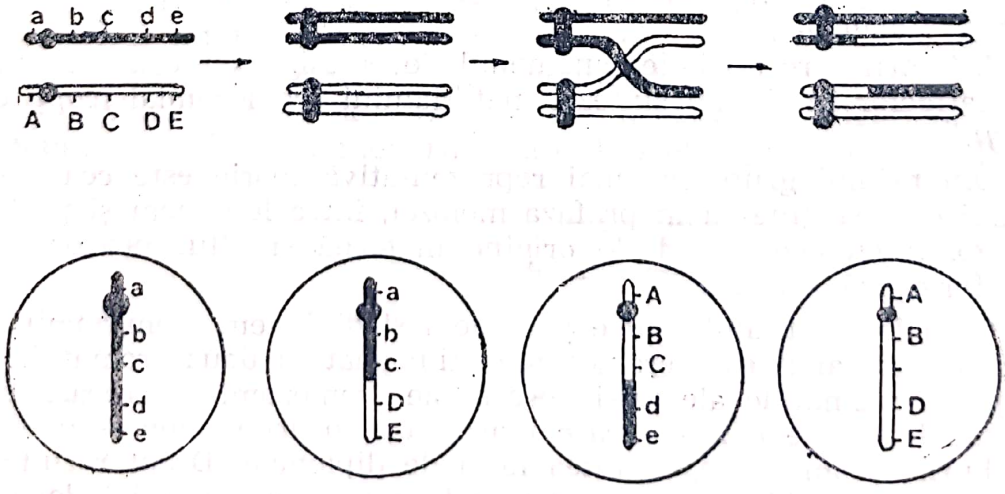

Fig. 35. Reprezentare schematică a fenomenului de crossing-over între o pereche de cromozomi.

Scanned with OKEN Scanner

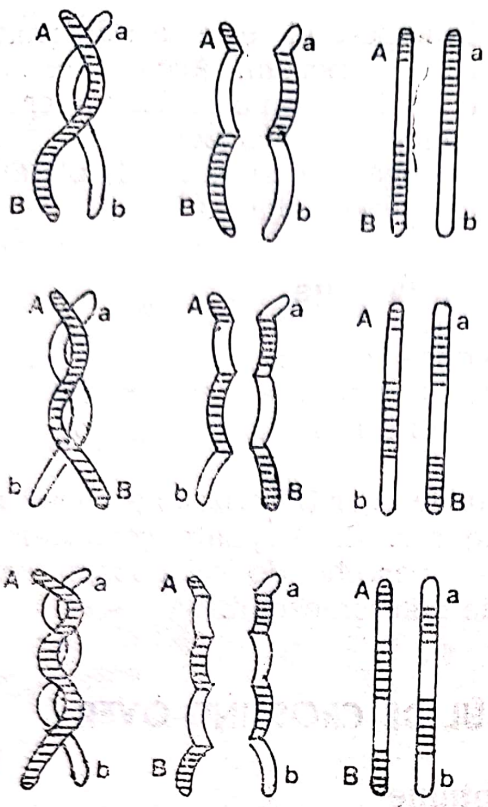

Fig. 36. Crossing-over dublu (I), triplu (II) și cvadruplu (III).

tervenind un schimb de segmente cromatidice. În urma acestui schimb de segmente care cuprind gene sau fragmente de gene, apar cromozomi și gameți recombinați (fig. 35).

S-a stabilit că fenomenul de crossing-over poate fi dublu, triplu etc. (fig. 36).

Procentul de crossing-over în cadrul unei perechi de cromozomi este direct proporțional cu distanța dintre gene: cu cît genele sînt plasate mai departe una de alta, pe același cromozom, posibilitatea manifestării crosing-overului este mai mare, decît dacă sînt alăturate.

Unitatea de distanță echivalentă cu un procent crossing-over a fost denumită unitate Morgan, unitate de hartă sau unitate de recombinare.

Cercetări de dată mai recentă (Watson, 1974) au demonstrat că în cadrul genei există un număr foarte mare de poziții, cifră ce se apropie de numărul nucleotizilor ce compun o genă, în care se produc mutații. Aceste unități potențial mutabile se pot întîlni în mai multe forme alternative între care se poate realiza fenomenul de crossing-over.

4.2. Mecanismul citologic al crossing-over-ului

A fost explicat prin teorii care se grupează în două categorii:

1. Teorii care postulează că crossing-over-ul se produce prin ruperea cromatidelor și schimbul reciproc de segmente cromozomiale *(breakage theory).*

2. Teorii care atribuie fenomenul de crossig-over copierii selective a cromatidelor în timpul sintezei materialului cromozomial *(copy choice theory).*

Din primul grup, cea mai reprezentativă teorie este cea a chiasmatipiei care susține că în profaza meiozei, între leptonem și pachinem, cromozomii omologi (unul de origine maternă și altul provenit de la tată) formează sinapse.

Cum în intervalul dintre pachinem și diplonem cromozomii se separă longitudinal, fiecare cromozom va fi format din două cromatide. Între cele patru cromatide ale unei perechi de cromozomi se creează puncte de contact numite chiasme care marchează locurile unde s-au efectuat schimburile cromatidice, înaintea fazei de diplonem. Drept rezultat, din cele patru cromatide care se vor transforma în cromozomi independenți ce se vor distribui în cei patru gameți, jumătate sînt recombinați ge-

Scanned with OKEN Scanner

Teoria ruperii romatidelor (Brakage theory)

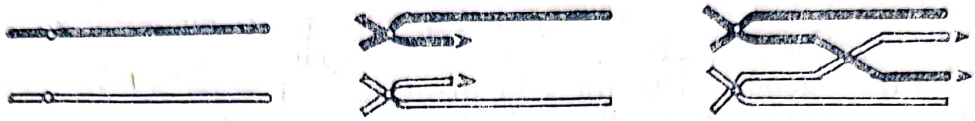

Teoria copierii inverse (Copy choice theory)

Fig. 37. Reprezentarea schematică a teoriilor care explică mecanismul crossing-overului (după P. Raicu).

netic iar ceilalți doi cromozomi sînt nerecombinați, chiasmele neputînd afecta decît două din cele patru cromatide (fig. 37). Aceasta înseamnă că frecvența crossing-over-ului între doi cromozomi omologi nu poate depăși 50%.

Din grupul al doilea de teorii se detașează teoria copierii selective a cormatidelor care susține că fenomenul de crossing-over se produce în timpul sintezei ADN, în perioada S a interfazei. Potrivit acestei teorii, replicația cromozomului care duce la formarea celor două cromatide nu s-ar realiza în întregime după matrița proprie ci și după matrița cromozomului pereche și invers.

Teoria copierii alternative a fost infirmată de constatarea că fenomenul de crossing-over are loc și în afara perioadei S a ciclului celular.

În afara celor două grupuri de teorii s-a mai încercat o explicare a mecanismelor crossing-overului prin modelul molecular. Potrivit acestei concepții, în zigonem-pachinem, cînd cromozomii omologi sînt în sinapsă, au loc rupturi pe zone ale cromatidelor, urmate de separarea celor două catene de ADN, produsă printr-un proces enzimatic. De la nivelul punctului de ruptură, ar începe sinteza de ADN după modelul catenei rămasă întreagă, apoi catenele-fiice se separă de catena-matrice și formează dublu-helixuri hibride cu catenele care nu au fost copiate. Catena de ADN rămasă izolată este digerată, în timp ce catenele din cadrul duplexurilor hibride sînt unite enzimatic (fig. 38).

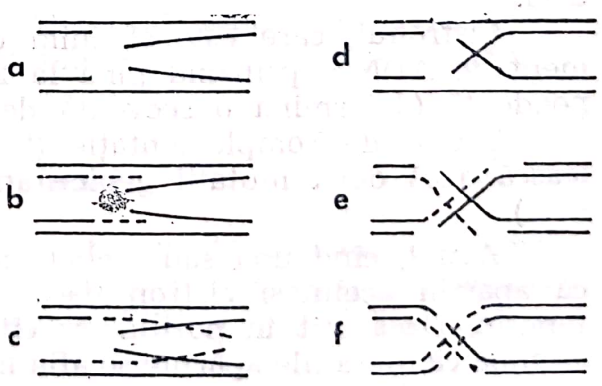

Fig. 38. Modelul molecular al procesului de crossing-over.

Scanned with OKEN Scanner

4.3. Interferență și coincidență în producerea fenomenului de crossing–over

4.3.1. **Interferența** reprezintă fenomenul prin care un crossover manifestă tendința de a interfera (inhiba) apariția altui crossover în vecinătatea sa. Cercetările efectuate pe Drosophila melanogaster au stabilit că în același braț cromozomial fenomenul de interferență împiedică producerea unui al doilea crossing-over pe o distanță de pînă la 10 unități Morgan, efectul micșorîndu-se apoi direct proporțional cu distanța dintre gene, astfel încît la distanțe mai mari de 45 unități de recombinare, interferența își pierde total efectul. S-a mai constatat că fenomenul de interferență nu se manifestă peste centromer.

4.3.2. **Coincidența** reprezintă o măsură inversă a interferenței ce se exprimă matematic (coeficientul de coincidență Cc) prin raportul dintre crossing-overele duble observate și crossing-overele duble așteptate.

Cînd interferența este maximă, coincidența este egală cu 0.

4.4. Crossing-overul intragenic

Cercetări efectuate după anul 1950, au infirmat ipoteza lui Morgan potrivit căreia crossing-overul s-ar manifesta numai între gene nu și în interiorul lor.

S-a constatat, în unele cazuri, că genele se comportă ca niște complecși compuși din subloci sau subgene, separabili prin crossing-over intragenic. Acești subloci au primit denumirea de pseudoalele și reprezintă mutații ce afectează diferite regiuni ale genei care sînt alelice (înrudite) prin funcție nu și prin structură.

Frecvența crossing-overului intragenic este foarte mică. Pseudoalelele, de exemplu a_1 și a_2 se prezintă fenotipic în poziția trans-heterozigotă $\frac{a_1+}{+a_2}$ (forma mutantă) în timp ce în poziția trans-heterozigotă $\frac{++}{a_1a_2}$ se întîlnește forma sălbatică (forma normală).

Modalitatea de relevare a mutațiilor intragenice a primit denumirea de test cis-trans.

Regiunea cromozomului cu poziții mutaționale în care subunitățile manifestă efecte cis-trans și sînt necomplementare a fost denumită cistron.

Cistronul, care este sinonim cu gena clasică, reprezintă un segment de ADN cuprinzînd pînă la 2000 de nucleotide, cu funcție independentă (determină o secvență de aminoacizi dintr-un lanț peptidic).

Testul de complementație (testul cis-trans) permite să se stabilească dacă două mutații genice apar în aceiași genă funcțională (cistron).

Astfel, cînd una sau ambele mutații sînt dominante, se consideră că aparțin aceluiași cistron dacă configurațiile cis și trans diferă în fenotip. Dacă atît în poziția cis cît și trans fenotipul este identic, înseamnă că mutațiile apărute se află în cistroni diferiți.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru facilitarea înțelegerii fenomenului de crossing-over intragenic s-au introdus (Benzer) noțiunile de muton și recon.

Mutonul este definit ca cel mai mic segment de material genetic care poate suferi o mutație independent de alte segmente.

Reconii reprezintă segmente de material genetic între care poate apărea recombinare, dar, în interiorul cărora nu se poate produce recombinare.

Rezultă că reconul poate avea aceiași mărime ca și mutonul.

Deși s-a afirmat că mărimea unui muton poate corespunde unei perechi de nucleotide, în prezent se consideră că segmentul genic recombinat trebuie să aibă cel puțin mărimea unui codon (un triplet de nucleotide).

SECȚIUNEA 5. ALTE TIPURI DE TRANSMITERE EREDITARĂ

În afara fenomenului de linkage complet și incomplet (crossing-over) care determină abateri de la raportul mendelian de segregare a caracterelor, au fost puse în evidență și alte tipuri de segregare în care raporturile fenotipice relevate în urma hibridării nu se încadrează în rezultatele obținute de G. Mendel : dominanța incompletă, codominanța, supradominanță, interacțiunea genelor nealele, polialelia, pleiotropia și poligenia.

5.1. Dominanța incompletă (intermediară)

Constă din apariția la indivizii heterozigoți a unor caractere fenotipice deosebite de cele ale indivizilor homozigoți dominant sau recesiv.

Caracterele fenotipice ale heterozigoților respectivi sînt intermediare între caracterele fenotipice ale părinților homozigoți, de unde și denumirea de intermediară, atribuită acestui tip de segregare.

5.2. Codominanța

Constă în manifestarea fenotipică la heterozigoți a ambelor gene alele. Uneori, una din cele două gene codominante funcționează cu o eficiență mai mare decît cealaltă.

Un exemplu de codominanță îl constituie exprimarea fenotipică a genelor alele A și B, din cadrul sistemului sanguin ABO, printr-un fenotip nou — AB.

5.3. Supradominanța

Semnifică apariția la organismele heterozigote a unor caractere care depășesc nivelurile caracterelor parentale. În producerea fenomenului de supradominanță se pare că sînt implicate mai multe gene a căror acțiune se conjugă.

Scanned with OKEN Scanner

5.4. Interacțiunea genelor nealele (epistazia)

Reprezintă fenomenul prin care gene nealele (gene epistatice) inhibă acțiunea altor gene nealele (gene hipostatice) determinînd modificarea raportului mendelian de segregare sau chiar apariția la descendenți a unor fenotipuri neîntîlnite la ascendenți.

În funcție de caracterul alelei epistatice, epistazia poate fi de dominanță, de recesivitate sau de dominanță și recesivitate.

Un tip aparte de segregare este reprezentat de interacțiunea complementară a genelor nealele care în stare homozigotă dominantă sau heterozigotă, conlucrează determinînd apariția unor caracteristici fenotipice deosebite. În situația în care gena dominantă lipsește din sistem, fenotipul respectiv nu apare.

5.5. Polialelia (alelia multiplă)

Constă din apariția, prin mutație produsă de-a lungul generațiilor, a unor alele care determină caractere fenotipice deosebite. La un individ nu se pot întîlni mai mult de o pereche din seria de gene polialele. Fenomenul de polialelie se distinge prin următoarele caracteristici :

— genele polialele ocupă același locus pe cromozom ;
— genele polialele induc întotdeauna același caracter fenotipic ;
— din încrucișarea a două mutante polialele nu rezultă tipul sălbatic ci caracterul care se exprimă dominant față de celălalt ;
— între genele polialele nu are loc fenomenul de crossing-over ;
— de regulă tipul sălbatic este dominant.

5.6. Pleiotropia

Se traduce prin acțiunea unei gene asupra realizării mai multor caractere. În legătură cu manifestarea acestui fenomen s-a avansat ipoteza că majoritatea genelor manifestă efecte pleiotrope.

Potrivit clasificării lui Goldschmidt, pleiotropia se împarte în patru tipuri :

a) Pleiotropie sindromică — desemnează situația în care o genă mutantă produce o manifestare patologică (un sindrom).

b) Pleiotropie dichotomică — semnifică efectul general al genei mutante asupra organismului dar cu reacții diferite ale părților organismului.

c) Pleiotropie imitativă — se întîlnește în situația în care gena mutantă induce sinteza unui produs care influențează simultan mai multe căi metabolice, mimînd acțiunea altor gene.

d) Pleiotropie de interferență — constă din interferarea produsului primar al genei cu alte căi metabolice pe care le influențează.

5.7. Poligenia

Reprezintă determinarea unui caracter cantitativ de către mai multe gene nealele (poligene) care segregă independent și produc efecte cumulative.

Scanned with OKEN Scanner

În situația în care intervenția genelor poligenice în realizarea unui caracter fenotipic se asociază cu acțiunea unor factori de mediu, este vorba de ereditate multifactorială.

Ereditatea poligenică se caracterizează prin :

— Genele acționează independent unele de altele (neexistînd relații de dominanță sau epistazie). Ele au efecte cantitative mici și cumulative (aditive).

— Caracterele poligenice prezintă o distribuție continuă, normală în populație.

În realizarea expresiei fenotipice se pot asocia factorii de mediu astfel încît determinismul capătă un caracter multifactorial.

Dar contribuțiile eredității poligenice și a mediului sînt inegale. Necesitatea elucidării acestor aspecte a condus la introducerea termenului de *heritabilitate* care în biologia umană semnifică gradul de asemănare dintre părinți și copii și contribuția genelor individuale la realizarea unui caracter.

Cu cît heritabilitatea este mai mare, cu atît este mai mică ponderea mediului în determinarea respectivului caracter fenotipic.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul VI

CARACTERELE ORGANISMULUI ȘI DETERMINISMUL LOR GENETIC

SECȚIUNEA 1. EXPRESIA INFORMAȚIEI EREDITARE

Prin procesul fecundării, în cadrul zigotului este reunită zestrea ereditară dobîndită de la cei doi părinți sub forma unei configurații genetice noi care conferă fiecărei ființe umane o individualitate genetică în măsură să determine *programul genetic* al dezvoltării ontogenetice a organismului și *individualitatea biologică* a subiectului respectiv, constituită din ansamblul caracterelor biochimice, morfologice, fiziologice și antigenice, care conferă fiecărei persoane caracterul de unicat al naturii.

1.1. Noțiunea de caracter

Desemnează orice însușire a organismului.

Caracterele prezintă o serie de însușiri particulare :

— determinism genetic

— sînt transmise ereditar ;

— sînt înăscute, chiar dacă se exprimă ulterior momentului nașterii ;

— au ca substrat material proteinele ;

— pot prezenta variații cantitative și calitative care însă nu le modifică esența.

1.2. Noțiunea de trăsătură

Definește una din formele sub care se poate exprima un caracter într-o populație.

Sorgintea trăsăturilor se află în mutațiile produse la nivelul genelor alele.

Incidența unui caracter sub mai multe forme (trăsături) în cadrul unei populații a primit denumirea de polimorfism.

În raport de frecvența cu care se întîlnesc, trăsăturile se împart în comune și trăsături rare (prezente la mai puțin de 0,01% din populația umană).

Scanned with OKEN Scanner

Prin prisma efectelor pe care le produc în planul relațiilor mezologice, trăsăturile se împart în avantajoase, neutre și dezavantajoase.

SECȚIUNEA 2. PROTEINELE – BAZĂ STRUCTURALĂ ȘI FUNCȚIONALĂ A CARACTERELOR

Astăzi este binecunoscut faptul că la baza tuturor caracterelor morfologice și funcționale ale organismului stau diferitele proteine cu rol structural și enzimatic (catalitic).

În categoria proteinelor structurale se includ atît moleculele intracelulare care determină natura respectivelor celule cît și proteine extracelulare fixate pe suprafața membranei celulare (ca de exemplu antigenele de grup sanguin), aflate libere în circulație (albumine, globuline, hormoni) ori excretate (mucoproteinele).

Proteinele enzimatice catalizează procesele metabolice, energetice și de transport ale celulei, controlînd procesele complexe care stau la baza embriogenezei, creșterii și asigurării funcției organelor.

În cadrul macromoleculelor biologice, proteinele prezintă cea mai mare diversificare structurală și funcțională.

Se poate afirma că nu există nici un caracter al organismului la exprimarea căruia să nu participe cel puțin o proteină.

În compoziția materiei vii s-au identificat mai mulți aminoacizi dintre care douăzeci sînt principali (standard sau codonici), codificați genetic în sinteza proteinelor, restul fiind secundari (provin din cei principali prin transformări biochimice posterioare includerii lor în proteine).

2.1. Structura proteinelor

Din punct de vedere chimic, fiecare din cei douăzeci de aminoacizi principali reprezintă o structură de tipul $H_2N—\underset{\displaystyle R}{\underset{|}{CH}}—COOH$, în cadrul căreia gruparea amino — NH_2 — îi conferă o reacție bazică, iar gruparea carboxil — COOH — o reacție acidă (fig. 39).

2.1.1. **Structura primară a proteinelor.** Aminoacizii se grupează în lanțuri polipeptidice (catene de aminoacizi) plicaturate și spiralate, dispuse într-o structură spațială tridimensională. Între ei, aminoacizii se unesc prin legături peptidice plasate între gruparea carboxil a unui aminoacid și gruparea amino a aminoacidului următor, astfel încît fiecare lanț polipeptidic are la un capăt un aminoacid cu o grupare amino liberă (extremitatea N-terminală) iar la celălalt capăt o grupare carboxil-liberă (extremitatea C-terminală).

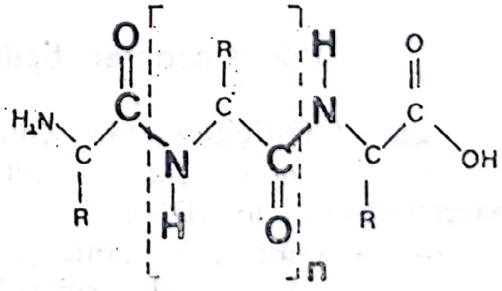

Fig. 39. Structura chimică a unei catene polipeptidice.

Scanned with OKEN Scanner

În compunerea fiecărui lanț polipeptidic intră, în medie, 100—150 de aminoacizi care conferă specificitatea structurală și funcțională a fiecărei proteine.

Secvența de aminoacizi din lanțul polipeptidic reprezintă structura primară a proteinei.

2.1.2. **Structura secundară a proteinei** este reprezentată prin replieri intracatenare ale lanțului polipeptidic, solidarizate prin legături necovalente (de slabă energie) între aminoacizii situați la distanțe mici, în spire apropiate, alcătuind un alfahelix.

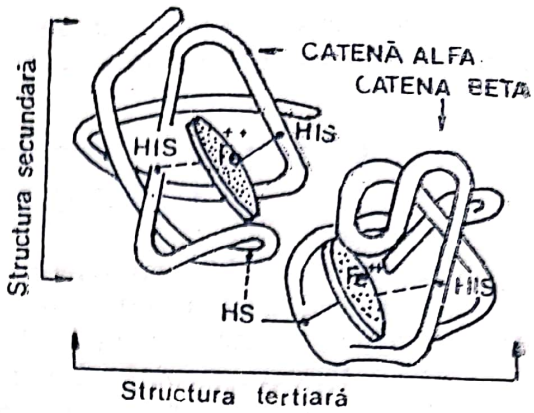

Fig. 40. Structura terțiară a hemoglobinei.

Structura secundară limitează flexibilitatea lanțului polipeptidic.

2.1.3. **Structura terțiară a proteinelor** constă din plierea lanțului polipeptidic într-o configurație tridimensională determinată de existența unor legături de slabă energie, dintre care legăturile disulfidice (—S—S—) conferă lanțului forma de circumvoluții și înfășurări asemănătoare unui ghem (forma globulară). Prin legăturile disulfidice macromolecula proteică dobîndește o mai mare stabilitate (fig. 40).

Atît structura secundară cît și cea terțiară constituie configurații supraetajate, stabilizate prin legături polipeptidice. Configurația celor două structuri este condiționată de tipurile de aminoacizi aflați în compunerea lanțurilor polipeptidice, respectiv de structura primară.

2.1.4. **Structura cuaternară** se întîlnește la proteinele alcătuite din două sau mai multe catene identice sau diferite și constă din legarea între ele a acestor catene ori de alte molecule neproteice prin legături necovalente, alcătuind subunități ale unei proteine di, tri, tetramerice etc.

Configurația spațială tridimensională a proteinelor stă la baza activității lor biologice.

Aminoacizii care intră în compunerea structurilor spațiale tridimensionale dețin un rol esențial în realizarea funcțiilor biologice ale proteinelor, ei constituind așa-numitele situsuri funcționale. Dacă, consecutiv unei mutații, acești aminoacizi sînt înlocuiți cu alții, proteina respectivă își încetează activitatea.

2.2. Caracteristicile secvenței de aminoacizi

Caracteristicile secvenței de aminoacizi sînt :

— este determinată genetic de informația ereditară conținută în macromolecula de ADN ;

— este unică, constantă și specifică fiecărei proteine ;

— compunerea fiecărei secvențe determină funcțiile sale ;

— este proprie fiecărei specii.

Scanned with OKEN Scanner

SECȚIUNEA 3. CODUL GENETIC

3.1. Noțiune

În conformitate cu concepțiile geneticii moleculare, ereditatea reprezintă transferul unui mesaj chimic, repetat de la o generație la alta.

Acest mesaj biochimic din cadrul secvenței de acid nucleic ce alcătuiește o genă, este „tradus" de către codul genetic. Consecutiv procesului de traducere, are loc transformarea secvenței nucleice în secvență proteică.

Codul genetic a început să fie descifrat după descoperirea ARNm.

Existența codului genetic a fost intuită în urma constatării corespondenței dintre succesiunea nucleotidelor în macromolecula de ADN și succesiunea aminoacizilor în macromolecula polipeptidică.

Cantitatea totală de informație codificată biochimic în macromolecula de ADN, care controlează toate activitățile specifice celulei, constituie *informația genetică.*

Unitățile de codificare a informației genetice sînt reprezentate de codoni — un ansamblu de trei nucleotide din macromolecula de ADN, în măsură să inducă includerea unui anumit aminoacid în macromolecula proteică.

Codul genetic este alcătuit din 64 de codoni, cifră care reprezintă totalitatea celor patru tipuri de nucleotide (adenozin-5'-fosfat, guanozin 5'-fosfat, citidin 5'-fosfat și timidin 5'-fosfat) luate cîte 3, adică 4^3.

Dintre aceștia un număr de 61 codifică cei 20 de aminoacizi, iar 3 codoni (UAA, UAG și UGA) nu corespund nici unui aminoacid, reprezentînd codoni „fără sens", „stop" sau „terminatori" ai sintezei proteice (tabelul 2).

3.2. Caracteristicile codului genetic

a) Codul genetic este degenerat, aceasta semnificînd că mai mulți codoni pot codifica același aminoacid.

S-a stabilit că toți codonii care corespund aceluiași aminoacid (codoni sinonimi) se deosebesc unii de alții doar prin structura celui de al treilea nucleotid.

Aceasta are importante implicații biologice, în sensul că mutațiile care conduc la modificarea celui de al treilea nucleotid rămîn fără efect, deoarece se formează un codon sinonim, astfel încît se sintetizează aceiași proteină. Numai schimbarea primului sau celui de al doilea nucleotid conduce la formarea unui nou codon „sens" (missens) sau a unui codon „fără sens" (stop) modificînd ori oprind sinteza proteinei respective.

Degenerarea este relativă, deoarece codonii au o eficiență diferită în procesul biosintezei proteice. De exemplu, codonii CGU și CGC au o eficiență deosebită în poziționarea argininei în macromolecula proteică, în timp ce codonul CGA are o eficiență redusă iar codonul CGC este aproape inactiv.

Scanned with OKEN Scanner

Tabelul 2

Prima nucleotidă a codonului	*A doua nucleotidă a codonului*				*A treia nucleotidă a codonului*
5'	*U*	*C*	*A*	*G*	3'
U	UUU, UUC } Fenilalanină UUA Leucină UUG Leucină	UCU, UCC, UCA, UCG } Serină	UAU, UAC } Tirozină UAA Stop UAG Stop	UGU, UGC } Cisteină UGA Stop UGG Triptofan	U C A G
C	CUU, CUC, CUA, CUG } Leucină	CCU, CCC, CCA, CCG } Prolină	CAU, CAC } Histidină CAA, CAG } Glutamină	CGU, CGC, CGA, CGG } Arginină	U C A G
A	AUU, AUC, AUA } Izoleucină AUG Metionină	ACU, ACC, ACA, AGC } Treonină	AAU, AAC } Asparagină AAA, AAG } Lizină	AGU, AGC } Serină AGA, AGC } Arginină	U C A G
G	GUU, GUC, GUA, GUG Valină	GCU, GCC, GCA, GCG } Alanină	GAU, GAC } Acid aspartic GAA, GAG } Acid glutamic	GGU, GGC, GGA, GGG } Glicină	U C A G

Scanned with OKEN Scanner

Excepții de la caracterul de „degenerat" al codului genetic reprezintă codonul UGG, singurul care codifică triptofanul și codonul AUG, de asemenea unica unitate de codificare a metioninei.

În cazul acestor doi aminoacizi codul genetic este nedegenerat.

b) Codul genetic este nesuprapus, aceasta însemnînd că doi codoni succesivi nu au nici o nucleotidă comună (tripleții nu sînt superpozabili).

c) Codonii sînt adiacenți, între ei neexistînd spații sau nucleotide care să marcheze începutul, respectiv sfîrșitul unui codon.

O asemenea dispunere a nucleotidelor a fost denumită „cod fără virgule" (commales).

d) Codul genetic este lipsit de ambiguitate, unui codon îi corespunde în mod invariabil un singur aminoacid.

e) Codul genetic este universal, aceiași aminoacizi fiind codificați în același mod la toate organismele vii. Diferențele privesc doar codonii sinonimi, care nu sînt utilizați cu aceiași frecvență, aceasta reprezentînd o adaptare, proprie fiecărei specii, a mecanismului de sinteză a proteinelor.

f) Citirea mesajului genetic se face într-un singur sens, astfel încît deleția sau adiția unei nucleotide determină „citirea" eronată, în continuare, a mesajului.

SECȚIUNEA 4. SINTEZA PROTEINELOR

În macromolecula ADN informația ereditară este înscrisă sub formă biochimică, care este decodificată în proteine prin așezarea secvențială a celor 20 de aminoacizi.

Sinteza proteinelor are loc în două etape : transcripția și translația, procesul fiind determinat de programul de dezvoltare ontogenetică a organismului respectiv (reglaj „programat") și de cerințele organismului — rezultat al anumitor condiții metabolice sau de mediu („reglaj adaptativ").

4.1. Transcripția

Prima dintre cele două etape ale sintezei proteinelor — transcripția, constă din copierea mesajului codificat în ADN, sub forma unei secvențe specifice de nucleotide — molecula de ARNm, avînd o structură complementară.

Procesul de transcripție este necesar deoarece informația genetică este depozitată în ADN-ul nuclear iar sediul sintezei proteinelor este reprezentat de ribozomi, aflați în citoplasmă.

ARNm, care are o moleculă mai mică decît ADN-ul nuclear, traversează porii membranei nucleare și transmite informația în citoplasmă.

Procesul de transcripție se realizează prin intermediul unei enzime ARN-polimeraza (transcriptaza) ce se fixează de promotor cu ajutorul unei proteine specifice (factorul sigma) și determină desfacerea progresivă a celor două catene ale ADN prin ruperea punților de hidrogen care realizează legăturile electrostatice dintre ele.

Scanned with OKEN Scanner

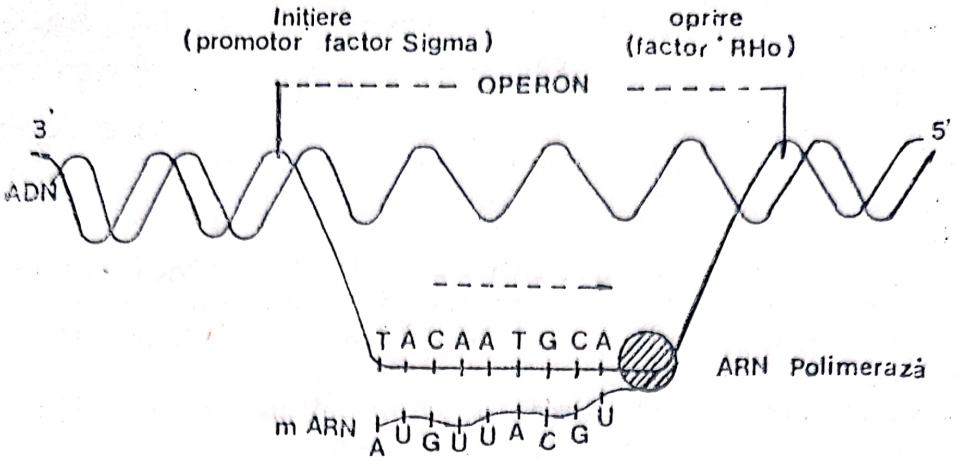

Fig. 41. Reprezentarea schematică a sintezei ARNm (după M. Covic).

Transcrierea constă din copierea limitată a informației ereditare cuprinse în operon, prin așezarea complementară a ribonucleotidelor libere, activate în prealabil, pe catena de ADN, urmată de polimerizarea lor și formarea unui ARN poligenic conținînd informația necesară sintezei mai multor biomolecule (fig. 41).

Prin orientarea transcripției într-un sens unic (de la 5' spre 3') — polaritate de transcripție — se asigură fidelitatea copierii mesajului genetic. Transcrierea debutează într-un punct de inițiere reprezentat de un codon inițiator ce începe cu o bază purinică.

Incheierea transcripției are loc în momentul în care se ajunge la secvența de nucleotide ce alcătuiește terminatorul.

În acest punct se fixează o proteină denumită factorul Rho care face posibilă desprinderea ARN polimerazei și a ARNm sintetizat.

La genele care conțin exoni și introni s-a constatat că într-o primă fază a transcripției se formează un pre-ARNm, de dimensiuni mai mari decît ARNm-final. Din acest pre-ARNm intronii sînt eliminați prin tăiere-decupare iar exonii se realipesc constituind ARNm final care va participa la procesul de translație.

Așezarea exonilor în cadrul ARNm final se poate face în mai multe variante, rezultînd tipuri diferite de ARNm și implicit informații ereditare care vor conduce la sinteza unor proteine diferite.

Transcripția este succedată de transmisia mesajului genetic, obiectivată prin migrarea ARNm final din nucleu în citoplasmă și formarea intersomilor — un complex ARNm-proteine, acestea din urmă avînd rol de protecție a ARNm față de acțiunea destructivă exercitată de unele enzime (ribonuclează).

4.2. Translația

Ultima etapă a sintezei proteinelor este reprezentată de translație, proces prin care o secvență de nucleotide din ARNm este transformată într-o secvență de aminoacizi în cadrul macromoleculei proteice.

Scanned with OKEN Scanner

Ajuns în citoplasmă, ARNm se cuplează cu ribozomii formînd poliribozomi, la fiecare 80 de nucleotide de ARNm revenind un ribozom. Distanța dintre ribozomi în cadrul acestei formații este de 300 Å, iar numărul lor este condiționat de lungimea macromoleculei de ARNm și de masa moleculară a proteinelor pe care le codifică. La sfîrșitul procesului de sinteză a proteinelor starea de asociere a ribozomilor cu catena de ARNm încetează iar ribozomii se vor reasocia cu alte molecule de ARNm.

Translația se realizează în patru etape :

a) *Activarea și transferul aminoacizilor* începe cu activarea aminoacizilor (AA) din citoplasmă prin legarea lor de adenozintrifosfat (ATP) care reprezintă donatorul de energie. Reacția are loc în prezența unei enzime (aminoacilsintetaza) existînd cîte un tip de enzimă pentru fiecare din cei 20 de aminoacizi principali.

$$AA + ATP \xrightleftharpoons{\text{aminoacilsintetaza}} AA \sim AMP + P \sim P$$

În continuare aminoacidul activat este transferat pe ARNs (există cel puțin un tip de ARNs pentru fiecare aminoacid), în prezența acelorași enzime—aminoacilsintetaze.

$$AA \sim AMP \xrightleftharpoons{\text{aminoacilsintetaza}} AA \sim ARN_s + AMP$$

b) *Inițierea sintezei reprezintă* a doua etapă a translației. Ea începe prin așezarea ARNs (ARNs inițiator), care era anticodonul UAC (complementar codonului inițiator) pe codonul inițiator (AUG) al ARNm cu care acesta se fixează pe ribozom.

Apoi fiecare ARNs se așază în dreptul unei secvențe de 3 nucleotide din cadrul ARNm. Aminoacizii transportați de ARNs se asamblează între ei (se polimerizează) în prezența enzimelor peptid-polimeraze :

$$AA \sim ARN_{s_1} + AA_2 \sim ARN_{s_2} \xrightleftharpoons{\text{peptid polimeraze}} AA_1 - AA_2 + ARN_{s_1} + ARN_{s_2}$$

c) *Etapa elongației* constă din creșterea lungimii macromoleculei proteice datorată deplasării ribozomului de-a-lungul catenei de ARNm. Citirea mesajului genetic se poate face concomitent pe suprafața mai multor ribozomi, sintetizîndu-se astfel mai multe molecule proteice identice. După legarea aminoacidului transportat de alt aminoacid din molecula proteică, ARNs dezacilat este expulzat și reintrodus în ciclul de transport al aminoacizilor la locul sintezei proteice.

d) *Încheierea sintezei* este marcată de apariția pe catena de ARNm a unui codon de terminare (stop, non-sens), ribozomul se desprinde din complexul poliribozomal iar ARNm este descompus.

Scanned with OKEN Scanner

SECȚIUNEA 5. DOGMA CENTRALĂ A GENETICII

În anul 1957, Fr. Crick a formulat dogma centrală a geneticii privitoare la funcțiile materialului genetic care pot fi sintetizate în relația ADN→ARN→proteine (fig. 42), conform căreia informația genetică se reproduce prin replicație (funcție autocatalitică) și este decodificată (transformată într-o proteină sau enzimă specifică) prin transcripție și translație (funcție heterocatalitică).

Ipoteza lui Crick nu a fost în măsură să ofere o explicație fenomenului prin care ribovirusurile reușesc să inducă activitatea genomului celulei parazitate.

În 1970, H. Temin, care anterior exprimase posibilitatea ca transcripția să se facă și în sens invers de la ARN la ADN, a descoperit la unele ribovirusuri existența unei enzime, pe care a denumit-o transcriptaza inversă (ADN polimeraza ARN dependentă), capabilă să determine sinteza unui ADN complementar prin intermediul căruia se realizează replicarea genomului viral.

Așadar, s-a demonstrat că ARN viral poate servi drept matriță pentru sinteza ADN, astfel încît dogma centrală s-ar putea prezenta astfel :

$$\text{ADN} \rightleftarrows \text{ARN} \rightarrow \text{Proteine}$$

Existența genelor cu structură discontinuă, în mozaic, formate din introni și extroni determină un proces mai complex de transcripție a informației genetice (descris la 4.1.) care conduce la posibilitatea alcătuirii unor mesaje diferite și deci a sintezei unor proteine deosebite, deci genele în mozaic pot avea „alegere multiplă".

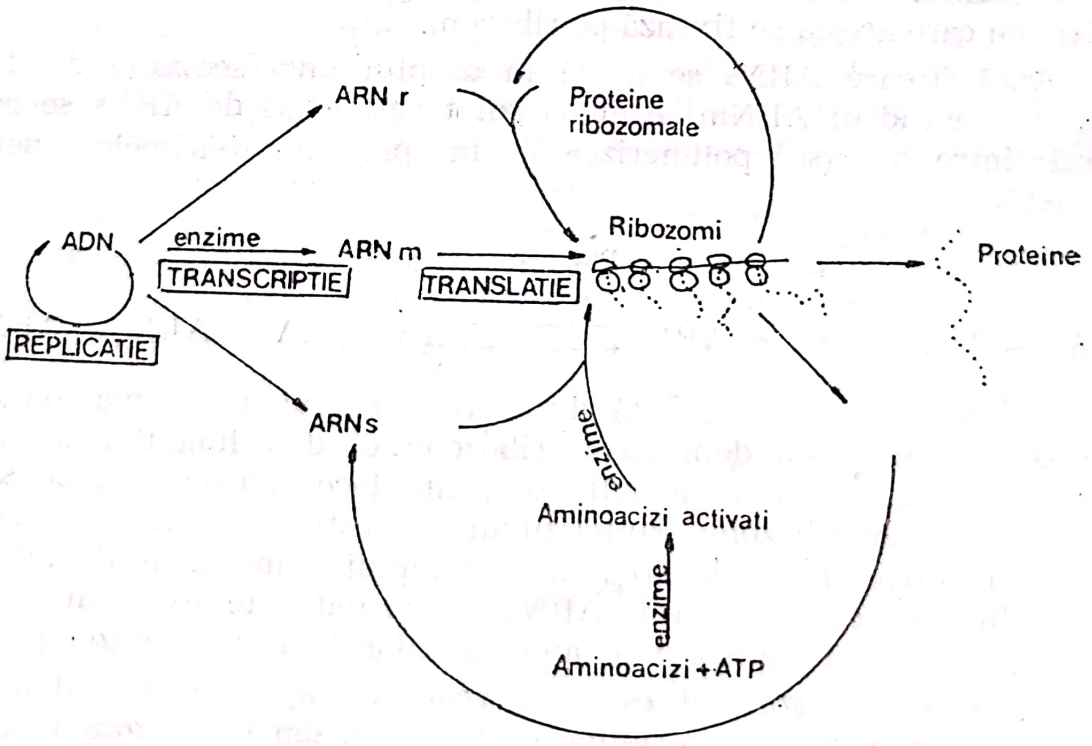

Fig. 42. Dogma centrală a geneticii.

Scanned with OKEN Scanner

Constatarea faptului că o genă ar putea în acest fel să determine sinteza mai multor proteine conduce la o re-reconsiderare a dogmei centrale a geneticii.

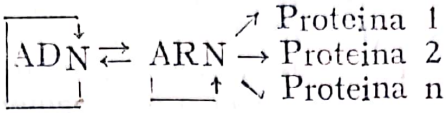

SECȚIUNEA 6. CONTROLUL EXPRESIEI INFORMAȚIEI EREDITARE (REGLAJUL GENETIC)

Producerea unui mare număr de substanțe chimice în cadrul celulei, în cantitățile necesare momentului respectiv și cu un consum minim de energie ca și realizarea fenomenelor de citodiferențiere și asamblare a celulelor în cadrul variatelor țesuturi și organe, impun cu necesitate instituirea unui control al activității genelor — expresie a informației genetice.

Acest control se realizează prin mecanismele de reglaj genetic care se prezintă sub forma a două mari categorii :

— mecanisme de reglare adaptativă a sintezei proteice și a activității proteinelor constînd din utilizarea informației genetice depozitată în genomul celulei pentru asigurarea supraviețuirii și reproducerii ei ;

— mecanisme de reglare programată care controlează diferențierea celulară și organogeneza în conformitate cu programul de dezvoltare ontogenetică.

6.1. Reglarea adaptativă a sintezei și activității proteinelor

Controlul sintezei proteinelor și apoi al activității acestora desfășurată în vederea asigurării activităților vitale ale celulei se desfășoară în mai multe etape : pretranscripțională, transcripțională, posttranscripțională, translațională și posttranslațională.

6.1.1. **Reglarea pretranscripțională.** În acest stadiu are loc interacțiunea intensă ADN—proteine.

Legarea proteinelor histonice de ADN inhibă sinteza de ARNm (transcripția) în mod nespecific. Astfel, heterocromatina care conține o mai mare cantitate de histone și un grad de condensare mai ridicat decît eucromatina, este inactivă genetic (secvențele care intră in alcătuirea ei nu sînt transcrise) pe cînd eucromatina este activă genetic.

Pe de altă parte, proteinele nonhistonice dețin o importantă funcție în reglajul specific, diferențiat al genelor. Rolul acestora constă din activarea anumitor gene și împiedicarea blocării sintezei ARNm de către histone, prezența lor determinînd transcrierea numai a anumitor gene la nivel de celule și țesuturi diferite. Funcția proteinelor nonhistonice (acide) în reglajul genetic, se realizează prin adiția sau eliminarea de grupări fosfat cu sarcini electrice negative. Modelul acțiunii reglatoare a proteinelor nonhistonice constă din „recunoașterea" de către nonhistone a unei anumite secvențe de nucleotide din molecula de ADN represată de histone (proteine bazice) și cuplarea histone-nonhis-

Scanned with OKEN Scanner

tone, ca urmare a modificării sarcinii electrice a nonhistonelor (devenită negativă), produsă prin fosforilare. Cuplul histone-nonhistone se desprinde de pe suprafața respectivă a ADN care astfel devine capabil de funcționare în sensul începerii transcripției informației genetice constînd în sinteza de ARNm (fig. 43).

Procesul de activare a anumitor segmente de ADN a primit denumirea de derepresie și are deci un caracter selectiv, permițînd o transcripție diferențiată la nivelul celulelor specializate.

6.1.2. **Reglarea transcripțională.** Dacă la organismele procariote mecanismele de reglaj transcripțional au fost elucidate în cea mai mare măsură, la eucariote aceste procese sînt încă insuficient descifrate. Extinderea la eucariote a modelului Jacob-Monod nu a putut fi demonstrată.

Prin intermediul unor tehnici de inginerie genetică (tehnica ADN-ului recombinat) s-a stabilit că există semnale specifice care asigură expresia genei. S-a demonstrat astfel că ARN-polimeraza recunoaște două secvențe particulare — CAT și TATAA (cutia Hogness) plasate la începutul genei, care semnifică începerea transcripției iar finalul transcripției este desemnat prin semnalul AATAA, aflat la capătul distal al genei.

S-a stabilit că aceste semnale ar fi controlate de secvențe specifice ce întăresc expresia genei și care au primit denumirea de *enhacers* (întăritoare). Se crede că semnalele *enhacers* nu manifestă o specificitate pentru o anumită genă ci doar accentuează activitatea genelor plasate în apropierea lor.

Au mai fost puse în evidență și semnale specifice care activează anumite gene. Asemenea semnale reglează numai expresia genelor din celulele ce alcătuiesc un țesut sau organ, transferarea lor în alt organ făcîndu-le nefuncționale. De asemenea s-a stabilit și existența unor semnale inhibitoare, plasate în apropierea genei.

Natura semnalelor menționate rămîne încă discutabilă. S-a sugerat că ar fi vorba de proteine ce se fixează de ADN reglînd activitatea genelor dar, în același timp s-a relevat rolul hormonilor ca inductori ai sintezei unor compuși specifici în celulele-țintă (celule capabile să reacționeze cu hormonul respectiv).

La eucariote, reglajul genetic se realizează nu numai la nivelul unor gene ci și la nivelul unor segmente cromozomiale, cromozomi sau genomuri. Astfel, compensarea de doză reprezintă fenomenul prin care unul din cei doi cromozomi de sex X este inactivat în nucleii interfazici generînd cromatina sexuală, rezultatul fiind funcționarea unui singur cromozom X la ambele sexe.

Fenomenul a fost demonstrat prin constatarea că în cazul genelor plasate pe cromozomul X, cantitatea de enzime sintetizate de ele este egală la masculi și la femele (la care dacă cei doi cromozomi X ar fi funcționali, s-ar înregistra o cantitate dublă de enzime).

Inactivarea prin heterocromatizare a unuia din cei doi cromozomi X se produce prin hazard, în așa fel încît în unele celule este inactivat cromozomul X matern iar în altele cromozomul X de origine paternă. Consecința acestui proces o constituie apariția la femelele heterozigote a unui fenotip mozaicat.

Scanned with OKEN Scanner

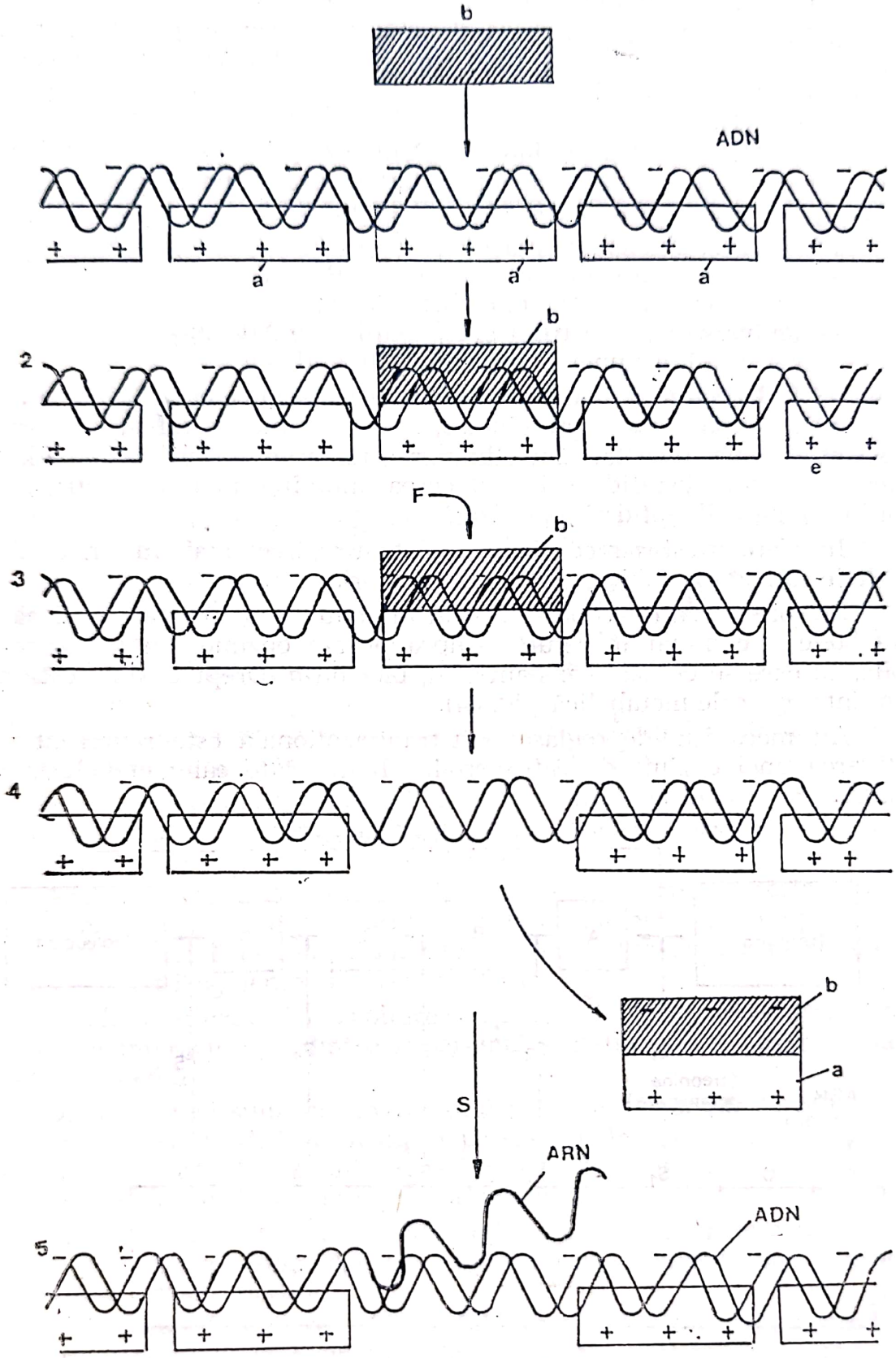

Fig. 43. Modelul reglajului genetic la eucariote cu ajutorul proteinelor histonice (a) și nonhistonice (b).

Inactivarea unuia din cei doi cromozomi X conduce la blocarea transcripției în ARNm a genelor pe care le conține.

6.1.3. **Reglarea posttranscripțională.** Mecanismele prin care se realizează formarea de ARNm final din pre-ARNm, constituirea complexului ARNm-proteine (informosom), sinteza ARNs și ARNr — rămîn încă nedescifrate.

6.1.4. **Reglarea translațională.** Pentru explicarea mecanismelor de reglarea care guvernează etapa translației au fost imaginate mai multe modele, dar argumentarea lor s-a dovedit insuficient de convingătoare.

Intervenția acestor mecanisme privește :
— decodificarea și durata existenței ARNm ;
— activarea ori inactivarea ribozomilor ;
— activarea aminoacizilor și legarea lor de ARNs ;
— controlul dispunerii lanțurilor polipeptidice.

6.1.5. **Reglarea post-translațională.** Mecanismul de reglaj genetic acționează și după sinteza proteinelor, determinînd modificări secundare postsintetice care constau din eliminarea unor aminoacizi terminali, formarea de punți disulfidice, introducerea anumitor molecule sau radicali noi în catena polipeptidică sintetizată.

În afara acestor mecanisme reglatoare, s-au mai pus în evidență și altele ca : retroinhibiția, activarea, alosteria.

Retroinhibiția (feed-back) constă în acțiunea produsului final al căii metabolice, acumulat în celulă, asupra primei enzime din lanțul metabolic, cu care se cuplează instantaneu, blocînd-o. Drept urmare este blocată întreaga cale metabolică (fig. 44).

Alt mecanism de reglare post-transcripțională este reprezentat de activarea unei enzime de către produsul unei alte căi metabolice, care

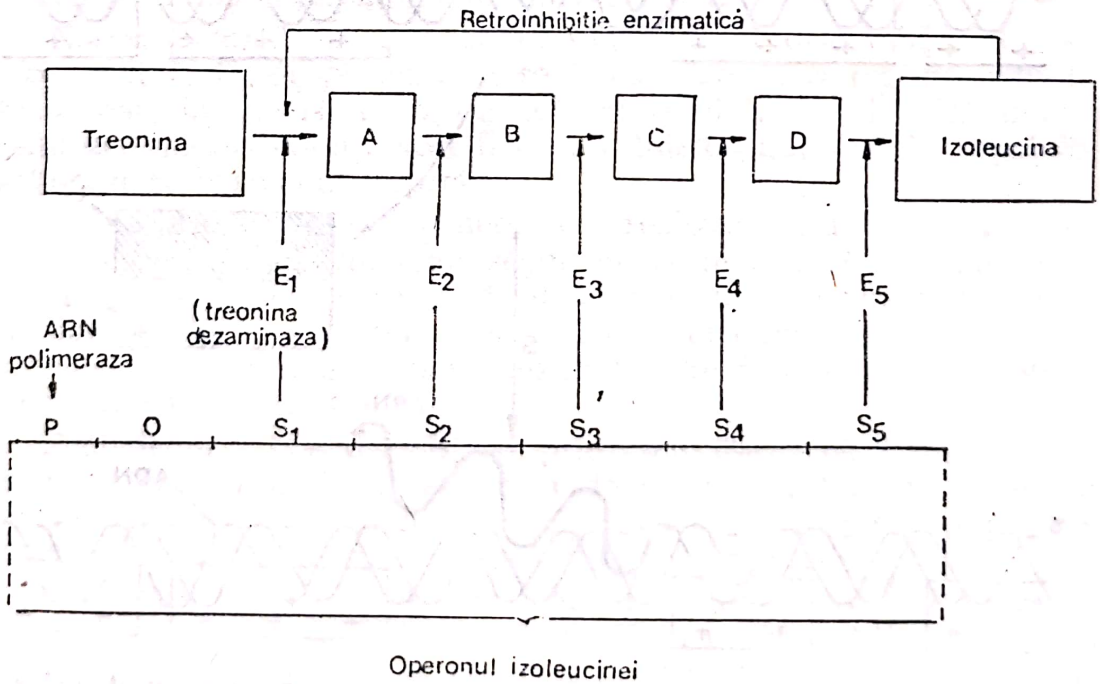

Fig. 44. Schema blocării căii metabolice de transformare a treoninei în izoleucină prin retroinhibiție.

Scanned with OKEN Scanner

poate fi legată de prima prin proporția în care sînt sintetizate în celulă. Totodată, o proteină poate fi activată indirect prin acțiunea unor substanțe din cadrul celulei care inhibă sau activează alte lanțuri metabolice cu rol în activarea proteinei respective. Prin acest mecanism se crede că acționează hormonii.

Alosteria este fenomenul prin care unele substanțe denumite efectori alosterici acționează asupra unor enzime, inhibîndu-le sau activîndu-le.

Acțiunea lor se traduce prin modificarea conformației enzimei care duce la modificări ale funcției acesteia — inhibarea sau activarea funcției catalitice a enzimei.

6.2. Reglarea programată a sintezei proteinelor

În afara genelor care asigură funcțiile celulei, în genomul acesteia se află codificată și informația genetică privitoare la totalitatea caracteristicilor viitorului organism care se realizează în decursul dezvoltării ontogenetice.

Citodiferențierea, organogeneza și dezvoltarea organismului se produc sub control genetic. Faptul că astfel de procese au loc în mod identic la toți indivizii, pledează în favoarea existenței unui program genetic înscris în materialul genetic. Datorită tocmai acestui program genetic este posibilă repetarea neîntreruptă și cu exactitate de la o generație la alta, a proceselor de diviziune celulară, de diferențiere și dezvoltare a organismelor vii.

Pe bună dreptate, se consideră că ziogtul cuprinde întreaga potențialitate, proiectul organismului, ce se va dezvolta din el.

Potrivit cercetărilor geneticianului F. Jacob, laureat al Premiului Nobel, în cursul dezvoltării embrionare sînt traduse și executate progresiv „instrucțiunile înglobate în cromozomii oului".

Deși, consecutiv diviziunilor, fiecare celulă primește aceiași cantitate de material genetic, deci același program genetic, se ajunge la citodiferențieri morfo-funcționale determinate de faptul că fiecare celulă nu „traduce" decît fragmente din acest program.

Citodiferențierea și dezvoltarea reprezintă procese care sînt determinate de interacțiunea dintre programul genetic, înscris în materialul genetic, și mediu.

Datorită unei suite de interacțiuni chimice ce conduc la diferențierea celulară, este modificată însăși expresia genelor care sînt activate sau inhibate prin anumite mecanisme de reglaj, astfel încît dezvoltarea organismului se realizează după un program cronogenetic.

Sistemele de reglaj programat acționează diferit în mai multe etape : citodiferențiere, organogeneză, dezvoltarea organismului, asigurarea longevității organismului.

6.2.1. **Citodiferențierea și reglajul său genetic.** Procesul fecundației este urmat de diviziunea zigotului în celule mai mici al căror volum total este la început, egal cu cel al oului, ulterior înregistrîndu-se o creștere a volumului celulelor ce se formează prin diviziuni succesive.

Scanned with OKEN Scanner

În cursul ontogenezei, se ajunge ca din celula inițială — zigotul — să rezulte un număr de aproximativ 10^{13} celule diferențiate în mai mult de 100 de tipuri.

Dacă în trecut explicația citodiferențierii consta în modificarea cantității și poziției genelor din cadrul unui genom, astăzi este bine stabilit că genomurile celor mai diferite celule sînt identice sub raport cantitativ, astfel încît o asemenea ipoteză apare ca lipsită de temei științific.

În momentul de față, este demonstrat faptul că diferențierea celulară este rezultatul represiei (inactivării) selective a majorității genelor, urmată de o transcripție selectivă a anumitor gene într-un anumit tip de celulă specializată.

Diferențierea celulară începe încă de la primele clivaje ale zigotului.

Stadiile primare ale citodiferențierii sînt declanșate de un factor numit *declanșator inițial (primary trigger)*, a cărui natură, deocamdată, este necunoscută.

Acțiunea declanșatorului, primul stadiu al citodiferențierii, este urmată de stadiile ulterioare, fiecare dintre acestea condiționînd-o pe cea următoare, într-un sistem de *interacțiuni în cascadă*, proces determinat de inducția embrionară (prezența unui tip de celule induce formarea altui tip de celule).

Se presupune că inducția embrionară s-ar realiza prin două mecanisme :

— celulele inductoare difuzează factori care direcționează sensul de dezvoltare a celulelor induse (formate ulterior) ;

— celulele sînt reciproc condiționate sau reciproc permisive în sensul că își formează, unele-altora, micromedii interne (gradiente de concentrații ionice, modificări locale microecologice) ce le permit dezvoltarea numai într-un anumit sens.

Interacțiunile și permisivitatea se întîlnesc în tot cursul citodiferențierii pînă în stadiul de organogeneză.

Mecanismele de reglaj genetic al citodiferențierii se manifestă la niveluri diferite : al replicației ADN, al transcripției și al translației, cea mai mare eficiență marcînd-o mecanismele de la nivelul transcripției.

— *Replicația diferențiată a ADN* constă în replicarea normală a materialului genetic, replicarea în exces a anumitor gene *(amplificare genică)* sau diminuarea replicării anumitor gene *(subreplicare genică)*.

— *Transcripția diferențiată* a genelor este determinată de acțiunea proteinelor citoplasmatice și nucleare care intervin în selectarea secvențelor de ADN ce urmează a fi transcrise și totodată dimensionează amploarea transcripției. Este pe deplin stabilit că dintre proteinele nucleare, histonele produc o represie nespecifică a unor secvențe de ADN iar nonhistonele (proteinele acide) intervin prin activare specifică (derepresie) a anumitor porțiuni din ADN, făcînd astfel posibilă transcripția diferențiată.

Britten și Davidson au imaginat un model de reglaj genetic, similar celui elaborat de Jacob și Monod, alcătuit din patru tipuri de gene : structurale (responsabile de sinteza proteinelor), receptoare (care controlează acțiunea genelor structurale), integratoare (produc un ARN activa-

Scanned with OKEN Scanner

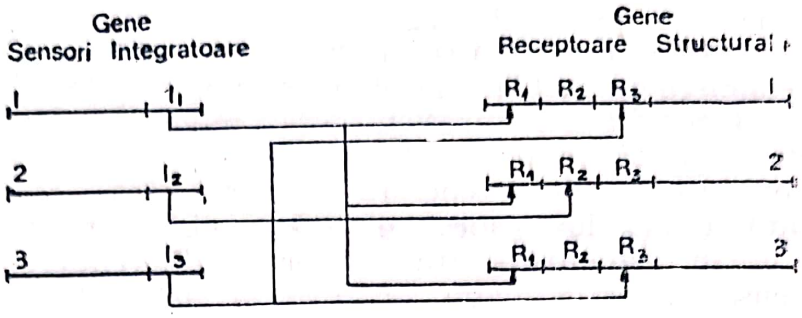

Fig. 45. Modelul Pritten-Davidson de reglaj genetic.

tor cu acțiune asupra genei receptoare) și sensor (gene ce se leagă cu un semnal chimic activînd gena integratoare) (fig. 45).

Acțiunea genelor sensori este declanșată de stimulii primiți de celule, ca de exemplu hormonii ori alte substanțe inductoare ale citodiferențierii. Genele integratoare activate de genele sensori determină sinteza unei proteine care, consecutiv recunoașterii secvenței genei receptoare, se fixează de aceasta, făcînd posibilă transcripția diferențiată a genelor structurale alăturate.

6.2.2. **Organogeneza și reglajul său programat.** Formarea țesuturilor și organelor (embriogeneza) este strict controlată de programe genetice.

Se vorbește de existența unui program general care asigură realizarea fiecărei etape de dezvoltare ontogenetică, implicit longevitatea. Din programul general fac parte programele principale responsabile de formarea foițelor embrionare și organelor ce se formează din ele.

În programele principale se includ programele secundare (de organ) care controlează asamblarea elementelor constitutive ale organelor.

La rîndul lor, programele de organ cuprind programele personale (celulare) — specifice fiecărui tip de celulă.

Un rol important în realizarea organogenezei este deținut de activatorii tisulari specifici ce intervin în direcția creșterii celulare, determină creșterea logaritmică a proteinelor unice și manifestă specificitate loco-regională.

Acești activatori, care au primit și denumirea de factori de creștere (deoarece stimulează proliferarea celulelor) pot avea fie o acțiune instructivă, de direcționare, fie o acțiune permisivă, de condiționare reciprocă. Se consideră că fiecare organ dispune de un factor de creștere specific.

În realizarea organogenezei, hormonii dețin de asemenea funcții importante, similare celor deținute de factorii de creștere, astfel încît în literatura de specialitate s-a propus ca între cele două categorii de factori să nu se mai facă nici o distincție.

Mecanismele de reglaj genetic prin care se controlează formarea organelor și sistemelor, dezvoltarea morfologică a celulelor și țesuturilor sînt încă insuficient descifrate.

Se consideră totuși că și la acest nivel baza reglajului genetic este reprezentată de inducția embrionară și reglarea în cascadă.

În principiu, citodiferențierea și implicit organogeneza, au un caracter ireversibil, țesuturile diferențiate nemairevenind la starea ne-

diferențiată datorită pierderii capacității de diviziune produsă prin acțiunea unor inhibitori mitotici specifici de țesut. Acești inhibitori, care au primit denumirea de *chaloni*, sînt glicoproteine ce se fixează pe membrana celulară, blocînd genele care controlează mitoza.

Stabilitatea citodiferențierii este totuși relativă, fapt demonstrat de procesele neoplazice sau de regenerare în cadrul cărora se exprimă potențiale latente al celulelor respective ce determină pierderea însușirilor specifice de organ, estomparea trăsăturilor de diferențiere și multiplicarea lor intensă.

În pofida acestor excepții, diferențierea celulară se distinge prin stabilitate, specificitate și constanță a duratei de realizare.

Reglajului programat al dezvoltării ontogenetice îi revine și controlul longevității, care, în condiții optime de viață și sănătate, s-a calculat că s-ar plasa în jurul vîrstei de 140 de ani.

SECȚIUNEA 7. ROLUL MEDIULUI ÎN REALIZAREA INDIVIDUALITĂȚII BIOLOGICE

Numeroase studii au evidențiat rolul mediului în constituirea fenotipului. S-a constatat astfel că expresia aceleiași gene diferă în funcție de mediul în care acționează, în condiții de mediu diferite producîndu-se o multitudine de fenotipuri.

Rezultă că genotipul conferă organismului o normă de reacție la mediul în care trăiește.

Prin prisma acestor constatări, fenotipul apare drept rezultanta interacțiunii dintre genotip și mediu. Dar, genotipul este cel care modulează limitele între care expresia fenotipică poate fi modificată de mediu.

Proporția în care cele două elemente — ereditate și mediu — intervin în realizarea caracterelor organismului este variabilă.

În funcție de ponderea determinismului fiecăreia dintre ele, se poate vorbi de : caractere pur ereditare, caractere determinate exclusiv de mediu și caractere produse prin interacțiunea ereditate — mediu.

Se impune precizarea că atît în cazul caracterelor pur ereditare cît și al celor produse exclusiv de mediu nu este vorba de o exclusivitate absolută a determinismului eredității sau mediului ci de participarea într-o măsură preponderentă a uneia din ele la realizarea caracterelor normale sau anormale respective.

7.1. Caracterele pur ereditare

Sînt determinate aproape în întregime de genotip. Din această categorie fac parte caracterele de specie și cele care determină individualitatea biologică.

7.2. Caracterele determinate exclusiv de mediu

Se referă la afecțiunile produse de agenți microbieni, paraziți, intoxicații, carențe vitaminice sau alimentare. În asemenea situații reacția organismului la fiecare din acești factori de mediu, diferă de la individ

Scanned with OKEN Scanner

la individ. Acest mod particular de răspuns este determinat de structura genetică individuală și în special de structura sistemului HLA, astfel încît intensitatea acțiunii aceluiași factor de mediu înregistrează o mare variabilitate de la un organism la altul.

7.3. Caracterele determinate de interacțiunea ereditate-mediu

Sînt determinate de participarea într-o măsură însemnată a ambilor factori — ereditate și mediu. Așa cum am mai menționat, ereditatea impune limita maximă pînă la care mediul poate interveni în realizarea unui caracter. Este vorba de potențialul sau norma de reacție a unui organism față de condițiile de mediu, însușire conferită de genotipul individual.

Mediul acționează și direct asupra genotipului producînd mutații care se pot transmite ereditar, dacă sînt afectate celulele gametice (fig. 46).

7.4. Fenocopiile

Reprezintă așa cum am mai menționat, caractere fenotipice anormale produse de mediu ce mimează anomalii fenotipice determinate genetic.

Ele au fost definite ca „alterații ale manifestării unui genotip produse de mediu, care copiază tipul de manifestare al altui genotip".

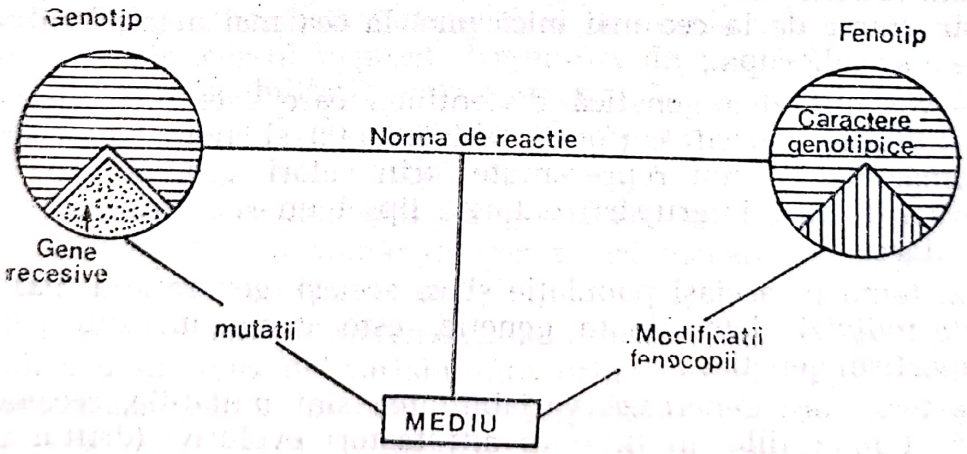

Fig. 46. Interacțiunea genotip-fenotip-mediu (după M. Covic).

Capitolul VII

VARIABILITATEA GENETICĂ

Variabilitatea se definește prin totalitatea diferențelor ce se manifestă între indivizii aceleiași specii sau în cadrul unei singure populații.

Diferențele apărute se pot datora unor genotipuri distincte (variabilitate genetică) sau acțiunii unor factori de mediu (variabilitate nongenetică).

Variabilitatea genetică se constituie din două subdiviziuni fundamentale :

— variabilitatea genetică continuă care cuprinde caractere cantitative măsurabile, exprimate prin valori de diferite mărimi, așezate într-un șir unitar de la cea mai mică pînă la cea mai mare, fără posibilitatea de a se subgrupa ;

— variabilitatea genetică discontinuă care este alcătuită din caractere calitative specifice (formă, culoare etc) și numeristice (obținute prin numărare), ce sînt reprezentate prin valori grupate care permit identificări de tipuri (grupări) datorită lipsei unor indivizi cu caractere intermediare.

Existența în aceiași populație și în aceiași generație a mai multor tipuri de indivizi, determinate genetic, este cunoscută sub denumirea de polimorfism genetic.

Factorii care generează variabilitatea sînt mutațiile, recombinarea genetică și migrațiile, în timp ce alți factori evolutivi (driftul genetic, selecția sexuală și selecția naturală) acționează restrictv, reducînd fenomenul de variabilitate.

SECȚIUNEA 1. RECOMBINAREA GENETICĂ

Recombinarea genetică semnifică producerea unor combinații genetice noi prin interschimbul de material genetic dintre două unități genetice distincte aflate în aceiași celulă gametogenă.

Reasortarea materialului genetic se poate produce la niveluri diferite : genom, cromozom, genă, nucleotid.

Scanned with OKEN Scanner

Consecința genetică constă în faptul că fiecare individ din cadrul unei populații nu moștenește programul genetic al vreunuia dintre părinți, ci o combinație particulară a programelor lor genetice astfel încît fiecare individ reprezintă din punct de vedere genetic o entitate distinctă față de toți ceilalți indivizi ai populației.

1.1. Recombinarea genomică

Se realizează în cursul procesului de fecundare prin asortarea genomurilor celor doi gameți în cadrul zigotului.

Cu cît organismele parentale sînt mai puțin înrudite se realizează o variabilitate genetică mai mare ce se corelează cu o vitalitate sporită, rezistență crescută la condițiile de mediu etc (fenomenul de heterozis).

1.2. Recombinarea cromozomică

Se produce în cursul gametogenezei, poate implica cromozomi omologi întregi (recombinare intercromozomială) sau numai anumite segmente ale cromozomilor omologi (recombinare intracromozomială sau crossing-over).

Recombinarea intercromozomială are loc după metafaza I a meiozei cînd cromozomii omologi, asociați ca bivalenți se separă independent de celelalte perechi de cromozomi, determinînd combinarea pe bază de probabilitate a cromozomilor proveniți de la bunici.

J.H. Muller a atribuit fenomenului de combinare probabilistică a cromozomilor din cursul meiozei denumirea de „dansul cromozomilor". S-a calculat că probabilitatea ca un gamet să fie diferit de altul este egală cu 2^n (n = numărul perechilor de cromozomi). La om $2^n = 2^{23} = 8\,388\,608$ combinații de gameți.

După fecundație, numărul de genotipuri diferite atinge cifra de 2^{64} ceea ce înseamnă un număr de genotipuri în care populația globului se include de aproximativ 8 ori.

— Recombinarea intracromozomială prin crossing-over determină la rîndul său un plus de variabilitate prin configurația genetică nouă ce se realizează prin schimburile de segmente cromatidice dintre cromozomii omologi în profaza meiozei primare în faza de pachinem ori în mitoză. Unitățile genetice antrenate în procesul de crossing-over pot fi, așa cum am mai menționat, gene întregi sau segmente de gene, cel mai mic segment fiind reconul.

SECȚIUNEA 2. MUTAȚIILE ȘI MECANISMELE DE PRODUCERE A LOR

Toate schimbările înregistrate în structura și funcțiile materialului genetic care nu sînt rezultatul recombinării genetice reprezintă mutații. Ele au fost definite ca „modificări discontinui cu efect genetic" (Mayr).

Scanned with OKEN Scanner

2.1. Trăsăturile mutațiilor

Ca factori generatori de variabilitate genetică, mutațiile permit adaptarea la mediul abiotic și biotic în continuă schimbare. Ele se disting printr-o serie de caracteristici :

a) Mutația este un fenomen rar, rata sa de apariție fiind, în medie, de 1 : 100 000/per genă și per generație. Prin aceasta, ereditatea dobîndește constanță, asigurînd asemănarea descendenților cu strămoșii și, pe de altă parte, avînd în vedere caracterul nefavorabil pentru organism a majorității mutațiilor, se previne expunerea speciei la „moarte genetică".

b) Mutațiile pot fi dăunătoare (cea mai mare parte), utile sau indiferente.

c) De regulă mutațiile genice se comportă recesiv față de tipul normal („sălbatic").

d) Mutațiile se caracterizează prin specificitate — o mutație afectînd, de obicei, un singur caracter ereditar. O excepție de la această regulă o reprezintă genele pleiotrope (care influențează mai multe caracteristici ereditare).

e) Mutațiile reprezintă un proces recurent, ele putînd apărea și dispărea de mai multe ori în cursul dezvoltării filogenetice.

f) Genele mutante pot fi afectate la rîndul lor de o nouă mutație.

2.2. Factorii inductori ai mutațiilor

Apariția mutațiilor este determinată de factori fizici, chimici și biologici. Trebuie subliniat faptul că aceiași agenți mutageni, acționînd în aceiași doză produc efecte diferite datorită reactivității specifice a fiecărui organism.

De asemenea s-a constatat că vîrsta părinților influențează apariția mutațiilor genice : cu cît genitorii sînt mai în vîrstă, crește riscul de a acumula mutații și de a le transmite copiilor.

2.2.1. **Factorii fizici** sînt reprezentați, în principal, de radiațiile ionizante (razele X, neutroni, protoni și emisiile radioactive chimice alfa, beta, gama) și neionizante (radiațiile ultraviolete).

Radiațiile ionizante au ca principal efect biologic ionizarea țesuturilor produsă prin expulzarea electronilor iar ca efect secundar agitația termică sau excitația atomilor din structura țesuturilor penetrate.

Spre deosebire de radiațiile ionizante, radiațiile ultraviolete nu produc ionizarea țesuturilor ci doar excitație moleculară.

Efectele iradierii se împart în două categorii : biologice (acțiunea se repercutează numai asupra individului) și genetice (mutațiile apărute se transmit în descendență).

Radiațiile ionizante inhibă diviziunea celulară (în doze mici) perturbă sinteza acizilor nucleici și a proteinelor, produc rupturi de cromozomi și cromatide, alterează moleculele de acizi nucleici, determină anomalii mitotice și meiotice.

Efectul mutagen al radiațiilor ultraviolete se produce prin absorbția radiației de către dezoxiriboza din compunerea nucleotidelor de ADN

Scanned with OKEN Scanner

și prin alterarea structurii normale a bazelor purinice și pirimidinice, modificîndu-se astfel informația genetică.

2.2.2. **Factorii chimici** se împart, în funcție de mecanismul mutagen prin care acționează, în 3 categorii :

— Agenți alkilanți (gazul muștar, epoxidele, etilenimina, sulfații și sulfonații alkyl etc) — au efecte mutagene mai puternice decît radiațiile. Ei acționează prin reacții chimice (alkilare) cu bazele azotate sau cu grupările fosfat.

— Derivați ai bazelor azotate — substanțe cu structură similară bazelor azotate purinice sau pirimidinice cărora ei se pot substitui în macromolecula de ADN.

— În cea de a treia categorie se includ toate substanțele chimice cu excepția celor cuprinși în primele două categorii, capabile să determine alterarea structurii acizilor nucleici.

Din această categorie fac parte colchicina, formalina, fenolii, etil carbamatul, hidrazida maleică ș.a.

2.2.3. **Factorii biologici** cuprind virusurile, mycoplasmele, unele ciuperci microscopice care acționează asupra genomului producînd restructurări cromozomiale și modificări la nivelul genelor.

2.3. Etapizarea procesului mutagen

Mutația se realizează în mai multe etape :

— Prima etapă corespunde pătrunderii agentului mutagen în celulă.

— A doua etapă cuprinde traversarea citoplasmei de către agentul mutagen, perioadă în care au loc numeroase reacții chimice între acesta și constituienții celulari, în urma cărora rezultă fie o intensivizare a proprietăților mutagene fie o abolire a acestora.

— Etapa a treia în care agentul mutagen ia contact cu gena asupra căreia acționează, este cea mai importantă.

— Etapa a patra constă din transformarea, proceselor metabolice ale celulei, care devine astfel celulă mutantă.

— Ultima etapă se referă la apariția de linii celulare (clone) mutante din celula mutantă.

2.4. Clasificarea mutațiilor

Sistematizarea mutațiilor s-a făcut după mai multe criterii :

a) În funcție de cantitatea de material genetic implicat în mutații, acestea se clasifică în : genomice, cromozomiale și genice.

b) În raport de celulele afectate, mutațiile se împart în gametice (se transmit ereditar) și somatice (neereditare).

c) După sensul în care acționează, mutațiile se împart în progresive (trecere de la forma sălbatică la cea mutantă) sau de reversie (întoarcerea la forma sălbatică).

d) Din punct de vedere al efectului produs asupra organismului se disting mutații dăunătoare, chiar letale, favorabile sau indiferente (neutre).

Scanned with OKEN Scanner

e) intervenția omului în producerea mutațiilor sau apariția lor pe cale naturală constituie un alt criteriu de împărțire a mutațiilor în : artificiale (induse) și naturale (spontane).

2.5. Mutațiile genice

Acest tip de mutații se poate întîlni la nivelul întregii gene, a mai multor nucleotide sau numai la o pereche de nucleotide (mutonul, cea mai mică unitate de mutație, care generează mutația punctiformă).

Mutația se poate produce în genele structurale sau reglatoare.

2.5.1. **Mutațiile produse în genele structurale** au ca efect alterarea secvenței de aminoacizi din macromolecula proteică.

Mecanismele prin care apar aceste mutații sînt :

a) alterări ale structurii macromoleculei de ADN prin : substituție, inversie, deleție, adiție ;

b) recombinări intragenice și crossing-over inegal ;

c) reversie

d) duplicații și hiperduplicații.

a) *Alterări ale secvenței nucleotidice :*

— *Substituția (înlocuirea)* constă din substituirea unei perechi de baze normale cu altă pereche de baze ori din înlocuirea într-o pereche de nucleotide a bazei normale cu o altă bază.

Substituirea unei perechi de baze normale cu alte perechi de baze normale duce la modificarea structurii unui codon.

Efectul produs de modificarea codonului este diferit în funcție de natura acestuia : sens sau nonsens, astfel :

— substituirea în macromolecula proteică a aminoacidului codificat normal de către aminoacidul codificat de codonul mutant (în cazul alterării codonilor sens) ;

— încetarea sintezei proteice în cazul în care codonul modificat este un codon nonsens stop sau terminator a sintezei proteice ;

— menținerea aceluiași tip de aminoacid în cazul în care codonul substituit este sinonim (codifică același aminoacid) cu cel care se substituie (în acest caz poate diferi numai rata de sinteză condiționată de disponibilitățile tipului de ARNs corespunzător codonului ce se substituie).

Substituția unei baze normale dintr-o pereche de nucleotide, cu o altă bază apare în urma unor erori, în cursul replicării, datorită stabilirii incorecte a legăturilor electrostatice (de hidrogen) fie împerecherii greșite a bazelor, generată de fenomenul de tautomerie constînd din rearanjări în distribuirea electronilor și protonilor în moleculă care crează stări alternative la bazele azotate.

Astfel, bazele aflate într-o stare tautomerică nu se mai împerechează cu partenerul lor obișnuit (A cu T și G cu C), ci cu celălalt partener (A cu C și G cu T), în cursul replicării ADN apărînd schimbări ale perechilor de baze AT în AC iar GC în GT (fig. 47).

Erorile în procesul de replicație sînt de două feluri :

— tranziții, ce constau în înlocuirea unei purine de către o altă purină sau a unei pirimidine de către altă pirimidină ;

Scanned with OKEN Scanner

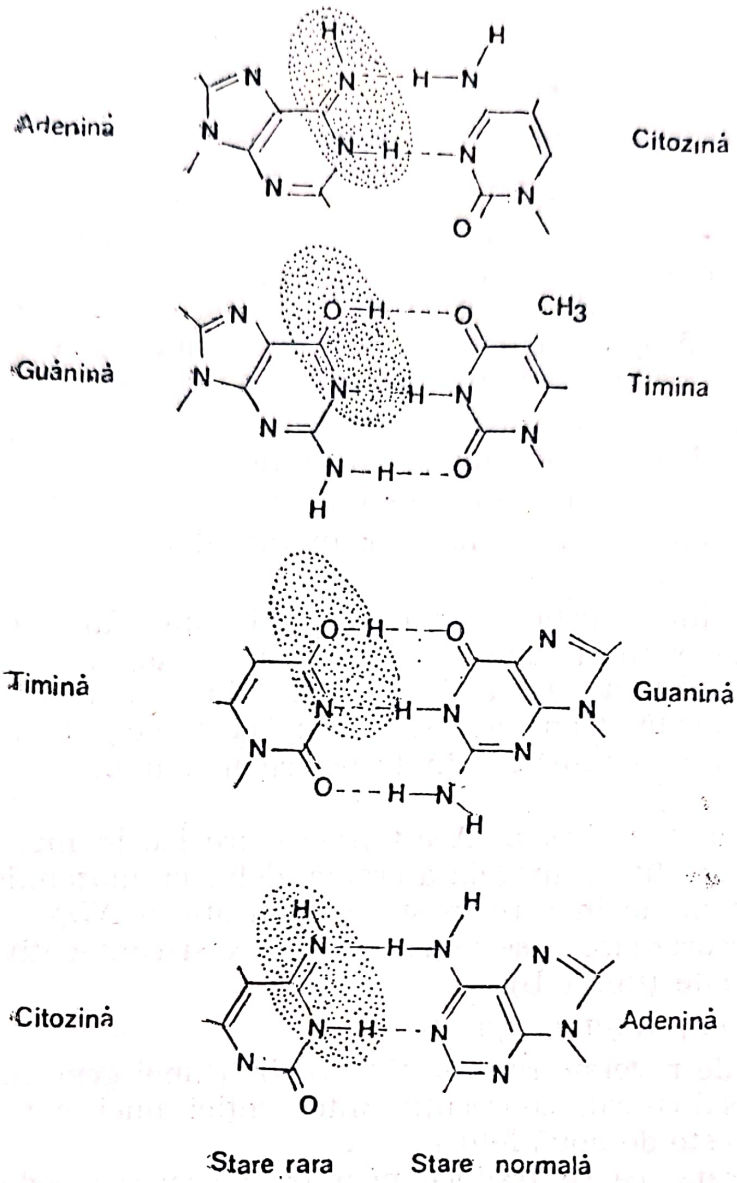

Fig. 47. Erori de împerechere a bazelor datorită tautomeriei.

— transversii, semnifică înlocuirea unei purine de către o pirimidină sau invers.

— *Inversia* constă din poziția unei secvențe de nucleotide din macromolecula de ADN într-o poziție inversă decît cea originală.

Consecințele inversiei se produc la nivelul transcripției conducînd la aceleași rezultate ca și în cazul substituției.

Inversiile care implică segmente mari din macromolecula de ADN pot avea răsunet letal.

— *Deleția* reprezintă pierderea uneia sau mai multor perechi de nucleotide, proces care poate cuprinde o genă sau chiar cîteva gene. Această mutație se transmite în generațiile următoare și se datorează unor rupturi la nivelul cromatidelor sau unui crossingover inegal.

Rezultatul deleției este variabil, în funcție de întinderea segmentului pierdut rezultînd un lanț polipeptidic anormal.

Scanned with OKEN Scanner

Pe de altă parte, consecințele deleției diferă în funcție de pierderea unor codoni întregi sau numai de pierderea uneia sau mai multor baze azotate din cadrul unor codoni.

În cazul deleției unor codoni întregi, în macromolecula proteică vor lipsi aminoacizii codificați de codonii pierduți, succesiunea aminoacizilor rămînînd neafectată proximal și distal de secvențele pierdute. În al doilea caz, pierderea uneia sau mai multor baze va conduce la o reașezare a bazelor, deci la o nouă codificare ce se va obiectiva prin apariția în cadrul polipeptidului a două secvențe : una normală, sintetizată de secvența de ADN neafectată, situată proximal față de segmentul pierdut și una anormală, determinată de noua secvență de baze.

De regulă, proteinele astfel sintetizate sînt inactive, astfel că efectele lor în planul patologiei umane sînt minime.

— *Adiția* (inserția) reprezintă un alt mecanism molecular de producere a mutațiilor, ce se traduce prin introducerea unui nucleotid în secvența unei gene.

Efectul adiției constă fie în transcripția unui fals mesaj genetic ce va conduce la sinteza unei proteine anormale, fie în continuarea sintezei unei proteine și alungirea ei pînă la apariția unui nou codon stop datorită transformării unui codon stop în codon sens ori invers, întreruperea sintezei prin transformarea unui codon sens în codon stop.

b) *Crossing-over inegal.* Acest proces are loc în meioza primară și constă din împerecherea inegală a cromatidelor cromozomilor omologi, în special în segmentele în care există o duplicație a ADN. Drept urmare, se produce o rearanjare a secvețelor de ADN și consecutiv sinteza unor proteine anormale (fig. 4 B).

c) *Reversia (mutația supresivă).*

Procesul de reversie reprezintă revenirea unei gene mutante la forma normală (sălbatică), consecutiv intervenției unei noi mutații.

Reversia este de două feluri :

— adevărată, ce se traduce prin transformarea codonului mutant în codonul normal (inițial) ;

— supresivă, prin care cea de a doua mutație corijează efectul primei mutații restabilind fenotipul normal.

Mutația supresivă poate consta în crearea unei noi căi metabolice, într-o substituție sau într-o inserție (în cazul în care anterior avusese loc o deleție) al nivelul cistronului ori prin modificări la nivelul transmiterii informației genetice (modificarea anticodonului, alterarea specificității enzimelor de activare a acetil-ARNs, modificarea ribozomilor, formarea unui ARNs mutant care să transfere un aminoacid normal în poziția codonului anormal copiat de ARNm).

d) *Duplicația (dublarea) și hiperduplicația.* Duplicația a fost definită (Swanson) ca „prezența unui fragment cromozomial suplimentar, aparținînd complementului normal, atașat într-un fel oarecare altui membru al complementului obișnuit sau existînd ca fragment cromozomial“ (fig. 49).

Datorită însușirii genelor duplicate de a acumula mutații și de a evolua divergent, se poate întîmpla ca gena primară să își conserve

Scanned with OKEN Scanner

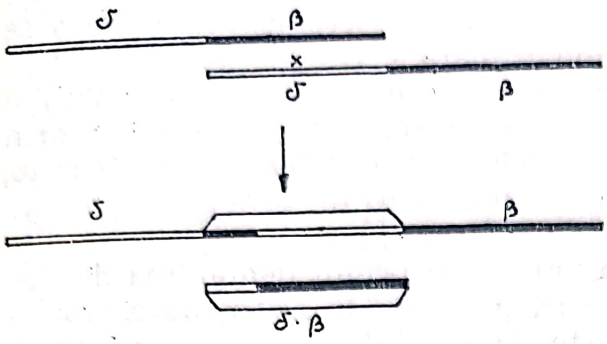

Fig. 48. Apariția hemoglobinelor Lepore prin crossing-over inegal.

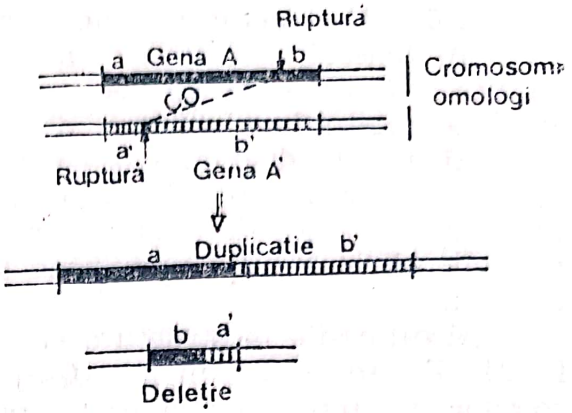

Fig. 49. Mecanismul de realizare al duplicației.

structura și funcția, iar copia ei să se transforme, consecutiv mutațiilor suferite, într-o nouă genă, cu o funcție nouă a organismului respectiv.

Duplicația este generată de crossing-overe inegale între cromozomii omologi, replicație eronată a ADN etc.

Uneori nu se produce o replicație totală a genei ci numai a unui segment el ei, fenomen cunoscut sub denumirea de alungirea genelor, rezultată din crossing-over-ul inegal a două secvețe de ADN mai scurte.

De asemenea se poate întîlni și fenomenul de hibridare a genelor prin care două gene mai scurte se reunesc într-o genă mai lungă.

Hiperduplicațiile reprezintă duplicații seriate repetate.

2.5.2. **Mutații produse în genele reglatoare și operatoare.** Efectul mutațiilor la nivelul genelor operatoare constă din blocarea ori activarea continuă a transcripției.

Blocarea transcripției duce la lipsa enzimelor sintetizate de operonul respectiv.

Apariția mutațiilor la genele reglatoare determină schimbarea tipului ori ritmului de sinteză proteică fie prin producerea unui represor incapabil să blocheze activitatea operonului, fie prin mutația genei operatoare care astfel nu mai interacționează cu represorul.

2.6. Modificări în structura și numărul cromozomilor

Alterările structurale și numerice ale cromozomilor au drept efect modificarea cantității de material genetic sau a ordinii genelor. Aceste alterări pot afecta atît autozomii cît și heterozomii.

În situația în care modificările constau în pierderea sau în dobîndirea de material genetic, modificările cromozomiale sînt neechilibrate.

Ele pot apărea în toate celulele organismului (modificări omogene) sau numai în clone de celule (modificări în mozaic) în acest din urmă caz constatîndu-se o coexistență a cariotipurilor normale cu cele mutante.

În funcție de etapa ontogenetică a apariției modificărilor la nivelul cromozomilor se poate vorbi de anomalii constituționale (existente în momentul nașterii) și anomalii dobîndite (în perioada postnatală).

Scanned with OKEN Scanner

2.6.1. **Restructurări ale cromozomilor** (mutații cromozomiale)

În general, structura cromozomilor este constantă de la o generație la alta și această însușire se datorează capacității cromozomilor de a se duplica longitudinal la fiecare diviziune celulară.

Modul de dispunere a genelor pe cromozom prezintă o deosebită importanță prin acțiunile și interacțiunile dintre gene, desemnate prin noțiunea de efect de poziție care se traduce prin diferența de fenotip, dependentă de poziția unei gene sau a unui grup de gene în raport cu alte gene.

Modificările în structura cromozomilor au primit denumirea de dislocații. Ele se produc în faza G_1 prin fragmentare transversală a cromozomilor în unul sau mai multe puncte, la nivelul unuia sau mai mulți cromozomi, urmată de reunirea fragmentelor rupte în ordinea inițială sau într-un aranjament nou, în acest din urmă caz apărînd grupe noi de linkage cu o expresie fenotipică diferită de cea normală.

Explicația producerii fenomenelor de restructurare cromozomială s-a încercat prin două modele : al ruperii — reunirii (L. J. Stadler) și a schimbului (S. H. Revell).

Conform ipotezei ruperii-reunirii în cromozomi apar leziuni primare (ruperi).

Într-o proporție de 90—95% din cazuri se înregistrează o relocare în ordinea inițială a fragmentelor rupte, prin procesele de reparație (restituție).

În restul cazurilor, are loc o rearanjare spațială într-un linkage deosebit de cel original (reunire).

Producerea restituției sau reunirii este condiționată de aranjarea spațială a ruperilor și de intervalul de timp cît ruperile rămîn descoperite.

În viziunea ipotezei schimbului, leziunile primare nu se produc prin ruperi de fragmente cromozomiale ci prin apariția unor regiuni de instabilitate, așa-zisele „poziții labile". Între pozițiile labile apropiate are loc un schimb de segmente (intra sau intercromozomiale) prin mecanisme similare celor care determină *crossing-over*-ul. Realizarea schimbului s-ar realiza în trei etape :

— apariția regiunilor instabile ;

— inițierea schimbului între două regiuni de instabilitate apropiate ;

— schimbul de segmente.

Reparația leziunilor produse ar avea loc numai în situația în care inițierea schimbului este întîrziată.

Mecanismele prin care se realizează restructurarea cromozomială se grupează în două categorii :

— reamenajări cromozomiale (inversia, shiftul și translocații) ;

— modificări ale numărului de gene prin deficiență (deleție) sau adăugare (duplicație, inserție).

a) *Inversia* constă din relocarea unui fragment rupt într-o ordine inversă celei inițiale, după o rotație de 180°.

Inversia se prezintă sub două forme :

— pericentrică — produsă în urma a două rupturi situate fiecare de o parte și cealaltă a centromerului, urmată de inversia fragmentelor respective (fig. 50) ;

Scanned with OKEN Scanner

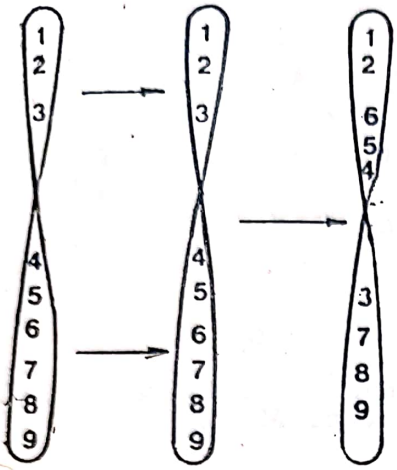

Fig. 50. Inversie pericentrică (după C. Maximilian).

— paracentrică — are loc ca urmare a unei duble rupturi de o singură parte a centromerului și reașezarea fragmentului în poziție inversă (fig. 51).

În cazul cromozomilor acrocentrici, producerea unei duble rupturi și reașezarea fragmentului rezultat de cealaltă parte a centromerului duce la apariția unor cromozomi submetacentrici (fig. 52).

b). **Shiftul (translocația homozomală)** — semnifică rearanjarea unui segment într-o altă regiune a aceluiași cromozom (fig. 53).

c). **Deleția (deficiența cromozomială)** — indică pierderea unui segment cromozomial terminal sau intercalar (fig. 54). Fragmentul fără centromer dispare prin resorbție la nivelul citoplasmei.

Fig. 51. Inversie paracentrică.

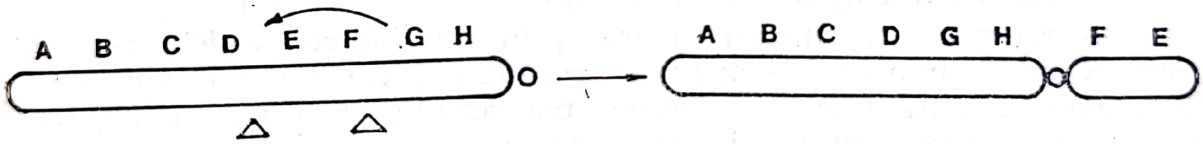

Fig. 52. Reprezentarea schematică a apariției unui cromozom submetacentric dintr-un cromozom acrocentric prin inversie.

Fig. 53. Reprezentarea schematică a shiftului.

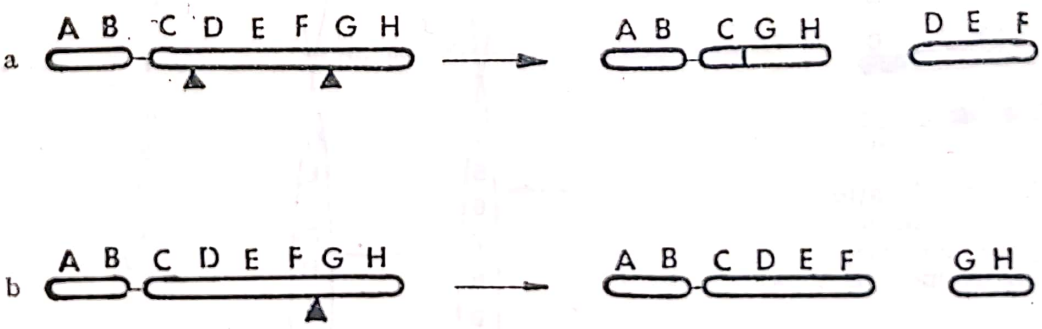

Fig. 54. Reprezentarea schematică a deleției intercalare heterozigote (a) și a deleției terminale heterozigote (b).

Scanned with OKEN Scanner

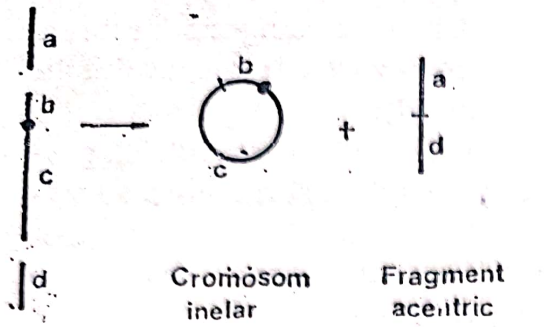

Fig. 55. Mecanismul de producere a cromozomilor inelari (după M. Covic).

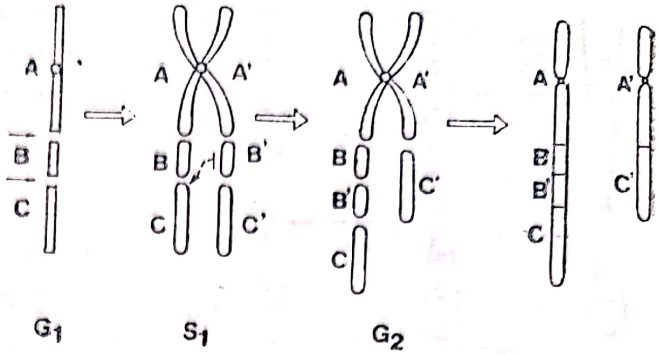

Fig. 56. Mecanismul de producere a duplicațiilor (după M. Covic).

În cazul în care se produc rupturi la ambele capete ale cromozomului, extremitățile acestuia se unesc dînd naștere la cromozomii inelari (fig. 55).

d) *Duplicația* se traduce prin prezența în cromozom a unui segment, de două sau mai multe ori, ca rezultat al *crossing-over*-ului inegal. În interfază, în cromozom apar două rupturi, capetele rupte menținîndu-se libere în faza G_1 și S iar după replicare, segmentul rupt se inseră la cealaltă cromatidă (fig. 56).

e) *Translocațiile (transpozițiile intercromozomiale)* reprezintă relocări de segmente cromozomiale, reciproce sau unilaterale între cromozomi neomologi (fig. 57).

Se disting trei tipuri de translocații :

— reciprocă (mutuală) apare prin producerea a două rupturi, urmată de schimbarea segmentelor rezultate între cei doi cromozomi (fig. 58) ; prin translocație reciprocă pot rezulta cromozomi unicentrici sau un cromozom dicentric și unul acentric ;

— nereciprocă (inserție) este rezultatul transferului unidirecțional al unui segment cromozomial ; într-un cromozom apar două rupturi iar în celălalt o singură ruptură, segmentul desprins din primul cromozom relocîndu-se în ruptura celui de al doilea (fig. 59) ;

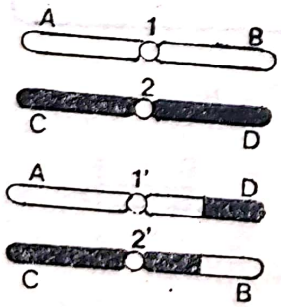

Fig. 57. Translocație simetrică heterozigotă între doi cromozomi neomologi.

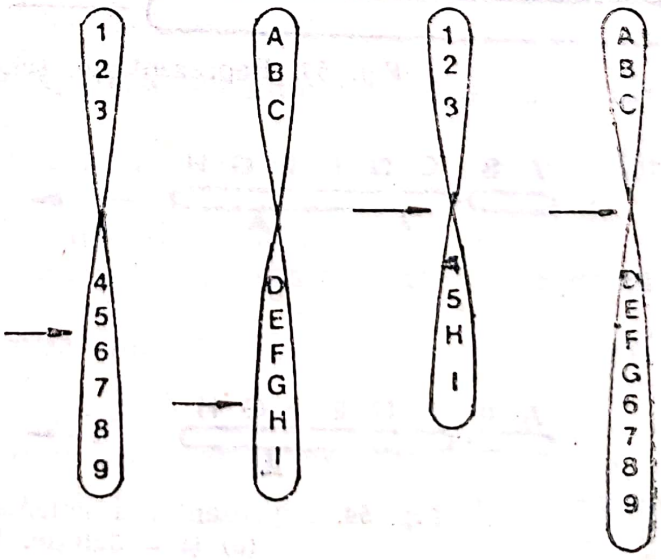

Fig. 58. Translocație reciprocă (după C. Maximilian).

Scanned with OKEN Scanner

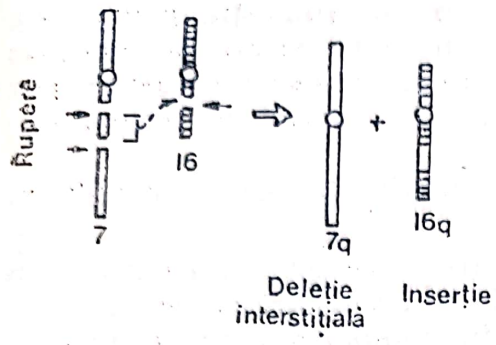

Fig. 59. Mecanismul de producere al translocației prin fuziune-inserție (după M. Covic).

— robertsoniană (fuziunea centromerică) constă din producerea de rupturi în regiunea pericentromerică și unirea cromozomilor la nivelul centromerului ; din fuziunea a doi cromozomi acrocentrici egali va rezulta un metacentric iar din unirea a doi cromozomi inegali un submetacentric (fig. 60).

f) *Izocromozomii* reprezintă un alt tip de anomalie de structură cromozomială, care rezultă în urma clivării transversale a centromerului, în loc de clivare longitudinală ce corespunde diviziunii normale. Drept urmare vor rezulta cromozomi metacentrici, formați numai din brațe scurte sau numai din brațe lungi (fig. 61).

Prin restructurări cromozomiale pot apărea cromozomi lipsiți de centromer (acentrici) ori cromozomi cu doi centromeri (dicentrici).

Neavînd posibilitatea fixării pe fusul de diviziune, fragmentele de cromozomi lipsite de centromer, nerelocate la cromozomii cu centromer în cursul profazei sau anafazei, se pierd.

Aberațiile structurale pot interesa un singur membru al unui cromozom (dislocație homozomală sau intracromozomială), ambii membri ai unei perechi (dislocație alelozomală) sau cromozomi neomologi (dislocație heterozomală).

De asemenea dislocația se poate produce într-un singur braț al cromozomului (paracentrică sau homobrachială) ori în ambele brațe ale unui cromozom (pericentrică sau heterobrachială). Dislocațiile heterobrachiale pot duce la apariția cromozomilor inelari.

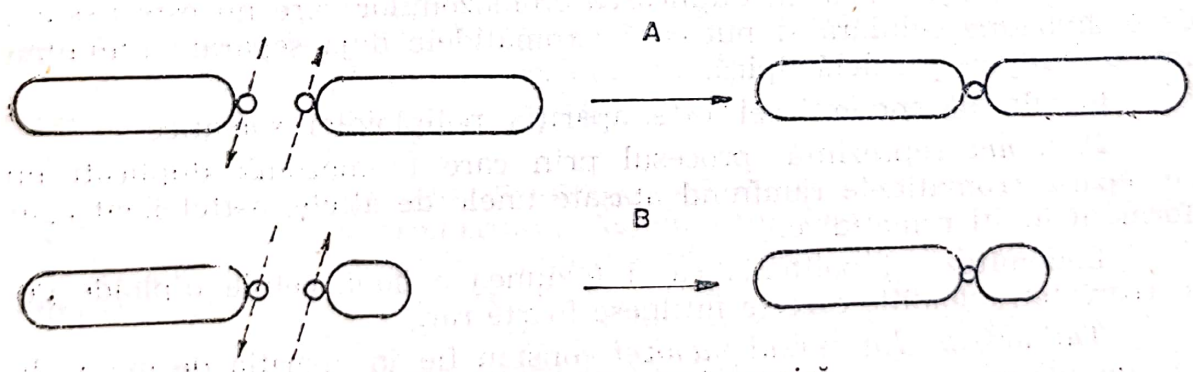

Fig. 60. Fuziune centromerică

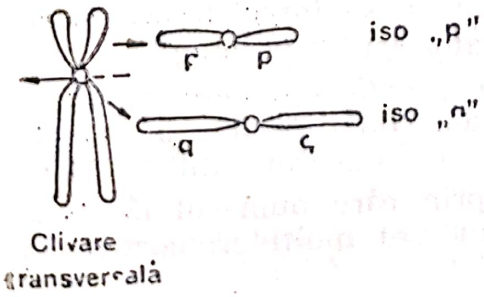

Fig. 61. Formarea izocromozomilor prin diviziune anormală-transversală (după M. Covic).

Scanned with OKEN Scanner

2.6.2. **Modificări numerice ale cromozomilor (mutații genomice).** Numărul, forma și mărimea cromozomilor constituie criterii de identificare taxonomică. De la regula stabilității acestor funcții biologice pot exista însă excepții constînd în modificări ale numărului de cromozomi, schimbări ce determină variații fenotipice.

Anomaliile numerice sînt cuprinse în două grupe : euploidii și aneuploidii.

a) *Euploidia* constă în variații ale întregului genom, alcătuit din numărul de bază de cromozomi notat cu X, deci a tuturor genelor.

La rîndul său, euploidia se împarte în monoploidie și poliploidie.

— *Monoploidia* definește situația în care o celulă somatică conține un singur număr de bază de cromozomi (X).

— *Poliploidia* reprezintă amplificarea numărului de genomuri (triploidie, tetraploidie etc.) și este de două feluri : autopoliploidie (genomurile multiplicate sînt similare) și alopoliploidie sau amfiploidie (genomurile cuprinse în aceiași celulă sînt diferite).

La om poliploidia se întîlnește extrem de rar, apărînd fie în cursul diviziunii meiotice fie în diviziunea mitotică. De exemplu, ca urmare a unei perturbări a meiozei poate apărea un gamet diploid din care, prin fuzionare cu un gamet normal haploid în cursul procesului de fecundație rezultă un ou triploid. De regulă, celulele poliploide sînt eliminate în primele stadii de dezvoltare intrauterină sau duc la moartea organismelor ce se formează din ele, datorită caracterului letal al unor astfel de mutații.

Poliploidia reprezintă o trăsătură fiziologică a celulelor hepatice și se întîlnește de asemenea în celulele tumorale.

Variația gradului de ploidie de la un țesut sau organ la altul este determinată de mai multe procese : endomitoza, politenia, tulburări în meioză sau în fecundare (fuziunea a două celule diploide).

Endomitoza constă în duplicarea cromozomilor care nu este urmată de o diviziune celulară și nucleară, cromatidele deja separate rămînînd într-o aranjare paralelă tipică.

Rezultatul endomtiozei este apariția poliploidiei somatice.

Politenia reprezintă procesul prin care cromozomii duplicați nu se separă, cromatidele rămînînd atașate unele de altele, astfel încît apar formații multicromatidice.

Endomitoza și politenia ca și fuziunea a două celule diploide generează tetraploidiile care se întîlnesc foarte rar.

Tulburările din cursul meiozei constau fie în apariția de ovule diploide (diginie) ca urmare a neexpulziei primului globul polar, fie în apariția de spermatozoizi diploizi (diandrie). În ambele situații, în urma fecundației vor apărea triploizi, rezultat ce se înregistrează și în cazul fecundării unui ovul de către doi spermatozoizi (dispermie).

A fost pus în evidență și fenomenul de *pseudopoliploidie* manifestat prin dublarea numărului de cromozomi datorită ruperii transversale a cromozomilor cu centromeri multipli, fără creșterea cantității de ADN.

b) *Aneuploidia* reprezintă fenomenul prin care numărul de bază (X) din celulele somatice prezintă unul sau mai mulți cromozomi în plus sau în minus.

Scanned with OKEN Scanner

De regulă este implicată o singură pereche de cromozomi, mai rar două perechi.

În funcție de scăderea sau sporirea numărului de cromozomi, aneuploidia este de două tipuri : *hipoploidă* și *hiperploidă.*

Din aneuploidia hipoploidă fac parte monosomia (lipsa unui cromozom) și nulosomia (lipsa întregii perechi de cromozomi), în timp ce în tipul hiperploid se includ trisomia (prezența unui cromozom în plus) și tetrasomia (existența suplimentară a unei perechi de cromozomi). Așadar, aneuploidia reprezintă o anomalie neechilibrată datorită pierderii sau cîștigului de material genetic.

Mecanismele de producere a aneuploidiei sînt reprezentate prin nondisjuncția cromozomială în cursul diviziunii meiotice și mitotice sau prin distribuția neechilibrată a cromozomilor în mitozele multipolare.

Nondisjuncția cromozomială se poate produce atît în anafaza I a meiozei cît și în anafaza II a meiozei cînd cromatidele nu se mai separă. Vor rezulta astfel gameți anormali atît în cadrul ovogenezei cît și al spermatogenezei.

Pe parcursul mitozei se poate, de asemenea, înregistra nondisjuncție cromozomială, mai ales în cursul diviziunilor din primele stadii embrionare, a cărei consecință va fi apariția unui mozaic cu linii celulare normale, linii trisomice sau tetrasomice și linii monosomice sau nulosomice.

În mitozele multipolare aneuploidia apare ca urmare a prezenței în fusul de diviziune a mai mulți poli rezultați din diviziunile supranumerare ale centriolilor sau centrilor de diviziune, care duc la formarea mai multor nuclei cu un număr anormal de cromozomi.

Aneuploidia de la nivelul autozomilor generează o serie de maladii ereditare ca trisomia 21, trisomia 18, trisomia 13 în timp ce aneuploidia heterozomală este responsabilă de producerea sindromului Klinefelter la bărbați (XXY) și sindromului Turner la femei (XO).

e) *Pseudoaneuploidia* reprezintă un tip particular de variație numerică a cromozomilor care se realizează fără modificarea cantității normale de material genetic.

Fenomenul se produce printr-un proces de fuzionare-fisionare ce are loc la nivelul centromerului. Astfel, prin fisionarea centromerului unui cromozom metacentric, submetacentric sau subtelocentric vor rezulta doi cromozomi acrocentrici sau invers, din fuzionarea a doi cromozomi acrocentrici egali va rezulta un cromozom metacentric iar dacă cromozomii acrocentrici sînt inegali va rezulta un cromozom submetacentric sau subtelocentric.

d) *Cromozomii B,* denumiți și supranumerari sau accesorii, se deosebesc prin structură și funcții de cromozomii normali (cromozomi A). Ei se prezintă sub forma a două tipuri : un tip stabil mitotic, întîlnit în număr constant în toate celulele organismului și un tip instabil mitotic al căror număr este diferit în celulele aceluiași individ.

Acești cromozomi se disting printr-o serie de particularități :

— Morfologia diferă de cea a cromozomilor A prin dimensiuni care sînt mai mici, cantitatea de ADN pe unitatea de volum — mai

Scanned with OKEN Scanner

mare la cromozomii B, determinată de un alt tip de spiralizare care asigură o densitate crescută a ADN-ului lor.

— Replicarea cromozomilor B este asincronă și tardivă față de replicarea cromozomilor A, înregistrîndu-se numai în cursul ultimei jumătăți a perioadei S.

Trebuie subliniat că s-a constatat asincronism în replicare chiar și între diferiți cromozomi B.

— Diviziunea cromozomilor B în meioză are loc doar în rare cazuri, ei formînd micronuclei care, uneori, sînt eliminați.

De regulă, în meioză nu se produc împerecheri omoloage, în metafaza I-a meiotică ei prezentîndu-se ca univalenți.

— În mitoză se întîlnește frecvent fenomenul de nondisjuncție a cromozomilor B, ceea ce explică numărul variabil de astfel de cromozomi aflați în diferite celule ale organismului.

Variația numerică a cromozomilor B este determinată de așa-numitele mecanisme de acumulare, dintre care cele mai importante sînt : nondisjuncția meiotică, distribuția preferențială și endomitoza.

2.7. Mecanisme de reparație a mutațiilor

Unele din modificările apărute la nivelul materialului genetic pot avea un caracter letal și dacă organismul nu ar dispune de capacitatea reparării acestor leziuni s-ar ajunge la dispariția lui.

Restaurarea materialului genetic se realizează printr-o serie de mecanisme care fac posibilă, de cele mai multe ori, refacerea exactă a structurii inițiale *(restitutio ad integrum)*.

La bacteriile inactivate prin iradiere cu ultraviolete s-a putut obține o revenire la activitatea vitală prin expunere la lumină vizibilă intensă, imediat după iradiere. Fenomenul denumit *fotorestaurație* se realizează prin mecanismul de fotoreactivare care constă din acțiunea enzimei fotoreactivaza asupra bazelor pirimidinice din ADN.

Repararea și refacerea integrității macromoleculei de ADN se realizează prin mecanisme enzimatice atît în situația existenței unor rupturi la nivelul coloanei glucido-fosforice cît și în cazuri de stabilire incorectă a punților de hidrogen dintre bazele complementare ori de împerechere greșită a acestor baze prin tautomerie, de asemenea în substituiri cu analogi ai bazelor azotate.

Restaurarea structurii macromoleculei de ADN se realizează fie prin mecanisme de reparare cu excizie, fie prin mecanisme care acționează fără excizie.

2.7.1. **Repararea cu excizie** constă din îndepărtarea secvențelor alterate pe două căi :

— ruperea scheletului glucido-fosforic în apropierea leziunii nucleotidice de către un tip de enzime — endonucleaze, care descompun hidrolitic legăturile fosfodiester 5′—3′ din structura unei singure catene (crestare monocatenară) ;

— excizia bazelor azotate alterate prin hidrolizarea legăturilor N-glucidice dintre aceste baze și dezoxiriboză, proces datorat enzimelor ADN N-glicozilaze.

Scanned with OKEN Scanner

Îndepărtarea porțiunii „decupate" se datorează intervenției enzimei exonuclează, după această operație rămînînd un hiatus delimitat de extremități 5′—3′ ale catenei în reparație.

Cealaltă catenă integră joacă rol de matrice, astfel încît prin intermediul enzimei ADN-polimeraza reparatorie, în porțiunea întreruptă a catenei afectate se atașează nucleotide pe bază de complementaritate, începînd de la extremitatea liberă 3′ pînă se ajunge la cealaltă extremitate liberă catenară 5′.

Continuitatea catenei este asigurată prin acțiunea ADN-ligazei care resudează secvența normală în catena implicată în reparație.

2.7.2. **Repararea fără excizie** are loc în următoarele cazuri : ruperea legăturilor fosfodiesterice, discontinuitate structurală a catenelor nou-sintetizate sau rupturi pe ambele catene. Aceste ruperi nu trebuie să fie urmate de constituirea unor noi legături covalente, deosebite de cele inițiale, în caz contrar impunîndu-se repararea prin mecanismele cu excizie.

În situațiile în care cele două categorii de mecanisme de reparare nu intervin, s-a constatat că acționează un sistem de reparare inductibil denumit sistemul de reparare predispus la erori sau sistemul SOS.

Factorii sistemului sînt activați de prezența agentului mutagen sau a leziunilor ADN. Repararea prin sistemul SOS este însă predispusă la erori.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul VIII

GENETICA POPULAȚIILOR

SECȚIUNEA 1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Ca și constituenții altor specii, indivizii care alcătuiesc specia umană nu formează o masă omogenă, imuabilă, fiecare organism posedînd, pe lîngă trăsături generale comune speciei și însușiri individuale genotipice și fenotipice care, împreună, reprezintă expresia variabilității ereditare a speciei.

În decursul timpului, sub influența condițiilor de mediu variabile în diverse teritorii separate, mai mult sau mai puțin, prin bariere naturale, au apărut subunități ale speciei — sisteme complexe care au primit denumirea de populații naturale.

Termenul de populație, a fost utilizat pentru prima oară de W. Johansen, în 1903.

După ce, în secolul trecut Ch. Darwin a încercat să prezinte evoluția drept un proces statistic, F. Galton a introdus studiul statistic matematic al populațiilor. El a cercetat ereditatea prin prisma corelațiilor sau regresiilor dintre parentali și progeni.

K. Pearson a mers mai departe, apelînd la metodele matematice (metoda corelațiilor, testul hi pătrat) în studiul statistic al variabilității organismelor, punînd astfel bazele unei științe noi — biometria.

Redescoperirea legilor lui Mendel, în 1900, de către Hugo de Vries, E. Tschermak și C. Correns a relevat natura probabilistică a acestor legi și faptul că apariția diverselor însușiri la hibrizi are un caracter aleatoriu și determinist.

În anul 1908, matematicianul G.H. Hardy și medicul W. Weinberg au reușit, independent unul de celălalt, să evidențieze caracterul legic al echilibrului genetic al populațiilor.

Ulterior, H. Nilson-Ehle, E. M. East și R. A. Emerson au pus bazele geneticii cantitative, stabilind că și caracterele cantitative au o determinare poligenică și se transmit după modelul mendelian.

Alți cercetători au adus contribuții însemnate la fundamentarea geneticii populațiilor și a evoluționismului modern.

Scanned with OKEN Scanner

Dintre aceștia, S. Wright (care a introdus noțiunile de coeficient de heritabilitate — Fx, coeficient de înrudire — Rxy ș.a.), R.A. Fisher și H.B.S. Haldane sînt cei mai reprezentativi.

Studiile de genetica populațiilor au relevat faptul că frecvența genelor, factorii care modifică această frecvență și ereditatea caracterelor nu pot fi investigate decît la nivel populațional.

SECȚIUNEA 2. POPULAȚIILE GENETICE SAU MENDELIENE

Populația genetică sau mendeliană reprezintă totalitatea indivizilor unei anumite specii între care se poate realiza încrucișarea sexuată și care sînt legați între ei prin ascendenți și descendenți comuni.

Populațiile pot fi scindate, la rîndul lor, în mai multe linii, fiecare caracterizată printr-un genotip propriu.

În funcție de numărul de indivizi reproducători din care sînt formate, populațiile se împart în :

— populații mici, constituite din mai puțin de 100 de indivizi reproducători ;

— populații mijlocii, care conțin cîteva sute de indivizi reproducători ;

— populații foarte mari, cu peste 10 000 de reproducători.

O caracteristică a populațiilor genetice o reprezintă panmixia, constînd din posibilitatea oricărui individ dintr-o populație de a se încrucișa cu oricare din indivizii sexului opus.

În afara populațiilor naturale, la om există și populații artificiale rezultat al limitării panmixiei pe considerente etice, estetice, religioase, sociale, economice etc.

Populațiile nu se prezintă ca entități izolate, între ele înregistrîndu-se schimburi de informație genetică, cu o frecvență variabilă.

SECȚIUNEA 3. STRUCTURA GENETICĂ A POPULAȚIILOR

3.1. Noțiuni introductive

Structura genetică a unei populații este conferită de fondul total de gene (genofondul) dintr-o populație naturală sau artificială.

Frecvența genelor alele și a genotipurilor care alcătuiesc genofondul unei populații este condiționată de o serie de factori abiotici și biotici ce produc recombinări și regrupări ale fondului de gene.

Structura genetică a populației se studiază prin analiza hibridologică, utilizîndu-se metoda biometrică conjugată cu calculul statistic matematic al populației, pornind de la o situație dată și urmărind efectul produs de acțiunea a diferiți factori, exercitată asupra structurii genetice a populației.

Scanned with OKEN Scanner

3.2. Frecvența genelor în populație

Darlington și Mather au constatat că între starea de homozigoție și cea de heterozigoție a genelor există un raport constant ceea ce semnifică o anumită stabilitate în structura genetică a populațiilor.

Dacă se pornește de la modelul teoretic de populație exprimată printr-un locus autozomal cu două gene diferite A și a și se consideră că populația este formată dintr-un număr N de indivizi, rezultă că suma genelor A și a, pentru întreaga populație, va fie egală cu 2 N, avînd în vedere faptul că indivizii care o alcătuiesc sînt diploizi.

Din combinarea gameților masculi și femeli, fiecare conținînd una din genele A și a, rezultă trei genotipuri : AA, Aa și aa. Dacă se notează numărul homozigoților recesivi (aa) cu R, numărul homozigoților dominanți (AA) cu D și numărul heterozigoților (Aa) cu H, numărul total al indivizilor din populație N va fi egal cu suma D + H +R.

Pentru determinarea frecvenței genelor A (p) și a genelor a (q) se utilizează formulele :

$$p = \frac{2D + H}{2N} \text{ sau } \frac{D + 1/2\,H}{N} \quad \text{și} \quad q = \frac{2R + H}{2N} \text{ sau } \frac{R + 1/2\,H}{N}$$

3.3. Frecvența genotipurilor

Stabilirea frecvenței genotipurilor într-o populație se realizează pornindu-se de la frecvența genelor în respectiva populație.

Astfel, numărul relativ de genotipuri determinat de frecvența genelor va fi :

$$A = p = \frac{D + 1/2\,H}{100}$$

$$A = q = \frac{R + 1/2\,H}{100}$$

$$p + q = 1{,}00$$

3.4. Legea Hardy-Weinberg

Deși datorită raporturilor de dominanță și recesivitate existente între genele alele, numărul fenotipurilor dominante ar trebui, de-a lungul generațiilor, să sporească pe seama genotipurilor recesive, în populațiile panmictice mari, acest fenomen nu se înregistrează, proporția relativă a diferitelor genotipuri rămînînd constantă în descendență.

Acest fapt o fost sesizat de G. Hardy și W. Weinberg, care în 1908 au enunțat cunoscuta lege ce le poartă numele : „Într-o populație panmictică în echilibru și cu un efectiv numeros, frecvența genelor și a genotipurilor se menține constantă de-a-lungul generațiilor, iar populația se menține în echilibru, indiferent de proporția genelor dominante și recesive".

Scanned with OKEN Scanner

În elaborarea acestei legi, Hardy și Weinberg au pornit de la o populație heterozigotă (Aa) exprimată prin genele alele A și a, frecvența acestor gene fiind exprimată prin binomul $(p+q)^2$ în care p reprezintă frecvența genei A, iar q frecvența genei a. Prin dezvoltarea binomului rezultă $(p+q)^2 = p^2+2pq + q^2$ astfel încît în populația Aa frecvența genelor și genotipurilor va fi $p^2AA + 2\,pqAa + q^2aa$.

Tabelul 3

Genele și frecvența lor în gameți		*Gameți masculi*	
		A	*a*
		p	*q*
Gameți femeli	A	AA	Aa
	p	p^2	pq
	a	Aa	aa
	q	pq	q^2
Frecvența genotipurilor 1 AA ; 2 Aa ; 1 aa Frecvența genelor : p^2, 2 pq, q^2			

Echilibrul genelor A și a în populație este exprimat prin ecuația $p + q = 1$, de unde $p = 1-q$. Prin înlocuirea lui p prin 1—q în expresia binomială $p^2 + 2pq + q^2$ rezultă : $(1-q)^2$ AA + 2q (1—q) Aa + $+ q^2$aa.

Această ecuație reprezintă formularea matematică a legii Hardy-Weinberg din care se constată că frecvența genotipurilor AA, Aa și aa rămîne constantă în succesiunea de generații.

De asemenea frecvența genelor A și a rămîne neschimbată de la o generație la alta. Astfel, gena A va avea următoarea frecvență :

$a = q^2$ (de la indivizii aa) + q(1—q) (de la indivizii Aa) $= q^2 + q-q^2 = q$;

$A = (1-q)^2$ (de la indivizii AA) + q(1—q) (de la indivizii Aa) $= 1 + q^2-2q + q-q^2 = 1-q$.

Potrivit legii Hardy-Weinberg, fenotipurile din descendență vor avea următoarea frecvență : $aa = q^2$; $AA = (1-q)^2$; $2Aa = 2q(1-q)$.

Cunoscînd frecvența genotipurilor A și a într-o populație, se poate calcula frecvența genei dominante și a celei recesive și totodată se poate afla cîți indivizi cu fenotipul dominant A sînt homozigoți (AA) sau heterozigoți (Aa).

Legea Hardy-Weinberg își găsește aplicabilitate la populațiile umane numai dacă sînt întrunite cumulativ următoarele condiții :

— efectivul populației să fie foarte mare iar încrucișările din cadrul ei să se facă la întîmplare, fără căsătorii preferențiale sau consanguine ;

— rata mutațiilor să se mențină la un nivel constant ;

— frecvența genelor în populație să nu fie modificată prin migrații, consecutiv cărora în genofondul populației pătrund gene noi sau prin selecția anumitor genotipuri în detrimentul altor genotipuri ;

Scanned with OKEN Scanner

— genele alele să nu producă efecte diferite asupra fertilității.

O serie de factori externi și interni sînt în măsură să producă schimbări în frecvența genelor, ajungîndu-se, în decursul mai multor generații, la un nou echilibru al genotipurilor.

3.5. Frecvența genelor în cazul codominanței

În cazul a numeroase grupe de sînge, transmiterea ereditară se face codominant.

Calculul probabilistic al apariției diferitelor fenotipuri, conform legii Hardy-Weinberg, luînd ca exemplu grupele de sînge A și B din sistemul ABO, se face astfel :

$$AA = q^2 ; BB = (1—q)^2 ; 2\ AB = 2\ q\ (1—q)$$

3.6. Frecvența genelor plasate pe cromozomii de sex

La om, determinismul genetic al sexului este de tip Drosophila, femeile fiind homogametice (XX) iar bărbații heterogametici (XY).

Dacă se au în vedere, de exemplu, două gene, una dominantă A, cu frecvența p și alta recesivă a cu frecvența q, plasate pe cromozomul X, frecvența lor, la fiecare sex, va fi diferită, deoarece pe cromozomul Y nu există gene alele corespunzătoare celor de pe cromozomul X. Din această cauză, distribuția genotipurilor va fi următoarea :

Femei : $p^2AA + 2\ pqAa + q^2aa$;

Bărbați : $pA + qa$.

Între indivizii de sexe diferite se întîlnesc și frecvențe deosebite ale fenotipurilor.

Astfel, toți bărbații care au gena recesivă plasată pe cromozomul X prezintă fenotipul recesiv, fiind hemizigoți, în timp ce la femei numai cele homozigote (aa) vor avea un fenotip recesiv, la cele heterozigote (Aa) apărînd fenotipul dominant.

Rezultă că în cazul genelor recesive plasate pe heterozomul X, frecvența genei a este q^2 la femei și q la bărbați.

3.7. Frecvența genelor în cazul polialeliei

În cazul fenomenului de polialelie, calculul frecvenței genelor respective în populație se face în funcție de numărul de gene care alcătuiesc seria polialelă ; trinom la pătrat pentru 3 alele, tetranom la pătrat pentru 4 alele, pentanom la pătrat penru 5 alele etc.

De exemplu, sistemul sanguin ABO este determinat genetic de 3 alele : gena L^A cu frecvența p, gena L^B cu frecvența q, și gena l cu frecvența r, astfel încît frecvența genotipurilor acestui sistem, va fi egală cu $(p + q + r)^2 = p^2L^A\ L^A + q^2L^B\ L^B + r^2ll + 2\ pqL^A\ L^B + 2\ prL^A l + 2\ qrL^B l = 1$.

Scanned with OKEN Scanner

Tabelul 4

fenotipurile	*genotipurile*	*frecvența*
A	L^AL^A	p^2
	L^A1	$2\ pr$
B	L^BL^B	q^2
	L^B1	$2\ qr$
AB	L^AL^B	$2\ pq$
O	1 1	r^2

Calculul frecvenței celor trei gene alele se face astfel :

— pentru gena 1, frecvența (r) este egală cu rădăcina pătrată din frecvența fenotipului O ;

— pentru frecvența genei L^A :

$B = q^2 + 2\ qr$

$O = r^2$

$B + O = q^2 + r^2 + 2\ qr = (q + r)^2$ dar $p + q + r = 1$ de unde rezultă că $q + r = 1 - p$; înlocuind în formula $B + O = (q + r)^2 = (1 - p)^2$ deci $(1 - p)^2 = B + O$ și $1 - p = \sqrt{B + O}$ de unde $p = 1 - \sqrt{B + O}$

— pentru aflarea frecvenței genei L^B se aplică formula

$q = 1 - \sqrt{A + O}$

3.8. Factorii care modifică frecvența genelor într-o populație

Potrivit legii Hardy-Weinberg frecvența genelor într-o populație se menține atît timp cît nu intervin factori modificatori calitativi (mutații) sau cantitativi (selecția, deriva genetică, migrații, consanguinitate sau căsătorie preferențială).

Cum în natură nu există populații în afara influenței unor asemenea factori care schimbă frecvența genelor, rezultă că populațiile se află într-un echilibru dinamic cu mediul.

3.8.1. **Mutațiile.** În evoluția omului, mutațiile au deținut un rol deosebit. Ele constituie o importantă modalitate de diversificare a materialului genetic. Se apreciază că părinții transmit descendenților între 3 și 100 mutații per genom haploid. Cea mai mare parte a mutațiilor sînt defavorabile, vîrsta avansată a părinților favorizînd sporirea ratei mutațiilor ce apar la descendenți.

Tendința mutațiilor defavorabile de a rupe echilibrul genic dintr-o populație este contracarată de efectul selecției.

Acțiunea mutațiilor are implicații asupra fondului genetic numai în măsura în care procesul mutagen are un caracter permanent. În situația în care, însă, procesul mutagen acționează sporadic, efectul său

Scanned with OKEN Scanner

asupra genofondului este insignifiant. Prin prisma acestor considerente mutațiile pot fi grupate în nerecurente și recurente.

Mutațiile nerecurente sînt lipsite de capacitatea de a produce o schimbare permanentă în fondul genetic al populației. Probabilitatea ca o astfel de genă mutantă să-și păstreze viabilitatea descrește de la o generație la alta pînă la nivelul zero, potrivit legilor ce guvernează frecvența genelor în populație.

Mutațiile recurente — rezultat al unui proces mutațional regulat, determină o frecvență ritmică a genelor, asigurînd menținerea genelor mutante în descendență.

Dacă de exemplu într-o populație X_1X_2 gena X_1 se transformă consecutiv unei mutații în X_2, raportul frecvențelor celor două gene se modifică în favoarea genei X_2. Dar, printr-o mutație de reversie, gena X_2 se poate converti în X_1. Pentru calcularea frecvenței genei X_1 se utilizează formula $q=\frac{V}{u+v}$ în care q reprezintă frecvența genei în populație, u = proporția mutantelor A_1 în A_2 iar V = proporția mutantelor A_2 în A_1.

3.8.2. **Migrațiile.** Migrația semnifică deplasarea unui grup de indivizi dintr-o populație într-o altă populație genetic diferită.

Acest proces modificator al frecvențelor genice se constituie din două laturi : emigrarea unor gene, legată de scăderea frecvenței acestora în populația de plecare și imigrarea, care duce la îmbogățirea genofondului populației în care pătrund indivizii din cealaltă populație.

Evaluarea cantitativă a efectului migrației în populație se face prin formula :

$$q_1 = mq_m + (1-m)\ q_0 = m\ (q_m - q_0) + q_0$$

în care : m = proporția genelor provenite prin migrare, 1-m = = proporția genelor native din populație, q_m = frecvența genelor imigrante, q_0 = frecvența genelor native iar q_1 = frecvența unei gene raportată la întreaga populație.

Cum frecvența genelor imigrante se modifică după fiecare generație de imigrare, această modificare se poate calcula prin diferența dintre frecvența înainte de imigrare și cea posterioară imigrării $\Delta q = q_1 - q_0 = m(q_m - q_0)$, Această ecuație relevă faptul că schimbarea frecvenței unei gene într-o populație supusă imigrării este proporțională cu ritmul de imigrare.

Se estimează că aproximativ 90% din totalul genelor nou-apărute într-o populație provin prin imigrare.

3.8.3. **Selecția.** Un alt factor, deosebit de important, care intervine în modificarea frecvenței genice în populație este selecția.

În funcție de caracterul spontan al selecției sau determinarea ei de către om, selecția poate fi naturală, respectiv artificială.

a) *Selecția naturală* nu acționează direct asupra mesajului genetic ci asupra caracterelor pe care le determină acesta — fenotipul reținînd cu preponderență acele fenotipuri care prezintă cel mai mare grad de adaptare la mediu al unei populații, la un moment dat. De cele mai multe

Scanned with OKEN Scanner

ori selecția se reduce la capacitatea diferențiată de reproducere („supraviețuire prin urmași"), noțiune în care se includ numeroase calități fenotipice diferențiate ale indivizilor (viabilitate, vitalitate, fecunditate, fertilitate, prolificitate, longevitate) înlăturînd variațiile cu potențial reproductiv diminuat sau pierdut.

În acest fel, selecția naturală reduce sau amplifică *fitness*-ul (aptitudinea biologică reproductivă) a indivizilor care au suferit mutații.

Selecția naturală acționează împotriva homozigoților recesivi, homozigoților dominanți și a heterozigoților dar și în beneficiul acestora din urmă.

Efectul negativ al selecției naturale se traduce prin împiedicarea transmiterii genei, în mai multe modalități :

— mortalitate în perioada intrauterină sau postnatală (anterior vîrstei de reproducere) ;

— diminuarea perioadei de reproducere ;

— infertilitate sau sterilitate.

Așa cum s-a mai menționat, selecția naturală limitează efectul destabilizator al mutațiilor asigurînd în populație un echilibru stabil. Aceasta se realizează fie prin egalizarea presiunii de mutație cu presiunea de selecție fie prin crearea unui echilibru între presiunea de mutație și avantajul selectiv, pe de o parte, și presiunea de selecție, pe de altă parte.

Valoarea selectivă a genotipurilor desemnează capacitatea adaptativă a genotipurilor.

Cu cît un genotip realizează o mai bună capacitate de supraviețuire printr-un nivel înalt de fecunditate, cu atît acel genotip va dobîndi o frecvență mai mare în populație.

Valoarea selectivă a unui genotip se apreciază prin numărul de descendenți pe care îl realizează, în raport cu numărul descendenților produși de genotipurile normale.

Coeficientul de selecție reprezintă o noțiune care indică procentul descendenților dintr-un anumit genotip ce se elimină din populație ca urmare a acțiunii selecției.

b) *Selecția artificială* în populația umană constă din modificarea conștientă a frecvenței genelor din considerente medicale.

Reducerea frecvenței unor gene anormale se realizează prin :

— limitarea capacității reproductive a subiecților cu anumite boli ereditare ;

— reducerea legăturilor consanguine ;

— diminuarea vîrstei de procreare pentru evitarea acumulării de către părinți a unor mutații transmisibile la copii.

În același timp, prin selecție artificială se poate obține și creșterea frecvenței unor gene.

Astfel, prin tratamente medicale se realizează o ameliorare care să permită reproducerea la indivizii cu *fitness*-ul scăzut sau nul.

3.8.4. **Driftul genetic în populațiile mici (deriva genetică).** S-a constatat că în populațiile formate din efective mici de indivizi frec-

Scanned with OKEN Scanner

venţa genelor poate fi modificată fără intervenţia selecţiei, ca efect al unor împrejurări întîmplătoare, cu implicaţii asupra procesului reproducerii.

Acest fenomen de creştere sau de scădere bruscă a frecvenţei genelor într-o populaţie mică, generat de factori neprevăzuţi, a fost denumit drift genetic (derivă genetică).

De exemplu, dacă într-o populaţie mică, gena M este mai frecventă decît gena N şi, întîmplător, indivizii cu gena N nu au descendenţi sau nu le-o transmit acestora, după cîteva generaţii gena N va dispărea în mod ireversibil.

Apariţia driftului genetic în populaţiile mari nu este posibilă deoarece creşterea sau descreşterea secvenţei unei gene se echilibrează în acea populaţie prin alela genei respective.

3.8.5. **Încrucişarea asortativă.** Frecvenţa genică a unei populaţii poate fi modificată şi prin încrucişări asortative (neîntîmplătoare) în cadrul unor căsătorii consanguine sau căsătorii preferenţiale între persoane cu caractere fenotipice asemănătoare, aparţinînd aceleiaşi comunităţi.

Asemenea încrucişări se întîlnesc la populaţii mici, izolate, ai căror indivizi nu contractează căsătorii în afara populaţiei respective, din motive religioase, politice, culturale sau geografice. Rezultatul încrucişărilor asortative este creşterea procentului homozigoţilor.

Astfel de indivizi pot ridica probleme în expertiza filiaţiei, aceleaşi caractere fiind în mod omogen răspîndite în populaţia din care provin parentalii.

3.9. Homeostazia genetică în populaţii

Homeostazia genetică a fost definită de I. M. Lerner, ca fiind „proprietatea unei populaţii de a-şi echilibra compoziţia genetică şi de a rezista astfel la schimbările bruşte ale fondului de gene".

În cadrul genotipului, care reprezintă o entitate, există interacţiuni alelice şi nealelice, pleiotropie, poligenie, alelism multiplu, dozaj genic ş.a. Prin aceste conexiuni complexe se realizează fenotipuri cu capacitate sporită de adaptare la mediu.

Datorită selecţiei naturale sînt eliminate în permanenţă fenotipurile mai puţin adaptate, deci frecvenţa genică se modifică, fiind favorizate fenotipurile ce manifestă o coadaptare a genelor. În acest mod, la nivelul populaţiei se acumulează genele cu o mare valoare selectivă şi cu un substanţial potenţial de adaptare. Coadaptarea (integrarea) conferă o însemnată stabilitate complexului de gene vizavi de tendinţele destabilizatoare ale factorilor de mediu.

Prin prisma acestor considerente, se poate aprecia că homeostazia genetică reprezintă o însuşire a populaţiei constînd în păstrarea echilibrului genetic datorită complexului de gene coadaptate sau integrate, prin intermediul cărora rezistă la modificările bruşte ale parametrilor mediului înconjurător.

Cea mai importantă modalitate de realizare a homeostaziei genetice în populaţii este reprezentată de heterozigotizare.

Scanned with OKEN Scanner

S-a constatat că populațiile care prezintă variabilitate genetică și organismele heterozigote dețin o capacitate de adaptare superioară celei a unei populații formată din indivizi homozigoți.

Fenomenul homeostaziei genetice se opune apariției unor populații omogene, consecutiv eliminării genelor negative și păstrării celor pozitive, astfel încît se menține heterogenitatea populației, exprimată prin predominanța organismelor heterozigote.

Homeostazia genetică se manifestă și în planul caracterelor cantitative prin tendința de a elimina fenotipurile extreme și neadaptate, favorizînd stabilirea genofondului în jurul valorii medii a exprimării caracterelor.

Menționăm, spre exemplificare, că mortalitatea este mai mare la nou-născuții supraponderali sau subponderali decît la cei cu greutate medie, de asemenea faptul că fertilitatea indivizilor foarte inteligenți și a celor cu deficit intelectual, este inferioară fertilității indivizilor cu inteligență medie.

În populațiile mari, prin interacțiunea selecție naturală-mutații se ajunge la o frecvență de echilibru pentru fiecare genă, realizîndu-se astfel o homeostazie genetică.

3.10. Polimorfismul genetic

Populațiile mendeliene prezintă un ridicat grad de heterogenitate și conțin o mare cantitate de variabilitate genetică ascunsă.

Se poate afirma că fiecare individ din cadrul unei populații are un genotip distinct de genotipurile tuturor indivizilor speciei.

Nici chiar gemenii monozigoți nu fac excepție de la această regulă, variabilitatea lor genotipică datorîndu-se, în principal, eredității extranucleare.

Însușirea fiecărui individ din cadrul unei populații panmictice de a avea o constituție genetică deosebită de a tuturor celorlalți indivizi care fac parte dintr-o specie, a primit denumirea de polimorfism genetic. Imensa diversitate a populațiilor panmictice a fost demonstrată prin faptul că în urma unor consanguinizări repetate s-a ajuns la formarea unor linii pure, homozigote, foarte diferite între ele.

Prezența polimorfismului genetic în populații se datorează selecției naturale.

S-a constatat că există numeroase gene alele „neutre" din punct de vedere al valorii lor selective (asupra lor selecția naturală nu acționează nici în sens favorabil, nici defavorabil). Fixarea acestor gene în genofondul populației se presupune că s-a produs prin drift genetic. Autorul „teoriei neutrale a evoluției moleculare", Kimura consideră că selecția naturală nu este singurul element care acționează asupra mutațiilor.

Potrivit punctului său de vedere referitor la genele „neutre", faptul că nu s-a relevat la acestea nici un avantaj selectiv, nu înseamnă că el nu există ; pe de altă parte, Kimura reliefează un alt aspect și

Scanned with OKEN Scanner

anume că selecția naturală nu acționează asupra genelor izolate ci asupra întregului fenotip.

Polimorfismul genetic se prezintă sub două forme :

— echilibrat — în cadrul căruia raportul dintre genele alele se menține constant de-a-lungul generațiilor ;

— tranzient — caracterizat prin dispariția unei gene în succesiunea de generații.

Există numeroase forme de polimorfism genetic : grupele sanguine eritrocitare, enzimatice, structurile dermatoglifice, caracterele antropometrice, toate la un loc definind personalitatea biologică a fiecărui individ.

Identificarea acestei personalități biologice prin intermediul markerilor genetici stă la baza expertizei medico-legale a filiației.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

AVERS Ch. J., *Evolution*, Harper and Row, New York, 1974.

BOTNARIUC N., *Biologie generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, 1979.

CEAPOIU N., *Genetica și evoluția populațiilor biologice*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1975.

CRĂCIUN T., TOMOZEI I., COLEȘ N., NASTA A., *Genetica*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1978.

CRĂCIUN T., PĂTRAȘCU MINODORA, *Mecanismele eredității*, Ed. Albatros, București, 1978.

CROW F., KIMURA M., *Introduction to population genetics theory*. Harper and Row, New York, 1970.

DICULESCU I., ONICESCU DOINA, MISCHIU LETIȚIA, *Biologie celulară*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1972.

DOBZHANSKY TH., *L'héredité et la nature humaine*, Ed. Flammarion, Paris, 1969.

DU PRAW E. J., *D N A and Chromosomes*. Holt, Rinehart and Winston, New York, 1970.

FORD C. E., *Human Chromosomes*. Acad. Press, London and New York, 1973.

GAVRILĂ L., DABALĂ I., *Genetica diviziunii celulare*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975.

HAMERTON A., *Human Cytogenetics*, Academic Press, New York, 1971.

IONESCU-VARO M., *Biologie celulară*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1976.

JAQUARD A., *Structure génétique des populations*, Ed. Masson, Paris, 1970.

LAMY M., *Génétique médicale*, Ed. Masson, Paris, 1971.

LEVINE L., *Biology of the Gene*. The C. V. Mosby Co., Saint Louis, 1973.

L'HÉRITIER PH., *Génétique*, Masson, Paris, 1975.

MAXIMILIAN C., *Genetica umană*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982.

MAXIMILIAN C., IONESCU B., *Citogenetica medicală umană*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1978.

METTLER E. L., GREGG G. TH., *Genetica populațiilor și evoluția*, Ed. Științifică, București, 1974.

MORARU I., ANTOHI ȘT., *Introducere în genetica moleculară*, Ed. Medicală, București, 1966.

OLINICI D. C., *Citogenetica clinică*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983.

POPA L. M., *Acizii nucleici*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.

POPESCU-VIFOR ȘT., SÎRBU I., CIUPERCESCU D. D., GROSU M., *Genetică și eredopatologie*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1980.

RAICU P., *Genetica*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1980.

ROBERT J. M., *Éléments de génétique médicale*. Ed. Simep, Lyon, 1972.

Scanned with OKEN Scanner

ROBERTS FRASER J. A., *An Introduction to Medical Genetics.* Oxford University Press, Oxford, 1979.

ROSENBERG E., *Cell and Molecular Biology.* Holt, Rinehart and Winston, New York, 1971.

ROST T. L., GRIFFORD E. M., *Mecanisms and control of cell division.* Dowden, Hutchinson, Ross, Pennsylvania, 1977.

RUFFIÉ J., *Elements de génétique générale et humaine,* Masson, Paris, 1974.

STERN C., *Principles of Human Genetics.* Freeman, San Francisco, 1973.

STENT G., *Molecular Genetics,* W. H. Freeman and Co., San Francisco, 1960.

SUTTON H. E., *An Introduction to Human Genetics,* Holt, Rinehart and Winston, New York, 1975.

WATSON J. B., *Biologia moleculară a genei,* Ed. Științifică, București, 1974.

WRIGHT S., *Evolution and the genetics of populations.* University of Chicago Press, Chicago, 1969.

Scanned with OKEN Scanner

Redactor : **EMIL IMBRI**
Tehnoredactor : **VASILE GHIȚĂ**

Bun de tipar : 5.III.1990
Format : 16/70×100
Coli tipar : 15
ISBN 973-39-0092-3

Tiparul executat sub comanda nr. 923 la I. P. „Filaret", str. Fabrica de chibrituri nr, 9—11, București
România

Scanned with OKEN Scanner